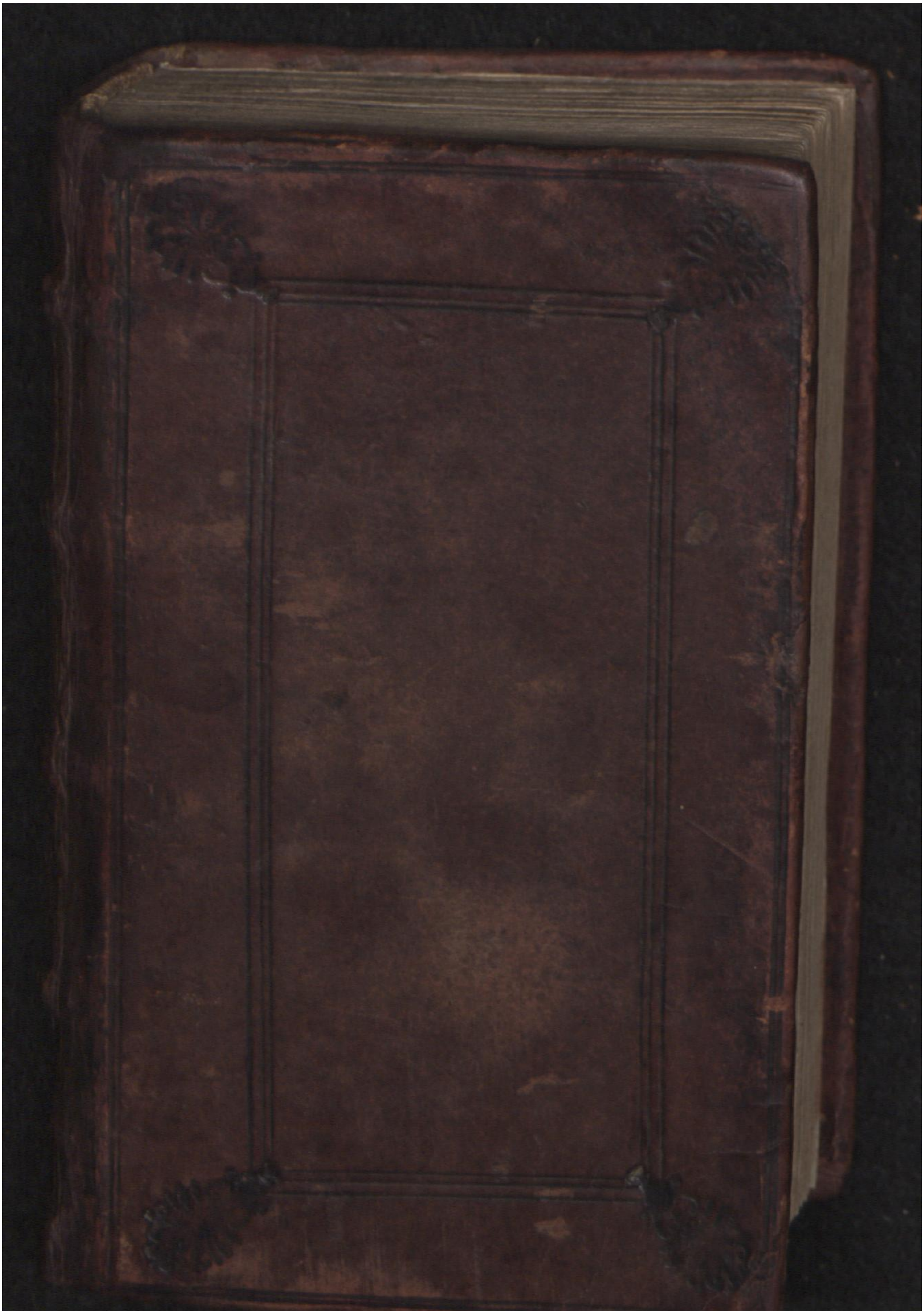
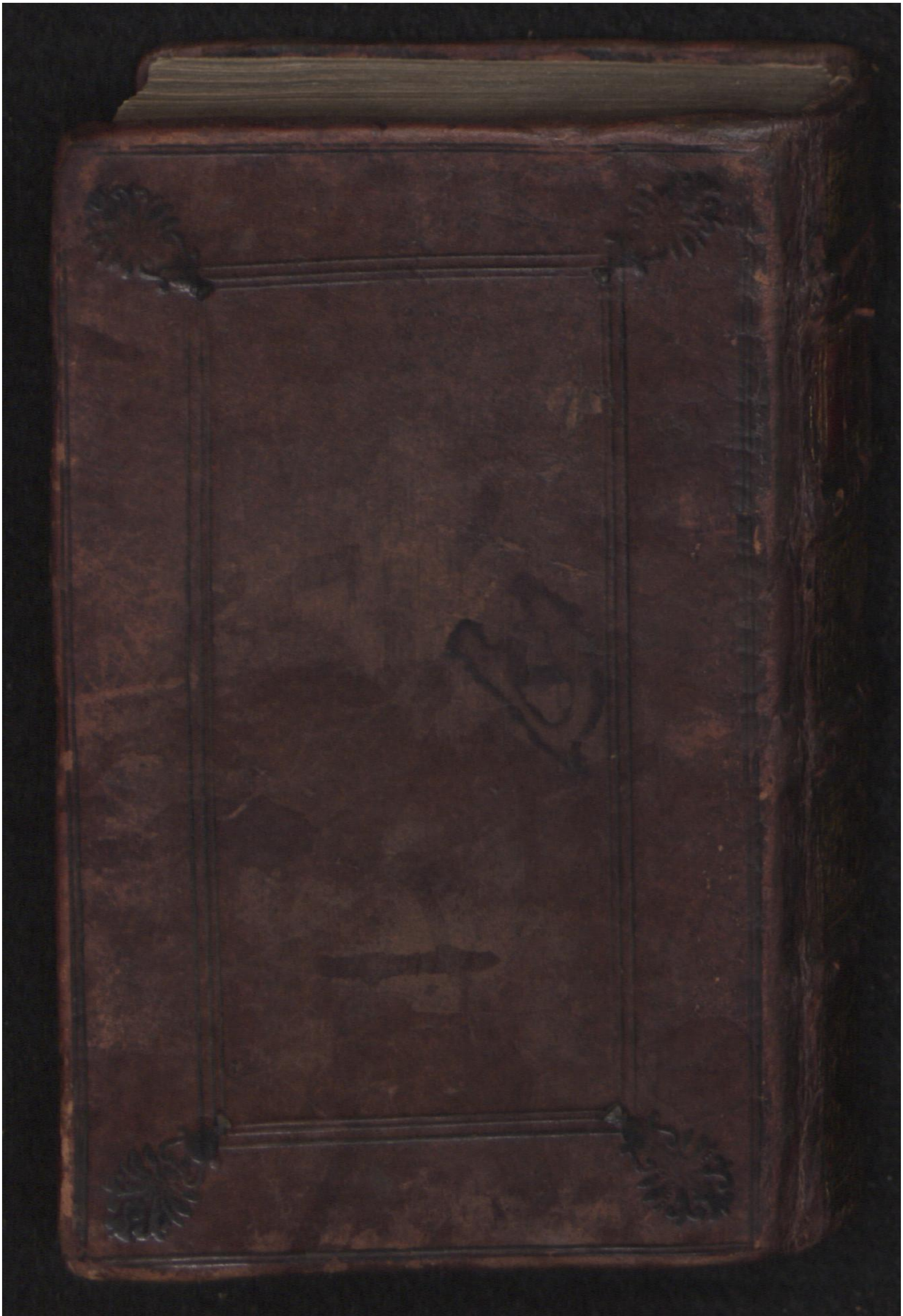

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

3,-48

Randolph Greenway
of Thavies Inn London and of
Chertſey in Surry Gent.

BIBLIOTHECA REG. HAFNIENS

LN 848
M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Randolph Greenway Jun. of Thavies
Inn Holbourn London his Book Bo.t 11o —
September 1730.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ENCHIRIDION

THEOLOGICVM,

PRAECIPVA VERAE RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXplicata continens:

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

Η ΒΥΒΛΟΣ ΤΩ ΕΝΤΥΓχάνοντι.

ἀνάγνωθι, γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ
μή ποτε καταγνοὺς.

LONDINI,
Apud Thomam Vautrollerium,
Typographum.
1577.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. CHRISTIANO eius nominis tertio, Daniæ, Noruegiæ, Slauorum & Gotthorum Regi, Duci Sleſuigæ, Holſatiæ, Stormariæ & Ditmarſiæ, Comiti Oldenburgenſi, & Delmenhorſtenſi, Domino ſuo clementiſſimo.

DIVVS Chryſoſtomus tres ſocietatis humanæ peſtes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ perniciosiſſima ſit, difficile dictu eſt. Nam vt ἀναρχίαν ſequitur ἀταξία, & confuſio, ita Tyrannidis comes eſt legum turbatio & peruerſio, maxima cum ſubditorum iniuria coniuncta, nec dici facilè poteſt, an inobedientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior nec ne.

Has peſtes magiſtratus, pietate, ſapientia ac potentia præditus, de republica, cui præeſt, ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges Reipublicæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſalutares ordinat, ſi quando nouis legibus opus eſſe videbitur: potentia conſeruat & exequitur, ne eas potentiores, (veluti maiores muſcæ Aranearũ retia, quibus minores beſtiolæ inuoluuntur, perrumpunt) aut violentia excutiant, aut Sophiſtica peruertant. Nã vt recte inquit Menander: *βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος.* Pietate, quæ cum tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eiſdem anteit: vnde fit, quemadmodum ſubditi legem vt iuſtiſſimam vitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuẽtes, eiuſdẽ pietate, tanquam ſtimulo, ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulcrum enim ſinguli putant, mores ſui principis vita exprimere, iuxta illud:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum recte imperare nouit, qui ſibijpſi & ſuis affectibus imperat, ſeque totum componit ad normam iuſticiæ. Vnde recte monet Iuſtinus Martyr: *οἰακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τὸν μὴ*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

καταψευδόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo fit, vt talis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iuſtiſſime & ſit & dicatur.

Cum autem iſta de peſtibus humanæ ſocietatis apud Diuum Chryſoſtomum lego, cogito de præſenti huius reipublicæ Danicæ ſtatu, ac gratias æterno Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ago, quod te, Sereniſſime Rex, ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imò patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate & omni virtutum officio tuis ſubditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumque viris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum videtur) doctrina, religione, ſapientia, & rerum experiẽtia præſtantibus ornas, facis vt tuæ ditiones in pace floreant, quæ ſane florerẽt magis, niſi peccata noſtra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua eſt, sereniſſime Rex, ea induſtria, ea ſancta tua cura & ſollicitudo, vt non poſſit non florentiſſima eſſe reſpublica te gubernante, ſub

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cuius prudenti ac pio regimine, tãquam ſub alis, cum ab externis hoſtibus, qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur, tum ab hæreticis, qui animabus noſtris ac æternis bonis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolum læti experiuntur T.R.M. Subditi, verum etiam toti pene terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes, quanta ſit tua pietas, quam ſancta legum cura, quantus erga ſubditos amor, quanta denique omnium Regiarum virtutum longe ſuauiſſima harmonia, ac iucundiſſimus concentus, in tota tua vita, veluti perſonet. Sed quid hic commemorare pergo? cuius oratio tuis virtutibus vel enumerandis ſatis eſſe nequeat, tantum abeſt, vt eas quo id deceat modo deprædicare poſſim.

Hoc ſummum plurimarum ac heroicarum virtutum decus, sereniſſime Rex, me ſuperioribus annis permouit, vt libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem ede-

ederem, quem oblatum ſereno vultu & amanter, quod vnicè à me quæſitum erat, ſuſcepiſti. Neque enim erat alius, cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi ſereniſſime Rex, qui perinde atque ἤπιος πατὴρ huius T. R. Academiæ profeſſores, in quorum numero & ego vnus ſum, complecteris, liberalique ſtipendio alis, in hunc profectò finē, vt ſucceſſoribus tuis Ecclesiam, & in ea incorruptā doctrinam tradas.

Hiſce rationibus, & hoc tempore, editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis, motus, exiſtimaui auſpicato fieri, ſi tibi, Sereniſſime Rex, omnium literatorum hominum communi Mecœnati hoc ipſum Enchiridion dedicarem: in quo hoc ſum ſecutus conſilium, vt præcipua Chriſtianæ religionis capita cum definitionibus, diuiſionibus & axiomatis ſiue ſententijs quibuſdam colligerem ac iuuentuti proponerem, quo his inſtructa iuuentus, cum maiori fructu ab-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſoluta doctiſſimorum hominum noſtri ſeculi ſcripta, ac potiſſimum Clariſſimi viri, mei Præceptoris PHILIPPI MELANTHONIS, optime non ſolum de me, ſed etiam de tota Chriſtiana Eccleſia meriti, locos Theologicos, & alia ſcripta eiuſdem legat, ex quibus (quod ingenue fateor) pleraque quæ in hunc libellum congeſſi, depromta ſunt.

Porro de editione nunquam cogitaſſem, niſi me & amicorum quorundam conſilium, quod non erat contemnendum, & ſtudioſorum multorum petitio crebra ad editionẽ inuitaſſet. Conquеſti.n.ſunt ſcripta exemplaria, quæ erant in manibus multorum, paſſim per regnum, adeo à ſe inuicem, (quemadmodum fieri conſueuit in libris, qui ſæpius à feſtinantibus tranſcribuntur) diſcrepare, vt vix in vna pagella concordare inueniantur.

Quapropter Sereniſſime Rex precor, vt T. R. M. ſolita Philanthropia & clementia hunc tui ſubditi laborem

qua-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

qualemcunq; ſuſcipere & boni conſulere velit, ac ſimul meminerit vere regium eſſe, res à ſubditis oblatas, non tam ex pondere, quam ex offerentium affectu æſtimare. Vale felix & beatus anima & corpore. Rex sereniſſime, vna cum sereniſſima Regina noſtra, D. Friderico Electo, Principe vere Heroico, iuriſq; & æquitatis amãtiſſimo, Dn. Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarũ fautore: D. Iohanne duce, rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica, atq; adeo cum omnibus rebus ſubditis, regnis & prouincijs. Deus Pater Domini noſtri IESV CHRISTI ſuo ſancto Spiritu T.R.M. perpetuo adſit, Amen. Haffniæ Cal. Octob. Anno Domini M.D.LVII.

Sereniſſ: R. T. M.

deditiſſ:

Nicolaus Hemmingius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

AD LECTOREM.

CLIMATA iã florent ſeptem ſubiecta trioni,
Quando ibi præcipuè lux tua Chriſte micet.
Quippe adamas vt ſe geminã cõuertit ad vrſam,
Sic ſacra paulatim vox aquilona petit.
Hanc ſimul obſequio comitatur turba decoro
Pieridum, Aonio vertice culta prius.
Sol propius terram ſummo quoque viſit ab axe,
Semotiſq́; pijs vltro miniſter adeſt.
Hinc neque triſte gelu borealibus amplius artus
Vexat, nec mentem priſtina barbaries.
Danica Metropolis theſaurũ en Hafnia profert,
Hemmingî docta ſedulitate datum.
Is ſiquidem pulcra methodo Dialecticus autor,
Ætherea incluſit dogmata Chriſtigenûm.
Sic ſimul & Muſis, & Chriſti nomine dignum,
Deinde etiam pueris vtile venit opus.
Ducet enim certos vt penſile Theſea filum:
Suſcipiat gratus commoda quiſque ſua.

Iohannes Saſcerides
Vuermenuſanus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

EPIGRAMMA aliud.

QVem iuuat æterni flores depaſcere verbi,
Et colere haud ficta religione Deum.
Qua doceat μεθόδῳ, vel qua pia dogmata diſcat,
Certus quo ſuperum tramite templa petat,
Abdita ſcripturæ cupiens euoluere clauſtra,
τόν τε λόγον θεῖον qui volet ὀρθοτομεῖν,
Conſulat Hemmingi, doctiſſima ſcripta diſerti,
Cuius erit nullo laus peritura die.
Informat tremulos ad Myſtica flumina greſſus,
Dædalei clarus dotibus ingenij.
Atq; iuuentuti pulcro κεφαλαῖα miniſtrat
Ordine quæ veræ religionis erunt,
Per quæ diuinum capit incrementa tonantis
Verbum quod ſanctis protulit ipſe λόγος.
Et manet ad ſeros Eccleſia vera nepotes,
Nec ſit Sulphureo præda futura Duci.
Hæc dulci patriæ doctus monumenta reliquit
Hemmingus, Danis fama decusq; viris.
Vnde puer, iuuenes, & habet veneranda ſenectus,
Arces quo poſſit ſcandere olympiacas,
Arge igitur vigili, cui corde eſt cura ſalutis
Hoc ἐγχειρίδιον volue reuolue manu.

IVARVS BARTHOLINVS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, vt attendat lectioni, exhortationi & doctrinæ, Et Paulò pòſt: attende tibi ipſi, & doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & te ipſum ſaluum facies, & eos qui te audierint.

Hæc Pauli exhortatio ad nos quoq; pertinet: quæ duo continet. Primum, quale nam ſit officium Doctoris. Deinde quis fructus ſequatur pie præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus, vt poſterius ad maiorem vigilantiam & diligentiã nos excitet, ne laborũ magnitudine aut difficultate fracti veluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga vertamus hoſti: cuius hoc vnicum ſtudium eſt, vt docentes & diſcentes, vel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole, vel opinionibus fanaticis imbuat, ne de fontibus Saluatoris ſalutarem aquam hauriamus. Quare noſtrum erit officium fortiter aduerſario reſiſtere, ne Eccleſiam euertat, aut cõtaminet infinitis, quibus vtitur, technis Hoc autẽ officio rite tum fungi videbimur, cum iuxta conſilium Apoſtoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ. quo Eccleſia Chriſti nobiſcum, qui eius pars ſumus, ad ſalutem erudiatur.

Verum quia iuuentus, conſecrata ſacratiſſimæ

mæ Theologiæ ſtudio, opus habet, vt de vera ſtudendi Theologiæ ratione admoneatur, volo paucis meum conſilium, quod etiam ſecutus ſum & ſequor, exponere. Niſi enim me valde fallet opinio, multo citius liberalem in Theologia doctrinam conſequetur, qui meis monitis auſcultauerit, quam qui ſine certa ratione omnium Theologorum volumina peruoluerit. Vt enim in cæteris diſciplinis methodica docendi ac diſcendi ratione opus eſt: ita in omium diſciplinarum regina, quam Theologiam appellamus, certā docendi ac diſcendi rationem neceſſariam eſſe ſtatuendū eſt. Porrò vt conſilium meum clarius aperiam, omnium primum pium pectus ad lectionem ſcripturæ adferendum iudico. Deinde liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri poteſt) doctrinam requiro. Nam iſtis veluti exoticis ſpolijs tabernaculum Dei non parum ornatur. Sic inſtructo pio huius ſacratiſſimæ militiæ tironi cōſilium meum impertio, quod vt melius intelligatur, in quinq; partes diſtribuo.

Prima eſt de Principijs, quæ Theologus futurus adferat ad Theologiæ ſtudium.

Secunda eſt de Diuiſione ſcripturæ & ijs quæ in ſingulis partibus peculiariter obſeruanda ſunt.

Tertia eſt de recta interpretandi ea, quæ obſcura videntur, ratione.

Quarta eſt de modo vtendi ſcripturæ teſtimo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nijs ſine errore.

Quinta & poſtrema continebit methodum conciliationis locorum, qui in ſpeciem antilogias efficere videntur.

Has quinq; conſilij mei partes, eo quo propoſitæ ſunt ordine, quam poſſum breuiſſimè exponam.

Prima itaq; pars eſt de Principijs quæ Theologus futurus adferre debeat ad theologiæ ſtudium. Quicunq; itaq; cupit Spiritus ſancti diſcipulus eſſe, & cum fructu commodoq; in ſchola Chriſti verſari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet.

Primum, quod certo certius ſtatuere debeat, vnum eſſe verum & æternum DEVM, *ac Ethnicam* πολυθεΐαν *execretur, cum* *Manichæorum *deorum iugo.*

Secundum, quod hic verus DEVS *dederit mundo certum* VERBVM, *ſuæ voluntatis infallibile teſtimonium.*

Tertium, quòd hoc VERBVM *contineatur in Moſe, Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis.*

Quartum, quod vt quicquid eſt præter hoc VERBVM, *nequaquam iudicabitur ad ſalutem neceſſarium, ita quicquid cum* VERBO *hoc pugnat, à quocunq; tandem autore proficiſcatur,* †*anathematis loco habendum ſit. Horum principiorum maximus ſane vſus eſt.*

Primum enim monet, vt renunciata græcorum

[Handwritten margin notes:] θεῶν multitudine. Manichæi, hæretici quidam dicti à Persa quodam qui vocatur Manes, qui S. Trinitatem, & vetus Testamentum negavit, & duo principia, unum bonum, alterum malum statuebat, .. vix. Ao Christi 277, mundi 3442.

† Anathema duplici modo scribitur à Græcis nimpt ἀνάθημα, quod Latini vocant donarium. hujusmodi donarijs exornatum fuisse legitur delphicum Apollinis templum. & ἀνάθεμα, quod piaculum erat, et ultima destinatione Hebræis signi-

significabat

rum πολυθεΐα, ad ipſum DEVM, omnium bonorum fontem perennem, reſpiciamus, eum agnoſcamus, qualē ſe nobis verbo & teſtimonio patefecit: eiq́ veris cultibus placere ſtudeamus, firma fiducia in eum recumbentes.

Secundum reget noſtros affectus & actiones, ne cum Ethnicis & Turcis à vera colendi Deum ratione aberremus.

Tertium muniet nos contra Diaboli inſidias, qui in locum verbi Dei vel humana ſomnia, vel reuelationes fanaticas hominibus, quo eos à Deo auertat, obtrudere conatur, qua ſanè fraude perpetuo vtitur.

Quartum ſecuros nos faciet, vt intrepide damnare audeamus omniū Diabolorum & hominum commenta, quantumuis ſpecioſa fuerint, quando non habent facem cœleſtem ac verbi Dei regulam infallibilem præeuntem. Breuiter, hæc quatuor principia recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent à ciſternis ſordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne aſtutia Satanæ, quod olim +gnoſticis & alijs, hodie *Anabaptiſtis, & Seruetianis, alijsq́ hæreticis accidit, in errores abducamur. Atque hæc de prima mei conſilij parte dicta ſint.

Secunda pars eſt de diuiſione ſcripturæ, deq́ ijs, quæ peculiariter in ſingulis partibus obſeruāda ſunt. Librorum diuiſionem omittam, quæ in

+ Gnostici, h[æ]ritici quidā

* Anabapt[istæ], secta hæ[re]ticorū, qu[æ] in Germa[nia] orta est a[nno] Christi 15[..] Docuerun[t]

baptismum nihil prodesse infantibus, ideoq; maturioris ætatis iam facti iterū baptizarentur, oportere.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

principijs bibliorum tradi ſolet, vnde eam petat & ediſcat Theologiæ ſtudioſus. Sed totius ſcripturæ diuiſionem proponam. Hæc commode poteſt diuidi trifariam, nempe in hiſtoriam, doctrinam rerum, & doctrinam ſignorum: in quarum ſingulis quid præcipue ſpectandum ſit, ſcire tironē Theologiæ perutile eſt.

In Hiſtoria igitur ſex ſunt obſeruanda. Primum ſeries annorū, cuius obſeruatio ad intelligendam ſcripturam plurimum conducit. Secundum, propagatio doctrinæ. Tertium, miraculorum varietas, quibus veritas doctrinæ probatur. Quartū, externa Eccleſiæ forma & crux. Quintum miranda Eccleſiæ liberatio in varijs periculis. Sextum exempla prouidentiæ Dei, promiſſionum, comminationum, lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſſionis, aliarumq́; virtutum. Hæc enim exempla obſeruata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Eccleſiæ ſtatum accommodabit prudens Doctor, vt inde doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes petantur, cum ad fidem piorum vitamq́; cōfirmandam, tum ad metum & terrorem impijs incutiendum.

In doctrina rerum quatuor potiſſimum ſunt ſpectanda. Primum obſeruatio præcipuorum capitum doctrinæ Eccleſiæ, quæ tametſi duo ſunt inter illa maxima, Lex & Euāgelium, plura tamen

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

men ſunt, quæ illis ſubſeruiunt. Cuiuſmodi ſunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philippus in ſuis Locis enumerat, quorum tres ordines facit. Locos enim Primi ordinis πνευματικοὺς, Secundi πολιτικοὺς, Tertij παραδόσεις vocat. Poſſunt & diſtingui in quatuor ordines, quorum Primus eſſe poteſt, de ſpirituali Chriſti regno. Secundus de generali viuendi regula. Tertius de Eccleſia & eius gubernatione. Quartus de rebus politicis & Oeconomicis. His quatuor ordinibus locorũ plurimi particulares loci ſubijciuntur, quos, quoniam à Græcis κεφαλαῖα dicuntur, ego capita voco, de quibus ſuo loco plura.

Vbi iam Theologiæ tiro capita præcipua doctrinæ Eccleſiæ recitare nouit, debet ſecundo loco ſingulorum claras definitiones ex ſcriptura extructas ediſcere. Qui enim rei alicuius definitionem rectè nouit, is ad omnem diſputationem & orationem de ea re fundamentum iecit.

Tertio diuiſiones capitum ac rerum multiplicium obſeruētur ac diſcantur, in quibus videndum, an ſcripturæ teſtimonijs, & non ingenioſis aſtutorum hominum technis nitantur. Diuiſiones enim eruditæ, rei naturam quaſi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia diſtinguunt, ſæpè Sophiſtarum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum Theologũ ſum-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

mopere neceſſarium eſt.

Quarto loco in doctrina rerũ obſeruãda ſunt axiomata de ſingulis capitibus, vt ſententiæ Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, inter quas eas potiſſimum ſtudioſum theologiæ ediſcere velim, ex quibus plurimæ Hypotheſes extrui poſſunt, hoc eſt, quæ pluribus rebus probandis ſeruiunt. Talium ſentẽtiarum theſaurus, ſiue diſputes ſiue ſcribas, ſiue cõcioneris, fructum vberrimum adfert. Hæc quatuor in Philoſophia etiam obſeruãda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſſimum mihi propoſui.

In doctrina Signorũ tria in genere obſeruanda. Primum ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula vocamus, aut ſigna, quæ pacta, ſeu fœdera, ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia vocat. Deinde ad quam doctrinæ partem pertineant. Tertiò quibus data ſint, & quàm diu durare debeant. Quæ autem ſeorſim ſpectanda ſint in ſignis, quæ Sacramenta vocamus, dicam in capite de Sacramentis.

Iam tertia pars ſequitur, de recta interpretãdi ratione, ea quæ obſcura ſunt. De qua re duo in vniuerſum dicam, quorum Prius ſit de Scopo & conſilio ſcriptoris, Poſterius de examine loci obſcuri. Scopus diligenter obſeruandus eſt. Debet enim omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cum ſcopo pugnans, fugienda vt erronea.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ronea. Paulus Rom. 2. dicit: Nō auditores, ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ cōtra ſcopum. Nam ibi Paulus illam Phariſaicam ſententiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificantur lege, Sed nulli ſunt tales, Proinde nulli iuſtificantur lege.

Examen loci obſcuri, hac methodo inſtitui poſſe puto.

Obſcuritas omnis aut eſt in rebus, aut in verbis, aut in vtriſq; ſimul.

Si in rebus eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio facienda ſunt. Primum periſtaſis examinanda eſt, vndè ſæpe obſcuritas dicti lucem mutuatur. Vt Romanos 9. Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper terrā: ibi periſtaſis conuincit, dictum prophetiæ intelligendum eſſe de paucitate ſeu reliquijs Iudæorum, qui erāt habendi pro vero populo. Hinc regula Rabinorum ſeruāda: Qui non aduertit quod ſupra & infra in ſcripturis ſcribitur, is peruertit verba Dei viuentis.

Secūdo ſurſum & deorſum ſpectandum. Surſum quidē ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio: à qua ſi nō aberras, etiamſi fortè in interpretatione erratum ſit, minus periculoſus eſt error. Deorſum verò, hoc eſt, Caueas ne quid abſurdi ſequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio, ex qua aliquid abſurdi ſequitur contra articulos fidei, aut legem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

moralem aut aliquam clarā Dei ordinationem, abſurdum in Theologia habendum eſt. Hoc quoque præceptum obſeruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus, ſi aliquid falſi colligitur, repudiandæ ſunt.

Tertio quærendus eſt alius ſcripturæ locus clarus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cū obſcuro. Hæc collatio vtiliſſima & ſummè neceſſaria eſt ijs, qui ſine errore volunt verſari in ſacro Dei verbo.

Quartò, ſi hoc parum ſuccedit, videatur quas interpretationes recipere poſſit obſcurus locus, & ea accommodanda, quæ congruit cum ſcopo & periſtaſi, ſiue illa ſit propria, ſiue figurata.

Quintò, Si his vijs non ſuccedit, Eccleſiæ purioris teſtimonium conſulendum, cui acquieſcendum, niſi analogia fidei, aut cōtextus, aut aliqua abſurditas id impediat. Etſi autem inueniri poſſunt ſentētiæ quædam inextricabiles: tamen quæ ſunt ad ſalutem prorſus neceſſaria, clariſſime & ſine omni obſcuritate proponuntur.

At ſi in verbis eſt obſcuritas, ea aut eſt in verbis ſingulis, aut compoſitis.

Verborum ſingulorum obſcuritas aut eſt propter rerum penuriam, aut propter formæ rerum mutationem, aut propter vocis multiplex ſignificatum.

Si vel propter rerum penuriam, vel propter

formæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

formæ rerum mutationem, aliqua obſcuritas obijcitur, antiquitates & Hiſtoriæ, rerum deſcriptiones cõtinentes, conſulendæ ſunt, ad quam rem mirificè conducit hiſtoria Ioſephi.

Si propter vocis alicuius multiplex ſignificatum, ambiguitas oritur, duo facito. Primum inſtitue collationem cum alijs dictis non ambiguis. Deinde vocis periſtaſin contemplare, vt in Paulo & Iacobo iuſtificandi verbum diuerſimodè accipiendum monet collatio & periſtaſis, quas confirmat fidei immota regula.

Quòd ſi in verbis compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, primùm Grammatica eius linguæ, vnde dictũ tranſlatum eſt, adhibenda eſt in conſilium, deinde videndum, an ſit propriè, an figuratè dictũ. Nam ſi dictum propriè acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictũ quadrare periſtaſi & ſcopo poſſit, ſeruata ſemper analogia fidei.

Porrò generale præceptum ſit antitheſeon collatio, cuius vnum membrum clarius, id quod obſcurius videbatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen, gratia & veritas per IESVM CHRISTVM. *Hic quid per Legem ſit intelligendum, patet ex oppoſitis vocibus. Opponitur enim Lex gratiæ & veritati. Gratia fauor Dei eſt, veritas exhibita res promiſſa dicitur. Legis igitur nomine maledictio & vmbræ Legis intelliguntur. Nos*

non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Hic clarius eſt quid gratiæ vocabulo intelligendum ſit, quàm legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem & remiſſionem peccatorum. Lex igitur iram Dei & maledictionem ſignificabit. Rom. 8. DEVS *eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Hic Apoſtolus iuſtificationem opponit condemnationi. Sed clarius eſt, & extra controuerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq́ pronunciare.*

Sequitur Quarta pars, de modo vtendi diuinis teſtimonijs ſine errore, de qua re hæc habeo. Neceſſarium eſt ijs, qui ſcripturarum teſtimonijs aptè vti volēt, vt tria diligenter perpendāt. Primum obſeruetur periſtaſis, hoc eſt, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occaſione, quē in finem. Deinde obſeruetur, quæ ſit argumenti & quæſtionis natura, ſit ne hiſtoria, aut doctrina, aut ſignum. Nam ad hæc tria, ſupra dixi vniuerſam ſcripturam referri. Tertio, conſideretur, quàm latè quidq́ pateat. Si hiſtoria eſt, ſiue Exemplum, conſiderandum eſt quid conueniat, aut diſcōueniat cum ijs rebus, quibus volumus ea accommodare. Nam quæ à ſimilibus & comparatis argumenta petuntur, à comparatorum ſimilitudine & congruentia vim omnē ſuam

mu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

mutuantur. Si doctrina eſt, diſpiciendum erit, generalíſne ſit, an ſpecialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad ſingulos, qui vnius populi cenſentur, & an ad quæuis tempora extendi aut ad certa quædam reſtringi debeat. Eadem de ſignis obſeruanda ſunt.

Præter hæc obſeruãdum ex imitatione Pauli, quod vt vniuerſalia dicta accõmodanda ſunt ad hypotheſes & indiuidua, ita particularia dicta ad vniuerſalia reuocari debeant.

Mirum quoq; in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorũ coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo ſenſibus in exemplis demonſtratur, vnde mens cõcipit multò certiorem rei notitiam. Iuſticia eſt ex fide, dictum eſt, Credidit Abraham Deo, & imputatũ eſt ei ad iuſticiam, Eſt exemplum. Vtrunq; coniunctum apertius docet, iuſticiam eſſe acceptationem, qua iuſticia imputatur credẽti. His ſi iam tertium locum addideris, qui eſt Ro. 5. Sicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam, nempè CHRISTI, *iuſti conſtituentur multi, materiam habebis definitionis iuſticiæ Chriſtianæ. Ex his enim quatuor voces collige, iuſticiam, obedientiam Chriſti, imputationem, fidem, vnde iam plena definitio iuſticiæ Chriſtianæ colligitur, hoc modo: Iuſticia Chriſtiana eſt obedientia Chriſti, imputata credenti.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Quinta pars eſt de ratione conciliandi locos inter ſeſe in ſpeciem pugnãtes. Nulli. n. loci ſcripturæ inter ſeſe re ipſa pugnare poſſunt: cum omnes habeant fundamentũ veritatem Dei. Quare antinomia ſententiarum ſcripturæ, noſtro reſpectu intelligenda eſt, qui ſæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poſſit facilior, ὄργανον διακριτικὸν *antinomiarum ex Dialectica deſumtum proponam, ac noſtro inſtituto accommodabo. Eſt autem* ὄργανον διακριτικὸν *antinomiarum nullum aliud, quàm quod Dialectici tradunt, de legibus iuſtæ contradictionis. Nimirum vt in omni contradictione ſeruentur hæ octo cõditiones. 1. Vt ſit eadem vtrinq; vocum ſignificatio. 2. Vt ſint eadem ſubiecta. 3. Vt ſint eadem obiecta. 4. Vt ſint eædem cauſæ. 5. Vt ſit eadem relatio. 6. Vt ſit eadem comparatio. 7. Vt ſit idem modus, ſeu vt dicantur* ὡσαύτως. *8. Vt ſit idem tempus ex vtraq; parte. Vbi autem harum legũ vel minima violatur, antilogia nulla relinquitur. Etſi autem hæc admonitio admodum attentis ſufficere videtur, tamen ſigillatim de ſingulis his legibus copioſius dicam, quo commune veritatis inquirendæ inſtrumentum inſtituto noſtro accommodetur facilius.*

Prima lex eſt, vt eadẽ ſit ſignificatio vtriuſ partis cõtradictionis, alioqui minimè erit cõtradictio. Hæc lex in has ſubiectas partes diuiditur, vt

ſpe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſpectetur, an eadem ſit ſignificatio dictionis, phraſeos, locutionis, (quæ alias propria ſeruatur, alias figuratur) ſententiæ & dicti & modi ſignificandi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nunc exemplis conabor illuſtrare. Paulus dicit: Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Iacobus ſcribit: Homo non iuſtificatur ſine operibus. Hic antilogia tollitur, cùm oſtenditur non eſſe eadem ſignificatio dictionis, Iuſtificandi verbi vtrobiq;. Paulo enim ſignificat iuſtificari, abſolui à reatu, Iacobo vero declarari iuſtũ. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Qui vero crediderit, ſaluabitur. Hic phraſis ſoluit argumẽtum, nam phraſi Ebraica caro & ſanguis ſignificant naturæ deprauationem, & quæ cum illa coniuncta ſunt. Oraturus intra in conclaue tuum, clauſo poſt te oſtio: Domus mea domus orationis vocabitur. Dictũ Chriſti prius videtur velle, vt in angulis & non in publico cœtu oremus, poſterius locum cõmunem precibus deſtinatum Templum monſtrat. Sed non hic vtrobiq; eſt eadem locutionis ſignificatio. Prior enim locutio Metalepſi figuratur, poſterior propria eſt. Nam per ingreſſum in conclaue & clauſum oſtium, tãquam Symbolo quodam hypocriſin excludendam ab orationibus monet, quæ cum excluſa eſt, nullus non locus orationi aptus erit. Si oculus te offenderit, effodito eum: Sed ad Col. læſio corporis prohibetur. Ve-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

rum in priore loco non dictum, ſed ſententia retinēda eſt, ſi nos à Chriſto abducat, poſterioris dictū cum ſententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manaſſem peccatorem exaudiuit. Hic diuerſus modus ſignificādi ſoluit antinomian. Alio enim modo ſunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, viuunt ſine pœnitentia, alio modo, qui iam emergunt è peccatis, agunt pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterum approbare vitam. Hos exaudit DEVS iuxta ſuas promiſſiones, illos verò non.

Secunda lex contradictionis eſt, vt vtrobiq; ſint eadem ſubiecta, quædam enim renatis rectè tribuuntur, vel adimuntur, quæ haud ita non renatis tribui vel non tribui poſſunt. Rurſus quædam magiſtratui cōueniunt, quæ non ſine ſcelere ſubditis tribui poſſunt. Contingit interdū, vt quæ antitypo propriè competunt, typo nequaquā conueniāt. Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam: Hic merces promittitur liberalis erga miniſtros Euāgelij: Sed dictum tantum accommodari debet renatis. Lucæ 6. Eſtote miſericordes. Deut. 19, Ne miſereberis &c. Illud omnibus in genere, hoc ſoli magiſtratui dicitur, vt qui legē Dei & ſuæ politiæ in puniendis contumacibus ſequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Chriſti: Sed res hæc ſoli antitypo

Chri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Chriſto congruit. Hæc obſeruatio multas antilogias dirimit.

Tertia lex contradictionis eſſe debet, vt vtrobiq; ſint eadem obiecta. Nam hæc ſi diuerſa ſint, nulla erit cõtradictio. In præceptis meis ambulate. Lex non eſt iuſto poſita. Prior ſententiã legem omnibus poſitam monet, Poſterior iuſto non eſſe poſitam clare enunciat: Sed obiecti varietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex poſita, quo ad obedientiam: at iuſtis non ad pœnam eſt poſita, id quod Pauli dictum vult.

Quarta lex eſt, vt vtriuſq; partis in cõtradictione ſint eædem cauſæ, quod potiſſimum ad efficientes & finales refero. Cauſæ enim qualitatem factorum mirabiliter variant. Chriſtus dicit: Ego dico vobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictũ vetat, ne ob quãlibet cauſam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad ſaniorem mẽtem. Poſterius requirit cultum & religionẽ iuriſiurandi in cauſa neceſſaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen DEI, non per Idola aut alias res, quæ non ſunt Deus.

Quinta lex, vt vtrobiq; ſit eadẽ relatio. Nam ſi mõſtrari poteſt relationis diuerſitas, ſublata eſt antinomia. Paulus dicit: Si ſeruus vocaris, non ſit tibi curæ. Idem alibi: Nolite fieri ſerui hominum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Sed hic non eſt relatio eadẽ, Nam in priori dic. iubemur dominis noſtris carnalibus parere, corporali obedientia. In poſteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra verbum Dei proponentibus, obtemperemus.

Sexta lex eſt, vt in cõtradictionibus ſit eadem comparatio. Verum hoc loco quintuplex comparatio eſt obſeruanda. I. Prima erit locorum, qui inter ſe diſſidere videntur, comparatio cum ſuo contextu, argumento & ſcopo, vnde ſæpe periſtaſis ſolutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iuſtificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iuſtificatur. Prior ſententia, collata cum ſuo ſcopo & contextu, vult oſtendere, ideo neminem iuſtum eſſe, quia nemo legem facit, id quod poſterior ſententia apertè pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum in ſpeciem pugnantium cum cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus neminem tentat, pugnare in ſpeciem videntur. Sed quærantur loci vtriq; cognati. Exod. 20. occurrit locus cognatus priori: Nolite timere, Vt enim tentaret vos Deus venit, & vt terror illius eſſet in vobis, & non pereatis. Matthæi. 4. occurrit locus poſteriori cognatus vbi Diabolus Chriſtum tẽtans inquit: Si proſtratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hic apertè conſpicitur, quod ſit quoddam tentationis genus, cuius finis eſt timor Dei, & ſalus tentati,

quod

quod DEO tribuitur, Et rurſus quoddam, cuius finis eſt, à Deo abducere, & vt abductus DIABOLO ſit ſubiectus, & hoc genus tentandi Diabolo tribuitur. Hinc iã ſoluitur antinomia. Deus tentauit Abraham, vt eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem neminem tentat, vt à ſe deficiat, & ruat in Idolatriam. Breuiter, tentatio Dei eſt probationis, Satanæ vero eſt ſeductionis. 1. Corint. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus. Item: Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus diſtribuens ſingulis, prout vult. Rom. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, vobis aliquod donum ſpirituale. Hi duo loci, qui videntur pugnare, conferantur cum tertio, qui eſt. 1. Cor. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus, niſi miniſtri, per quos credidiſtis? Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. Item: Dei ſumus συνεργοί. Hic locus antilogiã ſoluendam ex cauſis docet: Spiritus vt autor, Apoſtolus vt miniſter & organum, confert ſpiritualia dona. Ita ſolus ſpiritus dat, ſed per media diuinitus ordinata. III. Tertia comparatio eſt, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, ſe irreprehenſibilẽ in lege vixiſſe. Rurſus conqueritur, ſe nihil boni poſſe agere. Vtrunque recte dictũ eſt ſed diuerſa comparatione. Reſpectu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

enim hominum erat irreprehenſibilis, At coram tribunali Dei agnouit vitioſæ carnis ſordes. IIII Quarta cõparatio eſt tantùm ex altera parte locorum diſſidentiũ, cum altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Chriſtus, venit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparate intelligendũ eſt, nimirum quod tũ demum relinquendi ſint parentes, vbi te à CHRISTO & pietate auocare conantur. Poſterius verò dictum ſimpliciter ſine comparatione intelligendum, vt parentes iuxta legem Dei ames, eiſq; exhibeas honorem debitum. V. Quinta comparatio eſt legum, de qua has regulas tenere vtile eſt. Prima: Lex inferior cædit ſuperiori. Secunda: Lex tantum eos obligat, quibus eſt lata. Tertia: Lex ſpecialis derogat generali. Quarta: Lex perſonalis obligat tantum in genere facti.

Septima lex, Vt in contradictionis partibus ſit idẽ modus, & rei ſignificatæ, & dicentis. Si enim non fuerit idem modus, nulla eſt pugna. Qui diligit non peccat. Nemo eſt qui non peccet. Hic diuerſus rei ſignificatæ modus eſt. Alius modus peccati eſt domiti, alius regnantis, ſeu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis eſt varius: nã alius eſt modus præcipientis, alius promittentis, alius cõminantis, alius narrantis, alius imitan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

imitãtis alterius geſtus. Sed hæc paucis declarãda ſunt. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Hoc dictum arripuerunt quidam noſtro ſeculo, & inde neminẽ ſaluari poſſe diſputârunt, niſi qui manuũ labore & ſeruili victum quærerent. Ex quo factum eſt, quòd quidam relictis literis, agris cœperint dare operam & rem ruſticam exercere. Sed ex eo decepti ſunt, quòd præcipientis modo hæc dicta, & non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in veritate, in iudicio & iuſticia. Oſeæ 4. legitur: Neq; iuraueritis, viuit Dominus. Hic nulla pugna eſt, vbi monſtratur, Ieremiæ dictum promittẽtis modo, Oſeæ vero comminantis, pronunciatũ eſſe. Ieremias promittit ex ore Domini, quòd verus Iſrael ſit veri Dei cultor futurus, quo iurãdi forma, quæ eſt pars veri cultus Dei, declarat. Oſeas verò minatur, quòd populus rebellis ſit in idolatriam lapſurus, quòd inde inſinuat, quod nõ ſint iuraturi: VIVIT DOMINVS, *ſed, viuit* BAAL, ASTAROTH, *&c. Modus igitur iſta Prophetarum dicta cõciliat, Paulus dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei feſti. Rurſus: Ne attingas, ne guſtes &c. Sed prius dictum eſt per modũ præcipientis. Poſterius per modum alterius verba imitantis, per Mimeſin.*

Octaua lex & vltima contradictionis reſtat, quæ monet videndum, an ſit idem Tempus. Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

enim lex multas controuerſias diluit, vnde illud: Diſcerne tempora, & concordabis ſcripturas. Alia enim Veteribus, alia nobis conueniet. Rurſus alia præſenti vitæ, alia futuræ. Hæc ſi confundis, magnæ ſequentur tenebræ in doctrina Eccleſiæ. In Geneſi dicitur: Maſculus, cuius præputiū nō fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo. Paulus autem dicit: Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Antilogiam ſoluit Tempus. Circūciſio enim habebat ſuum tempus, vſq; ad Chriſtum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum eſt. Sed poſterius dictum ad tempus reuelati Chriſti pertinet, quo Sacramenta veteris legis ſunt abolita.

Hæc de organo diacritico tenere tirones Theologiæ apprimè neceſſarium puto, nec dubito Antilogias diſſolui poſſe hoc inſtrumento, modò doctè adhibeatur. Verùm huc addā generale præceptū, perpetuò huic organo adiūgendum. Quoties offeruntur pugnantia in ſpeciem dicta, diligenter videndum, quodnā iſtorum cum vniuerſa ſcriptura, & probatis exemplis cōſentiat, quodq; diſſentiat. Deinde adhibito Diacritico organo, facile ex textu & circumſtantiarum collatione deprehendetur, quemadmodum lex legitimæ cōtradictionis ſit violata. Hactenus de modo Theologiæ ſtudendi dixi: Iam reſtat, vt de meo hoc opuſculo nonnihil dicam.

Pro-

Prodeſt tironibus Theologiæ, præcipua veræ religionis capita habere, breuiter & nude explicata, ac veluti in certas claſſes diſtincta, vt poſtea prolixiora ſcripta, quæ continent iuſtas de ſingulis capitibus diſputationes, auidius legant, & intelligãt exactius. Quemadmodum enim in cæteris diſciplinis vtile eſt in principio, ſemotis diſputationum labyrinthis, veras opiniones diſcentibus proponere, quibus perceptis, prolixiores diſputationes tempeſtiue ac vtiliter proponi poſſunt: Ita in ſacratiſſima Theologia commodum eſt, incipientibus nude ac breuiter veras ſententias proponere, quas vbi diſcentes imbiberint, abſolutiora ſcripta & diſputationes non ſunt negligendæ. Quapropter conſtitui præcipua veræ religionis capita colligere, ac breues ſingulorum capitum explicationes addere, amotis diſputationibus, in quarum locũ pronunciata ſcripturæ magis inſignia de ſingulis locis ſubſtituam.

Cæterum quia duo potiſſimum nobis ex ſcripturis petenda ſunt, quorum prius eſt rectè ſentire, poſterius rectè agere (quibus τὰ προτρεπτικὰ *ſeruiunt) ita inſtituam tractationem, vt ad* γνῶσιν & πρᾶξιν *omnia referri videantur. Idq́; eo conſilio, vt his cognitis tirones Theologiæ, ad ſacroſanctũ illud opus* PHILIPPI MELANTHONIS, *viri optimè de Eccleſia Chriſti meriti, legendum accedant inſtructiores. Nam hic vir*

Exhortatoria

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, non ſolum tractādi ordine perſpicuus, & in diſputando cōtra veræ religionis hoſtes ſincerus & acutus eſt, Verūetiā more Prophetico & Apoſtolico, ſubinde ex doctrinæ partibus extruit monitiones, reprehenſiones, minas, conſolationes, vt hoc pacto doctrinam lectori accommodet. Ex quo accidit, quod ſacroſanctum illud opus excreuerit in iuſtum volumē, quod opus tum demum maximo & inæſtimabili fructu, amantibus veræ religionis proponi poteſt, vbi primū capita ipſa religionis, breuiter nudeq; explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi ſtudioſos adoleſcentes, vt quemadmodum in alijs diſciplinis certo ordine à facilioribus ad ea, quæ magis ardua ſunt, progrediuntur, ſic quoq; in hoc ſacroſanctiſſimo theologiæ ſtudio, primū planas & perſpicuas ſententias diſcant, deinde ad altiora conſcendant. Ita futurū eſt, vt ſi ſpiritum Chriſti doctorem implorauerint, feliciter in hoc ſtudio verſentur.

Iam de libri noſtri partitione nonnihil adyciēdum eſt. Ipſum DEVM, ſacræ ſcripturæ vnicum autorem, vniuerſam religionis doctrinam, quam ipſe mundo reuelauit ac manifeſtauit, in quatuor ordines digeſſiſſe manifeſtum eſt: Quorum Primus ad fœdus gratiæ ſeu promiſſionem, & regnum Chriſti ſpirituale pertinet. Secundus communem formandæ vitæ regulam præſcribit. Tertius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tius regimen Eccleſiaſticum continet. Quartus politicam vitam ac œconomicã inſtruit. Horum primus Promiſſionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intra ſe Promiſſio ſeu Euangelium & Lex opponuntur, Alioqui Legis vocabulum hæc omnia continet. Nam vbi Latini interpretes, Legis & Græci τοῦ νόμυ vocẽ vſurpant, Ebræi THORA *habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura aliàs.*

Quanquam autem Reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſariò retinenda eſt. Nam primum tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & vita dominantur. Deinde opus eſt generali viuendi regula ſecũdum voluntatem Dei, quæ regula in Decalogo continetur. Tertio loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis cõſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſocietate viuendum eſt. Poſtremò quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur Eccleſia, opus habet, vt rectè de politico & œconomico ſtatu ex verbo Domini erudiatur, ne vel cõtemnat has Dei ordinationes, vel abutatur ijs in Dei contumeliam.

Deinde & hanc diſtinctionem, cum ipſa diuini cultus ratio, tùm finis hominis, efflagitare vi-

dentur. Cultus enim Dei, & finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum vera obedientia referuntur. Verum quoniam Deus coli nequit ab iis, qui ſunt extra filium, neceſſaria eſt primum doctrina, per quam membra Filij Dei conſtituimur, & regno Chriſti Spirituali inauguramur. Deinde, quia cultus Deo præſtandus eſt, & edendus fructus pœnitentiæ, non ſolum cum omnibus pijs in genere, verũ etiam in externo cœtu Eccleſiæ, & politica ſocietate, in quibus viuimus, neceſſe eſt pro hac diuerſitate ſtatuum, Religionis noſtræ capita diſtinguere, præſertim cum ipſum DEVM diſtinctionis autorem habeamus, & cultus diuini ratio, finiſq; hominis, eãdem ſuo ſuffragio approbare videantur.

Sit ergo Prima claſſis eorũ capitum, quæ neceſſariò ad promiſſionis doctrinam pertinent.

Secunda, doctrinam vitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

Tertia, Eccleſiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

Quarta & poſtrema claſſis, Politica & Oeconomica.

Harum Claſſium κεφαλαῖα, hoc eſt, capita ſubijciam, quo veluti intra trãſennam totum hoc opus conſpiciendum pio lectori proponamus.

Cata-

Catalogus capitum communium Primæ claſſis.

1.*Deus.*	8.*Peccatum.*
2.*Creatio.*	9.*Pœna peccati.*
3.*Prouidentia.*	10.*Verbum accuſans.*
4.*Homo.*	11.*Euangelium.*
5.*Iuſticia originalis.*	12.*Pœnitentia.*
6. *Liberum arbitrium.*	13.*Iuſtificatio.*
7.*Contingentia.*	14.*Ordo reparationis,*
	15.*Regnũ* CHRISTI.

Catalogus capitum communium Secundæ claſſis.

1.*Doctrina vitæ communis filiorum Dei.*	4.*Opera Caritatis.*
2, *Legitima ſpiritualis cultus* DEI *ratio.*	5.*Vocatio cuiusq;.*
3.*Generalis doctrina bonorum operum.*	6.*Votum.*
	7.*Conſcientia.*
	8.*Vetus homo & nouus homo.*
	9.*Litera & Spiritus,*

Catalogus capitum communium Tertiæ claſſis.

1.*Prædeſtinatio,* 2.*Eccleſia.*

3.*Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, vt de nomine Ieſu, regno & ſacerdotio Chri-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſti, de natiuitate, cõceptione, paſſione, reſurrectione, deſcẽſu ad inferos, aſſumptione in cœlum, de remiſſione peccatorum. De Eccleſia, de iudicio, de Reſurrectione generali. Quare eorum locorum non feci diſtincta capita, quia hæc communi, nempe Symbolo ſubijciuntur.

4. Oratio,
5. Doctrina Eccleſiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptiſmus.
8. Cœna Domini.
9. Teſtamentum.
10. Ordo Eccleſiaſticus.
11. Poteſtas Eccleſiaſtica.
12. Autoritas Eccleſiaſtica.
13. Satisfactio.
14. Libertas Chriſtiana.
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux.

Catalogus capitum communium Quartæ claſſis.

1. Magiſtratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, vbi & de vſura.
7. Dominiũ & ſeruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vſus diuitiarum.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Chriſtiana.

EXPLI-

EXPLICATIO CAPITVM PRIMÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DEVS.

DVPLEX DE DEO HOMINUM institutio à Regio Propheta Dauide nobis cõmendatur, Pſal. 19. Vniuerſalis vna, altera Peculiaris. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum Dei propria exiſtit. Vtraque vnde petenda ſit, explicandum eſt.

De vniuerſali itaque cognitione Dei diſputat Paulus ad Rom. 1. vbi ſic inquit: Reuelatur enim ira Dei è cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominũ, veritatem Dei iniuſtè detinentiũ. Quia quod cognoſcitur de Deo, manifeſtum eſt in illis, Deus enim illis manifeſtauit. Siquidem inuiſibilia ipſius ex creatione mundi, operibus intellecta, conſpiciuntur, æternaq́; eius potentia & diuinitas in hoc, vt ſint inexcuſabiles.

His verbis Paulus teſtatur, creaturã Dei eſſe veluti ſcholã quandã vniuerſalem, in qua in Dei notitia erudimur. Eſt enim tota creatura non ſolum teſtimonium de Deo, quod ſit, verum etiam ſpeculum quoddam, in quo ſe quodammodo con-

templandum nobis proponit. Æternitas enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor. Potentia cognoſcitur ex eo, quod tantam molem è ſe cōditam, in ſua manu teneat, faciatq́; vt omnia in ſe conſiſtant. Sapientia peruidetur ex ordine & diſpoſitione rerum. Bonitas relucet in conſeruatione & vſu rerum. Iuſtitia in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes verò vindicat. Miſericordia inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem. Veritatis commendatio eſt, quod ſit immutabilis. Proinde qui conceptam DEI *notitiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſtitiæ, miſericordiæ, veritatis, ac cæterarum virtutum, quarum quædam veſtigia rebus à ſe conditis impreſſit Deus.*

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarum prior eſt: Θεός ἐστι ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν: *hoc eſt, Deus eſt viuens immortale, cui nihil ad felicitatē deeſt. Altera:* Θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, τἀγαθοῦ φύσεως αἰτία: *id eſt Deus eſt eſſentia æterna, cauſa boni quod eſt in natura. Adyciamus & tertiā, quā Socrates apud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum & talem eſſe, vt ſimul omnia videat, & omnia audiat, & vbiq; adſit, ac ſimul omnium rerum curam gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentē demōſtrationem de Deo*

ſuppedi-

ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet, non quantum ad noſtram cœcitatem. Senſus enim noſter hic deficit, antequam aſſequatur, aut quis ſit, aut qualis ſit DEVS, id quod eleganter innuit Paulus Act. 14. cum dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquiſſe gentes in ignorantia, neq; tamen ſe reliquiſſe ἀμάρτυρον, id eſt, citra teſtimonium, quoniam dedit pluuias & vbertatem de cœlo.

Porrò huius vniuerſalis cognitionis Dei vſus duplex eſt. Prior Generalis, qui ſe extendit ad omnes homines, nimirum vt ſint inexcuſabiles, vt qui nullā poſſint adferre defenſionem in iudicium Dei, quin iure ſint dānabiles, qui agnitum Deum non colunt. Huius vſus meminit Paulus in ſuprà citato loco, Rom. 1. his verbis: In hoc, vt ſint inexcuſabiles. Poſterior vſus Specialis eſt, de quo Epiſtola ad Ebræos loquitur, in hunc modū: Per Fidem intelligimus perfecta fuiſſe ſecula verbo Dei. Hic fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione verè proficiant homines in gloriā creatoris. Huc & illud Dauidis Pſalm. 92. pertinet: Delectaſti me DOMINE in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

Hæc breuiter ſint dicta de vniuerſali Dei cognitione, eiuſq; vſu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum eſt.

Peculiaris itaq; cognoſcendi Dei modus duplici

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

fundamẽto nititur, nimirum, Verbo & Teſtimonio, quod verbo additum eſt. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem ſe per verbum & teſtimonium patefecit, iuxta illud:

Eſſe Deum credas, quod de ſe prædicat ipſe.

Verbum intelligo, quod inde vſq; ab initio de cœlo ſonuit varijs modis, ac tandem per Filium, Ebræ. 1. Teſtimoniũ verò verbo adiectũ duplex eſt. Aut enim verbo confirmando, vt verum ratumq; à nobis habeatur, additũ eſt: Cuius generis in veteri & nouo Teſtamento multa leguntur, vt in diluuio ſeruatio piorũ: ſubmerſio impij mundi: Confuſio linguarum: Mirabilis tranſitus populi Dei per medium aquæ Maris rubri & Iordanis: Prolõgatio dierum ad preces piorum: Multæ exuſcitationes mortuorũ: Sanationes miraculoſæ, & huius generis penè infinita. Hoc genus teſtimoniorum commendat ſuo populo Deus, Exo. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentũ in oculis tuis, vt Lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Ad quod genus teſtimoniorum prouocat etiam Dominus apud Iohannem, vbi inquit: Si mihi non creditis, credite operibus meis. Aut fiduciam ex verbo conceptam confirmat, vt Circumciſio & alia Sacramẽta veteris populi. Et in nouo Teſtamẽto Baptiſmus & Cœna Domini, fiduciæ promiſſionis teſtimonia & ſignacula ſunt. Hæc notitia Dei, quæ in verbo et teſtimonio reſidet,

det, ſola ſalutaris eſt. De qua Dominus Ioha. 17. ſic inquit: Hæc autem eſt æterna vita, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Per hanc enim renouamur (vt inquit Paulus) in imaginem Dei. Cognitionis vocabulum hoc loco Synecdoche Ebraica, & noticiam & fiduciam conſequentem ſignificat.

Poſtquam autem de duplici Dei cognitione in genere dictum eſt, nunc ea, quæ ad poſteriorem, hoc eſt, ad ſalutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra diſtinguamus, & ordine explicemus. Conſtituantur autem hæc explicationis membra:

Primum, Deſcriptio Dei cum diſtinctione perſonarum.

Secundum, Teſtimonia de vnitate eſſentiæ diuinæ: de Trinitate Perſonarum: de Diuinitate Filij & Spiritus ſancti.

Tertium, Diuinarum quarundam appellationum explicatio.

Quartum, Proprietates Perſonarum.

Quintum, Varius modus ſcripturæ loquendi de altera Perſona in Diuinitate.

Sextum, Teſtimonia de proprietatibus Dei.

Septimum, Quis ſit Vſus, & veræ noticiæ Dei praxis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

I.
DESCRIPTIO DEI CVM DISTINCTIONE PERSONARVM.

Deſcriptio autem Dei, in qua etiam diſtinctio Perſonarum continetur, optima & commodiſſima eſt, quam PHILIPPVS *in locis Theologicis recitat, his verbis:*

DEVS *eſt eſſentia ſpiritualis, intelligens, æterna, verax, pura, bona, iuſta, miſericors, liberrima, immenſæ potentiæ & ſapientiæ:* PATER *æternus, qui Filium imaginem ſuam ab æterno genuit: &* FILIVS *imago Patris coæterna: &* SPIRITVS SANCTVS, *procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitatis certo verbo, quòd pater æternus cum Filio ac Spiritu Sancto, condiderit & ſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas: Et in genere humano condito ad imaginem ſuam, & certam obedientiam, elegerit ſibi Eccleſiam: vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis teſtimonijs, & per verbum traditum: Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur & colatur, iuxta verbum illud diuinitus traditum & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur.*

Hæc deſcriptio ex multis ſcripturæ locis collecta eſt, & conſtat quinque principalibus partibus. Primùm deſcribitur Deus abſolutè. Secundò rela-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

relatiuè, vbi Perſonæ diuinitatis diſcernuntur & diſtinguuntur. Tertiò, ab effectu generali. Quartò, ab effectu ſpeciali. Quinto & vltimo loco finis patefactionis diuinæ additur.

II.

TESTIMONIA PROBANTIA VNVM ESSE DEVM.

Exodi 20. & Deut. 5. Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deut. 6. Audi Iſrael, Iehoua Deus noſter, Iehoua vnus eſt.

Pſal. 18. Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum noſtrum.

Malach. 2. Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos?

1. Cor. 8. Scimus quod non ſit alius deus quam vnus.

1. Tim. 2. Vnus eſt Deus, vnus etiam conciliator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES eſſe Perſonas diuinitatis.

Geneſis 1. Opus creationis tribus perſonis tribuitur. Deus dixit, & ſpiritus ferebatur ſuper aquas. Hîc clarè habemus Deum, λόγον, & S. ſanctum.

Pſal. 33. Verbo Iehoua cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Matth.28.Euntes ergo docete omnes gentes, baptiſantes eos in nomine Patris, Filij & S.ſancti.

Matth.3.In Baptiſmo Chriſti apparent perſonæ diſtinctæ Trinitatis. Pater ſonat hanc vocẽ. Hic eſt Filius meus dilectus. Filius ſtans in flumine conſpicitur. Spiritus ſanctus ſpecie viſibili demittitur.

Ad Gal.4. Quoniam eſtis filij Dei, emiſit Deus ſpiritum Filij ſui in corda veſtra, clamantem: Abba Pater.

1.Iohan.5.Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cælo: Pater, λόγος, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.

2.Corinth.13.Gratia Domini Ieſu Chriſti, & dilectio Dei, & communio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus vobis.

TESTIMONIA PROBANTIA *diuinitatem Filij.*

Teſtimonia, quibus diuina natura filij Dei comprobatur, ad quinque capita reuocare ſoleo, quorum Primum eſt, apertum ſcripturæ pronunciatum. Secundum, cultus Chriſto exhibendus. Tertium, Opera Chriſti. Quartum, confeſſio Eccleſiæ. Quintum, officium redemtionis. Hæc quinque capita memoriæ iuuandæ gratia, his verſiculis includo:

Dictũ, cultus, opus, confeſſio, munera, quinq; hæc
Naturas Chriſti cognoſcendas tibi mõſtrant.

Dicta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Dicta ſeu Scripturæ pronunciata inter multa hæc ſunt illuſtria. Ierem. 23. Hoc eſt nomen, quòd vocabunt eum Iehoua iuſtificator noſter.

Pſal. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conſpectu eius.

Eſai. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis.

Iohan. 1. In principio erat λόγος, *&* λόγος *erat apud Deum, & Deus erat* λόγος. *Hic* λόγος *ſubiectum eſt, iuxta hanc regulam: Cum verbum hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatem tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectum articulum, propoſitionis ſubiectum eſt, vt,* ἐισὶ αἰγύπτιοι οἱ κολχοὶ. *Hic de Colchis pronuntiatur, quod ſint Ægyptij.*

i. ſubſtantiuu.

Rom. 9. Ex quibus eſt Chriſtus, ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.

1. Iohan. 5. Et ſumus in vero, in Filio eius, Ieſu Chriſto, Hic eſt verus Deus & vita æterna.

Huc quoque teſtimonia omnia refero, in quibus naturalis & vnigenitus Dei filius eſſe prædicatur.

Secundum caput teſtimoniorum, quibus probatur diuinitas Chriſti, eſt CVLTVS, *qui ex Dei mandato illi exhibetur ab angelis & hominibus.*

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli Dei. Hūc Paulus & Stephanus inuocāt & agnoſcunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

καρδιογνώστην. *Quare verus & naturalis Deus eſt.*

Hoc ipſum confirmat tertium probationum caput, quod tribuit Chriſto Opera ſoli Deo propria: creat, viuificat, verbo potentiæ ſuæ omnia portat, exaudit. Hæc omnia ſunt ſolius diuinæ potentiæ.

Quartum caput eſt: Confeſſio puræ & Catholicæ Eccleſiæ, de qua in Symboli explicatione.

Poſtremum membrum eſt Munus Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, vbi Sacerdotium Chriſti ſum deſcripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, *cùm de Deo prædicatur, accipitur dupliciter, nimirũ Eſſentialiter & Perſonaliter. Vt cùm dicitur: Pater* λόγος *& Spiritus Eſſentialiter accipitur. Perſonaliter autem, cùm pro tertia Perſona in diuinitate accipitur, idque per Metonymiam, quia ſpirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorũ corda purificat, quod Epitheton,* SANCTVS, *etiam indicat.*

TESTIMONIA PROBANTIA SPIritum *ſanctum eſſe Deum.*

Petrus ad Ananiam dicit: Quid eſt quod impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui ſancto? Et paulò pòſt: Non es mentitus hominibus, ſed DEO.

Iob. 33. Spiritus Domini fecit me, & ſpiraculum

lum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

lum omnipotentis viuificauit me. Hoc opus tantùm diuinæ naturæ competit.

Baſilius diuinitatem Spiritus ſancti hac demõſtratione aſtruit: Omnis creatura habet ſubſtantiam circumſcriptam. Spiritus ſanctus non habet ſubſtantiam circumſcriptam. Ergo Spiritus ſanctus non eſt creatura. Inuiſibilis enim creatura, etiamſi non circumſcribatur loco & finibus, tamen proprietate ſubſtantiæ finitur. Huc pertinent etiam teſtimonia ſuprà citata, de perſonarum trinitate.

III.

DIVINARVM QVARVNDAM APPELLATIONVM EXPLICATIO.

Appellationes in diuinis diligenter obſeruandæ & diſcernendæ ſunt. Teneatur itaq; principio hæc diſtinctio. Quædam appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate: Quædam ex tempore, idq; creaturarum reſpectu, nam in Deum nullũ omnino accidens cadit. Sed vtrunq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, ſunt triplices. Quædam enim ad eſſentiam pertinent: quædam perſonarum diſcrimina reſpiciunt: quædam collectiuè Deo tribuuntur. Ad eſſentiam pertinent: Deus, bonus, ſapiens, omnipotens, caſtus, verax, & huiuſmodi, quæ de Deo dignè dicũtur. De hoc genere appellationum tenenda eſt regula, quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

quicquid de vna perſona dicitur, reliquis poſſit digniſſimè attribui. Vt enim Patrem rectè Deum, Dominum, omnipotentem, iuſtum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui ſancto veriſſimè attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc eſt eſſentiæ diuinæ communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium perſonarum in vna Diuinitate.

Cum autem addimus has varias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compoſitum eſſe, aut mutationibus obnoxium. Nam hæ variæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed vnam eandemq́ ſimpliciſſimam ſignificant, quæ has varias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiam non diſtinguuntur in Deo, Iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia, ſed ſecundum effectus in creaturis.

At appellationes, quæ ad perſonarum diſcrimina pertinent, longè aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiuè, ſicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus ſanctus ad vtrunq́, vt qui ab vtroq́ procedit. Pater gignit: λόγος *naſcitur: Spiritus ſanctus procedit. Hæ non ſunt communes appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur, nec procedit.*

De proprietatibus paulò poſt plura dicemus.

Collectiuè Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικὸς, τριάς. Vnde rectè dixeris: Deus eſt trinus, Diuinitas eſt trinitas, ſi perſonas omnes complecteris diuinitatis.

Poſterius genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, eſt etiam in triplici diſcrimine. Nam quædam ſimpliciter dicuntur, vt: deus eſt incarnatus, λόγος eſt caro factus. Quædam relatiuè, ſed dupliciter. Nam quædam ſunt communes tribus perſonis, vt, Dominus, creator, refugium, clipeus, &c. Aliæ ſeorſim ſingularis perſonis competunt, vt, Pater mittit: Filius mittitur, vt aſſumat humanam naturam: Spiritus ſanctus in corda mittitur credentium: λόγος eſt ſacerdos, Mediator. Quædam per ſimilitudinem dicuntur, vt quæ ad paſſionem, ſitum, habitum, locum, tempus referuntur, vt cum Deus iraſci, furere, aſcendere, deſcēdere, aures adhibere, videre dicitur, eo ſchemate, quod ἀνθρωποπάθειαν nominãt, vt cum membra, actiones, & affectus hominum aut aliorum animalium, Deo tribuuntur. Membra, vt oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. Actiones, ſtare, ſedere, aſcendere, deſcendere. Affectus, ira, furor, pœnitentia, miſericordia, zelus &c. Verùm hæc omnia cōparatè dicuntur, & per ſimilitudinem, qua creata diuinis quadam tenui vmbra cōparari poſſunt. Sed rem vno atq; altero

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

exemplo declarabo, vt in aliꝭ ſtudioſi analogiam conſiderent.

Oculi tribuuntur Deo, quod omnia videat, ac circumluſtret: vt prudens paterfamilias in domo. vnde pulchrè oculorum intuitu adumbratur diuina prouidentia. Aures tribuuntur Deo, quoniam omnia audit, nihilq́ ipſum latet, ſignificantq́ modò clementiam, qua exaudit inuocantes, modò æquitatem, quæ peccatores non audit. Aſcendit, quando ſe à nobis ſubducit, veluti noſtra non curans. Deſcendit, quando ſe nobis accommodat, atque inſigne aliquod opus ad noſtram vtilitatem edit. Alæ cum tribuuntur Deo, ſignificatur deligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs.

Ex his facile erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in anthropomorphitarũ errorem incidamus, qui Deum reuera talibus membris præditum eſſe exiſtimarunt. Nunc quorundã appellationũ definitiones ſubijciam, quarum explicatio valde neceſſaria eſt. Primum ergo differentiam inter naturam & Perſonam videamus.

Quoties NATVRAE *vocabulum vtitur Eccleſia in doctrina de diuinitate, ſignificat ipſam eſſentiam, quæ re vera eſt, in qua tres Perſonæ ſubſiſtunt.* PERSONA *vnam rem indiuiduam naturæ ſeu eſſẽtiæ ſignificat, ſeu, vt Philippus definit, Perſona eſt ſubſiſtens viuum, indiuiduum,* in-

incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio, Gracè ὑφιστάμενον. Non ſuſtentatum ab alio, excludit diſputationes eorum, qui vt duas naturas in Chriſto, ita etiã duas perſonas, ſed falſo, docebant. Humana enim natura in Chriſto non habet rationem perſonæ per ſe, ſed dependet ſingulari ordine ad hanc diuinam perſonam, λόγον, vt ab ea ſuſtentetur & conſeruetur, & rationem perſonæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro vnus eſt homo: Ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus, Non vnitate naturæ, ſed vnitate perſonæ, Breuiter, Naturæ dicitur, quatenus eſt eſſentia quædam, Perſonæ verò, quæ in ea eſſentia ſeu natura ſubſiſtunt. Vnde quia tres ſunt iuxta patefactionem diuinam ſubſiſtentiæ in diuina eſſentia, tres quoq; confitemur Perſonas. Alia eſt enim perſona Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti. Sed non eſt alia aut natura aut eſſẽtia Patris quam Filij & Spiritus ſancti, quemadmodum impiè docuerunt Ariani, Sed vt Pater eſt in filio & Spiritu ſancto, Ita Filius in Patre & Spiritu ſancto, & Spiritus ſanctus in Patre & Filio κατὰ περιχώρησιν, vt Græci loquuntur Theologi. Ita Chriſtiana fides eſt, non confundere perſonarum trinitatem, nec diſcerpere naturæ vnitatem.

Prima perſona dicitur PATER *æternus, quia habet Filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici reſpectu. Primũ reſpectu Patris, quia co-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

gitatione Patris naſcitur. Deinde reſpectu noſtri, quia profert Euangelium è ſinu Patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipſo generatur ſecundum veritatem naturæ, transfuſa Patris ſubſtantia in Filiũ,

Verum cùm dicitur Filius de patre naſci, cauendum eſt, ne rerum creatarum cogitatione & ſimilitudine initium vllum Natiuitatis æternæ Christi cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorſus initiũ, hoc eſt, ſine aliquo ſuæ natiuitatis initio de Patris ſubſtãtia genitus eſt, Deus de Deo, Lumen de Lumine, iuxta confeſſionem Catholicæ Eccleſiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ ſtatuebantur, vt tres perſonæ.

consubstantialem.

Porrò quia Pater dicitur gignere, λόγος naſci, & Spiritus ſanctus procedere, tenẽda eſt harum appellationum explicatio. GIGNERE eſt alium de ſua eſſentia gignere. Quare cum CREARE ſit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquã creatus eſſe dicendus eſt. NASCI eſt à potentia cognoſcente, quia genitum eſt imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoſcens, format imagines, & loquitur: Sic Filius eſt æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata ſubſtantia, & oſtendens Patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem eſt à voluntate, quia Spiritus ſanctus eſt

motor

motor ſeu agitator.

PATRIS *vocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad* λόγον, *& perſonā primam in diuinitate ſignificat: Nunc ad homines refertur, eſtq́; commune toti Trinitati ab effectu erga homines, vt cum dicimus: Pater noſter, qui es in cœlis.*

SPIRITVS *quoq; nomen nunc eſſentialiter, & communiter prædicatur de tribus Perſonis: nūc perſonaliter, & eſt tertia perſona in diuinitate, de qua re ſupra dictum eſt,*

IIII.
DE PROPRIETATE PERSONARVM.

In vna Eſſentia tres ſunt hypoſtaſes ſeu perſonæ, quæ à ſe inuicem proprietatibus duplicibus diſcernuntur, nempe interioribus & exterioribus. Interiores ſunt, gignere, naſci, procedere. Solus Pater gignit. Solus Filius naſcitur. Solus Spiritus ſanctus procedit. Sed inter naſci & procedere hoc eſt diſcrimen, quemadmodū & ſupra indicatum eſt: Naſci quidem eſt à potentia intelligēte, quia Filius cogitatione naſcitur, & eſt imago Patris. Procedere autem eſt à voluntate, quia Spiritus ſanctus eſt agitator ſeu amor ſubſtantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater filium complectitur, & Filius Patrē, imò quo poſtea Pater & Filius dulciſſimo complexu ſibi copulant Eccleſiam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſuam. Proprietates exteriores à beneficiys erga Eccleſiam ſumtæ ſunt, vt mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, vt aſſumat carnem humanam, & fiat victima. Spiritus ſanctus mittitur in corda, vt in nobis accendat nouam lucem & iuſticiam.

V.
MODVS SCRIPTVRÆ VARIVS LOQVENDI DE FILIO ALTERA perſona Trinitatis.

Scriptura varijs modis de altera perſona in diuinitate loquitur. Primùm enim per Synechdochen, cùm humanitati attribuitur, quod eſt totius perſonæ, vt: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Et econtra, cū diuinitati tribuitur, quod ſimiliter eſt totius perſonæ, vt cū Ieremias dicit: Ipſum Iehoua eſſe iuſtificatorem noſtrum. Eſt enim IEHOVA eſſentiæ diuinæ appellatio.

Secundò, quædam attribuūtur per communicationem idiomatum, ſed in concreto. Hæc autem vt dextrè intelligantur, videndum Primùm, quid ſit Idioma. Deinde quid Communicatio Idiomatum, Tum cur in concreto tantùm recepta ſit hæc prædicatio.

IDIOMA itaq; eſt proprietas vni naturæ conueniens, vt in homine Mentis Idioma eſt intelligere, ratiocinari, meditari: Corporis Idioma eſt lacerari, tangi, conſpici, &c.

COM-

COMMVNICATIO IDIOMATVM *eſt, cum Idiomata, hoc eſt, proprietates vnius naturæ, alteri communicãtur, & tribuuntur in concreto, ſeu: Communicatio Idiomatum eſt prædicatio, in qua proprietas vni naturæ conueniens, perſonæ tribuitur in concreto, propter vnionẽ hypoſtaticam.*

Quod autem in Concreto id tantum fieri poſſit, hæc eſt ratio. Abſtracta ſignificant naturas & formas per ſe conſideratas, vt diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Cõcreta autem ipſa ſubiecta ſignificant cum naturis & formis: vt, homo non ſignificat humanitatem, ſed ὑφιστάμενον *totum, in quo anima & corpus ſunt. In concreto igitur perſona intelligitur, in Abſtracto natura tantùm.*

Cùm igitur loquimur de Filio Dei, communicatio idiomatum eſt forma loquendi, in qua proprietates vnius naturæ alteri naturæ communicantur, propter vnionem hypoſtaticam. In Chriſto Idioma naturæ diuinæ eſt, eſſe omnipotentem, creatorem, ſcrutatorem cordium. Rurſus Idioma humanæ naturæ eſt edere, bibere, ligari, triſtari, crucifigi, mori. Verum hæc diuerſarum naturarum idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ eſt omnipotẽs, eſt creator, eſt ſcrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus eſt, triſtatus, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sic verbum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſt homo, Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex virgine. Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine. Hæ propoſitiones ideo ſunt veræ, quia naturæ, diuina & humana, vnitæ ſunt vnione hypoſtatica ſeu perſonali.

Tertiò, Quædam ſeorſim naturis tribuuntur: humanitati quidem, quæ eam ſolam attingũt, vt: Filius Mariæ creuit ſapientia & gratia coram Deo & hominibus. Diuinitati verò, quæ in illã ſolam competũt, vt: Filius Dei eſt, per quẽ ſecula ſunt condita.

Quartò, Interdum prædicata conueniunt vtriq; naturæ in Abſtracto, vt: Chriſtus viuit in cœlo, quod vtiq; conuenit Chriſto, ſecundum vtranque naturam, diuinam & humanam.

Quintò, Quædam ita tribuuntur perſonæ, vt per ſe & ſeorſim neq; humanæ neq; diuinæ naturæ cõueniant: qualia ſunt opera redemtionis. videlicet, quòd poteſtatem à Patre acceperit, remittẽdi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi quod iudex cõſtitutus ſit viuorum & mortuorũ, vt honoretur, quemadmodum & Pater, quod ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

Diſcernendæ ſunt igitur appellationes, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus. Deus omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ.

Homo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Homo, paſſibilis, vulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanā referendæ, (etſi omnis iniuria & paſſio homini Chriſto illata, ad ipſum vnigenitum & impaſſibilem Deum quadā ratione pertinet, quia diuina & humana natura vnione hypoſtatica ſunt vnitæ) Sed nomina Officij, quæ ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, competunt toti perſonæ, nō alicui naturæ ſeorſim.

Porrò huius varietatis diſtinctio, non ſolùm vtilis eſt ad confutandos hæreticos, verum etiam pijs mentibus longè alium fructum adfert. Nam ſub his varijs formis loquendi continetur, quicquid neceſſarium cognitu eſt de filio Dei, de quo præcipuè quatuor neceſſario cognoſcenda ſunt. I. Quod ſit verus Deus, vnde fides concipit fiduciam, quod poſſit iuuare & defendere quos velit, hoc eſt, ad ſe confugientes, vt qui non ſolùm ſpiritu & ſacramentis, verumetiam naturæ ſocietate illis coniunctus eſt. II. Quòd ſit verus Homo, vnde fides concipit fiduciam, quòd velit iuuare. III. Quod ſit vna perſona, non confuſis naturis, ſed vnitis hypoſtatica vnione. Vnde fides Deo coniunctiorem ſe ſtatuit, quam vt ab eo abijciatur. IIII. Quod ſit Rex & Pontifex. Breuiter, Saluator in ſe credentium. Et hoc eſt fidei fundamentum,

Teſtimonia igitur Primi modi monent, ne offi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cium redemtionis diſcerpamus, ſed toti CHRISTO *tribuamus, Id quod adhuc quintus modus clarius docet.*

Secundus modus vnionem hypoſtaticam, ſeu vnitatem perſonæ manifeſtat. Communio enim idiomatum euidenter oſtendit diſcrimē, inter hypoſtaticam ſeu perſonalem naturarum vnionem in Chriſto, & ſocietatem ſeu auxilium Dei in alijs ſanctis. Ideo enim prædicata communicantur, quia eſt vnum ὑφιςάμενον. *Tertius modus diſtinctè naturas Chriſti, nimirum veram diuinitatem ac veram humanitatem comprobat.*

Hic vtile eſt admonere de modis præſentiæ diuinæ. Tametſi enim Deus vbique totus per ſuam ſimplicem eſſentiam eſt, iuxta illud: Cœlum & terram ego impleo: non tamen eodem modo vbique eſſe conuincitur. Nam quatuor ſunt gradus præſentiæ Dei. Primus eſt præſentia conſeruationis, qua Deus omnibus creaturis adeſt, ita vt eas ſuſtentet, & conſeruet. Secundus gradus eſt, quo beatis angelis & hominibus in gloria adeſt. Tertius, quo in hac vita renatis adeſt, ſuo ſpiritu & efficacia. Quartus, quo adeſt λόγῳ *vnione hypoſtatica inſeparabiliter.*

VI.
TESTIMONIA DE PROPRIETATIBVS DEI, VNDE FIDES *in ipſum ſtabilitur.*

Exodi

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus miſericors & clemens,patiens,ac multæ miſerationis,et verax,qui aufers iniquitatem & ſcelera,apud quẽ innocens non erit innocẽs, qui miſericordiam cuſtodis in millia,qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.

Pſal.85.Et tu Iehoua Deus,miſerator & miſericors,patiẽs & multæ miſericordiæ,& verax.

Ierem.23.Putáſne Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus,& non Deus è longè? Si occultabitur vir in abſconditis,& ego non videbo eum,dicit Dominus? Nunquid non cœlum & terram impleo,dicit Dominus?

Ierem.32.Fortiſſime,magne & potens, Iehoua exercituum nomen tibi, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes vias filiorum Adam,vt reddas vnicuique ſecundum vias ſuas, & ſecundum fructũ adinuentionum eius.

VII.
DE VSV.

Quæ hactenus dicta ſunt,ad γνῶσιν pertinent. Nunc pauca ſubiungam de vſu & praxi. Primũ itaq; formant hæc rectè iudicium noſtrũ de Deo, qui vult à nobis agnoſci talis, qualẽ ſe ſuo Verbo & Teſtimonio patefecit. Secundo,hinc rectè iudicare diſcimus de creatione, quæ eſt opus totius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Trinitatis. Tertiò, rectè ſentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis exiſtit, ſeruata tamen cuiuſque Perſonæ proprietate. Quarto, articuli fidei noſtræ hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in vnum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Quintò, erudiunt hæc nos ad ſolicite ambulandum coram DEO *noſtro, in vero timore & fide. Eſt enim præcipuus finis notitiæ Dei, fiducia in ipſum. Sextò, hæc faciunt ad rectè inuocandum. Inuocatio enim dirigenda eſt ad hũc ſolum Deum, qui eſt vnus in ſubſtantia, & trinus in perſonis.*

CAPVT SECVNDVM.

DE CREATIONE.

Creatio propriè eſt primaria illa rerum productio ſiue formatio, qua Deus æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, vnà cum Filio æterno, & Spiritu ſancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, viſibilia & inuiſibilia, vt ipſe agnoſcatur & colatur. Eſt enim Creare propriè aliquid ex nihilo facere. Ebraice BARA. *Græcus genus poſuit: ἐποίησε, fecit.*

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obſeruandum eſt præconiũ creaturarum

turarum Geneſis 1. vbi Moſes ita inquit: Viditq́; Deus cūcta quæ fecerat, & ecce bona valde. Hoc dictū Primum monet, vt creaturas ſeparemus à deformitate, in naturam per peccatū introducta. Eſt enim peccatum eiusq́; effectus non à Deo, ſed à Diabolo & homine, auertentibus ſe à Deo.

Deinde cùm res creatas valdè bonas eſſe audimus, tenendum eſt diſcrimen inter Deum, ſummè bonum, et res ab eo effectas. Eſt enim Deus bonus cauſa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minimè competit. Quare Dominus in Euangelio pronuntiat, Deum ſolum bonum eſſe, qui nō aliunde ſuæ bonitatis rationem habet, ſed ipſe bonus eſt, natura, cauſa & origine.

At RES creatæ quadruplici de cauſa bonæ prædicantur.

Primùm enim ex eo bonæ dicuntur, & ſunt, quia à Deo optimo ſunt conditæ.

Secundo, quia Deo conditori placent.

Tertiò, quia ſunt ordinatæ ad bonos vſus.

Quartò, quia ſingulæ in ſuo ordine Deo optimo ſeruire debēt. Vnde Dauid Pſalm. 148. hortatur totam vniuerſitatem rerū, vt Deum conditorem et ſaluatorem ſuum celebret. Et quanquā tota creatura Deum ſua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum à rationali creatura requirit. Quare Angeli & homines conditi erant, vt eſſent templum Dei, & vera innocentia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſeruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotieſcunq; hanc rerum machinam intuemur, vt ad Chriſtum reparatorem naturæ humanæ cōfugiamus, quò aliquando Deo in noſtro ordine ritè ſeruire cum ſanctis Angelis poſſimus.

Porrò in creaturis ſpectentur hæc quatuor.

Primum, ſpecierum pulcherrima varietas.

Secundum, facultatum & virium in rebus productis vtiliſſima proprietas.

Tertium, ordo creationis, & rerum productarum iucundiſſimus.

Quartum, Finis principalis conditionis rerũ.

Hæc quatuor de multis magnis rebus nos admonent.

Varietas enim ſpecierum, qua adeo pulcre rerum gradus diſtinxit, commendat nobis opificis ſummam potentiam & ſapientiam:

Proprietas & vis rebus inſita, bonitatem creatoris prædicat, vt qui ad certas vtilitates res ſingulas condiderit.

Ordo duplex conſideretur, Prior creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde commendat Deus nobis ſuã paternam prouidentiam, quod antequã naſceremur, proſpexerit nobis. Poſterior ordo eſt rerum creatarum, quarum quatuor ſunt gradus: Infimus, earũ rerum, quæ ſunt tantum, vt Elemẽta, Lapides, Metalla. &c. Proximus, rerum quæ ſunt & viuunt tantum,

tum, vt plantæ, herbæ, frutices. Tertius, rerum quæ ſunt, viuunt & ſentiunt, vt animalia bruta. Summus rerum eſt, quæ nõ ſolum ſunt, viuunt et ſentiunt, verum etiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua cõditione & ordinatione Dei obtinent, vt inferiores gradus ſeruiãt ſuperiorib⁹, ſeruata cuiusq; dignitate. Quare vt tres primi ordines ſeruiũt homini, ita quartus gradus ad vnum Deum colẽdum referri deberet. Seruant enim ſuum ordinem vniuerſæ creaturæ, ſeruientes homini. Sed cùm Homo non ſeruit Deo, contra ſuam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum.

Huius igitur ordinis conſideratio duarum rerum nos admonebit. Primum enim, quæ ſit hominis excellentia oſtendit. Excellit enim omnia, quæ infra ſuum ordinem collocata ſunt. Deinde oſtendit, quo omnes hominis actiones referendæ ſint, nimirum ad Deum agnoſcendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem reddendam Deo, qui in noſtrum bonum omnia condiderit.

Poſtremum eorum quatuor, quæ ſpectãda ſunt in creaturis, eſt finis creaturarum, qui ex ordine earundem haud obſcurè intelligi poteſt. Elementa enim & creaturæ primi ordinis ordinantur ad alias creaturas digniores, ita vt ordo rerũ trium graduum ad hominem, Hominis verò ſit ad Deũ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

agnoſcendum & glorificandum. Hinc Salomon Prouerb. 16. Uniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Iehoua. Propter ſemetipſum, hoc eſt, vt ipſe ex iis agnoſcatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, vt illis vteretur, quia nec illis nec noſtris bonis indiget. Pſal. 16.

TESTIMONIA CREATIONIS.

Geneſ. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Lege hiſtoriam creationis primo & ſecundo capite Geneſeos.

Pſalm. 33. Verbo Iehoua cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Pſalmo eodem: Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.

Pſalm. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum.

Prouerb. 16. Omnia operatus eſt Iehoua propter ſemetipſum.

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA DEI.

PRouidentia Dei, eſt non ſolùm ipſa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura videt & cognoſcit, ſed etiam adminiſtratio, per quam Deus ſuſtentat, gubernat & moderatur omnia à ſe condita, in ſui nominis gloriam. Sed huius adminiſtrationis tres ſunt modi.

Primus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Primus, eſt Vniuerſalis prouidentia, qua dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatem, quam ſingulis, dum formaret eas, dedit, Et nunc eas ſua cura complectitur, vt ſtet incolumis naturæ ſtatus. Quare cùm Solem, Lunam, Stellas, curſum ſuũ conficere videamus, exiſtimemus ipſa obedire DEO, *ipſius iuſſa exequi, neque id tantum, ſed Dei quoq; manu gubernari, ferriq; omnia eius nutu. Nec prohibet hæc vniuerſalis Dei operatio, quo minus ſingulæ creaturæ, tùm in cœlo, tùm in terris, qualitatem & naturam ſuam retineant, propriamq; inclinationem ſequantur. Vnde Auguſtinus dicit, Deum res conditas ſic adminiſtrare, vt eas proprijs motibus agere ſinat. Nam hoc ipſum eſt prouidentiæ Dei, vt non ſolum naturam, verumetiam inclinationẽ modumq; naturæ agendi ſuſtentet.*

Secundus modus Specialis prouidẽtia eſt, qua Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obſequium ſuum, vt maximè expedire & conducere ſibi videtur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exiliũ, &c. efficit: vt hæc ſint bonitatis, & iuſticiæ & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare: nunc ſontes punire: nunc pios caſtigare paterno affectu conſtituit: Idq; iuxta promiſſiones ſuas et minas, nõ aliqua ſtoica neceſſitate. Eſt autem hæc

regula in primis tenenda: quod ſub diuinam prouidentiam non tantùm cadant effectus futuri, ſed etiam ex quibus cauſis, quo medio quoq; ordine proueniant. Fur ſtrangulatur, idque prouidentia diuina, quia furtũ commiſit tali ſupplicio dignum nequaquam ſtrangulandus, ea vel ſimili cauſa nõ præcedente: etſi interdũ nobis cauſæ talium ſuppliciorum occultæ ſunt. Proinde in euentibus ad promiſſiones & minas diuinas, & nõ ad Stoicam neceſſitatem reſpiciendum eſt.

Tertius modus eſt prouidẽtia Peculiaris, qua Deus viuit et regnat in Eccleſia Chriſti: erigit et fouet fideles: operatur velle & perficere: inſpirat precandi affectum: efficit, vt in præceptis ſuis ambulemus iuxta ſuam promiſſionem. Eze. 36. Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti ſumus peccato originali, terræ ſiccæ & ſterili perſimiles ſumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptũ eſt iudicium noſtrum, volũtas noſtra Deo rebellis, ad malũ procliuis & propenſa: deniq; tota noſtra natura vicioſa eſt. Quod cum ita ſit, ipſe Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & velle et perficere. Sed interim notandum eſt, nos à natura electionem & voluntatem habere: ſed quia vtraq; peccato deprauata eſt, Dominus

minus eas ſua manu reformat, & è malis bonas facit. Quod igitur ad diſcernendum apti ſumus, quod volumus, quod hoc vel illud facimus, id naturale Dei donũ eſt. Quod verò nihil aliud poſſumus eligere, expetere aut facere, quàm malũ, id ex corruptione peccati eſt. Contrà, quod bene operari cupimus, atq; exequendi poteſtate ſumus præditi, id totum à gratia proficiſcitur, qua in meliorem vitam regenerati ſumus.

Porrò Finis & Vſus prouidentiæ Dei nunc explicandi ſunt. Finis itaq; duplex eſt: Prior, vt nos totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus et prædicemus. Poſterior, vt ſecurè contemnamus quicquid nobis mundus vel Satan minatur.

Vſus autem vt conſpiciatur apertius, duæ obſeruādæ ſunt nobis diſtinctiones. Prior, quod tam in præteritum quam in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei. Altera, quod Deus interdum cum ſuis medijs, interdum ſine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, ſuam prouidentiam exequatur.

Si igitur ad tempus reſpicis præteritum, diuinæ prouidentiæ aſcribes, quicquid vel proſperi vel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimodè.

Si enim quid proſperi contigit, habes occaſionẽ celebrandi Dei, Idq; exemplo ſanctorum Patriarcharum, Regum, atq; adeò omnium piorum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Si quid aduerſi contigit, duo facies. Primum cogita cum Iob: Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Deinde anteactæ vitæ ſubeat memoria, vt vel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoſcas, ac emenderis: Ita, vt cum Dauide dicere poſſis: Bonum eſt mihi Domine quod humiliaſti me.

In tempus futurum hoc modo reputanda eſt prouidentia Dei, vt ſemper ad eius promiſſiones & minas intentus ſis, hinc ad Dei timorem, fidei inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis torporem, ſed quietem fidei adferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam aduerſus crucis acerbitatem armaberis.

Porrò ſi per media proſpicit tibi Dominus, accipe tanquam à manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, vt prouidentiæ Dei inſtrumenta agnoſcito. Si abſque medijs, vt ſi ſine pane te in carcere ſuſtētaret, verbo Domini hoc aſſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cum nulla obſtacula prouidentiam paternam impedire poſſunt, vt cum Dauid euectus eſt in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante: Cum Daniel in ſpelunca Leonū liberatur, & tres viri in camino Babylonico: habemus materiam prædicandi & celebrandi Dei. Hodie Eccleſia, vel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conſeruatur. Hæc ſi cogitaremus, non adeò ſacrilegè abiecta fidu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ducia in Deum, confugeremus ad humana præſidia, & in fauore pulueris & cineris ſpem poneremus: quam proteruiam non vno in loco Scriptura maledictam pronunciat. Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE *vniuerſalis.*

Pſal. 104. ſecundus, qui incipit: Benedic anima mea Dominum: prædicat hanc vniuerſalem adminiſtrationem.

Paulus Act. 17. In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus, id eſt, per ipſum datur, ſuſtentatur & fouetur vita noſtra.

Ebre. 11. Ferens omnia verbo potentiæ ſuæ.

Matt. 10. Duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre veſtro.

1. Tim. 6. Qui viuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE *ſpecialis.*

Pſa. 127. Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra laborat qui ædificat eam.

Prouerb. 3. Egeſtas à Domino in domo impij, habitacula autem iuſtorum benedicentur.

Pſa. 36. Homines & iumēta iuuabis Domine.

Huc Pſalmus 107. referendus eſt.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, ſe tenebras & lucem, vitam & mortem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS PRO-*uidentiæ, quæ eſt electorum.*

Pſal. 1. Nouit Dominus viam iuſtorum.

Pſal. 33. Oculi Domini ſuper iuſtos.

Matt. 10. Capilli veſtri omnes numerati ſunt.

Huc Pſal. 91. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, totus referendus eſt. In hoc enim pulcherrimè oſtenditur, quod Eccleſia Chriſti ſit veluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT. IIII.

HOMO.

HOMO *eſt creatura Dei, conſtans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera voluntate condita, præſeſq́ creaturarum inferiorum ordinum conſtituta, vt Deum in ſocietate agnoſcat & celebret. Hæc definitio ſũta ex ſecundo capite Geneſeos conuenit homini, vt creatus erat à* DEO, *dum erat adhuc in honore, vt Pſal. 49. loquitur, hoc eſt, in ſtatu innocentiæ ante peccatum.*

Scire autẽ oportet, quod ſcriptura ſacra quadruplicis ſtatus hominis meminit, quorum Primus fuit ante peccatum, Ge. 2. Secundus ſub peccato. Tertius ſub gratia fœderis, Ge. 3. & paſſim in ſcripturis, In quo ſtatu ſoli ſunt ij, qui fœderis participes facti ſunt. Quartus ſtatus, poſt hanc

vi-

vitam, & is variat. Ante enim reſurrectionem, corpus in ſepulcro, anima pij in requie erit: Poſt reſurrectionem verò coniungentur animæ corporibus, vt vel requie æterna fruantur ſimul, vel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuum diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter variat. Quare breuiter admonebo, qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus.

In primo igitur ſtatu, quem vocant ſtatum Innocentiæ, qualis fuerit homo, ideò breuius dicam, quia poſtea rurſus repetendum eſt, vbi dicetur de iuſticia originali. Habuit itaque homo in hoc primo ſtatu 1. imaginem Dei. 2. integritatem. 3. εὐταξίαν omniũ virium, 4. verbum. 5. Duplex ſacramentum, immortalitatis & probationis. Sed hæc apertius declaranda ſunt, ac primum de imagine dicendum eſt.

1. moderatio. vel potius harmonia.

I.

Imago itaque quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreſſio ſeu repræſentatio, idq; tum in anima hominis, videlicet in parte cognoſcente, tum extra animam. Cum enim mens humana cogitat aliquid, imaginem quandam rei veluti pingit & delineat: vt quoties cogitat aliquis hominem notum abſentem, mente quaſi delineat corporis figuram, quam intuetur de abſente cogitans. Ad eundem modum pictor manu exprimit deliniamenta corporis, cuius imaginem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

pingit, vt abſentis formam, quantum fieri poteſt, referat & repræſentet picta imago. Hanc eſſe propriam ſignificationem Imaginis manifeſtum eſt, quam appellationem verbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde & homini, ac vocat imaginem Dei, quæ ipſum Deum repræſentat & refert. Sed hæc duplex eſt, naturalis nimirum & gratuita. Naturalis Dei imago in ſolo Chriſto eſt, & eſt duplex, eſſentialis, & per virtutem.

Eſſentialis eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre, vnde & ὁμοούσιος dicitur, coæterna & coæqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines rerũ, de quibus cogitamus: ita æternus Pater ſeſe ab æterno intuens & cogitans, gignit imaginem ſui. Sed nos non transfundimus ſubſtantiam in imagines illas in mente formatas, quæ reipſa ſunt ſubitæ & euaneſcentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, communicata ipſi eſſentia. Hanc eſſentialem Dei imaginem, hoc eſt, Chriſtum Dominum, Epiſtola ad Ebræos vocat characterem ſubſtantiæ Patris, hoc eſt, imaginem ſubſtantialem, qua Filius eſt ὁμοούσιος cum perſona Patris. Vocatur & λόγος eadem ratione. Vt enim imago in nobis concepta eſt λόγος, hoc eſt, verbum mentale: ita Filius Dei λόγος, eſt æterni Patris imago, ineffabili ratione communicata eſſentia ab æterno.

Imago Dei per gloriam virtutis (quam Epiſto-

la

la ad Ebræos ἀπαύγασμα gloriæ vocat) eſt, quæ refulget in Chriſto per operum diuinorum virtutem, vnde & Patris cœleſtis potētia glorioſa, & voluntas paterna conſpicitur. Ita enim ſe totū in Chriſto patefecit Deus, vt in ipſo immēſam ſuam bonitatem, ſapientiam, virtutem ac φιλανθρωπίαν in ſolidum declarauerit. De hac imagine loquitur Dominus Ioh. 14. Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Et quoniā virtutis ſimilitudo (vt inquit Hillarius) non poteſt eſſe diſſimilis naturæ, recte ex virtutis ſimilitudine, eſſentiæ ſimilitudo concluditur. Virtus enim Chriſti, præſentis diuinitatis viſibilis eſt imago: qua Deus nobis, per ſe inuiſibilis, quodāmodo redditur viſibilis. Nec poteſt hæc virtutis gloria Prophetis aut Apoſtolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, ſed CHRISTI *virtute & inuocatione id fecerunt ad confirmandam Chriſti gloriam.*

Porro Imago Dei per gratiā ea eſt, ſecundum quàm primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominē in imagine noſtra, ſecūdum ſimilitudinem noſtram. Hæc imago in homine tripliciter conſiderari poteſt. Primum ratione ſubſtantiæ: deinde ratione donorum, quibus ornatus erat primus homo: tertiò ratione eminentiæ ſuper alias creaturas.

Auguſtinus imaginem Dei, quæ ratione ſubſtantiæ ſpectatur, interpretatur hoc modo: Me-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

moria in mente hominis ſignificat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio ſignificat Filium, vnde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum ſanctum ſignificat. Neq; dubium eſt, æterni Patris & Filij & Spiritus ſancti diſcrimina in humana mente eſſe adumbrata. Eſt Mens quidem vna ſimpliciſſima natura, ſed in ea ſunt iſtæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio & Voluntas quæ repreſentant, tanquam obſcuræ quædam vmbræ, perſonarum in diuinis diſcrimina.

Verum ſi ad DONA *referes hanc Dei imaginem in homine, erit profectio imago Dei, conformitas & ſimilitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iuſticiam & ſanctitatẽ Dei quaſi in ſpeculo repræſentauit Adam, Vnde Paulus Epheſ. 4. Et induatis nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis. Huius imaginis finis fuit, vt Adam cum ſua poſteritate in ſanctitate & iuſticia omnibus diebus ſeruiret Deo.*

Ratione ordinis ſeu eminẽtiæ ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, vt qui Dominus omnium rerum inferiorum ordinũ erat conſtitutus. Hæc quidem imago non ad puritatem & ſanctitatem cordis, ſed ad externã ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus 1. Cor. 11. Virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua vir mulierem antecellit, gloria & imago

go Dei quodammodo cõſpicitur, quemadmodum in omni principatu.

Has TRES partes imaginis Dei eſſe non eſt dubium: quarũ extremæ, hoc eſt, prima & vltima iuxta quaſdam tenues vmbras remanſerunt in homine poſt lapſum. Media autẽ pars prorſus inducta fuit per peccatum, ſed per Chriſtum in regeneratis indies reparatur & fit illuſtrior: quæ poſt reſurrectionem perficietur: quando non ſolùm mente, corde, affectibus conformes Chriſto erimus, verùm etiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth. 15. & Philip 3. docet.

II.

Secundum, quod habuiſſe hominem in primo ſtatu dixi, eſt integritas. Hæc fuit mentis, perfectè intelligẽtis & rectiſſimè iudicantis: cordis iuſtiſſimè & ordinatiſſimè appetentis: & corporis prõtiſſimè exequentis, quæ mens perfecte iudicauit, & cor rectè imperauit.

III.

Tertiò loco εὐταξίαν poſui, quæ omniũ virium pulcerrima harmonia extitit: qua mens nihil cogitans, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum eſt, niſi quod Deo probabatur. Quæ harmonia mentis, corporis & cordis cum voluntate Dei, ſummum hominis bonum fuit, ratione ſtatus hominis perfectiſſimi.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

IIII.

Sequitur Verbum, quod & præceptum & prohibitionem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradiſi comedes. Prohibitionem: De arbore autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem ſua natura, nam bona DEI *creatura erat, ſed propter mandatum Dei, quod violare nefas erat.*

V.

Poſtremum, quod poſui in ſtatu primo hominis, fuit ſacramentum duplex, videlicet probationis & immortalitatis. Quemadmodum enim arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipſius præuaricationem: (erat enim illi à Deo commendatum, vt eſſet explorationis ſeu probationis ſacramentum quoddam) Ita, ſi præcepto obtemperaſſet, fructus arboris vitæ ſacramentum fuiſſet illi immortalitatis, ac quaſi remedium, quo vita perpetuo conſeruanda eſſet. Hoc apertè indicat textus, cùm dicit: Nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiā de arbore vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emiſit eum Dominus Deus de horto Edon, ſeu paradiſo.

Status ſecūdus hominis miſerrimus eſt, ſub peccato & tyrannide Diaboli, qui qualis ſit, in VIII capite, vbi de peccato agetur, manifeſtabitur.

Tertius ſtatus Gratiæ eſt. In hoc Imago Dei, per peccatum in ſecundo ſtatu deleta, inſtaurari

inci-

incipit per Chriſtum, naturalem Dei imaginem. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipſius ad imaginẽ Dei: Ita ſane regeneratio piorum nihil aliud eſt, quam reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur ſtatu lapſus homo dextera Dei erigitur, dum in Chriſtum credit. Vnde præclare Auguſtinus: Sed quoniam (inquit) non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſponte reſurgere poteſt, porrectam nobis deſuper dexteram Dei, id eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum firma fide teneamus.

De quarto ſtatu hominis, qui eſt piorum quidem in gloria, hoc eſt, æterna beatitudine, Impiorum verò in gehenna, dicam in Symbolo.

VSVS.

Porrò VSVS *huius capitis eſt, vt agnito fine noſtræ conditionis, Chriſtum naturæ noſtræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq́; totis viribus ſeruiamus, in ſanctitate & iuſticia vera. Nunc teſtimonia de primo tantùm ſtatu hominis ſubijciã, quia de alijs commodius ſuis proprijs locis dicetur.*

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO STATV.

Gen. 1. Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit eum, Maſculum & fœminam creauit eos.

Gene. 2. Formauit Deus hominem de puluere

terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculũ vitæ.

Pſal.49. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit. Hic ſtatum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccleſ.7. Deus fecit hominem erectum.

Syracidæ 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui.

Syracidæ 17. Deus de terra creauit hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum.

Sapien.2. Deus creauit hominem in integritate, ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit eum.

Eſai.43. Omnem vocatum in nomine meo, in gloriam meam creaui eum, formaui eũ, feci eum.

CAPVT V.
IVSTICIA ORIGINALIS.

Tametſi facilè colligi poteſt, ex ijs, quæ diximus de ſtatu hominis ante lapſum, quæ qualiſq; ſit iuſticia originalis: tamen vtile eſt tenere aliquam breuem deſcriptionem, qualis hæc eſſe poterit.

*I*VSTITIA ORIGINALIS *eſt integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obedientia & εὐταξία omnium virium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeoq; ipſa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.*

In hac definitione duo complexus ſum, nimirum Materiale & Formale iuſtitiæ originalis.

Mate-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Materiale eſt integritas naturæ humanæ, lux mentis, voluntatis conuerſio ad Deum, cordis obedientia & εὐταξία omnium virium in homine. Formale verò eſt ipſa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Deſcriptionis huius mēbra ex teſtimonijs ſuprà commemoratis de ſtatu hominis confirmantur.

VSVS.

Vſus eſt, vt lapſum noſtrum ab hac iuſticia deploremus, ac totis viribus anhelemus, vt eam per CHRISTVM *recipiamus.*

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

M*Vltæ ſunt, cùm veterum, tùm recētium acutæ & doctæ diſputationes de libero arbitrio: quas vt eò rectius intelligant adoleſcentes, primum exponam quædam vocabula, quorū cognitio faciat ad intelligendā rectius hāc doctrinā.*

Sex ſunt in homine, quātum ad hoc negocium attinet, ſpectanda: Vita, Senſus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas.

Vita ipſa eſt internus & naturalis motus, vigens tantum intrinſecus.

Senſus eſt vitalis in corpore motus, vigens etiam extrinſecus.

Appetitus eſt naturalis vis in animante, mouendis auide ſenſibus attributa.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Ratio eſt facultas naturalis iudicandi res oblatas.

Voluntas eſt motus naturalis, rationi, appetitui, & ſenſui præſidens. Hæc ſanè quocunq; ſe inclinauerit, ſemper habet rationem comitem, & quodammodo pediſſequam, non quod ſemper ex ratione, ſed quod nunquam abſq; ratione moueatur, ita, vt multa faciat per ipſam contra ipſam, hoc eſt, quaſi per eius miniſteriũ contra eius conſilium & iudicium. Hinc illa vox Medeæ:

video meliora proboq;,
Deteriora ſequor.

Eſt autem ratio voluntati data, vt inſtruat illam, nõ vt deſtruat. Deſtrueret autem, ſi neceſſitatem ei vllam imponeret, quo minus libere pro arbitrio ſe moueret, ſiue in malum cõſentiens, ſiue in bonũ. Si horum alterutrum prohiberet ratio, voluntas nõ eſſet voluntas. Voluntas enim coacta propriè volũtas dici nequit, licet ſerua ſit in non renatis.

Iam vnde ſit liberum arbitrium, ex prædictis colligendũ eſt: nempe, quod ſit ſpontaneus ex voluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc eſt, iudicio conſenſus. Ratio enim non imperat voluntati, ſed vt conſiliarius fidus iudicat, relinquens voluntati imperandi munus. Ratio Medeæ volũtati dictauit, στοργὴν erga prolem conſeruandam: quod iudicium etſi probauit voluntas, tamen vt

domina

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

domina media ad imperandū elegit contrarium, idq; ſponte & liberè.

Quare liberum arbitrium eſt facultas, quo voluntas ſponte ſua, minimè coacta eligit vel reſpuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitriū, iudiciū rationis, ita libertas voluntatis inclinationem liberam in hoc vel illud mōſtratum à ratione reſpicit. Hic certè libertas ſeruituti non opponitur, ſed neceſſitati ſeu coactioni: quæ nullo pacto ſine implicatione contradictionis cum voluntate ſtare poteſt. Cum itaq; Theologi quidam liberum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem volūtatis, quatenus ſua ſponte & volūtario motu hoc eligit, vel illud reijcit: Sed quatenus ſerua eſſe negatur captiua ſub peccato. Hanc enim opinionē impugnant, non Stoicam ſtatuunt voluntatis neceſſitatem. Vnde fit, quòd interdum non tam de rebus, quam de vocabulis certetur, dum alij libertatis vocabulum opponunt neceſſitati, alij ſeruituti. Si enim libertas neceſſitati ſeu coactioni opponitur, voluntatem tollit, qui eius libertatem eneruat. At ſi opponitur ſeruo, gratiæ hoſtis eſt, qui libertatem, quantū ad iuſticiam ſpiritualem attinet, homini non renato vindicat. Atq; in hunc modum philoſophice ferè inter Theologos diſputatur.

Quoniam autem in quæſtione de libero arbitrio in Eccleſia quæritur (ni fallor, libenter enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

me doctorum iudicio ſubijcio) ſimul de iudicio & voluntate & viribus hominum, in ijs præſtandis, quæ ad ſalutem animarũ pertinent: & quia Græcorum vocabulum nimium arrogãs eſt, quo non tantum voluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiã virium libera facultas ſignificatur, (Eſt autem vocabulum Græcis vſitatum in hac quæſtione αὐτεξούσιον, **ſelffmegtighedt,** *quaſi homo* lib. arb. *ex ſe haberet non ſolùm eligendi facultatem, verùm etiam præſtandi vires, quemadmodũ Pelagius ſomniauit) ſubijciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiã facultatem præſtandi, quæ voluntas imperat, complectatur. Sitq; hæc definitio:*

LIBERVM ARBITRIVM *eſt facultas, rationis quidem ad malum bonúmue diſcernendum, voluntatis vero ad vtrumuis eligẽdum, deniq; & virium ad vtrumlibet præſtandum. Nam vt aliquid rectè fiat vel geratur, requiritur primùm iudicium ſanum: Deinde voluntas media ad imperãdum: Poſtremo conatus ſeu vires, quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demũ eſſe liberum arbitrium, vbi iudicium ſanũ eſt, voluntas promta, vireſq; ad agendũ idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoq; liberum arbitrium fuiſſe minimè impeditum, manifeſtum eſt.*

Verùm cum de libero arbitrio quæritur, quæ-

ſtio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſtio eſt potiſſimum: An homo poſt lapſum à ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitriũ, nec ne? Vt ad hanc quæſtionem planè & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. Primum enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quæ dicta ſunt: Deinde diſtinguendi ſunt actionum gradus: Tum actionibus applicanda eſt regula.

REGVLA hæc eſt: *Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit, voluntas non impedita, & vires ſufficientes.*

GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur.

Primus gradus ſit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes ſunt: vt quæ pertinẽt ad conſeruationem naturæ ſeu indiuiduorũ. Huius generis ſunt, educare, tueri natos, edere, bibere, veſtire, ædificare, vigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia.

Secundus gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ, aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt: gerere magiſtratum, ſeruire, contractus exercere, colere agros, exercere artificium, nauigare.

Tertius gradus Eccleſiaſticorum operum eſt, quæ pertinent ad miniſterium conſeruandum, vt, docere verbũ, hac vel illa hora cõuenire, audire verbũ, adminiſtrare Sacramenta, percipere Sa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cramenta, his vel illis cæremonijs vti.

Quartus gradus diuina opera complectitur, vt, implere legem Dei, præſtare fidem, credere, rectè orare, diligere inimicos. Breuiter, eorum operum eſt hic gradus, quæ lege ſua Deus à nobis requirit, quod ad interiorem & veram obedientiam attinet.

His gradibus actionum ita conſtitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuerſitate horum graduum, ad quæſtionem ſic reſpondendum eſt.

In primo actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Poteſt enim naturæ ſenſu actiones huius gradus diſcernere, poteſt etiam naturali impetu ad eas ferri, nec vires in hac parte adeò fractæ ſunt, quin obſequium appetitui præſtare poſſint.

In ſecundo & tertio gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide Diaboli, & virium imbecillitate, nec iudicium hic eſt tam integrum, nec voluntas adeò alacris, vt in primo genere. Hinc illud Medeæ:

video meliora proboq́;
Deteriora ſequor.

Et experientia teſtatur, quam imbecilles ſint homines, etiam in his externis actionibus, & maximè in ijs, quæ vocationem vniuſcuiuſque attingunt, & ad diſciplinam pertinent. Quare hic agnoſcenda eſt cùm imbecillitas noſtra, tùm ty-

rannis Diaboli, & orandus eſt Deus, vt nobis adſit, ac iuuet nos, nec ſinat Diabolum in nos graſſari pro ſua libidine.

Libertatis autem in his tribus gradibus actionum tres ſunt cauſæ. Prima, vt ſit diſcrimen inter agens liberum, & non agens liberè. Secunda, vt ſciamus Deum eſſe agens liberrimum. Neq; enim cauſa effectu natura imbecillior, aut minus efficax eſt. Quare Stoicorum delirium de neceſſitate dependentiæ primæ & ſecundarum cauſarum (quo ſentiunt Deum nihil poſſe agere, niſi quatenus cient ſecundæ cauſæ) eſt fugiendum & deteſtandum. Tertia, vt poſſit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe.

Sunt autem duo genera actionum, quæ ad externam diſciplinam pertinent, eáque relicta poſt deprauationem in voluntate. Horum vnum eſt δεσπολικὸν, *quo voluntas imperat locomotiuæ, alterum* προαιρετικὸν, *cum vera & ſeria electione ſeu proæreſi, honeſtas actiones antefert voluntas.*

Reſtat quartus gradus actionum, in quo homo ſibi relictus nihil planè poteſt, nullam omnino habet voluntas libertatem. Nam & iudicium decipitur, & voluntas deficit, & viribus deſtituimur. Hoc primum confirmari poteſt Pauli dicto, qui poſt Dauidē ita inquit: Non eſt iuſtus, ne vnus quidem, Non eſt qui intelligit (hîc adimitur iudicium) Non eſt qui quærit Deum, (oſtenditur

voluntatis auerſio) Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, (hîc vires & conatus auferũtur) Deinde Paulus 1. Corinth. 2. de iudicio ita inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. *Id eſt, animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Rom. 8.* φρόνημα *carnis, ſimultas eſt erga Deum, nam legi Dei nõ ſubijcitur, nec enim poteſt. Hoc Pauli dictum clarè docet, mentem, voluntatem & affectus hominis, quatenus ſibi relinquitur, apertè aduerſari Deo.* φρόνημα *enim genus eſt ad omnes actiones animi. Item, Philip. 2. Deus operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate. Item Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis. Rectè igitur de hoc gradu operum Bernardus inquit: Si diſcernere volumus, (ſcilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur. Si tentamus facere bonum, deficimus. Si conamur reſiſtere malo, deijcimur & ſuperamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, volare incipiens, funiculo in terram detrahitur: ſic quoque mens hominis ad rerũ cœleſtium actiones volare contendens, ab affectibus retrahitur, niſi alis Chriſti ſubuehatur, hoc eſt, verbo & S. ſancto iuuetur.*

Verùm hîc monendi ſunt auditores, quod vocabulum

cabulum LIBERTATIS in hac diſputatione non opponatur coactioni, ſed ſeruituti, vt ſupra dictum eſt. Libertas enim & ſeruitus ita inter ſe pugnant, vt qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totũ hominem, quatenus ſuæ naturæ relinquitur, dicit eſſe venditum ſub peccato, nemo nõ videt, libertatem ſublatam eſſe, & in eius locum ſeruitutem ſucceſſiſſe. Notandæ ſunt ergo hæ antitheſes: quod vt liberum arbitrium ſeruo, ita coactum ſpontaneo aduerſatur: quas differentias breuiter definitionibus illuſtremus.

LIBERA itaque voluntas eſt, quæ bonum & malum eligere habet in ſua poteſtate, qua ſpoliatum hominem ſuperiora teſtimonia teſtantur.

SERVA, quæ propter corruptionem ſub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, vt nihil aliud quàm malum eligere poſſit, etiamſi id ſponte & libenter non externo motu impulſa faciat. Vnde Bernardus: Libera eſt voluntas mala, quod mala: ſed ſeruilis eo ipſo, quòd mala. Omnis enim qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Hic Bernardus manifeſtè liberum opponit coacto, non ſeruo. Seruum enim arbitrium ſtatuit, etſi liberũ fateatur, quæ ſanè ſtare ſimul non poſſunt, ſi liberum ſeruo opponeret.

COACTA voluntas eſt, quæ non ſponte ſua, non interiore electionis motu inclinatur huc vel

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

illuc, ſed externo motu violenter fertur. Talis voluntas nulla eſſe poteſt, cum alterum alteri repugnet.

SPONTANEA coactæ opponitur, vltrò enim ſe flectit, quocunq; ducitur, non autem trahitur aut rapitur inuita. Hanc concedimus homini, vt ſi quid mali faciat, ſibi & voluntariæ ſuæ electioni imputare debeat. Hæc ſpontanea voluntas omnino à libera voluntate, ſeu à libero arbitrio, diuerſa eſt. Non enim ſeruo opponitur, ſed coacto, vt iam demonſtratum eſt.

Cæterum quia non eodem ſignificatu accipitur libertatis vocabulum ab omnibus, vt iam dictum eſt: Alij enim libertatem ſeruituti opponunt vt Lutherus: Alij coactioni, vt Bernardus & multi alij: poteris breuiter ad quæſtionem, Num homo habeat liberum arbitrium, hoc pacto reſpōdere: Si liberum opponis coacto, verè hominis voluntatem liberam pronuncio. Nā voluntas coacta, voluntas nō eſt. Cedit enim voluntati neceſſitas. At ſi liberū ſeruo opponis, quod faciunt plerique Theologi, Græci & Latini, diſtinguo inter externam diſciplinam, & iuſtitiam ſpiritualem. In externa diſciplina verbum Dei & experientia teſtantur, homini aliquā libertatem eſſe relictam. At quia Chriſtus dicit: Sine me nihil poteſtis facere: & Paulus idem de ſe teſtatur, & infinita teſtimonia Scripturæ hoc ipſum conuincunt, dico voluntatem

tem liberandam eſſe per Chriſtum, & reformandam manu dei, priuſquam ſpiritualem iuſticiam præſtare poſſit.

Deinde & hoc obſeruandum eſt, quod dum negamus iudicium, voluntatem & vires ad bene agendum, non negemus has facultates ſimpliciter, & quantũ ad ſubſtantiam pertinet, ſed quãtum ad habitus. Iudicare enim, velle & agere naturæ ſunt. Verum quemadmodum inique iudicare, malè velle, & prauè agere, corruptioni imputanda ſunt: Sic rectè iudicare, bene velle, & rectè agere, gratiæ ſupernaturalis ſunt beneficia.

VSVS.

Sed horum quis vſus? Non augebunt in nobis ſocordiam, ſed primum, quoniam ratio non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus dei, monemur hic, vt verbum Dei audiamus, vnde iudicium noſtrum corrigitur. Deinde Spiritum ſanctum rogemus, vt ex corde lapideo carneum faciat, atq; vires ſuppeditet. Qua de re pulcre monet Auguſtinus, inquiẽs: O homo, in præceptione cognoſce, quid debeas habere: In correptione cognoſce, tuo te vicio nõ habere: In petitione cognoſce vnde accipias quod vis habere. Ita futurũ eſt, vt mens illuminata rectè iudicet, cor reformatum manu dei voluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ mẽſura, quam accipit, conetur, & ad obſequiũ applicet ſuas facultates ſeu vires. Ex quibus relinquitur, præcipu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

as ſpiritualium actionum cauſas eſſe, Verbum Dei, quo formatur iudicium, Spiritum ſanctum, quo reformatur cor, & voluntatem ſpontaneam, verbo Dei & Spiritui ſancto obſequentem.

TESTIMONIA QVIBVS EVERTITVR *liberum arbitrium, in negotiis ſalutis ſine gratia.*

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei.

Philip. 1. Quod Deus in vobis cœpit bonum opus, perficiet.

Philip. 2. Nónne Deus eſt, qui agit in vobis, vt & velitis & efficiatis, pro beneplacito.

Iohan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Item: Nemo venit ad me, niſi quem pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates noſtras.

Gen. 8. Cogitatio humani cordis mala eſt omni tempore.

Pſal. 13. Non eſt iuſtus, ne vnus quidem, non eſt qui intelligat, non eſt qui exquirat Deum.

Roman. 6. Velle adiacet mihi, At vt faciam bonum, non reperio.

Prouerb. 16. Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius. Regenerati voluntatem bonam habent ex gratia, ſed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem creſcit, in vita verò beata perficietur.

CA-

CAPVT VII
CONTINGENTIA.

CONTINGENTIA *eſt euentus eius rei, quæ habuit cauſas, quæ ſua natura aliter agere poterant. Quanquam autem Deus ſuſtentet naturam, quemadmodum ſuprà declaratum eſt: tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit ſuo moderamine, ſed vna cum natura ſuſtentat. Nunc autem ordinauit Deus, vt alia naturaliter agant, vt ignis: alia libera voluntate & electione, vt homo. Quare dubium non eſt quin multi effectus reuera ſint contingentes.*

Vt autem hæc res clarius percipiatur, notandum eſt, in natura tres eſſe cauſarum gradus, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet. Quædam enim cauſæ ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectus: vt motus cæli ad eclypſes, & alios effectus, qui ex motu orbium neceſſitate phyſica eueniunt. Huiuſmodi effectus futuri, non quidem contingentes, ſed neceſſarij ſunt. Aliæ ſunt cauſæ, quæ non ſunt neceſſariæ, ſaltem per comparationem ad effectus, vt eos neceſſario producant, imò poſſunt non producere eos. Atque huius generis effectus ſunt futuri, non neceſſarij, ſed contingentes. Verum horum duplex eſt differentia. Nam quædam cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

futuri, non neceſſarij, ſed contingentes, quia eorũ cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt: qui effectus etiam ſunt contingentes, quia eorum cauſæ poterãt ſecus agere. Aliæ ſunt cauſæ, quæ per ſe nullam habent determinationem, ad hunc vel illum effectum producendum, ſed promiſcuè ſe habent ad vtramlibet, vt voluntas Dei, Angelorum & hominum. Hæc voluntas cauſa eſt contingentiæ, quia contingentia ſublata, nulla omnino voluntas reliqua manet.

Deinde contingentiam eſſe, confirmat ipſa dei prouidentia. Deus enim ſuæ prouidentiæ ordinem per cauſas inferiores exequitur. Ex quo ſequitur, ordinem diuinæ prouidentiæ eſſe, vt alij effectus ſint neceſſarij, alij contingentes. Et quanquam rectè dicitur: Secunda cauſa non agit ſine prima, tamen ex eo non ſequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non ſolùm ſuſtentat cauſam ſecundã, verum etiam modum agendi, tametſi non iuuet contra ordinem ſuum ruentem.

Porrò duo teſtimoniorum genera hanc doctrinam confirmant: Prius, quod docet, Deum non eſſe cauſam peccati, nec velle peccatum: Poſterius, quod monſtrat, hominem ſpontanea voluntate alia præ alijs eligere & agere. Chriſtus, ſicuti ipſe teſtatur, poterat obtinere à Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet: & ſciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat ora-

re.

re. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non eſt. Neque ſcientia Dei neceſſarias reddit omnes actiones. Alioqui oporteret non ſolùm Chriſtum, verùm etiam ipſum Patrem ſeruum eſſe ſuarum actionum: vtpote qui ſciat, quid facturus ſit: ſed non ideò facturus eſt, quia ſcit: ſed ideò ſcit, quia facturus eſt. Habetque liberrimam faciendi & non faciendi poteſtatem.

VSVS.

Vſus doctrinæ huius eſt: vt Deum rogemus, vt noſtras mentes, voluntates & corpora gubernet, ne ruamus contra ipſius ordinem. Deinde, ne deo imputemus peccatum: néue quid tentemus, quod vel ipſius gloriam obſcuret, vel noſtram ſalutem impediat.

CAPVT VIII.
PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

PECCATVM *in genere eſt inobedientia aduerſus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata à Deo. Hæc definitio ſumta eſt ex Legis ſententia: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea. Sed inobedientiæ vocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectum, corruptionẽ, inclinationem & actionẽ. Peccati enim ratio in eo conſiſtit, ſi quid contra legẽ dei vel exiſtit in*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nobis, vt defectus & corruptio: vel proficiſcitur à nobis, vt inclinatio & actio. Hoc confirmatur Iohannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν, hoc eſt, quod eſt contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo, nempe, materiale & formale peccati. Materiale eſt defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale eſt ipſe reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Libro Legis.

Ambroſius ferè eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum eſt diuinæ legis præuaricatio, & cœleſtium inobedientia præceptorum.

Hæc in genere de peccato dicta ſint, nunc eius differentias videamus.

Eſt autem duplex peccatum, Originale & Actuale, ordine de vtroq; dicendum eſt.

Peccatum itaq; Originale eſt, cùm corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tùm reatus, quo naſcentes propter Adæ lapſum rei ſunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porrò duo ſunt obſeruãda in peccato originis. Materiale & formale.

Materiale eſt corruptio ipſa, hoc eſt, deformitas & ἀταξία omnium virium in homine, hoc eſt, in Mente defectus noticiæ Dei, & firmi aſſenſus de prouidentia, promiſſionibus & minis Dei. In Voluntate auerſio, hoc eſt, eſſe ſine motu, ſine fi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ducia ac dilectione Dei. In corde concupiſcentia & impetus contra ordinem diuinum.

Formale verò peccati originalis eſt reatus ipſe, hoc eſt, ordinatum eſſe ad damnationem ſeu æternas pœnas. Natura enim, vt inquit Paulus, filij iræ ſumus. Breuiter, vt iuſticia originalis eſt integritas & approbatio, ita peccatum originis eſt corruptio & reatus.

Cæterùm, vt intelligamus peccatum originis totius hominis peruerſionem eſſe, Primùm videbimus, quæ concurrant peccata in lapſu primorũ parentum. Deinde nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recenſebimus.

In lapſu itaque primorum parentum hæc grauiſſima delicta concurrunt:

I. *Dubitatio de verbo Dei.*

II. *Amiſſio fidei, cùm non credunt Deo minanti pœnas.*

III. *Curioſitas. Diſceſſerunt enim à verbo, & quæſierunt alienam ſapientiam.*

IIII. *Superbia, qua voluerunt magnifieri.*

V. *Contemtus Dei, cum violarunt mandatum Dei contra conſcientiam.*

VI. *Apoſtaſia, qua anteferunt Diabolum Deo.*

VII. *Ingratitudo, qua expellunt Spiritum ſanctum in ipſis habitantem.*

VIII. *Homicidium ſui & totius poſteritatis. Fuit enim hic lapſus prima ianua omnium ſcele-*

rum & miſeriarum poſteritatis. Quare nullo pacto extenuandum eſt peccatum originis, quod cõflatum eſt ex tot horrendiſſimorum ſcelerum monſtris.

Iam varia nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, videamus, quorum præcipua hæc ſunt: Concupiſcentia, Caro, vetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, Rebellio, lex membrorum, interdum ſine addito, peccatum.

Concupiſcentia ideò dicitur, quia in ea vim ſuam præcipuè exerit. Hæc conſtat cum ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atque virium à Deo abalienatione. Et damnatur vltimo Decalogi præcepto: in quo omnis peccandi procliuitas & motus damnatur. Quemadmodum in ſuperioribus conſenſus omnis in peccatum prohibetur.

Carnis nomen eo pertinet, vt ſciamus omne, quod nondum regeneratum eſt in nobis per gratiam, contaminatum eſſe, & ſua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui ſignificat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

Vetus homo correlatiuè ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite ſecundæ claſſis dicetur.

Lex peccati ob imperium, quod exercet in hominibus, dicitur, Rom. 8.

INHABITANS PECCATVM, quia in

carne

carne manet perpetuò vſque ad mortem. Quod tamen pro diuerſitate perſonarum variat, vi & efficacia. Nam in non renatis manet materialiter & formaliter ſimul. In renatis materialiter tantum, modò vim peccati conſideres. In illis efficax eſt in damnationem, vt quod ipſos reos peragat æternæ mortis. In his verò remiſſum eſt, quia ſublatus eſt reatus, & oppugnatur perpetua lucta Spiritus ſeu noui hominis. Vel vt breuius dicatur, Peccatum originis in non renatis habitat & regnat ſimul. In renatis verò habitat tantum & non regnat, propter gratiam fidei præualentem.

Rebellio vocatur ob perpetuum ſtudium rebellandi legi mentis, Rom. 7.

Lex membrorum dicitur, quia eſt concupiſcentia in membris ſita, & membra organa ſunt, per quæ exerit ſuam iniquitatem.

Peccatum ſine addito, quia eſt ſcaturigo & fons omnium peccatorum, quēadmodum Paulus oſtendit his verbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali veſtro corpore, ad obediendum ei in concupiſcentijs ſuis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera. Primū eſt innata rebellio ſeu peccatum naturæ, quod hic generis appellatione notauit. Secundū, praui motus erumpentes è peccato originis, quos nomine Concupiſcentiæ expreſſit. Hi motus, quando non accedit conſenſus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

referendi ſunt ad peccatum originis,vt ad genus. Tertium genus peccati eſt conſenſus & proſecutio eius,ad quod praui motus ſolicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obſtringit homines.Eſt enim actuale peccatum.

Porrò de huius mali radice & cauſis extat verbum Gene.3. Sed & Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ,quæ fecerat Dominus DEVS,*qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, vt non comederitis de omni arbore Paradiſi? Cui reſpondit mulier: de fructu arborum,quæ ſunt in paradiſo, veſcimur: de fructu verò arboris,quæ eſt in medio Paradiſi, præcepit nobis Deus,ne comederemus, & ne tangeremus illum,ne forte moriamur.Dixit autem ſerpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.Scit enim Deus,quod in quocunque die comederitis ex ea,aperiantur oculi veſtri,& eritis ſicut Dij,ſcientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quod bona eſſet arbor ad veſcendum, & pulcra oculis,aſpectuq́; delectabilis, & tulit de fructu eius,& comedit,deditq́; viro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.*

De propagatione autem huius mali ab Adam in poſteros,in eodem capite docetur. Et Paulus Rom.5. fuſe explicat.Vt autem propagatio huius mali rectè intelligatur, obſeruãda eſt hæc diſtinctio. Adam conſideratur dupliciter. Primò ſimpli-

plici-

plicitèr & ſine reſpectu ad poſteros, qua ratione nullus poſterorum peccator aut reus eſt Adæ delicto. Secundò conſideratur relatiuè, quatenus eſt prima radix naturæ humanæ, & pater noſter. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei ſunt omnes ab eo nati ſecundum naturæ curſum. Quemadmodum enim leproſi parentes generant leproſos filios, qui filij & lepra parentum & propria ſunt contaminati: Ita & poſteri Adæ, cùm primi parẽtis contagio infecti, tum proprio vicio commaculati ſunt & rei. Vnde Bernardus: Et graue quidẽ illud delictum originale, quod non ſolùm perſonam inficit, ſed & naturam. Et paulo ſuprà: Et originale quidem maximum illud delictum, quod à primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur vniuerſi. maximum planè quòd ſic totum non modò genus hominum, ſed & quemlibet ipſius generis occupat, vt non ſit qui euadat, non ſit vſq; ad vnum, à primo homine vſque ad nouiſſimum protenditur: & in ſingulis quoque à planta pedis vſque ad verticem diffunditur hoc venenum.

Hinc liquet & illud, quod peccatum originis rectè dici poſſit tum alienum, tum noſtrum proprium. Alienum quidem propterea, quod propagatione in nos deriuatur. Proprium verò, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei ſumus.

Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam eſſe ſubſtantiam aut proprietatē naturæ, ſed aduenticiā qualitatē, qua natura humana deformata eſt, & rea iræ Dei & mortis æternæ.

Ex his quoq; manifeſtum eſt, quod cauſa originalis peccati ſit Diabolus, & voluntas primorum parentum, quæ cum eſſet libera ſeſe auertit à verbo Dei, & non retinuit obedientiā erga Deum. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & perſonæ eorum repræſentabant totam poſteritatem, fit rea poſteritas propter eorum lapſum, & quia ipſi amittunt prima dona, tales poſtea gignunt, quales ipſi ſunt amiſſis donis.

Hactenus de peccato hæreditario, nunc de eius fructu, hoc eſt, de actuali peccato dicendum eſt quod rectè definitur eſſe cogitatum, dictum, factū, omiſſum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale eſt omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in voluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur à Theologis, quæ non à ſubſtantia & natura peccati, ſed ab alia atq; alia cōſideratione ſeu reſpectu peccati ſumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

Prima diuiſio.

Peccatorum aliud eſt Mortale, aliud Veniale.

Hanc

Hanc diuiſionem vt dextrè intelligamus, opus eſt aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter, eſt peccare iſtud peccatũ, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex eſt.

Primum irremiſſibile, vt blaſphemia in Spiritum ſanctum, Matth. 12. Mar. 3.

Secundũ meritum mortis eſt remiſſibile, quia etſi infert quidẽ meritũ mortis, tamen remittitur, ſi iſtud planè deſinas peccare, alioqui minime.

Tale meritum inferũt peccata illa, quibus obnoxij non poſſunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Gal. 5. & alibi.

Tertium meritum mortis eſt, quod infert peccatum habitans in Sanctis, malaq; eius deſideria quæ excitant, & impedimẽta quæ affert molientibus piè viuere. Huius generis peccata venialia dicuntur. Mortalia quidem ſua natura, morti enim per ſe obnoxios reddunt homines: Venialia tamen dicuntur ob veniam, qua indulget propicius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facilè intelligi poteſt, peccatum mortale quidem eſſe actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conſcientiam. Veniale vero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non aſſentiuntur Sancti, ſed repugnant.

Secunda diuiſio.

Aliud peccatum eſt omiſſionis, aliud commiſſionis, Illud, cùm non facimus, bonum quod facere debemus. Hoc quando perpetratur malum, quod facere prohibemur, ſiue id cogitatu, ſiue dicto, ſiue facto fiat.

Tertia diuiſio.

Peccatorum aliud ex infirmitate naſcitur, aliud ex ignorantia venit, aliud ex induſtria ſeu malicia erumpit. Infirmitatis peccata propriè dicuntur, quæ imbecilitate noſtra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus: ut faſtidium in actionibus piis: metus eundi in rectè factis: cupiditas illicitarum rerum: ira ſubita, indigna tamē Chriſtiano: cogitationes vanæ temerè oborientes: εὐτραπελία *ſeu dicta nugatoria imprudentibus elapſa. Etenim in quo corde vera verbi Dei fides manet, in eo nulla voluntas peccati hærere & ſubſiſtere poterit. Nam qui natus eſt ex Deo, nō peccat, nec poteſt quidem peccare. Semen enim Dei manet in illo, Iohan. 3.*

Ignorantiæ peccata, qualia ſint, ex partitione ignorantiæ intelligi poteſt, de qua conſule Epitomen Philoſophiæ moralis Philippi Melanthonis.

Ex malicia duplex peccatum prouenit. Vnum directè pugnans contra gratiam, & eſt blaſphemia contra Spiritū ſanctum, eaq; vel incoata vel

con

conſummata: Alterum non directè pugnans cõtra gratiã & Spiritum Sanctum: ut ſunt peculiares lapſus cõtra Decalogi præcepta, ut idolatria, furtum, homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris tranſgreſſio legis Dei.

Cæterũ, ut clarius intelligamus, quale ſit peccatum in Spiritum ſanctum, eius differentiæ colligendæ ſunt per locum à concreto ſiue à coniugatis: & uidendum quales fuerint, quibus hoc peccatum à Domino obiectum eſt, id quod ex hiſtoria Euangelica colligere non eſt difficile. Phariſæi enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, primum erant prophetijs, doctrina Chriſti & miraculis eiuſdẽ conuicti de veritate Dei. Secundo ſcientes & uolẽtes verbum cognitum odio habebant, eiq; rabioſè ſua obſtinatione renunciarunt, tum tyrannide, ſophiſtica & hypocriſi oppugnabant, verbum agnitum. Hinc concluditur, quod peccatum in Spiritum ſit voluntaria veritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio, ex odio ueritatis nata, coniuncta cũ tyrannica, ſophiſtica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum ſanctum peculiariter dicitur, quia mens, vera noticia, Spiritus Dei beneficio illuſtrata, ſpõte reluctatur Spiritui illuſtratori.

Quoniam autem digito non poſſumus demonſtrare, in quibus ſit hoc peccatum, debemus nos à poſteriori de ipſo iudicare. Nam ſi quis à lapſu re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſurgit, inde colligemus, talem ab iſto peccato abfuiſſe, quālibet aliâs grauiter peccarit. Atq; hinc eſt, quod quidam Theologi hoc peccatum vocarunt, non quidem à ſubſtantia, ſed ab euentu, Finalem impœnitentiam, quia inde nos tantum iudiciū ſumere debemus, quantū quidē ad homines attinet in quibus eſt. Manaſſes multis annis rabioſè perſecutus eſt verbū Dei, erectis abominādis idolis cōtra Dei præceptū. Verum quia poſtea pœnituit eum facti, & egit pœnitentiam, peccatum in Spiritum ſanctum nequaquā conſummauerat. Contra, Phariſæorum pars maior hoc peccato obſtricta erat. Nam à lapſu non reſurrexit.

Quarta diuiſio.

Peccatorum alia voluntaria ſunt, alia inuolūtaria. Voluntaria, quæ deſtinato cōſilio & propoſito ſcientes & volentes homines perpetrant. Inuolūtaria, quibus pij reluctantur, vt ſunt caligo in mente, dubitatio, item, multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Hanc diſtinctionem confirmat quintū caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro voluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

Geneſis 3. hiſtoria lapſus primorum parentum

recitatur, quemadmodum ſuprà admonui, vbi cauſæ ſignificantur duæ principales, nimirum inuidia Satanæ, & voluntas hominis.

Pſal. 19. Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?

Rom. 5. Quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum introiuit, & ſic in omnes homines mors inuaſit, quia omnes peccauerunt, id eſt, omnes rei ſumus & contaminati, & inuoluti peccatis primorum parentum.

Eph. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut et cæteri.

TESTIMONIA DE ACTVALIBVS.

3. Reg. 8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſal. 13. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſq; ad vnum.

Eccleſ. 8. Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, neq; improperes ei. Memento, quia omnes in corruptione ſumus.

Matth. 12. Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Sed peccatum in Spiritum ſanctum non remittetur hominibus, neque in hoc ſeculo, neq; in futuro.

Marc. 3. Amen dico vobis, omnia remittẽtur filijs hominum peccata & conuicia, At qui dixe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

rit conuitium in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed obnoxius eſt æterno iudicio.

VSVS.

Porrò huius capitis VSVS *eſt, vt agnoſcamus noſtram immunditiem & peccatum: vt omnem arrogantiam ſeponamus: vt vera humilitate ad Christum peccatorum Propitiatorem confugiamus.*

CAPVT IX.

POENA PECCATI.

PEccatum originis habet pœnas multiplices, ſpirituales & corporales: temporales et æternas, quemadmodum capite 3. Geneſeos & multis alijs ſcripturæ locis oſtenditur. Breuiter, mors & omnes calamitates generis humani, ſtipendia ſunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum quia homines nouo reatu obſtringit, nouas pœnas cumulat & adauget; quemadmodum totius mũdi facies coarguit.

In pœnis autem obſeruẽtur tria: Gradus, modus & diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum.

Gradus quidem, quod aliæ pœnæ ſunt tantùm, aliæ & peccata, & pœnæ peccatorum. Rom. 1. ſex gradus recitantur eorum, quæ & peccata ſunt & pœnæ peccatorum. Primus gradus eſt neglectus

notitiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

noticiæ Dei, qui eſt omnium peccatorum fons & ſcaturigo, pœnáque contemptus patefactionis diuinæ. Secundus, excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolùm in citato loco, verum etiam 2. Theſſ. 2. his verbis grauiſſimis: Eo quod dilectionem veritatis nôn habuerunt, vt ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis Deus efficaciam erroris, vt ipſi credant mendacio. Tertius excæcationis fructus eſt idolatria. Quartus, idolatriam ſequuntur horrenda flagitia, contaminantia corpus & animam. Quintus, hæc flagitia mēte reproba puniuntur. Eſt autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil rectè probat, ſed peruerſe ſcelera pro virtutibus amplectitur. Sextus huius ſceleratæ & reprobæ mentis fructus eſt vniuerſalis iniuſticia, id eſt, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ ſunt tantùm, quæ tantiſper gradatim creſcunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem ſcelus, nunc iactura rerum, nunc deſertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non ſecus atque pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in viam eos reuocauerit.

Modus pœnarum Sapien. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula vt plurimū vera eſt, tametſi interdum iudicio Dei ſingulari pœna commerita commutatur alia pœna.

Diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

hoc eſt, Illos, tametſi affligit Deus, acceptos habet atque beneuolentiam erga ipſos ſuam retinet, in medijs afflictionibus, imo efficit, vt inde euadant probatiores atq; ſint ipſi ſacrificium boni odoris. His verò, nimirum impijs, in exitium cedunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni ſupplicij præludia ſunt. Sed de his plura infrà in tertia Claſſe capite XVIII dicentur.

CAPVT X.

VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

HOMO in peccatum lapſus, verbum accuſans & damnans audit ex ore Dei. Eſt autem verbum accuſans & damnãs, Spiritus ſancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati, quod ſanè iudiciũ ipſe Spiritus ſanctus exequitur per miniſterium verbi, ac ſtatim poſt lapſum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum eſt, & exercebitur, donec hic mundus ſteterit, velinuitis inferorum portis.

Porrò duo ſunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus ſancti arguuntur. Quidam enim ſeriò tanguntur, verè humiliantur, ac ſponte iudicio, quo damnantur, ſubſcribunt. Atque his ſalutare eſt Spiritus ſancti iudicium, ſi modo ad Chriſtum peccati expiatorem confugiunt. Alij,

etſi

etſi conuicti reatum non poſſunt effugere, non tamen verè & ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spiritus ſancti: quin potius ſubacti intus fremunt, & confuſi non deſinunt contumaciam & proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

Sed quodnam eſt illud verbum arguens? Hoc monſtratur & repetitur ſæpe in ſcripturis Moſi, Prophetarum & Apoſtolorum, cuius Epitome quædam eſt Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam & perpetuã, ergà Deum & hominem, accuſat & damnat omnes, qui hanc obedientiam non præſtant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permãſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis. Breuiter, Omnes ſentẽtiæ, quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS ET ACCVSANTIS.

Geneſis 3. duplex iudicium Spiritus ſancti accuſantis & damnantis peccatum innuitur. Vnum in conſcientia. Nã cum Adam peccaſſet, abſcondit ſe vnà cum vxore à facie Domini. Cõſcientia enim peccati ſui confuſus, conſpectum Dei ferre nequiuit. Alterum per verbum Dei: Vbi es tu? Item, quis indicauit tibi, quòd nud⁹ eſſes, niſi quod de ipſa arbore, de qua præceperam tibi, ne comederes, ex ipſa comediſti?

Geneſ. 4. Nónne ſi benè egeris recipies, ſin au-

tem male, ſtatim in foribus tuis peccatum tuum aderit.

Deut. 27. Maledictus qui non permãſerit in ſermonibus legis huius.

Pſal. 117. Si iniquitates obſeruaberis Domine, Domine quis ſuſtinebit?

Pſal. 142. Et ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?

VSVS.

Porrò vſus huius accuſantis & dãnantis verbi eſt, vt nos ſubſcribamus iudicio Spiritus ſancti: vt humiliemur cõuicti: vt ad Christum propiciatorem confugiamus: vtq́ abnegata omni impietate, iuſte, pie & honeſte viuamus.

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS, SIVE EVANGELIVM.

VErbum promiſſionis primum Geneſis 3. his verbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te & ſerpentem, & inter ſemen tuum & ſemen eius, ipſum conteret caput tuum, & tu conteres calcaneum illius.

Hæc promiſſio multas doctrinas continet. Primùm enim de duobus regnis, longè diuerſiſſimis, nimi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nimirum de regno diaboli abolendo, & Chriſti erigendo, concionatur. Deinde docet, quod hæc duo regna perpetuò ſibi inuicem aduerſentur. Tertiò, quod perpetua ſit futura perſecutio Eccleſiæ, donec in hac militia ſub vexillis Chriſti Ducis in hoc mundo militauerit. Quartò, quòd tandem potitura ſit Eccleſia victoria, & eluctetur ab omnibus perſecutionibus, idq́; per Semen Mulieris, hoc eſt, per CHRISTVM, *victorem Diaboli. Verum huius promiſſionis repetitiones plures leguntur in Moſe & in Prophetis, quales hæ ſunt:*

Geneſ. 12. In te benedicētur vniuerſæ cognationes terræ.

Geneſ. 22. Benedicentur in Semine tuo omnes gentes terræ.

Geneſ. 28. Et benedicentur in te, & in Semine tuo cuncti fines terræ.

Et quia id fieri non poteſt, niſi deſtructo Satanæ regno, Iohannes id explicat, dicens: Chriſtus apparuit, vt deſtruat opera Diaboli.

Hoc promiſſionis verbo erecti ſunt iterum Adam & Eua: Et firma fiducia in hunc promiſſum Liberatorem ſe ſuſtentabant. Nec ignorare poterant, hunc liberatorem Deum eſſe, quia aſſumturus eſſet humanam naturam, in qua fieret victima pro peccato, cuius rei admonebantur per ſacrificia diuinitus inſtituta. Nam quemadmodū

Diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant: Ita promiſſionis verbum, humanitatem veram liberatoris demonſtrauit.

Cæterum huius completæ promiſſionis verbũ ab Apoſtolis EVANGELIVM *cœptum eſt appellari, de cuius vocis varia ſignificatione Primum dicam. Deinde quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam. Tum planã rei definitionem tradam. Poſtremo teſtimonia & vſum adiungam.*

Propriè itaque Εὐαγγέλιον *ſignificat, fælix & fauſtum nuncium: qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, vbi ita inquit:* Ἐυαγγέλια κᾆ γὼ φράσαι ἀυτοις, *id eſt, læta nuncia ipſis narraui, pro quo paulò ſupra dixerat,* λόγους ἀγαθοὺς ἐυαγγελίζασθαι, *id eſt, bonos rumores nunciare. Atque hæc nominis ratio eſt.*

Secundò ſignificat præmium datum pro relatione fauſti nuncij, vt Odyſſe 14. vbi his verbis paſtorem ſenem alloquitur Vlyſſes:

ἐυαγγέλιον δὲ μοι ἔστω
ἀυτίκ᾽, ἐπεί κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ᾽ ἵκηται,
ἕσαί με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, ἕιματα καλά.

hoc eſt, Euãgeliũ mihi eſto ſtatim vbi redierit ille, vt veſtias me pulchris veſtibus, chlæna et tunica.

Tertiò ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc ἐυαγγέλια θύειν, *id eſt, ſacrificia ob lætum nuncium offerre.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Atque hæc ſunt ſignificata apud prophanos Scriptores.

Verùm Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ᾽ ἐξοχὴν. *His enim Euangelium ſignificat ſolēne patefactæ in Chriſto gratiæ præconium, ſeu lætum nuncium de ſalute per Chriſtum parta credentibus. Deinde, quia propria materia Euangelij eſt Chriſtus, Euangeliſtæ Euangelij nomen accommodarunt hiſtorijs, quæ Chriſtum apparuiſſe in carne, docuiſſe, paſſum, mortuum, à morte reſuſcitatū, ac tandem in cœlum receptum fuiſſe narrant.*

Porrò definitio plana & perſpicua colligi poteſt ex verbis Domini Luc. 24. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere ex mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, quòd Euangeliū ſit vniuerſalis prædicatio pœnitētiæ & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti, vt enim Euangelium requirit pœnitentiam, id eſt, cōuerſionem: ita offert peccatorum remiſſionem conuerſis. Sed addamus vberiorem hoc modo:

EVANGELIVM *eſt doctrina diuinitus reuelata, in qua annūciatur liberatio à maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remiſſio peccatorū, ſalus ac vita æterna credentibus in Filium,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

propter eiuſdem victimam, ſecundum promiſſionem olim Patribus factam: vt perpetuò gloria bonitatis Dei prædicetur: vtq́, porrò dignos fructus Euangelio edant homines per Chriſtum liberati, tandemq́; vita æterna fruantur.

Hæc definitio multa membra habet. Primùm enim monet, quale ſit doctrinæ genus Euangeliũ, Deinde, à quibus malis per Euangelium liberemur: Tùm quid boni Euangelium afferat: Poſt hæc, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus: Additur & de propria materia Euangelij, quæ eſt CHRISTVS, cum ſuis beneficijs: Poſtremo fines adijciuntur.

Ex his facilè intelligi poteſt diſcrimen Legis & Euangelij. Lex enim promittit vitam facientibus Legem. Euangelium gratis offert ſalutem credentibus in Chriſtum. Eſt enim donum DEI vita æterna per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ad Rom. 6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat. 3. Chriſtus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.

Matth. 17. Hic eſt Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id eſt, in quo placatus ſum.

Lucæ 24. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis

tertia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Vox μετάνοια *propriiſſime cõuerſionem ſignificat, quam ſolum Euangelium prædicat.*

Rom. 1. Euangelium eſt potentia Dei, in ſalutem omni credenti.

Iohan. 3. Qui credit in Filium, non peribit, ſed habebit vitam æternam.

Act. 13. Notum ſit igitur fratres vobis, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum nunciatur, & ab omnibus, à quibus non potuiſtis per legem Moſis iuſtificari, per hunc omnis, qui credit, iuſtificatur.

2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt fieremus nos iuſticia Dei in ipſo.

Ad Titũ 2. Apparuit ſalutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes omnẽ impietatem & mundana deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI: *qui dedit ſeipſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populũ peculiarem, ſectatorem bonorum operum.*

VSVS.

Vſus huius doctrinæ eſt, vt diſcamus contemtò mundo & caducis eius delicijs, incõparabile hoc

bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde vt in quauis afflictione ſolemur nos hoc læto de ſalute per CHRISTVM parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS, CONTRITIONE ET FIDE.

TOta doctrina ſuperior prorſus manet ocioſa, niſi accedat pœnitentia, de qua rectè & clarè erudiri iuuentutem operæ precium eſt. Nā regeneratio, ſine qua nemo ſaluus fieri poteſt, (quemadmodum Dominus docet Nicodemū Ioh. 3.) in pœnitentia conſiſtit, quæ nihil aliud eſt, quā conuerſio hominis ad Deum, vt ſit noua creatura, et iuxta eius voluntatem viuat.

Verum quia hæc definitio paulo obſcurior eſt, tradā aliam: Pœnitentia eſt verus dolor de offenſa Dei, cum voto ac ſpe veniæ, & voluntate ſingulariq; ſtudio, peccatum omne poſthac vitandi, Deoq; omnē vitam approbādi. Hi enim verè pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admiſſum peccatum, & confugiunt fide ad Chriſtum Mediatorem, vt accipiant remiſſionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt.

Ex his patet, tres eſſe partes pœnitentiæ: Contritionem, Fidem, & nouam obedientiam. Quarum prima & ſecūda ſubſtantiales partes pœni-

tentiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tentiæ rectè dicuntur, quibus neceſſario tertia pars tanquam inſeparabilis proprietas, adijcitur. Cùm igitur duas pœnitentiæ partes, Cōtritionem & Fidem, nominari audimus, partitio ſubſtantialis eſt. Cùm verò tres, hoc eſt, cum duabus ſuperioribus additur noua obedientia, ſciamus proprietatem neceſſariam adiungi, quæ à conuerſione integra & vera nequaquam auelli poteſt.

Porrò, Contritio eſt ex agnitione peccati & ſenſu iræ Dei pauor conſcientiæ, fugaq́; peccati. Et habet vera contritio quatuor proprietates ſeu effectus, in definitione enumeratos. Primum enim agnoſcit peccatum: deinde agnoſcit iuſtam iram Dei, & maledictionem ob peccatum: Tum ſerio dolet propter peccatum admiſſum: Poſtremo deteſtatur & abominatur peccatum.

Fides autem eſt noticia & aſſenſus promiſſæ & expetitæ miſericordiæ, & in eandem firma fiducia. Hæc Chriſtum mediatorem & interceſſorem apud Patrem agnoſcit, hæc ſtatuit peccatū remiſſum propter mediatorem, & iuſticiam mediatoris ſibi imputari, Hæc conſcientiam conſolatur contra terrores peccati & legis, Hæc inuocat Deum, & nouam vitam inchoat.

Noua obedientia abſoluitur pietate erga Deū, caritate erga homines, ſanctimonia & puritate in tota vita, & diligentia in vocationis officio præſtanda. Has partes nouæ obedientiæ coniungit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Paulus ad Tit. 2. cùm dicit, ideo nos regeneratos eſſe, vt piè, iuſtè & ſobriè viuamus.

Cæterum has eſſe partes conuerſionis hominis ad Deum, teſtimonijs & exemplis Scripturæ oſtendendum eſt.

Marc. 1. Agite pœnitentiã, & credite Euãgelio. Hic pœnitentia pro contritione vſurpatur, quæ tamen cum fide cohæret. Nulla enim cõtritio ſine fide ſubſtantialis pars conuerſionis eſt.

Paulus Ro. 6. ſimiliter aſtruit, duas eſſe partes præcipuas cõuerſionis, nimirum mortificationem & viuificationem. Mortificatio ipſa cõtritio eſt, ſeu animæ dolor & terror ex agnitione peccati, ſeu ſenſu iudicij Dei conceptus. Viuificatio in fide conſiſtit, eſt enim conſolatio, quæ ex fide naſcitur. Iuſtus enim ex fide viuet. Hæc vita non poteſt cõſiſtere, niſi accedat ſerium ſtudium innocenter viuendi.

Lucæ 7. Tres pœnitentiæ partes pulcrè exprimuntur. Lacrimæ peccatricis mulieris ſunt teſtimonium pauoris conſcientiæ ob peccatum. Deinde quod accedit ad Chriſtum, ſignificatur fiducia quam de illo conceperat. Poſtea officium ſuum erga Chriſtum declarat, qua re fidei fructus oſtenditur.

Simile eſt Latronis exemplum, qui peccatum agnoſcit ſuum, Chriſtum ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem erga De-

um,

um, & dilectionem erga proximum. Nam quod aberrantem ſocium admonet, caritatis fuit.

David à Nathan obiurgatus, primum perterrefit, & voce declarat veram contritionem, dicēs: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita abſolutione: Dominus abſtulit peccatū tuum. Emendationem morum, ſeu nouam obedientiam ſequens vita teſtabatur.

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ierem. 3. Conuertimini filij reuertentes, & ſanabo auerſiones veſtras.

Ierem. 31. Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum quaſi iuuēculus indomitus. Conuerte me, & cōuertar, quia tu es Dominus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam: & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.

Idē 36. Reuertatur vnuſquiſq; à via ſua peſſima, & propicius ero iniquitati & peccatis eorū.

Ezech. 18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum.

Eiuſdem 33. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus. Reuertimini & viuite.

Marc. 1. Pœnitentiā agite, & credite Euangelio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

In his teſtimonijs apertè conſpicitur, quod cōuerſio hominū ad Deū pœnitentia, pœnitentiā agere, pro eodem ſumatur. Locus ex Marco citatus, cōuincit, duas eſſe præcipuas & ſubſtantiales partes pœnitentiæ, quas ſequitur noua vita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici poteſt.

Cæterum quia vocabula pœnitentiæ & fidei ſunt πολύσημα, *pauca ſubiungam de varia horum vocabulorum acceptione, ne* ὁμωνυμία *impediat nouitios. Pœnitentia itaq; duplex eſt: Legalis & Euāgelica. Legalis eſt, qua peccator terretur ira Dei ob peccatū commiſſum, & in eo terrore conſtrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui in ſenſu iuſti iudicij Dei ob peccatum defecerunt.*

Euangelica pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim pro tota conuerſione, quæ conſtat Cōtritione, Fide & Noua obedientia, ſumitur. Idq; quoties ſolum pœnitētiæ vocabulum ponitur, hoc eſt, vbi fidei vox non expreſſè additur, vt Act. 2. Pœnitētiam agite, & baptiſetur vnuſquiſq; veſtrum. Hîc proculdubio non ſolum Contritio, ſed etiam Fides requiritur, adeoq; tota hominis cōuerſio. Item, Mat. 3. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Alias pro prima conuerſionis parte, nempe Cōtritione capitur, nimirum cum fidei vocabulum expreſſè adiungitur, vt Act. 10. Paulus dicit, ſe Iudæis ac Gētibus te-

teſtificatum pœnitentiã & Fidem in Ieſum Chriſtum. Et Mar. 1. Quoniam impletũ eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hîc theſaurũ miſericordiæ Dei proponit Euangeliſta, Deinde conuerſionem exigit, quæ pœnitentia & fide conſtat. Vbi pœnitentiæ vocabulum pro parte tantum conuerſionis ſumi manifeſtum eſt. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ, Noua obedẽtia, quæ fidei veræ perpetua comes exiſtit.

Iam de varia fidei acceptatione paucula adijciamus. Fides itaq; in genere eſt ἔλεγχος ſeu certa aſſenſio, qua mens cõuicta verbo Dei, & teſtimonio verbo addito, firmiſſimè amplectitur vocẽ diuinam, de rebus non apparentibus. Seu, vt breuius dicã, Fides generalis eſt certa perſuaſio de omni verbo Dei. Cum igitur duplex verbũ Eccleſiæ propoſuit Deus, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem eſſe Dei verbũ, & perſuaſum habet certas & firmas eſſe diuinæ legis promiſſiones & minas, verè credit. Ad eũdem modũ, quicunq; credit, Euangelium Chriſti Dei verbũ eſſe & affirmat cõtinere veritatem Dei, vere credit, ac fidem habet, ſed nondum eam, qua corã Deo iuſtificamur. Nam adhuc hiſtoriæ tantum fides, quæ ab obiecto diſcerni poteſt, vt illa legalis, hæc euãgelica appelletur. Hæc fides cõmunis eſſe poteſt pijs & impijs, diabolis & Chriſtianis. Quæ ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

non vlterius progrediatur, vere mortua, hoc eſt, inefficax fides eſt. Non enim vitam parit, ſed nũc territat, nunc ocioſa langueſcit. Verum ſi notitiæ hiſtoriæ, ſeu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia miſericordiæ Dei, propter Chriſtum promiſſæ, mox noua fidei forma emergit, quæ vocatur fides fiduciæ, quam in hũc modum definire licet: Fides eſt noticia, aſſenſus & fiducia promiſſæ & expeditæ miſericordiæ ac ſalutis propter Chriſtum, vt ſupra dictum eſt. Hæc fides propriè eſt filiorum Dei, qua ſola in conſpectu Dei iuſtificantur credentes. Quare & fides iuſtificans à ſua proprietate dici meretur.

Quòd autem fiducia in miſericordiam Dei propter CHRISTVM *huius fidei forma eſt, his rationibus comprobatur. Prima, Chriſtus pronunciat credẽtes ſaluos. Sed iam manifeſtum eſt, noticia ſola neminem ſaluari. Vnde nemo non videt, fidem iuſtificantem non tantum eſſe hiſtoriæ cognitionem.*

Deinde Paulus inquit: Corde creditur ad iuſticiam. Ergo fides eſt non tãtum noticia hiſtoriæ, ſed etiam affectus.

Tertia, Paulus apertè vocat fidem ὑπόστασιν, *hoc eſt, firmam fiduciam. Eſt enim* ὑπόστασις *militaris vox, qua ſignificatur certa fiducia aduerſus inſultus hoſtiles ſubſiſtendi, hoc eſt, ſuſtinendi & obtinendi victoriam. Hinc tranſtulit Apoſto-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

lus vocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia ſalutem ſuam oppugnantia, certa fiducia concepta de victoria per IESVM CHRISTVM. Vnde fit, quòd à Ioanne fides victoria mundi dicatur.

Quarta, vſitatum eſt Scripturæ, quod verba ſignificantia noticiam, vnà etiam per Metalepſin ſignificet motus animorum, noticiam conſequentes, vt, Nouit Dominus viam iuſtorũ. Hic verbo noticiæ non ſolum noticia, ſed cura & approbatio ſignificatur.

Quinta, ſæpe fidei iuſtificanti vox πληρωφορία adijcitur. Et Paulus cũ fide Eph. 4. πεποίθησιν cõiungit, inquiens: In quo habemus audaciam acceſſumq; in fiducia per fidem. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in diſputationibus de iuſtificatione. De hac Dominus quoties pronunciat homines fide ſaluatos, de cuius natura & proprietate Paulus Rom. 4. diſputat.

His rationibus apertè redarguitur error Papiſtarum, qui clamitant fidem tantũ eſſe noticiam & aſſenſum hiſtoriæ, cui tribuimus iuſtificationẽ.

Sunt præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Eſt enim fides profeſſionis doctrinæ, quam Paulus in Romanis laudat. Eſt fides operationis miraculorũ, qua ornata erat primitiua Eccleſia. Eſt fides remunerationis bonorum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus pro

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

mittit. Cum igitur Deus promittit remunerationem, neceſſe eſt hanc fide apprehendi, ſed extra cauſam iuſtificationis. Nam cum de iuſtificatione agitur, fides in ſolam Dei miſericordiam propter Chriſtum promiſſam recumbit. Sunt & alia fidei diſcrimina, quæ non opus eſt hic recitare. Porrò teſtimonia de fide iuſtificante in capite ſequẽti de Iuſtificatione adijciam.

CAPVT XIII.
IVSTIFICATIO.

DVO *ſunt, in quibus conſiſtit noſtra ſalus: Iuſtificatio & Glorificatio. Illa initiũ, hæc ſalutis perfectio eſt. De illa priori ſalutis parte hic dicendum eſt. Primum omnium vocabuli ſignificata enumerabo, Deinde quæ ſit iuſtificatio Chriſtiana, & in quibus cõſiſtat, breuiſſimè oſtendam.*

Verbũ Iuſtificandi in Scripturis forenſe verbum eſt, & ſignificat propriè ſecundum aliquem iudicare, cauſamq; alicuius, ſiue bona, ſiue mala ſit comprobare. Deut. 25. Iuſtum iuſtificẽt. Prouerb. 17. Qui iuſtificat impium, aut qui condemnat iuſtum, vterq; eſt abominatio Domino. Eſai. 5. Qui iuſtificat impium propter munus.

Secũdò, ab hac forenſi ſignificatione deductũ eſt vocabulum ad genus, vt ſignificet in genere, approbare aliquem, & vt iuſtum agnoſcere & laudare, ſeu ſua ſentẽtia iuſtum pronunciare, cõ-

fiteri

fiteri & agnoſcere, vt apud Lucam: Iuſtificauerunt Deum, id eſt, iuſtum agnouerunt & confeſſi ſunt. Pſal. 51. In te ſolum peccaui, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Item illud Domini: Vos iuſtificatis vos coram hominibus.

Tertio, à genere rurſus ad ſpeciem deflectit vocabulum Iuſtificandi, & Apoſtolico ſignificatu vſurpatur pro eo, quod eſt hominem à Deo propter mortem Filij ſui domini noſtri Ieſu Chriſti, cõdonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filium & hæredem vitæ æternæ. Vel, vt breuius dicam, Iuſtificari eſt abſolutũ à reatu pro iuſto haberi, vt cùm dicitur: Ex operibus legis non iuſtificatur omnis homo. Et: Nos in Chriſtũ Ieſum credidimus, vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis, Rom. 3. Gal. 2. Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet Rom. 8. Item 5. Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus cum Deo, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quẽ habemus acceſſum per fidẽ in gratiã hanc, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.

Quartò, nonnunquam iuſtificare eſt rectè facientem laudare, & cõprobare factum alicuius. In qua ſignificatione in Epiſtola Iacobi accipitur.

Quintò, Apoca. 22. proficere in iuſticia ſignificat, vt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.

Atq; hæc ſunt vocis ſignificata, ex quorũ ob-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſeruatione non erit difficile diſcernere has Scripturæ quatuor loquendi formas: Iuſtificari corã Deo: Iuſtificari operibus: Iuſtificari fide: Iuſtificari coram hominibus. Is enim iuſtificari coram Deo dicitur ſimpliciter, qui iudicio Dei & cẽſetur iuſtus & acceptus eſt ob ſuam iuſticiã. Talis vnicus Chriſtus inuentus eſt. In cõſpectu tuo, inquit Dauid, non iuſtificabitur omnis viuens de omnibus natis ex corrupto ſemine, iuxta cõmunem naturæ curſum loquitur. Iuſtificatur ex operibus, qui ſuorum operum perfectione & integritate ſatisfacit legi Dei, adeoq́ reſpondere poteſt Dei iudicio. Talem neminem mortalium eſſe docet Paulus, cùm inquit: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Iuſtificatur fide, qui operum iuſticiã excluſus, Chriſti iuſticiam per fidem apprehendit, qua veſtitus in Dei conſpectu non vt peccator, ſed tanquã iuſtus apparet, Ro. 3. & 4. Gala. 2. 3. 4. Iuſtificatur coram hominibus, cuius vitam & actiones approbant homines, quæ ſanè iuſtificatio, iuſtificationis vitæ, quæ eſt ex fide, fructus eſſe debet.

His iam fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iuſtificationis Chriſtianæ colligere, in hunc modum:

IVSTIFICATIO CHRISTIANA eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato vel reatu, Imputatio iuſticiæ Chriſti & acceptatio

ptatio ad vitam æternam, GRATIS, propter Chriſtum.

In hac definitione quinq; ſunt: Primo loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia, Vnde Paulus, iuſtificamur fide, &c.

Secundo abſolutio à peccato. Nam cùm Deus iuſtificat impium, non facit vt impij iudices, qui impium hominem iuſtificant, cuius tamẽ impietas manet. Sed Deus impietatem tollit, remittendo peccatum, atque ita ex iniuſto fit iuſtus remiſſo peccato, iuxta illud: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.

Tertio loco ſequitur imputatio iuſticiæ Chriſti. Huius enim ſanguis, mors, paſſio, reſurrectio, adeoq; tota obedientia, materia & fundamẽtum eſt noſtræ iuſtificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc oſtendit Romanorũ quinto, cùm inquit: Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: Sic etiam per obedientiam vnius, iuſti cõſtituẽtur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Chriſti obedientia conſtitui iuſtos, ſignificat Chriſtum, eo quod Patri ſatisfecerit, iuſticiam nobis comparaſſe. Vnde ſequitur iuſticiæ qualitatem eſſe in Chriſto, ſed nobis imputari, quod illi proprium eſt. Nam ad eundem modũ iuſti ſumus coram Deo qualiter Chriſtus fuit peccator. Per-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſonam enim noſtram quodammodo ſuſcepit, vt reus noſtro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, ſed alienis delictis, cum purus foret ipſe & immunis ab omni culpa, pœnamq; ſubiret, nobis, nō ſibi debitam: Ita nunc iuſti ſumus in ipſo, non quia operibus noſtris ſatisfaciamus iudicio Dei, ſed quoniam cēſemur iuſti Chriſti iuſticia, quā fide induimus, vt noſtra fieret. Huc præclara illa Pauli ſententia 2. Cor. 5 Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Quarto loco fit mentio acceptationis perſonæ ad vitam æternam, quemadmodum promiſſiones multæ oſtendunt: Qui credit in me, non peribit, ſed habebit vitam æternā, & huiuſmodi infinitæ.

Quinto loco additur, gratis quidem, vt omnia humana merita conticeſcant: Propter Chriſtum verò, vt ſolum λύτρον *vnigeniti filij Dei meritorium, adeo ingentis Theſauri, agnoſcatur. Atque hæc ſit breuis definitionis* ἀνάλυσις.

Cæterū vt apertius hæc iuſtificationis doctrina intelligatur, duo addam. Primū inſtituā antitheſin Legis & Euangelij in his vocibus: iuſtificari, iuſtificatio, iuſticia, iuſtus. Deinde ordines cauſarum in iuſtificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo.

Iuſtificari itaq; legaliter eſt ab iniuſto iuſtum fieri, ob ſuam iuſticiam & legis impletionē, iuxta

illud

illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Sed euangelice iuſtificari eſt à reo non reum fieri, & ab iniuſto iuſtum ob alienā iuſticiam, nempe Chriſti, quemadmodum ſupra probatum eſt.

Ex hac collatione verbi iuſtificandi ſecundum Legem & Euangelium, tametſi non difficile eſt Dialectico, per locum coniugatorū, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationē adijciā. Iuſtificatio igitur legalis eſt acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionē ſuæ obedientiæ erga legem Dei. Sed Euangelica iuſtificatio eſt acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientiæ Chriſti erga Deum Patrem. Iuſticia legis eſt perfecta obedientia erga legē Dei. Sed iuſticia Euāgelica eſt poſſeſſio imputata iuſticiæ Chriſti, remiſſis peccatis. Seu, eſt obedientia Chriſti credenti imputata. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſtè agit iudicio legis: Sed euangelicè iuſtus eſt, cui Deus peccatum condonat, imputat iuſticiam Filij, acceptat ad vitam æternam.

Præterea tenendum & hoc eſt, quòd qui credit in Chriſtum, habeat duplicem iuſticiā. Vnam perfectam, qua coram Deo conſiſtit, nempe Chriſti obedientiam, quam fide poſſidet. Alterā in ſe, nempe incoatam obedientiam, quæ prioris iuſticiæ fructus exiſtit, & hæc placet Deo propter fidem in Chriſtum, tametſi imperfecta eſt. Tertiam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

autem iuſticiam, eamq́; formalem & abſolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.

Nunc de cauſarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæſtionibus ſubijciam: Quis ſit iuſtificator, Quis iuſtificandi modus, Qui iuſtificationis fines.

Prima, Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis eſt, ita etiã redemtionis ſeu iuſtificationis opus toti Trinitati adſcribendum eſt, ſeruata tamen cuiuſq; perſonæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum ſanctum creata ſuſtentat & viuificat: Ita idem Pater per filiũ lapſum genus humanum redemit, & per Spiritum ſanctum viuificat & regenerat: vt ſuam dilectionẽ erga genus humanum declaret: vt miſerorum calamitatibus medeatur: vt deſtruat regnum Satanæ: vtq́; ſuam gloriam mundo patefaciat.

Secunda quæſtio fuit de modo iuſtificationis, qui in quatuor cernitur: In victima Filij, in verbo Euãgelij, in fide promiſſionis, & in Sacramẽtis. Victimã filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum eſt peccatum, ſecundum iuſticiam Dei, vt locus eſſet miſericordiæ. Nam ſi Deus ſine Filij victima recepiſſet genus humanum in gratiã, iuſticiæ diuinæ derogatum fuiſſet. Rurſus, ſi abſque miſericordia iuſtas pœnas ſumpſiſſet de homine,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

miſericordiæ Dei nullus fuiſſet locus relictus. Vt igitur iuſticia Dei & eiuſdē miſericordia æquis gradibus ſtarent, ſapientia Dei conſilium inuenit, vt Filius ſe interponeret, ac per ipſius victimam iuſticiæ & miſericordiæ Dei ſatisfieret. Secundo loco, verbū Euāgelij poſui, per quod Deus offert mundo beneficium ſalutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangelium oblatum recipimus ſola fide, quam Spiritus ſanctus in verbo efficax, operatur in audientibus & meditātibus Euangeliū. Hæc fides ſacramentis augetur & confirmatur.

Tertia quæſtio fuit de finibus. Sunt autem iuſtificationis fines quatuor: Glorificatio Dei, dilectio proximi, vita æterna & gloria beatitudinis. Hæc cauſarum diſtinctio à vulgo intelligi poteſt.

Verum ſi διαλεκτικώτερον placet, eas diſtinguere licebit in hunc modum: Imperans cauſa eſt Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. προκαταρκτικὸν verò triplex, nimirum ſuæ gloriæ manifeſtationem, Miſeriam generis humani, tyrānidem Diaboli, hæc enim tria mouentia externa fuerūt. Obſequēs cauſa eſt altera perſona, nempe Filius ipſe. Sic enim Pſal. 40. legitur: Vt faciam volūtatē tuā Deus meus, volo, & lex tua in medio cordis mei. Efficiēs, conſummās ſeu perficiēs eſt Spiritus ſanctus, hic enim intus naturam renouat &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſanctificat. Ad Tit. 3. regeneratio & renouatio Spiritui ſancto tribuũtur. Hæc etiam 2. Corin. 1. obſignatio noſtræ ſalutis dicitur. Efficiens inſtrumentalis eſt duplex, exhibens quidẽ vt verbum, in quo efficax eſt Spiritus innouatur. Itẽ, Sacramentũ, quo non ſolum exhibetur, ſed etiam confirmatur donum exhibitum. Eſt enim Sacramẽtum pignus et teſtimonium applicationis. Recipiens vero ſola fides, hæc enim eſt veluti manus, qua oblata gratia recipitur. Materialis porrò cauſa eſt, cùm legis impletio à Chriſto pro nobis præſtita, tùm eiuſdem victima, qua placauit Patrem, et ſatisfacit pro pœna commerita. Huc accedit reſurrectio, victoria & triumphus ſuper peccato, morte & inferno. Formalis cauſa eſt remiſſio reatus, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio credentis perſonæ ad vitam æternã. Huic coniuncta eſt donatio Spiritus ſancti, & infuſio gratiæ immutantis deprauatam naturam. Fines quatuor ſupra commemorati ſunt.

In hunc modũ diſcernere cauſarum, in iuſtificatione concurrentium, ordines, & videre quid peculiare ſinguli habeãt, valde vtile eſt. Quamuis enim omnes enumeratæ cauſæ cõiunctæ ſunt, & concurrunt in iuſtificatione, ſtantq; inter ſe mutuis auxilijs, tamen ſingulæ cauſæ proprium quiddã habent in ſuis actionibus, vnde euenit, ꝙ excluſiua particula SOLA propriè ac rectè ſui

or-

ordinis cauſæ, ſi vna tantum adeſt accommodari poteſt, quæ non excludit cauſas concurrentes, ſed tantum diſtinguit & diſcernit ordines cauſarum iuſtificationis. Rectè igitur dicitur: Sola fides iuſtificat, quia ipſa vnicum inſtrumentũ eſt, & vnica facultas in nobis, qua recipitur iuſticia Chriſti. Ad eundem modũ de cæteris dici poteſt. Nam cum attẽditur cauſa efficiens, imperans, rectè dicitur: Solus Deus iuſtificat. Si materia cõſideratur, dici poteſt rectè: Sola obedientia Filij iuſtificat. Quare in hiſce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio conſideranda eſt, vt diſtinctè intelligatur, qua ratione prædicatũ ſubiecto tribuatur, ne cõfundamus cauſas, & cauillationibus Oſiandri ſinamus nos in errores abduci.

Huc regulas quaſdã adijciam, ex quibus peti poterunt ſolutiones argumẽtorum, quæ aduerſarij obijciunt cõtra verã iuſtificationis doctrinam.

Prima: Duo ſunt ordines teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus, vnus Legalis, Euangelicus alter.

Legalis ordo aut cõcionatur de iuſtificatione legali coram Deo, aut de promiſſionibus legalibus aut de minis, quæ intẽtantur legis tranſgreſſoribus. Quod autem legalis illa iuſtificatio, qua homo iuſtus à Deo approbatur propter legis impletionem, ſit homini impoſſibilis, docet Paulus Rom. 8. Quod impoſſibile erat legi, eò quod infir-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

mabatur per carnem,&c.teſtatur Dauid: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Nō iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuēs. Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primum oppone. Deinde mētem Scripturæ declarabis. Nam illa teſtimonia iuſticiæ legalis, primum docent, qualiſnam iuſticia conſiſtat coram Dei tribunali, nēpe plena & perfecta legis obedientia: Deinde noſtram maculam ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeo inuoluti ſumus, quod non poſſumus præſtare obedientiam Deo iuxta ipſius legem. Tertiò, iſta teſtimonia nos commonefaciunt, vt quæramus aliūde iuſticiam, niſi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Chriſtum mittunt, qui eſt legis perfectio, in iuſticiam omni credenti. Quartò, iſta teſtimonia admonent, vt nacti iuſticiam Chriſti, incipiamus nouam obediētiam ſecundum legem præſtare: quam plenè præſtabimus in æterna vita, vbi Deus erit omnia in omnib

Secūdus ordo teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus eſt Euangelicus, & continet teſtimonia, quorum alia pertinent ad cauſas iuſtificationis, de quibus ſupra dictum eſt: alia ad nouam animi qualitatē iuſtificatorū, vt: Qui facit iuſticiam, iuſtus eſt: quò etiā regeneratio & ſanctificatio pertinent: Alia ad externa ſigna & indicia iuſtificatorū, vt, Zacharias & Elizabet ambulauerūt in omnibus iuſtificationibus, corā Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

& hominibus irreprehenſibiles, ſeu ſine querela: id quod Græca vox ſonat propriè: Alia ad remunerationem obedientiæ, quæ nemini conferri poteſt, niſi prius fide iuſtificato. Hinc Apoſt. Ebr. 11 dicit, Moſen reſpexiſſe ad remuneratione͂, quòd ſanè ſanctificaciunt, ſed extra iuſtificationis cauſam: Alia ad compenſationem ærumnaru͂ & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo Rom. 8. Alia ad comprobationem operis ex fide facti.

Si quis huius ordinis teſtimonia confundit, & non diſcernit inter eum gradum, qui agit de cauſis iuſtificationis, & ſequentes, qui ad iuſtificationis effectus referri debent, tota errat via, & confundit Legem cum Euangelio, imò Euangelium tollit, & Chriſti gratiam negat. Quare hi ordines teſtimoniorum cum ſuis gradibus diligenter obſeruandi & diſtinguendi ſunt, ne in cauſarum & effectuum confuſionem incidamus.

Secu͂da, in reb. aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas. Cum itaq; diſputamus de iuſticia fidei, non diſputamus co͂tra ſubſtantiam bonorum operum, ſed contra qualitatem, quam illis falſò tribuunt Sophiſtæ, qui bonis operibus contendunt iuſtificari homines iuſtificatione vitæ. Non igitur ſpoliamus homines operibus, ſed peruerſam fiducia͂ operum damnamus.

Tertia, Aliud eſt, diſputare, quid per ſe valeant bona opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam iu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſticiam fidei habēda ſint. Si de operibus ſtatuendum eſt pro ſua dignitate, indigna ſunt, quæ in cōſpectum Dei prodeant. Sed quatenus conſiderātur, vt ſequuntur iuſticiam fidei, non à ſuo merito æſtimationem habent, ſed à gratuita bonitate Dei recipientis opera propter perſonam. Hac ratione quæ fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur, ac in iuſticiam imputantur.

Quarta, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem reſpectum. Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si non renatis accommodātur, iudicium legis proponunt de præmijs bonorum operum. Sed conditio annexa eſt impoſſibilis, nempe: Qui fecerit ea homo, viuet in eis, & qui in vno labitur, omnium reus eſt. At ſi renatis huiuſmodi ſentētiæ accommodantur, tū tria perpendenda ſunt: Primùm, quod rigor Legis ſit ipſis ſublatus, qui in tribus cōſiſtit: quod obedientia non placet niſi perfecta: quod vita non promittitur, niſi legem facientibus: quod damnatio denunciatur tranſgreſſoribus vel in minimo. Deinde perpendendum, quod perſona credens placet Deo, & eſt hæres vitæ æternæ. Tertiò ab hac credente perſona requirit Deus obedientiam, & promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, ſed ex gratia propter paternam promiſſionem.

Quinta, Cum iudicandum eſt de aliquo opere par-

particulari: vel ex qualitate operis in ſe, vel ex qualitate perſonæ iudicandum eſt. Si ex qualitate operis iudicandum eſt, nullum hominis opus ſatisfacit legi Dei, nec multiplex nec ſimplex, ſiue particulare. Hoc enim non ſatisfacit legi Dei, quare nec inde iuſticia eſſe poteſt. Vel ex qualitate perſonæ de facto iudicandum eſt, atq; ita perſona operans aut fidem habet, aut non habet. Si fidem habet, placet opus ſecūdum legem Dei factum, & imputatur in iuſticiam, hoc eſt, cenſetur iuſtum. Placet enim Deo propter perſonam. Sin autem perſona, faciens opus, caret fide, nequaquā poteſt opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus ſancti ſteterit: Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum: Item: Arbor mala non poteſt fructus bonos facere.

Sexta, Iuſticia Euangelij, non eſt proponenda impœnitentibus, ſed tantùm requirēda eſt ab illis legis obedientia, additis promiſſionibus & minis. Pœnitentibus ſolis, & agnoſcentibus ſuam commeritam damnationem, iuſticia Chriſti, quæ fide accipitur, eſt proponenda. Sic Chriſtus Mat. 19. Marc. 10. Luc. 18. impœnitenti proponit legem. Sed Luc. 7. pauenti ob peccatum, & confugienti ad ſe mulieri, proponit iuſticiam fidei, quæ eſt remiſſio peccatorum gratuita.

Septima, Alia teſtimonia ſunt θετικά, alia cōplectūtur perſonas. Θετικὰ ſunt diſtinguenda per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſubiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaq; θετικῶς ſonat, ad hypotheſes, hoc eſt, ad pios & impios transferendum eſt, & ex ſexta regula petenda ſolutio. Eleemoſyna liberat à morte, theticum eſt, quod ſi impijs accommodatur, palàm eſt, quod inde non liberantur à morte. Proinde pijs applicandum, Sed hi habent propiciatorem Chriſtũ, qui eos à morte liberat. Quare figuratè intelligendũ eſt dictum: Liberat à morte, hoc eſt, à pœna temporali. Eſtq; Metonymia.

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS PER FIDEM.

Act. 13. Notum ſit igitur vobis viri fratres, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum annũciatur, & ab omnibus, à quibus non potuiſtis per legem Moſi iuſtificari, per hunc omnis qui credit, iuſtificatur.

Rom. 3. Quapropter ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram eo (id eſt, coram Deo) Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem iuſticia Dei ſine lege manifeſtata eſt, teſtificata à Lege & Prophetis. Iuſticia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes credentes. Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt, & deſtituũtur gloria Dei (qua poſſunt coram Deo gloriari) Iuſtificati gratis ipſius gratia per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quẽ

propo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

propoſuit Deus propiciatorium per fidem in ipſius ſanguine, in oſtenſionem iuſticiæ ipſius præſenti tempore, vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vbi ergo gloriatio? excluſa eſt. Per quam Legem? operum? Non, ſed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iuſtificari hominem, abſq; operibus legis. Hoc luculentum teſtimonium eſt, in quo pleræq; cauſæ, quas antea commemoraui, recitantur.

Cum hîc ſæpius nominatur iuſticia Dei, recurramus ad cauſas ſupra cõmemoratas, ac rectè accommodemus. Deus enim eſt iuſticia noſtra effectiuè. Nam is credentibus iuſticiam Filij imputat, qua iuſti conſtituuntur. Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus erga DEVM, *per Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM, *Rom. 8. Nulla igitur nunc condemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundũ Spiritũ. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Nam quod lex, eò quòd infirmabitur per carnẽ, præſtare non potuit, hoc præſtitit Deus, miſſo Filio in ſimilitudine carnis peccati, et pro peccato (humani generis) damnauit peccatum (hoc eſt, ipſum fecit hoſtiam pro peccato) vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Ad Galat. 2. Scientes, quod non iuſtificetur homo ex operibus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

legis, niſi per fidem IESV CHRISTI, *& nos in Ieſum Chriſtum credimus, vt iuſtificemur ex fide, & non operibus, propterea, quod non iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro. Epheſ. 2. Gratia eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis:* DEI *enim donum eſt, & non ex operibus, ne quis glorietur.*

VSVS.

*V*SVS *præterea huius doctrinæ eſt, vt verbo credentes fiducia ad Chriſtum confugiamus, quò iuſtificati ipſius iuſticia, Deo verum cultum præſtemus, & expectemus promiſſam beatitudinis gloriam.*

CAPVT XIIII.

ORDO REPARATIONIS.

T*Ametſi hoc caput ex ſuperioribus intelligi poteſt, tamen aliquid de eo dicendum eſſe hoc loco iudico, vt in conſpectu habeamus breuiter ſignatum totius noſtræ reparationis myſterium, quod in quatuor partes diſtinguam. Primum enim, qui ſint actionis diuinæ gradus in reparatione noſtri. Deinde quis reparationis modus. Tum, quod noſtrum officium, & quæ officij partes. Poſtremò, quæ ſit certitudo huius reparationis ſeu ſalutis noſtræ, dicam, idq́ꝫ breuiſſimè & clariſſimè.*

Primam itaq́ꝫ partem, de gradib. actionis diui-

næ

næ in noſtri reparatione peragenda, Paulus clarè docet his verbis: Quos præſciuit, eos et prædeſtinauit cõformes imaginis Filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos aũt prædeſtinauit, hos et vocauit: & quos vocauit, hos et iuſtificauit: quos autẽ iuſtificauit, hos & glorificauit. Hic Paulus quinq; cõmemorat. Primũ enim præſciuit Deus, quos vellet in gratiam propter Chriſtum recipere. Vult omnes eos, qui fide ad Chriſtũ confugiunt. Eſt enim promiſſio vniuerſalis. Deinde ordinauit eoſdẽ ad vitam æternam conſequẽdam. Tertio præſcientiam & electionem per vocationẽ, qua homines vocat per Euangelium, patefacit & reuelat. Hæc enim vocatio ſenſibile ſignum eſt prædeſtinationis diuinæ. Quarto loco vocatos iuſtificat, hoc eſt, abſoluit à peccato, veſtit Chriſti iuſticia, acceptat ad vitam æternam. Poſtremo glorificat ac donat æterna beatitudine iuſtificatos.

Modus reparationis, ad Gal. 4. his verbis deſcribitur: At vbi venit plenitudo temporis, emiſit Deus Filium ſuũ, natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erãt, redimeret, vt adoptionẽ filiorũ acciperemus. Quia autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra, clamantem abba Pater. Ecce initium ſalutis noſtræ facit caritatem illam Patris cœleſtis immẽſam, qua Filium ſuũ dedit. Deinde redemtionem

noſtri factam per oblationem Chriſti aſſerit. Tertio noſtri adoptionē innuit. Quarto Spiritus ſancti in corda noſtra miſſionē memorat. Quintò & vltimo inuocationem ſtatuit à S. ſancto excitari.

Officium noſtrum in reparationis beneficio cōſequendo Matth. 13. in quatuor partes diuiſum videtur, quarum prima eſt, oculis videre, hoc eſt noſtram miſeriam & damnationem intelligere. Secunda, audire verbum, in quo remedium proponitur. Tertia, verbum amplecti, & ei aſſenſum præbere. Poſtrema conuerti ad Dominum vera pœnitentia.

In certitudine de reparationis effectu tria ſunt ſpectanda: quodnam ſit ius Chriſtianorum ſalutis conſequendæ, quæ ſecuritas, quodq; diſcrimen inter pios & impios. Ius adeundi vitam æternā triplex habent pij, nimirum electionis, redemptionis & promiſſionis. Securitas reſidet in caritate adoptionis, veritate promiſſionis, & facultate præſtandi quod promiſſum eſt. Diſcrimen piorum & impiorum tribus abſoluitur. Pij enim ab impijs differunt electione apud Deum, dilectione apud homines, & fiducia cordis vniuſcuiuſq; apud ſe. Hæc reparationis doctrina perquam vtilis et neceſſaria eſt, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre vigilantiæ ſtudium ad perpetuò degendam in pietate vitam.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

Regnum Chriſti triplex eſt, potentiæ, gratiæ, gloriæ. Regnum potentiæ eſt, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre et Spiritu ſancto. Regnum gratiæ eſt, de quo Dominus loquitur Luc. 17. & definitur à Paulo eſſe iuſticia, pax et gaudiũ in Spiritu ſancto, in cuius regni ratione ſex potiſſimum ſunt conſideranda. Primum, erectio. Secundo propagatio. Tertiò, cõſeruatio. Quarto, partes. Quintò, dominium. Sextò ſeruitus regni huius monarchæ præſtanda.

Erigitur autem hoc regnũ ab ipſo Deo, quemadmodum Pſal. 2. docet, vnde mens pia fiduciam cõcipiet, fore, vt hoc regnum non aboleatur vllis Satanæ machinis. Inſtrumentum quo erigitur, Verbum eſt, eodem Pſalmo docente. Deinde propagatur per verbum & miniſtros Euãgelij, iuxta dictum: Ite in mundum vniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ.

Conſeruatur ab eo, qui erexit, vnde fiducia concipienda eſt de eius firmitudine & ſtabilitate contra portas inferorum.

Partes regni ſunt: Iuſticia, pax, gaudium in Spiritu ſancto. Hæc non pompa mundana oſtenduntur, ſed in cõſcientijs piorum ſentiuntur. Iuſticia quidem non ſolùm, qua iuſti ſumus coram

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Deo fide in Chriſtum, verumetiam incoatio nouæ obedientiæ, exiſtit. Pax conſcientiæ coram Deo placato per Filium, candorq́; omnis coram hominibus. Gaudium, conſcientiæ tranquillitas eſt, vnde mens freta bonitate Dei in omnibus aduerſis gloriatur in Domino.

Dominiũ vnius Chriſti eſt, idq́; ἀνυπεύθυνον, *Ille enim ſolus in hoc regno dominatur, nec vicarium habet vllum, ſed miniſtrorum opera vtitur ad propagandum ſuum regnum.*

Reſtat ſeruitus præſtãda huic Regi, quæ qualis ſit, oſtẽdit Zacharias in ſuo cantico, nimirum, quod oporteat huic Regi ſeruire in iuſticia et ſanctitate omnib⁹ diebus vitæ noſtræ. Et Pſal. 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore. Et Paulus Rom. 14. exponit, vnde proficiſci debeat hæc ſeruitus, nimirũ ex corde pacato, hoc eſt, iuſticia, pace & gaudio Spiritus ſerenato. Nec cum hac ſeruitute pugnat libertas Chriſtiana. Chriſtiana enim ſeruitus nõ eſt ſeruorum iugum, ſed filiorum ſpontaneum obſequium.

Cæterum regnum Chriſti glorioſum conſideratur dupliciter. Primum quantum ad ipſum attinet Chriſtũ θεάνθρωπον, *qua ratione Chriſtus poſtquã ſurrexit à mortuis, glorioſe ſuum regnũ occupauit ſedens ad dexteram Patris in cœleſtibus. Deinde quantum ad myſticum ipſius corpus attinet, conſideratur, qua ratione tum perficietur*

regnum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

regnum Chriſti glorioſum, vbi reſuſcitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim in perpetua vita fruentur pij conſpectu Dei, & æternæ hæreditatis theſauro.

Teſtimonia nonnullæ explicationi iuncta ſunt.

VSVS.

Vſus eſt, vt ſinamus Chriſtum verbo & ſpiritu ſancto in nobis dominari, & vt pſalmus monet, erudiamur huius Regis diſciplina, ne quãdo iraſcatur, & abijciat nos in furore ſuo.

FINIS I. CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DOCTRINA VITÆ COMMVNIS FILIORVM DEI.

DOCTRINA VITAE communis filiorũ Dei in DECALOGO tradita eſt. Cõtinet enim Decalogus veram viuendi normam ſecundum voluntatem Dei, eamq́;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

perpetuam. Quare alia viuendi ratio communis in nouo teſtamento quærenda non eſt, quam fuit in Eccleſia Patriarcharum ante Chriſtum exhibitum.

Vt autem hæc Decalogi doctrina rectius à tironibus Theologiæ percipiatur, Primùm in genere, quæ in Legis doctrina perpetuo conſideranda ſunt, dicam. Deinde, quia præcepta Decalogi omnia ſunt Synecdochica, Inuentionis & tractationis præceptorum decalogi methodum ſubijciam. Tum breuem ſingulorum præceptorum explicationem, declarandæ Methodi cauſa, adyciam.

DE PRIMO.

Quæ ſunt ergo in legis doctrina generatim conſideranda?

Vt hanc quæſtionem dextrè explicemus, quatuor neceſſario declaranda ſunt. Primum, Quid lex ſit: Secundum, an quiſquam legi ſatisfaciat: Tertium, Quis ſit legis vſus: Quartum, Quatenus lex abrogata ſit.

Quid ergo eſt Lex?

Priuſquam definitionem Legis, vt pro norma viuendi communi accipitur, tradam: operæprecium eſſe iudico, breuiter eius varia ſignificata recenſere. Non enim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.

Primum itaq; totam cœleſtem doctrinam, hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſt, omne verbum Dei, quod ad nos docẽdos quocunq; modo pertinet, complectitur vox Legis. Vt in Pſalmis: Beatus qui nocte dieq; meditatur legem Domini. Itẽ: Lex Domini immaculata &c.

Hæc ſignificatio propria eſt Ebrææ vocis Thora, quæ à docendo nomen habet, quam vt ſeptuaginta ſemper νόμον *, ita Latini perpetuo legem interpretantur.*

Secundò, Lex dicitur reſpectu Prophetarum, vt Matth. 7. Hæc eſt Lex & Prophetæ. Rom. 3. Teſtimonium habẽs à lege & Prophetis. Hic lex ſolum Moſen cõplectitur, cùm omnibus doctrinæ ipſius partibus, quæ ſunt quatuor, quarum Prima Hiſtoriam inde vſq; à creatione rerum ad annũ mundi 2494. texit. Secũda, fœdus gratiæ, et promiſſionem benedicti Seminis cõtinet. Tertia, Doctrinam vitæ, e amq; duplicem cõplectitur. Nam vt communem omnibus viuendi normã Decalogus: Ita peculiarem populo Iſraelitico iudicia & ceremoniæ continent. Quarta, Promiſſiones, & minas præceptis vitæ additas recenſet. Has igitur quatuor partes continet legis vocabulum, quando Prophetis & Pſalmis opponitur.

Tertiò, lex oppoſita Euangelio, opera Decalogi ſignificat, vt in diſputationibus Paulinis, vbi Apoſtolus contendit homines iuſtificari fide ſine lege, hoc eſt, vt ipſe interpretatur, abſq; operibus legis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Quartò, Lex oppoſita gratiæ, rigorem legis, hoc eſt, maledictionem, quam lex minatur tranſgreſſoribus, denotat. Vt in his dictis: Rom. 6. Non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Galat. 5. Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub Lege.

Quintò, Lex oppoſita veritati, vmbras & figuras veteris teſtamenti de Chriſto abſq; omni dubio ſignat. Ioh. 1. Lex per Moſen data, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic lex primùm gratiæ opponitur, & ſignificat rigorem legis ſeu maledictionem: Deinde opponitur veritati, & ſignificat legis vmbras, quas euaneſcere oportuit adueniente luce, hoc eſt, ipſo Chriſto.

Sextò, lex imperium, Tyrãnidem & vim impellentem (habet enim lex rationem præcipiẽtis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex ſpiritus.

Septimò, pro epitheto interdum ponitur Lex, vt lex operum, lex fidei, hoc eſt, opera & fides.

Octauò, Lex accipitur pro tota Moſis politia cum regno & ſacerdotio. Gal. 3. Sub lege cuſtodiebamur. Hæ variæ acceptiones vocabuli legis, Synecdoche, Metonymia & Metalepſi facile intelligi poſſunt. Iam definitionem legis, quæ norma vitæ eſt, videamus.

LEX eſt præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram & perpetuam obedientiam erga Deum: quæ vt promittit vitam &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſalutem obedientibus, ita mortem & damnationẽ minatur iјs, qui hanc obedientiam non præſtant, donec fiat remiſſio per fiduciam Chriſti.

Huius definitionis quatuor potiſſimùm membra ſunt.

Primum de autore legis, nempe Deo, vnde homo hæc colligit: quod autor legis habeat ius mandandi & autoritatem, vt qui Dominus & Deus noſter exiſtit: quod habeat facultatem præmiјs honorandi obſequentes, & puniendi contumaces: (eſt enim omnipotens) quod ſimus obnoxiј ad obediendum, vt creatura creatori, & vt ſubditi ſuo domino: quod nullus poſſit euadere pœnam, cùm eam velit iuſtus iudex infligere: (oculi enim eius ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat, non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondãtur ibi qui operantur iniquitatem:) quòd iuſta ſit lex, & perfecta viuendi regula. eſt enim vt iuſtiſſimus, ita & ſapientiſſimus legis autor.

Secũdum membrum eſt, de obedientiæ qualitate. Deus enim nõ requirit obedientiam legis pro noſtro modulo, ſed pro ſua iuſticia, nimirum perfectam: Id eſt, omnium præceptorum Dei plenam obedientiam. Qui enim in vno labitur, omnium reus eſt: Purã, vt enim ipſe purus eſt, ita nihil niſi purum ei placere poteſt. Hinc illa ſæpius in ſcripturis repetita ſententia: Sancti eſtote, Quia ego

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſanctus ſum: Perpetuam, Vt enim Lex perpetuò obligat, ita obedientia eius, niſi fuerit perpetua, non poteſt legiſlatori placere ex ſe.

Tertium membrum eſt, de vita & ſalute eorum, qui obtemperant, & de morte & damnatione eorum, qui obedientiam perfectam, puram & perpetuam non præſtant. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciet ea. Hoc ipſum docet generalis promiſſio & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego ſum Iehoua Deus tuus, fortis, Zelotes, viſitans iniquitatem, &c.

Quartum eſt de reſtrictione, quæ continet dulciſſimam ἐπιείκειαν. *Nam maledictio legis nõ perpetuò tenet obnoxios homines. Chriſtus enim venit in hunc mundum, vt à maledictione Legis redimeret credẽtes. Sed de hac re in prima claſſe dictum eſt.*

An quiſquam Legi ſatisfacere poteſt?

Nullus omnino omnium, qui nati ſunt ſecundum communem naturæ curſum: Id quod perſpicuis demonſtrationibus confirmandum eſt, non ſolum propter impios, iuſticiarios, papiſtas: verum etiam propter nos ipſos, vt cùm verè humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulceſcat nobis Euangelij promiſſio. Colligam igitur quinque demonſtrationes euidentiſſimas.

Prima

Prima ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura, & contagione peccati fœdata. Qui enim fieri poteſt, vt ex natura impura prodeat pura erga Deum obediētia? Vnde Propheta clamat, omnes noſtras iuſticias eſſe veluti pannum menſtruatæ mulieris. Effectus enim indolem ſuæ cauſæ refert.

Secunda ſumitur ab experiētia vniuerſali omnium hominum. Omnes enim homines experiuntur, obediētiam, quam præſtant ſecundum legem, habere quatuor conditiones, eaſq; cum lege Dei pugnantes. Primùm enim temporanea eſt obedientia, ſed lex Dei perpetuam requirit: Deinde eſt contaminata. Impurum enim cor eſt, vnde obedientia illa proficiſcitur. Tum imperfecta. nō enim præſtatur iuxta exactam legis regulam: Poſtremò eſt fucata malis opinionibus. Quare ipſa experiētia omnes homines reos clamat, nec minus certò de hac quæſtione per experientiam ſtatuere poſſumus, quàm ſtatuimus eadem experiētia conuicti ignem vrere, aut aquam humidam eſſe.

Tertia demōſtratio ſumitur à Scripturæ pronunciatis: Scriptura enim pronunciat, nullum iuſtum eſſe, & ne vnum quidem, Si iniquitates obſeruaueris Domine, (inquit Dauid) quis ſuſtinebit? Huc primum, ſecundum & Tertium, capita ad Romanos pertinent, & multa alia ſcri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ptura teſtimonia.

Quarta demõſtratio Pauli eſt, ad Gal. 2. ſumta à victima filij Dei: Si ex operibus (inquit) eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Cum igitur nemo, niſi prorſus ἄθεος, dicat Chriſtum fruſtra mortuum, relinquitur ex operibus legis non eſſe iuſticiam, quæ profectò inde eſſet, Si quiſquam legi ſatisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis.

Quinta demonſtratio eſt ex iuſto iudicio Dei ſumta, Is enim neminem punit iniuſtè. At conſtat omnes homines morbis, morte alijsq; calamitatibus obnoxios, idq; Dei iudicio. Quare reos eſſe omnes manifeſtum eſt.

Cur igitur Deus (dicat aliquis) legẽ impoſſibilem tulit? Primùm reſpondeo, Iuſtum eſſe, debitum exigere, etiamſi creditor ſciat, debitorem non eſſe ſoluẽdo. Deinde hac iuſta exactione Deus vult nos humiliare. Mandãdo enim impoſſibilia nõ præuaricatores homines facit, ſed humiles, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat totus mundus Deo: atq; ſciamus, quòd non ex operibus iuſticiæ, quæ fecerimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam in Chriſto ſaluos nos fecit. Impoſſibilitas itaq; legis nos debiti iuſti admonet, & ad Chriſtum compellit, legis impletorem.

Tertia quæſtio de vſu Legis fuit, qui triplex aſſignari ſolet.

Primus politicus eſt, qui conſiſtit in externa
diſciplina, cuius cauſas quatuor recitat Philip-
pus, quos hoc verſiculo complecti ſoleo:

Mandatũ, pœnæ, pax publica, dux ad Ieſum.

Primùm externa obedientia præſtanda eſt, pro-
pter mandatũ Dei. Deinde propter vitandas pœ-
nas. Tum publicæ tranquillitatis gratia. Poſtre-
mùm quia non poſſunt doceri Euangelium, qui
externis delictis indulgent.

Secundus vſus eſt in conſcientia, nimirum vt
nos Lex deducat in agnitionem peccati, quæ pec-
cati agnitio pariet iuſtæ Iræ Dei agnitionem, &
propriè maledictionis ſenſum ob peccatum, vnde
naſcetur vera contritio, & ſerium ſtudium quæ-
rendi Chriſtum: qui ſolus peccatum expiare, ira-
tum Deum placare, & maledictionẽ legis tollere
poteſt, iuxta illud: Chriſtus redemit nos de male-
dicto legis, factus pro nobis maledictum, Gal. 3.

Tertius vſus legis Diuinæ eſt, vt ſit nobis per-
petua viuendi regula, Poſtquam enim fide iuſti-
ficati ſumus, fructus fidei edendi ſunt, iuxta De-
calogi præſcriptum, pro modo gratiæ nobis dona-
tæ. Et tametſi Legi perfectam obedientiam præ-
ſtare nequimus: tamen nulla eſt nobis iam condẽ-
natio, qui ſumus in Chriſto Ieſu, & non ſecun-
dum carnem ambulamus, ſed ſecũdum ſpiritum.
nec opera quæ ex fide facimus, etſi imperfecta
ſunt, amplius impura cenſentur, ſed iuſta potius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

propter CHRISTVM.

Quarta ſequitur quæſtio, quatenus Lex abrogata ſit.

Vt autem ad hanc quæſtionem rectè reſpondeatur, obſeruanda eſt tripartita legis diſtinctio: Eſt enim lex ceremonialis, quæ tota cum Aaronico ſacerdotio abolita eſt, quoad vſum, non quoad ſignificationem. nam res quas figurabant ceremoniæ, ſunt æternæ. Eſt & lex Iudicialis, quæ ceſſante republica Moſis expirauit, ita vt non neceſſario vllum hominem obliget in ſpecie niſi quatenus portio eius aliqua, aut pars eſt legis naturæ, vt lex contra inceſtas nuptias Leuit. 18. aut à Magiſtratu proponitur politico fine. Tertia legis ſpecies Moralis eſt, cuius Epitome eſt ipſe Decalogus. In hac lege duo conſideranda ſunt. Primum ipſa doctrina in ſe, Deinde rigor, & appendix legis. Quantum autẽ ad doctrinam attinet, Decalogus eſt perpetua voluntatis Dei regula, quæ nũquam abrogabitur. Semper enim Deus obedientiam legis, hoc eſt, dilectionẽ Dei & proximi requirit, Sed quantum ad rigorẽ & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus eſt abrogatus. Conſiſtit autẽ rigor legis in tribus. Primo, quod perfectam, puram & perpetuam obedientiam requirit. Secundò quòd non ſalutem & vitam promittit, niſi ijs, qui hanc obediẽtiam præſtant. Tertio, quod maledictioni ſubijcit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ijcit omnes, qui non perfectè obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos eſſe credentes, docet Paulus perſpicuè Galat. 3.

DE SECVNDO.

Quia totus Decalogus eſt Synecdochicus, operæpreciũ iudico me facturũ, Si ſtudioſis Theologiæ viam quandam monſtrauero, quam ſecuti, poterunt cum inuenire methodice ea, quæ præcipiũtur & vetantur in ſigulis Decalogi præceptis, tùm tractationem tenere, qua apte, quæ inuenerunt, diſponant & ordinent, vnde & tertia vtilitas ſequitur, aliorum explicationes rectè intelligere, dum eas ad regulas exigunt.

Inuentionis igitur operum, mandatorum & prohibitionum in Decalogo præcepta hæc ſint:

I. Conſtituantur duæ hypotheſes in ſingulis præceptis, eæq; contrariæ in mandando & vetando: quarum Vna verbis expreſſa eſt, & aliquid imperat aut prohibet: Altera ſit expreſſe cõtraria, hoc eſt, quæ prohibet quidem, ſi prior præcipit: & præcipit, ſi prior prohibet. Si enim hoc Deus præcipit, contrarium vetat: ſi hoc vetat, contrarium præcipit. Fieri enim non poteſt, vt iuſtiſſimus legis lator pugnantia ſimul imperet & prohibeat. Vt quarti præcepti, Honora parentes, ne inhonores parentes, Hypotheſes ſunt. Quarum prior verbis expreſſa eſt, & præcipit aliquid. Poſterior per regulam intelligitur, & prohibet contrarium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ei, quod mandatur.

II. Hypotheſes præcepti ita ordinatæ, per ἀναλύσιν ad ſuas Theſes præcepti proprias transferantur, quæ propriæ Theſes præcepti, ſubiectæ eſſe debent cõmunibus illis duabus, de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum veritas oſtendenda eſt, vt Theſes propriæ quarti præcepti hac analyſi inueniuntur: Parentes honorandi ſunt, Parentes ſunt ſuperiores, Ergo ſuperiores honorandi ſunt: Parẽtes non ſunt inhonorandi, Parentes ſunt ſuperiores, Ergo ſuperiores non ſunt inhonorãdi. Eadem ratio in alijs quoq; obſeruabitur. atq; ita haud eſt difficile videre, vt ſingulorum præceptorũ duæ ſunt hypotheſes, ita duas eſſe theſes proprias, quæ inueniũtur (vt dictum eſt) analyſi.

III. Partes Theſium analyſi quidem in ſignificata (ſi opus videtur): diæreſi verò in ſubiectas ſpecies diuidantur, vt in propoſito exemplo Honoris vocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam, obedientiam & gratitudinem ſecetur. Hæc enim in ſe continet honor. Superioris vox diæreſi diuidatur in priuatum, publicum, domeſticum.

IIII. Hypotheſes ex theſibus & ſubiectis earum partibus per Syntheſin extruantur, vt, ſuperiores honorandi ſunt. Ergo patres familias, pædagogi, patroni, atq; adeo omnes, qui in aliqua eminentia exiſtunt legitima, honorandi ſunt: hoc

eſt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſt, præſtanda eſt ipſis reuerentia, obedientia & gratitudo. Ad eundem modum Theſis prohibita in ſuas hypotheſes ſecabitur.

V. Quia omni actioni finis eſt propoſitus, finis cuiuslibet præcepti conſtituendus eſt: Vnde omnia ordinata ad finem, Item cum fine coniuncta, concludenda ſunt: vt quæ ſub idem præceptũ cadant. Contra verò, quicquid vel impedit finẽ, vel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto ſciendum eſt. Cum igitur quarti præcepti (vt in eodem exemplo maneamus) finis ſit conſeruatio politiarum & œconomiarum, ſequitur hoc præcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere videtur, vt, parentum, liberorum, dominorum, ſeruorum officia, adeoq; cuiuſq; honeſta vocatio & artificium. Breuiter, omnia ſtudia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ. Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, vt deſidia in ſtudijs, ceſſatio in officio, corruptio ſtudiorum & artium, ocium, breuiter quicquid impedit propoſitum finem.

De inuentione hactenus, nunc tractationis ordo indicandus eſt, Videtur autem hic commodiſſimus.

Primo loco opera quæ mandantur ordine explicentur, Ita vt primũ genera ponantur ſeu theſes, Deinde paulatim deſcendatur ad hypotheſes & exempla.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Secundo loco per Antitheſin adijciantur, quæ prohibita ſunt, ſimili ordine.

Tertio, præmia & ſupplicia generalia omnium & propria ſingulorum præceptorum exponātur, adiectis exemplis.

Quarto, examen conſciētiæ ad normam legis inſtituatur, & vſus adiỹciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus.

In his omnibus obſcura definiantur: ambigua & multiplicia diſtinguantur: vera argumentis confirmentur: & falſa firma confutatione reijciantur. Atque hæc de inuentionis & tractationis Methodo dicta ſufficiant.

DE TERTIO.

Poſtquam in genere diximus de lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis Methodus expoſuimus, adijciamus breuem Decalogi explicationem iuxta præſcriptum Regularum, quas recenſui. Id autem vt fiat commodius. Primum recitabo verba Decalogi. Deinde generalem diſtinctionem. Tum illas duas communes Theſes, ad quas Dominus Decalogũ reuocat, adijciam. Poſtremò ſingula præcepta (vt dixi) breuiſſimè declarabo.

DECALOGVS.

Et locutus eſt DEVS omnia verba hæc dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruorum, Non habebis

bebis Deos alienos coram me.non facies tibi ſculptile,aut vllam ſimilitudinem,quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra : Non adorabis ea,& non coles ea,quia ego Iehoua Deus tuus, fortis zelotes, viſitās iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationē eorum qui oderunt me,& faciens miſericordiam in millia ijs, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui in vanum, quoniam non habebit inſontem Iehoua eum, qui aſſumſerit nomen eius in vanum.

Memento diei ſabbati ad ſanctificandum eū, Sex diebus operaberis,& facies omne opus tuum,Septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui eſt,non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua,& iumentum tuum,& aduena tuus, qui eſt intra portas tuas.quoniam ſex diebus fecit Iehoua cœlum & terram, & mare,& omnia quæ in eis ſunt,& requieuit in die ſeptimo.Idcirco benedixit Dominus diei Sabbati,& ſanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam,vt prolongentur dies tui ſuper terram , quam Iehoua Deus tuus dat tibi.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Non occîdes.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non reſpondebis aduerſus proximum tuum teſtimonium falſum.

Non concupiſces domum proximi tui.

Non concupiſces vxorem proximi tui, non ſeruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec aſinum, nec omnia, quæ ſunt proximi tui.

Hoc modo referuntur Decalogi præcepta, Exod. 20. Sed in diſtinguendis præceptis & numerandis, nec veteres Theologi, nec recentes conueniunt. Sunt enim, qui faciunt quatuor præcepta primæ Tabulæ, & ſex ſecundæ. Nam vt in prima tabula de non fabricãdis Idolis præceptum ſeparant à primo: Ita in ſecunda coniungunt concupiſcentiæ vetitæ præcepta. Sunt rurſus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerant (Appendicem enim primi præcepti, faciunt præceptum de Idolis) & ſeptem ſecundæ tabulæ. Nam concupiſcentiæ interdictum in duo præcepta ſecant. Quid ergo ſentiendum? Magni autores ſunt vtriuſq; ſententiæ, quare in medio relinquo, nec multum refert quomodo diſtinguas, modo nihil excludas. Ego ſanè ſi me recepta Eccleſiarum multarum conſuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus eſſem, cum Nazianzeno & Ambroſio,

Clemente

Clemente & Baſilio accederem priori ſententiæ, præſertim, cùm illa Deut. 5. cõprobari videatur, ſed contra receptam conſuetudinem noſtrarum Eccleſiarum diſtinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de diſtinctione ſolicitus.

Quomodo vſitate diuiditur Decalogus?

DECALOGVS *conſtat duabus tabulis: quarum Prior iuxta vſitatam diſtinctionem tria, Poſterior ſeptem præcepta continet. Hæc diſtinctio eò pertinet, vt diſtinguamus inter obedientiã erga Deũ immediatam & mediatam. Nam tametſi totus decalogus in genere obedientiam erga Deum præcipit: tamen vt prior tabula immediatam, ita poſterior mediatam obedientiam efflagitat.*

Porrò omnia hæc decem præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes Theſes reuocat, quarum prior, (Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mẽte tua, & ex tota anima tua) in ſe cõtinet omnia præcepta primæ tabulæ, vt Theſis communis ſuas hypotheſes. Poſterior: (Diliges proximũ tuum ſicut teipſum) complectitur omnia poſterioris tabulæ præcepta.

Harum communiũ Theſium triplex vſus mihi videtur. Primum enim vtile eſt totam vitæ doctrinam ſummatim cõprehenſam habere, quò magis ſcopus omnium actionum noſtrarum conſpici

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

poſſit. Ea autem doctrinæ ſumma in his Theſibus incluſa eſt. Deinde ex his Theſibus facile eſt propoſito aliquo facto, mandatum ne ſit, an prohibitum, videre, et ſi verbis nequaquã expreſſum ſit, vt ſi de vſura quæratur, facile ex eo damnãdam pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamſi ſtatim nõ videas, eam quarto, quinto & ſeptimo præcepto interdici. Tũ in explicatione ſingulorum præceptorum magna eſt harum theſium vtilitas. Nam inuenta alicuius præcepti theſis propria, cum ſua communi theſi conferenda eſt, videndumq́ an in ea includatur, necne.

Iam ad præceptorũ explicationem veniamus, vbi primùm prooemium legis occurrit examinãdum. Eſt autem prooemium legis duplex. Vnum Moſis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea. quæ Dominus eſt prolocuturus.

Et locurus eſt Deus omnia verba hæc.

Hoc prooemium leuiter prætereundũ non ſentio. Debent enim omnes viri miniſtri verbi, atq; adeo omnes Chriſtiani, hoc primum Theologiæ principium habere in conſpectu, nimirum vt an DOMINVS *loquatur attendant. Mẽs enim pia cupiens Deo viuere, certa nõ eſt, donec intelligat ea, quæ audit, hoc principio niti, Videlicet quod* DOMINVS *loquatur. Hinc eſt quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum eſt. Hæc dicit Dominus Deus*

Zebaoth.

Zebaoth. Hæc dicit Deus Iſrael. Et ipſe filius Dei ſermonem Patris ſe loqui teſtatur: Ob eandẽ cauſam Paulus vbiq; titulum Apoſtoli obijcit.

Diſcamus igitur ex hoc proœmio, κριτήριον *certum & indubitatũ rei Theologicæ eſſe* VERBVM DOMINI: *Alterum proœmium Domini eſt:* Ego ſum Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruorum: *Hoc* DOMINI *proœmium duo continet. Primum enim modum cognoſcendi Deum monſtrat, nimirũ per verbum & teſtimonium. Verbũ eſt: Ego ſum Iehoua Deus tuus. Teſtimonium, Qui eduxi te de terra Ægypti. De hoc modo cognoſcendi Dei ſupra in primo capite primæ claſſis copioſè dictum eſt. Deinde continet hoc Domini proœmium cõfirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. Primã à poteſtate, qua ſibi ius imperij vendicat, cum dicit: Ego ſum Iehoua. Eſt enim hoc nomen Dei proprium, quo eſſentia, potentia & maieſtas ipſius ſignificatur. Potentia enim & maieſtas* τῇ αὐτοφυείᾳ *diuinæ neceſſario coniuncta ſunt. Secũdam à promiſſione Dei, cum inquit: Deus tuus, & Dominus tuus. Eſt enim hæc relatio diligenter obſeruanda, & eſt ſenſus: volo tuus Deus eſſe, & tu eris meus populus. Tertiam à beneficio, cum inquit: Qui eduxi vos de terra Ægypti, quo breui dicto totius hiſtoriæ, atque adeo beneficiorum ſuorum admonet. Hæc nobis applicemus, vt*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

beneficijs Dei moti, ardentius ei cultum verum præſtemus.

PRIMVM PRÆCEPTVM.

Non habebis Deos alienos coram me.

Antitheſis.

Habebis me ſolum Deum.

Vt autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheſes in ſe contineant, primum tenendum eſt, quid ſit habere Deum. Habere autem Deũ eſt ipſum corde amplecti, aliter enim haberi nõ poteſt. Amplecti Deum corde, eſt eum vt Dominũ timere, vt patrẽ diligere, vt veraci credere, omniaq́; bona ab eo ſperare per patientiam. Eſt ergo ſumma præcepti, quod requirat cordis obedientiam erga Deum. Finis, vt illum ſolũ eum eſſe agnoſcamus, à quo omnia bona expectanda ſunt.

Iam diſtribuamus opera mãdata in primo præcepto, quorum Primum eſt verus timor Dei, quo Deum & eſſe agnoſcimus, & omnipotẽtem creatorem conſeruatoremq́; omnium, & ſimul vindicem malorum ſtatuimus. Secundum dilectio, qua proſequimur Deum quem timemus. Tertium fiducia in Deum, quem diligimus. Quartum ſpes in Deum, in quem confidimus, huic coniuncta eſt obedientia in cruce ſeu patientia.

Porrò quicquid vero timori Dei, dilectioni, fiduciæ, ſpeiq́; aduerſatur, hic prohibetur, vt time-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

re, diligere vllas res ſine mãdato Dei, fidere, ſperareq́; in aliquid, quod non eſt Deus. Neq; enim aliud eſt habere Deos alienos, quàm quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & ſperare, præterquam in vnum verum Deum.

Quia autem huic præcepto nemo mortalium ſatisfacit, debet mens ſuam impuritatem hic contemplari, ac pœnam commeritam agnoſcere, quæ pœna generalis quidem eſt maledictio, ſpecialis verò, hominem ſibi ſuisq; concupiſcentijs relinqui, donec in omne genus ſcelerũ Dei deſertor ruat, Roman. 1.

Deinde præmium præcepti fauor Dei eſt, & miſericordia. Verum quia omnes promiſſiones in Chriſto Ieſu ſunt etiam & Amẽ, tum demũ hæc legis præmia conſequemur, vbi veſtiti Chriſti iuſticia in conſpectu Patris appareamus.

Iam quis ſit huius præcepti VSVS oſtendendum eſt, ſicut tota lex, ita hoc præceptum iram operatur. Vnde hæc colligamus. Primùm, quilibet hic agnoſcat peccatum ſuum: Secundo, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: Tertio, poſt odium peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorem: Quarto nactus remiſſionem peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obedientiam præſtare Deo. Hæc noua obedientia, quamuis impura per ſe & imperfecta exiſtit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Chri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſtum iam placet vt filius, non propter ſuam, ſed Chriſti iuſticiam, qua veſtitus in conſpectu Dei iuſtus cenſetur.

Hic VSVS *conſiſtit in examine conſcientiæ, ad legẽ dei, tanquam ad Lydium lapidem, & debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.*

APPENDIX PRIMI PRAECEPTI.

Non facies tibi ſculptile.

Tametſi Nazianzeni ſententiam complector, qui hîc ſecundum præceptum facit inquiens : μὴ ϛήσῃς ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ*: tamẽ nolo diſcedere à recepta conſuetudine Eccleſiarum noſtrarũ, præſertim cùm res nihil videatur habere incommodi, modo non excludatur, quod dominus incluſum eſſe voluit. Porro ſenſus appendicis (vt ſic appelletur) eſt, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus. In Deum enim blaſphema vox eſt eorum, qui dicũt: Nos ad honorem inuiſibilis Dei imagines uiſibiles adoramus. Nam cùm cultus Dei eſſe nequit, niſi qui iuxta Dei voluntatem fiat, quæ amẽtia eſt, cultum Deo erigere contra ipſius interdictum? Ille dicit, Nõ facies tibi ſculptile neq; imaginem, puluis tamen & cinis, & magiſter idolorum ſenſus carnis, audet contradicere: facies vtrumq;, idq; in tẽplis Chriſtianis. An non templa Chriſtianorum erecta ſunt propter cultum Dei conſeruandum? Quid*

quæſò ad cultum Dei faciunt idola? Profectò nihil. In confeſſo enim eſt, cultum Dei duplicem eſſe: σέβασμα internum animi cultum, qui ex fide proficiſcitur: & externum προσκύνησιν, qui propriè λατρεία dicitur. Vtrunq; impediunt & corrumpunt idola, vt quæ à verò Deo, qui in cœlis quærendus eſt, mẽtem auocant. Cum igitur templa Christianorum erecta ſint propter cultum Dei cõſeruandum, & idola eum corrumpunt & impediunt, quis quæſò locus in templo Dei relinquetur idolis?

Si quis vſus pius idolorum eſſet in templis Christianorum, profectò vel orantibus vel communicantibus, vel docentibus, vel diſcentibus prodeſſent.

An docentibus proſunt? Doctrina petenda eſt ex Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis. Pius enim animus non acquieſcere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus.

Quid iuuãt diſcentes? Admiratio imaginum ſæpe tenet attonitos & impedit, quò minus animus rebus, quæ traduntur, adijciatur.

An orantibus quid commodi adferunt? Mens orantis ad cœlum erigi debet, Id quod forma orandi à Domino præſcripta, monet: Pater noſter qui es in cœlis, vnde aſpectus imaginum orantes auocat.

Communicantibus forte commendant? Nihil

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

minus. Nam communicantes in Cœna Dominica contemplari oportet Chriſtum Dominum mortuum & reſuſcitatum pro peccatis noſtris, & noſtri iuſtificatione, & non vanis oblectari imaginum picturis.

Cum igitur nullum vſum habeant imagines pium in templis Chriſtianorum, ſed magis pietati nocent, & pugnant ex diametro cum voce Dei, Exo. 20. Leuit. 26. Deut. 5. & 27. Eſai. 44. 1. Iohan. 5. Quis poteſt tam infandæ turpitudini patrocinari, niſi qui omnino verbum Dei pro nihilo habeat?

Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicunt enim libros idiotarum eſſe. Sed Eſaias capite 44. contra dicit, nullum idolorum vſum eſſe. Quis (inquit) ſculptile conflauit ad nihil vtile? Aut igitur eradant hoc Eſaiæ teſtimonium ex ſcriptura, aut vana & inutilia ſimulacra eſſe fateantur. Quare laicos & idiotas ad legem et teſtimonium cum Eſaia mittere oportuit, non ad ſculptilia & imagines. Non tamen inficias eo, haud minimam idolorum cauſam extitiſſe, quòd cœperint in Papatu habere mutos ſacerdotes, qui cum non ſonarent ipſi verbum Dei, vt ſcelus congeminarent, idola muta & vana erexerũt in contumeliam Dei.

Verum quia nunc ex Dei gratia in noſtris tẽplis doceatur purum verbum Dei, defungantur idola

idola iſto ſuo ficto munere , & dent locum viuis imaginibus Dei.

Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis , neq; in moneta, neque in libris habere imagines licebit, neq; monumenta et ſtatuas Ioſuæ & Samuelis, aut aliorum erigere licuit? Reſpondeo, Non damno artem pingendi & ſculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi, aut ſtatuas erigi veto, ſcio enim iſta adiaphora eſſe: Sed vſum imaginũ diſtinguo: qui eſt triplex: Typicus, Superſtitioſus & politicus. Typicus quidem vſus fuit Cherubim in templo Salomonis & æneus ſerpens erectus in deſerto, verùm nunc typus ceſſauit. Deinde habebãt particulare præceptum de Cherubim erigendis, & æneo ſerpente. At nos catholico præcepto obtẽperare debemus: Cauete vobis ab idolis. Hic Apoſtolus non modo Idolatriam damnat, ſed præcipit, vt ab ipſis ſimulacris inſtrumentis idolatriæ caueant Chriſtiani: quo ſignificat, non eſſe integrum ac ſincerum cultum Dei retineri, vbi ſimulacra ſunt, adeo enim ingenita eſt nobis ſuperſtitio, vt minima quæque occaſio contagione ſua nos inficiat.

Superſtitioſus vſus ſolus damnatur, qualis in templis eſt. Et tametſi non omnes ſuperſtitioſè procumbunt coram imaginibus templicis : tamen quia rudioribus ſunt occaſio ruinæ & ſuperſtitionis, metuendum eſt, ne poſt hanc claram Euan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

gelij lucem ſequantur tenebræ: vnde in ſuperſtitionem Ethnicam inſtrumentis adhuc in templis relictis incident facile rudiores, habēda eſſet ratio eorum, quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit, ne noſtris picturis & idolis eorum ſalutem euerteremus.

Politicus vſus imaginum à nemine reprehendi iuſtè poteſt, donec nō trāſgrediatur iuſtos limites: Hic vſus politicus triplex eſt, Hiſtoricus, Symbolicus & ornatus gratia adhibitus: Hiſtoricum voco, qui & ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit: qualis eſt picturarum in libris, & ſtatuarum, quas erexerunt ſancti Patres. Hic vſus ſanè valdè vtilis eſt: quare nequaquam reprehēdi debet. Symbolicum imaginum vſum appello, qui nos de re, quæ imagine repræſentatur, admonet, politico fine. Vt imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quòd & ipſius moneta eſſet, & quòd Cæſari eſſent ſubiecti. Vnde et Dominus iubet eos reddere quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Hunc imaginum vſum nequaquā improbandum eſſe docet factum Chriſti, qui accepta moneta, quæſiuit cuius imago eſſet: quam cùm illis redderet, non præcepit vt abijcerēt propter imaginem, quòd ſanè feciſſet, ſi iſte vſus fuiſſet illicitus. Imò ipſi Apoſtoli monetam cum hac imagine circumferebant, & de piſce exemptum

numum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

numum cum imagine Cæſaris (nam alia moneta non recipiebatur pro tributo) Dominus in tributum pro ſe & Petro ſoluit. Vſus imaginum ornatus gratia adhibitus eſt etiam politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit ſine reprehenſione, non eſt cur reprehendatur, modò nihil habeat admixtum periculi.

Verùm ſi obijcitur, in templis poſſe eſſe hiſtoricum vſum. Reſpondeo, Sint tales imagines hiſtoricæ, quæ nec nunc viuentibus ſint ſcandalo, nec vllum periculum adferre poſſint poſteris noſtris. Præterea conferatur abominatio & multorum lapſus cum illo commodo, & videbimus, grauiores eſſe cauſas deſtruẽdi idola templica, quam ea ferendi in templis. Prætendũt ornatum. Si illi ornatui adiunctum eſt vllum periculum, vel nunc viuentibus, vel poſteris, ſit maledictus. Spiritus ſanctus Ezechielis 20. vocat idola abominationes oculorum: at puluis & cinis ea vocat ornamenta oculorum. Maledictus ſit ornatus, qui eſt offendiculo veræ doctrinæ & membris Chriſti. Verus ornatus templorum vtilis & Deo gratus eſt: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & nõ quæ hæc vel impediunt vel viciant.

Producunt præterea in patrocinium ſuæ cauſæ autoritatem ſanctorum Patrũ et longam conſuetudinem. Sed ſi Patrum autoritate nitendum eſt, ſucceſſoribus Apoſtolorum & omnibus Pa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

triarchis Eccleſiarũ Græcarum, qui idolis templicis aduerſati ſunt, potius aſſurgẽdum eſt quàm poſterioribus. Nec conſuetudo obijcitur rectè, cùm mala cõſuetudo nihil ſit aliud, quàm erroris vetuſtas. Quapropter iudicio Diabolo nõ eſſe cedendum, qui in mundum Idola inuexit, vt verus cultus Dei corrumperetur, ſed potius contineamur intra terminos verbi Dei, nec ſinamus nos ſophiſticis impoſturis à claro verbo Dei abduci, etiamſi magnæ autoritatis viri videantur, qui ex carnis ſenſu aliud ſuadent & docent.

Quoties igitur audimus verbo Dei idololatriam damnari, ſciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq́ faciunt: qualia potiſſimum ſunt idola & ſimulacra, quæ inſtrumẽta ſunt idololatriæ, ex quibus idololatria nomen habet: quæ propriè externa veneratio idoli alicuius eſt, etſi poſtea vocabulum ad genus tranſlatum ſit, ſignificetq́ omnem timorem, dilectionem, fiduciam, ſpem in id quod non eſt Deus. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam ſuam ſpem collocat auarus: atq́ ita de alijs.

Quid ergo pius paſtor faciet? Primùm cauebit, ne quid per ſeditionẽ faciat: Deinde docebit veram rationem cultus Dei: Tertiò obſeruabit an quiſquã abutatur relictis in tẽplis ſimulacris: quòd ſi ſenſerit, admonebit Magiſtratũ ſui officij, vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vt Ezechiam imitetur: Quartò ornatũ templorum, vnde non eſt ſuperſtitionis periculũ, improbare non debet, modò ſumtus non fiant inutiles, neglectis viuis imaginibus Dei, qui ſunt pauperes: Quintò politicum vſum imaginum nullum verbum Dei improbat. Breuiter, pius paſtor proſpiciens futuras tenebras, facile iudicabit ex quibus imaginibus ſit periculum.

Porrò promiſſiones & minæ, quæ attexuntur huic præcepto, ſunt generales, & habent annexam conditionem impletæ Legis diuinæ, de quibus aliàs.

SECVNDVM PRÆCEPTVM.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui in vanum.

Antitheſis.

Aſſumes nomen Iehoua Dei tui legitimè & rectè.

Aſſumere autem nomen Dei in vanum, eſt vſurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic vera nominis Dei vſurpatio, cuius finis eſt, vt maieſtas nominis Dei inter homines habeatur ſacroſancta. Vt igitur quicquid facit nomen Dei celebre inter homines, hic mandatur: ita quicquid prophanat nomen Dei, & facit vt non celebretur inter homines, hic prohibetur. Hinc collige opera huius præcepti. Primùm inuocationem nominis Dei. Secundum, gratiarũ actionem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Tertium, prædicationem. Quartum, glorificationem. Quintum, confeſſionem. Sextum, teſtificationem nominis Dei, ſeu cultum iuriſiurandi legitimi. Hæc omnia, vt partes ſunt veræ vſurpationis nominis diuini: Ita ad præcepti finem legitimè ordinantur.

Porrò quicquid cum his ſex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, vt inuocatio Sanctorum, ſtrepitus labiorum, battologia ſine fide, boatus templici, exorciſmi incantatorum, in orãdo tædium, nihil prorſus orare, vti Dei donis ſine gratiarum actione, fidem celare, vel ob amicitiã, vel ob metum, abnegatio Dei, deprauatio ſcripturæ, ſcandaloſa vita, hæreſis, ſchiſma, deieratio, execratio per nomen Dei, periurium, leuitas in iurando, temeraria vota: Breuiter, quicquid maieſtatem nominis Dei inter homines lædit & obſcurat.

Nec huic præcepto quiſquam ſatisfacere poteſt, cuius ratio in primo expoſita eſt. Similiter vſus præcepti idem ſtatuendus eſt cum vſu primi præcepti.

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento diei Sabbati, vt ſanctifices eum.

Antitheſis.

Memento diei Sabbati, ne prophanes ipſũ.

Eſt autem ſanctificare Sabbatum, quieſcere ab operibus noſtris, & regnum Dei meditari

operibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

operibus à Deo inſtitutis, recolere beneficia Dei, diſcendæq; legi Dei vacare. Sanctificandi enim vocabulum monet Sabbatum totum diuino cultui applicandum, & totum laudibus diuinis peragendum. Finis igitur præcepti erit, animum, corpus & omnes actiones Deo dedicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare. Ad hunc finem pertinet, Primum, ſeria verbi Dei meditatio & tractatio. Secundo, verus vſus ceremoniarum, quas primùm Deus, deinde Eccleſia vtiliter inſtituit. Tertò, promotio pietatis pro vocatione. Quartò, iuuare Eccleſiæ membra omni officiorum genere.

Quæ cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, vt omnia impedientia meditationem verbi: qualia ſunt ſeruilia opera, quæ non habent coniunctũ pietatis exercitium ſua natura. Nec huic præcepto quiſquam ſatisfacere poteſt.

Porrò præter generalem vſum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obſeruandũ eſt: Tametſi autem ceremoniale eſt, quo ad ſpeciem, hoc eſt, certæ diei (ſeruata illa Iudæorum numeratione) obſeruationem, & ad Iudæos ſolos ſpectat in memoriam creationis rerum inſtitutum, tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obſeruemus præcepta Dei duplicia eſſe, Catholica & particularia. Catholica obligãt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

omnes ex æquo, aut ad obedientiam, aut ad pœnam,quia ab omnibus & vbiq; eorum obſeruatio requiritur. Particularia, quæ non omnibus data ſunt,ſed vel vni genti aut vni homini.De his tres regulæ tenendæ ſunt.Prima, Nullum præceptum adeo particulare eſt,quin aliquatenus ad omnes pertineat.Secunda, Quicquid externarum circumſtantiarum annexum eſt præceptis Dei particularibus, vt eſt locus, tempus, perſona, numerus,ordo &c.reſecandum eſt,ijſq́;,quibus ea particulariter mandata ſunt,relinquendum.Tertia, Quicquid eſt fidei vel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum eſt. Nullum enim præceptum Dei eſt, ex quo fidei & caritatis fructus percipi non poſſunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obſeruatione, peculiariter datũ eſt Iudæis,ſed aliquatenus tamen ad nos pertinet.Sunt enim tria in veteri Sabbato. Primum, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum eſt. Secundum fidei. Tertium, Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent.

Proinde vſus legitimus Sabbati in his cõſiſtit, vt beneficia Dei memoremus, gratiasq́; pro ijs agamus: vt celebremus perpetuum Sabbatum, id eſt, quietem à peccatis: vt ſanctam conuerſationem et vitam ſectemur: vt quieſcamus in Chriſto per patientiam, donec nos in ſui regni gloriam trãſtulerit Deus: vt remittamus opera familiæ in

qualibet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

qualibet ſeptimana vno die ad minimum. Hoc poſtremum caritatis eſt, ſuperiora fidei.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem tuum & matrem tuam.

Antitheſis.

Ne ſint tibi inhonori parentes.

Honorare autem parentes eſt ipſis reuerentiam, obedientiam et gratitudinem exhibere. Finis præcepti eſt ſtatuum, quos Deus ordinauit, conſeruatio. Ordinauit autẽ politias & œconomias. mandantur itaq; hoc præcepto omnia, quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent: vt ſunt officia mutua magiſtratus & ſubditorum, parentum & liberorum, miniſtrorũ verbi & auditorum, præceptorum & diſcipulorum: atq; adeo omnium ſuperiorum & inferiorum, ſiue ſint priuati ſiue publici. Ex aduerſo omnia hic interdicuntur, quæ cum iſtis pugnant.

Porrò in hoc & in ſequentibus præceptis obſeruandum eſt, quod obedientia omnis incoanda ſit à primo præcepto: ſine quo nulla obedientia cæterorum præceptorum placere poteſt. quæſtiones, an quis præcepto huic ſatisfaciat, & quis ſit vſus, ex ſuperiorib. notas relinquo. Verũ promiſſio addita videtur nonnihil obſcura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto: cum tamen ſæpe pij erga parentes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

filij præmatura morte ſuccumbāt. Sed hic obſeruanda vtilis regula eſt: Quicquid nobis terreſtrium bonorum Deus promittit, ſub hac conditione accipiendum eſt, quatenus in bonum animæ noſtræ ſalutemq́; expedit. Vnde fit interdum, vt quò quiſq; magis diligitur à Deo, eò citius eripiatur ex hac vita. Nam promiſſionis genus eſt, vt obedienti bene ſit.

Porrò hoc loco quæſtionem breuiter tractabo de termino vitæ cuiuſlibet hominis. Sunt qui ſtatuunt Stoicam & fatalem neceſſitatem termini vitæ cuiuſlibet hominis: qui cum alios quoſdā locos, tùm verò maximè illum, qui eſt Iob 14. adducūt: Breues dies hominis ſunt, & numerus mēſium eius apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etſi autem hunc locum ideo reijcere poſſem, quia corruptus eſt in communi tranſlatione (Ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti ſunt dies eius, numerus menſium eius apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, & non præteribit. Vt ſit tantum vna propoſitio hypothetica, cuius conſequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod ſit ſenſus Prophetæ, Deum terminum vitæ cuiuſlibet definire: quem nec anteuertere, nec præterire quiſquam poteſt, modo viciſſim nobis concedant, ſtatuti termini modum, non ex neceſſitate Stoica, ſed ex verbo Dei claro & perſpicuo petendum eſſe.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Sed quemmodum definiti termini præſcribit verbum Dei? Verbũ Dei nos mittit ad Dei prouidẽtiam, quæ in promiſſionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæſtione promiſſiones & comminationes Dei cum vtrarumq; exemplis illuſtribus adhibere in conſilium. Promiſſionis teſtimonia ſint hæc pauca pro multis. Exod. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, quã Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Prouerb. 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. Prouerb. 10. Iuſticia liberabit à morte. Ibidem: Timor Domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur.

Exempla promiſſionum ſunt multa. Deut. 9. cùm Deus minaretur, quod populum contumacẽ vellet perdere, intercedit Moſes, & iuxta promiſſiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus voce Dei conſtitutus erat quadrageſimo dei poſt inceptam concionem Ionæ, ſed pœnitentibus parcitur. 2. Reg. 24. Dauid ſupplicat Deo, erecto altari, vt ceſſet interfectio. Notum eſt Ezechiæ exemplum, Eſaiæ 38.

Teſtimonia comminationũ ſunt hæc: Prouer. 10. Qui maledicit patri & matri ſuæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Pſal. 54. Viri ſanguinũ nõ dimidiabũt dies ſuos. Leuit. 20. Dominꝰ minatur flagitioſis exterminationẽ de popu-

lo ſuo quæ exterminatio nihil aliud eſſe poteſt, q̃ abruptio termini vitæ, ꝓpter ſcelera perpetrata.

Harum comminationum exempla ex pluribus hæc obſeruētur. Gen. 38. HER, *quia fuit nequam in conſpectu Domini, dicitur occiſus à Domino. Ibid.* ONAN, *effundens ſemen in terram, ne ſuſcitaret fratri ſemen, occiditur à Domino. Achan propter ſpolium de Anathemate voce Dei iubetur lapidari.*

Ex his teſtimonijs & exemplis manifeſtum eſt, quod Deus iuxta ſuas promiſſiones & minas vel abbreuiet, vel prolonget terminum vitæ cuiuſq;. Idem teſtatur Iacobus capite 5. qui ægrotos piorum precibus ſubleuari ſtatuit. Idem ſemper ſenſerunt omnes pij, qui ſuis precibus ſæpiſſimè pijs Principibus & doctoribus longiorem vitam impetrarunt.

Huc accedit firmiſſima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter eſt terminus vitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis ſupplicium. Si culpa ineuitabilis eſt, reuera Deus Peccati autor erit. Sed hoc vel dictu horrendū maximè eſt. Quare cū culpa non ſit ineuitabilis, neque terminus vitæ erit fatalis.

Præterea iſta ſtoica opinio vehementer nocet moribus, & pietatis exercitia omnino impedit. Nam cùm homines putant, euentus pendere ex

fato,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

fato, fiunt ſegniores . Proinde timeamus Deũ: ac cogitantes de futuris euentibus , reſpiciamus ad eius promiſſiones & minas : orãtes vt ipſe nos ſuo ſpiritu regat, quo ea agamus, quæ ipſi grata ſunt: vtque pro ſua miſericordia & clementia velit nobiſcum agere.

Deinde alia regula obſeruãda eſt in hoc præcepto: eatenus obediendum parentibus eſſe, ne lædatur erga Deum pietas , quæ primum gradum obtinet. Nam ſi ad Dei inſtitutũ, tanquã ad certam Regulã, exigenda eſt filiorum ſubiectio, præpoſterum foret per eam ab ipſo Deo abduci.

Tertia regula ſit hæc. Tametſi non eſt æqualis conditio ſuperiorum & inferiorum : tamen aliquod ius mutuum & analogũ inter ipſos requiritur: quod ſicuti inferiores ſuperioribus obnoxios reddit: ita viciſſim proportione habita ſuperiores obſtringit inferioribus. Hæc proportio ſeu analogia ad legem caritatis exigenda eſt: quæ ſola vera eſt menſura in mutuis ſuperiorum & inferiorum, imò et parium officijs, de qua re poſtea in 4. Claſſe dicetur.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

Antitheſis.

Vitam proximi conſeruabis.

Vt enim læſio omnis proximi hic interdicitur: Ita omnibus modis ipſum iuuare præcipitur. Finis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

præcepti, vt alter alterius incolumitatem quærat. Mandātur igitur omnes virtutes, quibus proximo commodamus: & quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis ſunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuerſatio amica, clementia, adeſſe in quauis neceſſitate. Contra prohibetur, Primum externum homicidium: deinde maledicta, cōuicia, ludibria. Breuiter, omnia facta, quibus vllo pacto lædi poteſt perſona proximi: Item omnia cogitata, quibus male de proximo cogitamus: Similitèr omnia dicta in proximū acerbiora.

Porrò parentum, præceptorum & magiſtratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, vt quæ non ſolùm in quarto præcepto præcipiuntur, (faciunt enim ad ſtatus à Deo ordinatos conſeruandos) verum etiā præmijs peculiaribus à Deo ornantur, quemadmodū multa exempla ſcripturæ teſtantur.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non mœchaberis.

Antitheſis.

Caſtè viues.

Vt autem hic impuritas omnis animi & corporis interdicitur. Ita præcipitur mentis & corporis puritas caſta, & caſtitas pura. Finis præcepti eſt, vt homo puritatem & caſtitatem ſui creatoris ſectetur. Mandantur igitur hic virtutes caſtita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

caſtitatis & pudiciciæ, quales ſunt, σωφροσύνη, temperantia, ſobrietas, & quicunq; faciunt ad caſtitatem cōſeruandam, cùm in matrimonio caſto, tùm extra matrimonium. Contrà prohibētur externum adulterium, vagæ libidines, mollities, ſermones ſpurci, ἐυτραπελία, id eſt, ſcurrilitas, intemperantia, ebrietas, laſciui geſtus, & quicquid hominem à caſtitate corporis & mentis auocare poteſt.

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furaberis.

Antitheſis.

Bona proximi promouebis.

Finis præcepti eſt, vt noſtra ſorte contenti vnicuiq; quod ſuum eſt relinquamus. Mandantur igitur hic iuſticia commutatiua præcipuè, & omnes eius partes, & prohibetur quicquid cum illa pugnat, vt expilationes, vſuræ, fraus, lances & pondera iniuſta.

2. Samue. 15. ſpecies quædam furti indicatur, cum Abſolon furatus dicitur eſſe cor virorum Iſrael: vnde patet, maximos fures eſſe eos, qui alienant animos ſubditorū à Magiſtratu, auditorum à miniſtris verbi diſcipulorum à præceptoribus, ſeruorum à dominis, famulorum & ancillarum à patribus familias, liberorum à parentibus. Hoc genus furti rectè diabolicum dixeris. Nam vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

diabolus primorum parentum animos auertit à Deo: Ita hi veſtigijs paternis inſiſtẽtes animos ab ijs, cum quibus coniuncti eſſe deberent, alienant.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

Antitheſis.

Reſpondebis pro proximo tuo verum teſtimonium.

Finis præcepti eſt, vt veritatem ſine fuco inter nos colamus: Mandantur itaq; in hoc præcepto candor, veritas, conſtantia in dictis, diligens veritatis inquiſitio. Commentãtur artes veritatis miniſtræ. Contrà prohibentur falſum teſtimonium calumniæ, mendacia, obtrectationes, malæ cordis ſuſpiciones de proximo, Item Sophiſtica, & omnes deceptoriæ artes.

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupiſces domum proximi tui.

Antitheſis.

Toto corde ſis proximo carus & vtilis.

Finis præcepti eſt, vt omnem cupiditatem cum caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta diſcrimen faciunt inter legem humanam & diuinam. Humana tantùm prohibet facta & dicta, Diuina etiam concupiſcentiam inordina-

ordinatam coërcet. Tametſi autem in ſuperioribus præceptis concupiſcentia etiã prohibetur: tamen hæc duo poſtrema non cenſenda ſunt inutilia aut fruſtra addita. Nam in illis prohibetur volũtaria concupiſcentia, quæ eſt effectus eius concupiſcentiæ, quæ hic prohibetur. In ſuperiorib. prohibetur actio interior & exterior, conſilia & deliberationes: In hiſce vltimis iſtorum omniũ fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic paſſiua concupiſcentia interdicitur.

Cæterum qui hæc duo præcepta diſtinguunt, nonum ad genus, decimum ad ſpecies referunt. Nonum non cõcupiſces domum proximi tui: Hoc eſt, familiam & poſſeſſionem proximi tui promoueto. Decimũ non cõcupiſces vxorem eius, mandat, ne quis vlla occaſione ſub ſpecie honeſta res alterius velit ad ſe allicere.

Quòd autem nemo ſatisfaciat huic præcepto his rationibus conuincitur. Primùm enim maſſa tota noſtræ naturæ corrupta eſt. Eſt enim prauum cor hominis ab adoleſcẽtia. Secũdò vniuerſalis experientia in omnibus ſanctis, qui ingemiſcunt & dolent ſe impediri hoc malo quò minus ea quæ volunt bona faciant. Hinc Paulus Ro. 7. exclamat: O me miſerũ, quis me liberabit de corpore mortis huius. Debet proinde vſus horum præceptorum perpetuus in animis noſtris hic eſſe, vt precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ne compellamur, vt obtemperemus ei in ſuis concupiſcentijs: deniq; vt confugiamus ad Chriſtum Pontificem, qui credentium in ſe peccata interna & externa ſuo precioſo ſanguine abluit.

CAPVT II.
LEGITIMA SPIRITVALIS CVLTVS DEI RATIO ET EIVS PARTES.

SVperiori capite materiam cultus diuini explicauimus: Nunc eius legitima ratio & partes exponendæ ſunt. Non enim omne opus præceptum, eſt cultus, niſi ex vera fide fiat propter verum finem. Nam qualitas operum non ſolum ex ratione præcepti, ſed ex cauſis ſimul efficiente & finali cenſebitur. Vt igitur hanc doctrinam perſpicue teneamus, Primum, regulã per quam probandus ſit verus cultus Dei, Deinde fundamentum eiuſdem cultus, Tum, quidnam ſit cultus Dei, Poſtremo, quæ ſint eius formæ tradam. His enim quatuor cognitis nihil reſtat, niſi vt mentem, cor, linguam & manus à Domino gubernari cupias, quo ipſi verum cultum præſtare poſſis.

Sit itaq; hæc regula generalis: quod nullus cultus placeat Deo niſi quem ipſe proprio verbo inſtituit. Hanc regulam vox Dei apud Eſaiam, & Dominus in Euangelio cõfirmat: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum,

Pau-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Paulus ad Coloſ.2.ἐθελοθρησκείας damnat.Idem pronunciat,nihil placere Deo ſine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo,qui id fieri poteſt, ſi verbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec ſinamus nos ab ea auelli vlla ſophiſtica.

Huius regulæ vſus multiplex eſt.Primũ enim hac regula ſtabilitur autoritas legislatoris. Vbi enim in Republica liberum eſt, vnicuiq; condere leges, autoritatẽ ſupremi domini vileſcere neceſſe eſt.Hanc autoritatem ſibi vendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego ſum Iehoua Deus tuus, &c. Deinde liberat nos hæc regula ab errore Ethnico,Phariſaico & Papiſtico,ne cũ illis ſine modo ſuperſtitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus, quorum anteſignanus eſt Romanus Pontifex, qui ſanè Hieroboam Apoſtaſia, Achab homicidijs & ſanguine piorum, Ieſabel crudelitate, Nabuchodonoſor ſacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio oſculo ſuperat.

Hactenus de regula, fundamentũ cultus Dei ſequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Eſt autem hoc fundamentum duplex, nimirum cognitio Dei & cognitio noſtri, de quibus quia abunde dictũ eſt in prima Claſſe, hic breuius eadem attingemus. Cognitionem Dei conſequimur per verbum & teſtimonium,quæ coniuncta docẽt nos,quod Deus ſit fons omnis virtutis,iuſticiæ,ſa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

pientiæ & veritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda ſit: quod Deus ad iuuandum ſit promtus ſua natura: quod idē velit omnes ad ſe confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem eſſe fundamentū cultus Dei Eſaias 19. docet his verbis: Cognoſcent Ægyptij Dominum in die illo, & facient ſacrificia & oblationem, vouebūtq́ vota Domino, & reddent.

Cognitio noſtri ex trium rerū contemplatione petenda eſt, nimirū ex fine creationis, ex virium præſentium æſtimatione, & ex facilitate lapſus in peccatum. Finis docet officium, quod eſt referre imaginem Dei in ſincera pietate & iuſticia vera. Vires oſtendunt, quod officium debitum præſtare minimè valeamus. Lapſus frequētes nos monent fragilitatis noſtræ & peccati. Vnde admonemur omnem gloriandi materiam abijcere, vt qui fracti viribus nihil ſine auxilio diuino efficere boni poſſumus, Imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, niſi manu Dei conſeruemur. Sine hac noſtri cognitione nec pœnitentia, nec fides exiſtere poſſunt: ſine quibus nihil quantumuis ſpecioſum Deo placere poteſt. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei & noſtri probe tenuerimus, fundamentum veri cultus Dei iactum eſt.

Nunc, quemadmodum propoſuimus, quid ſit cultus Dei verus, definiamus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Eſt itaq; cultus Dei opus mandatũ à Deo, factum ex fide in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic impingamus, perutile diſcrimen cultus diuini hic eſt tenendum. Eſt enim duplex cultus Dei. Vnus eſt expiatorius, meritoriuſq; per ſe: Alter Euchariſticus ſeu obediẽtiæ, & nequaquam meritorius ſua natura. Expiatorius & meritorius per ſe eſt obedientia filij Dei, per quam ſatisfecit legi Dei, ac meruit omnibus vitam æternam qui in ſe credunt. Quicũq; hunc honorem tribuunt alijs rebus quam obedientiæ Chriſti, contumelia afficiunt filium Dei, qui ſolus expiatorium cultũ præſtitit. Cultus Dei Euchariſticus ſeu obedientiæ omnium filiorum Dei eſt. Hic per ſe non meretur quicquam, ſed ex gratia habet promiſſiones præſentis vitæ & futuræ.

His ita conſtitutis, definitionem poſitam breuiter excutiamus: Primum fit mentio materiæ cultus Dei, quæ eſt opus à Deo mandatum. Quẽadmodum enim in Republica ciuili obediẽtia erga Magiſtratum eſt viuere ſecundum præſcriptum legũ: Ita in Eccleſia ſeu regno Chriſti cultus Dei æſtimandus eſt, qui verbo & lege Dei nobis præſcribitur, ſicuti regula ſupra tradita dilucidè docet.

Sed quia nõ ſatis ex ratione præcepti opus facere, niſi accedat Fides, ideo additũ eſt in definitione: factum ex fide. Eſt enim fides omnis ope-

*ris boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo ne-
ceſſario requiritur? Quia opus nullum poteſt pla-
cere Deo, niſi prius perſona placeat: placet autem
perſona fide, hæc enim facit, vt errata nec nobis
nec operibus noſtris imputētur: ſed quemadmo-
dum nos iuſti ſumus per fidem : ita & opera no-
ſtra per eandem fidem iuſta habentur. Deinde fi-
des facit, vt volūtarium ac promptū ſit obſequi-
um, alioqui minimè placeret. Tertiò fides monet
animi cultum & externam operationem coniun-
genda eſſe, vnde fit, quod tametſi opus interdum
externum ſit, tamen quia ex fide factum eſt, ſpi-
ritualis Dei cultus exiſtit. Poſtremo hæc additio
facit clarum diſcrimen inter cultum Dei verum
& falſum. Nam omnis cultus extra fidem, ſiue
ſit à Deo mandatus ratione operis, ſiue à Diabo-
lo inuectus ſit, damnandus eſt, ſiquidem mera ſu-
perſtitio eſt. Hoc verū eſſe confirmat ipſe Deus,
Eſaiæ. 11. Quo mihi (inquit) multitudo ſacrifici-
orum veſtrorū? Nonnunquā abominationes vo-
cat, Interdum dicit ſe ea ſacrificia non præcepiſ-
ſe. An nō præcipit ea ſacrificia quæ damnat? præ-
cipit quidem, ſed vt fierent ex fide. Superſtitio e-
nim non, ſolum ex re ipſa, ſed etiam ex animi af-
fectione æſtimanda eſt. Dare eleemoſynam ſecū-
dum rationem operis eſt bonū, verum ſi abſq; fi-
de fiat propter impium finem, abominatio coram
Deo eſt. Quapropter Pauli cōſilium ſequamur.*

Quic-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Quicquid(inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atq; ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei eſſe debet.

Tertium definitionis membrum fuit, quod opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim ſuperius membrum docet vnde proficiſci debeat cultus Dei: ita hoc tertium in quem finem tendere debeat, manifeſtat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei: Hoc quam verum ſit, docet ipſa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus) qui inuocat nomen meum in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæū: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificēt Patrem veſtrum cœleſtem. Rectiſſimè igitur Iulianum admonet Auguſtinus li.4.ca.3. aduerſus Iulianum ſcripto inquiens: Noueris itaq; non officijs, ſed finibus à vicijs diſcernendas eſſe virtutes: Officium autem eſt, quod faciendum eſt, finis vero propter quod faciendum eſt. Cùm itaq; facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.

Sed quid eſt Deū glorificare? Eſt Primùm rectè ſentire de natura Dei, maieſtate & veneratione. Deinde tribuere ei omnem ſapientiam, miſericordiā & iuſticiam. Tertiò, illi obtēperare. Quartò, alios noſtro exemplo ad illum agnoſcē-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dum inuitare. Hanc gloriam ei eripiunt, qui de ipſius natura, maieſtate & veneratione rectè non ſentiunt. Secundò, qui ipſius virtutes & beneficia non agnoſcunt. Tertiò, qui ſcelerate & flagitiosè contra ipſius mandatum viuunt. Quartò, qui ſuo exemplo alijs offendiculo ſunt, vt ad Deũ venire nequeant. Quintò, qui vni Chriſto redemtionis gloriam non tribuunt. Sextò, qui in rebus ad hãc vitam pertinentibus, fortunæ, ſapientiæ & conſilijs ſuis, tribuunt ſucceſſum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, ſpoliatur aliqua ſuæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipſum ſolum non referunt. Ille dixit, gloriam meã alteri nõ dabo. Qui ergo ſibi gloriæ eius vel minimam portionem vẽdicat, ſacrilegus cẽſendus eſt. Atq; hæc de definitione dicta ſufficiant.

Nunc veniamus ad illud, quod poſtremo loco de cultus Dei varijs generibus propoſuimus. In vniuerſum itaq; cultus Dei duplex eſt, internus & Externus. Vtrũq; Deus iure à nobis requirit. Nam quoad animam creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quoad corpus, omnes vires contulit & conſeruat. Nec pugnat hæc diſtinctio cum eo, quod ſupra dictum eſt, omnem cultum Dei ſpiritualem eſſe debere. Eſt enim cultus Dei ex cauſa efficiente, Obiecto & finali cauſa cenſendus. Cùm igitur omnis cultus Dei proficiſci debeat ex fide, quam ſpiritus operatur

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

in gloriam Dei, qui ſpiritus eſt, rectè ſpiritualis omnis cultus Dei verus iudicabitur.

Sed quid eſt Internus Dei cultus? Eſt motus mentis & cordis congruens cum lege Dei.

Quid Externus? Cùm actio externa congruit cum lege & voluntate Dei. Sed vterq; iuxta duplicem Decalogi tabulam diuidendus eſt. Nã vt prima tabula præcipit cultũ Dei internũ & externũ, ita & ſecunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus ſupra in explicatione Decalogi cõmemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus ſecundæ tabulæ: Internus cõſiſtit in affectu cordis erga proximũ: Externus in operis declaratione. Paulus. 1. Theſſ. capite 1. diuidit cultum Dei compendioſius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum affectus totidem. Affectus ſunt: fides, ſpes & caritas: Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονὴν, Caritati κόπον. Atq; hæc dicta ſufficiant de legitima ratione cultus Dei, atque eius partibus.

CAPVT III.
GENERALIS DOCTRINA BONORVM OPERVM.

QVia dictum eſt, bona opera eſſe cultum Dei, cùm ex fide proficiſcuntur, propter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

verum finem, addam generalem doctrinam, ad quam recurrendũ erit, quoties operum bonorum quorumcunq; fit mentio. Valde enim neceſſarium eſt, erudiri rectè de bonorum operum ratione, vt ſciatur quo in loco habẽda ſint. Papiſtæ grauiter peccant, à quibus bona opera humana, cauſis iuſtificationis annumerantur. Peccant & illi, qui dum bona opera à cauſis iuſtificationis excludũt, minus frigidè de obedientia, Deo neceſſariò præſtanda, docent, ac ſi fides eſſe poſſet ſine ſuis naturalibus proprietatibus: Cæterum, vt clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eã totam ſex quæſtionibus ſubijciam,

1. *Quæ opera docenda & facienda ſint.*
2. *Quomodo fieri poſſint.*
3. *Quomodo placeant Deo.*
4. *Quæ cauſæ bonorum operum, curque promiſſiones ſint additæ bonis operibus.*
5. *Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obediẽtia placeat, & quorũm non.*
6. *Cur ſcriptura bona opera mercedis honore dignetur.*

DE PRIMA.

Cùm quæritur, quæ opera facienda ſint, duo perpendamus: qui nos ſimus, quis ille, cui obediẽtia per bona opera præſtanda eſt. Cùm nos intuemur, cõſiderata noſtra corruptione, admonemur

ne

ne nos fingamus opera, quibus volumus Deũ co-
lere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid
vel placeat vel diſpliceat Deo. Vnde Dominus
pronunciat, ſe fruſtra coli mandatis & doctrinis
hominum. Hinc certò ſtatuamus, opera quãtum-
uis ſpecioſa, excogitata ab hominibus, nequaquam
poſſe boni rationem veram habere. At ſi Deum
intuemur, monemur reuerentiæ erga ipſum, vnde
fit, vt hoc ſolùm ipſi placere cogitemus, quod ipſe
nobis ſuo verbo præſcribit. Nam is ſolus eſt legiſ-
lator noſter. Vtrumq; complectitur Ezechiel 20.
capite, inquiens: In præceptis patrum veſtrorum
nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis,
nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus
veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia
mea cuſtodite, & facite ea. Hoc Dei verbum re-
gula nobis eſſe debet operum quæ facienda ſunt,
& tria continet. Primum, quòd Deus nolit opera
ab vllo homine præſcribi, iuxta quæ coli debeat.
Secundum, quod ſua præcepta normam operum
eſſe velit vnicam, Tertiò, quod addat huius rei
grauiſſimam rationem, inquiens: Ego ſum Do-
minus Deus veſter, quo dicto non ſolum ſibi ius
vendicat legiſlatoris, vt qui ſolus autoritatem
habeat ſuo populo præſcribendi vitæ leges: quod
ſanè ius adimere illi videntur, qui nouos cultus
ſine ipſius mandato excogitant, ſed etiam nos ob-
ligat ad obedientiam, & ſe noſtrum Deum &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Dominum eſſe pronunciat.

Hæc coercere nos debent, ne temerario auſu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiam erga verbum traditũ augebũt, vt dicamus cùm Dauide: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Vt enim lucerna iter monſtrat in tenebris, ne impingamus: Ita vox Dei, ne in vita per ignorantiã erremus, efficit. Porro ne quiſquam ad ignorantiæ excuſationem confugiat, edidit Deus vocẽ legis moralis, quam ſtupendis miraculis confirmauit: quam legem moralem vult cõmunem vitæ regulam eſſe, quæ duobus capitibus, nempe dilectioni Dei, & dilectioni proximi ſubijcitur, de quibus ſupra dictum eſt. Hic tantum volo reſponſum ad primam quæſtionem, nimirum, quod nulla opera bona cenſenda ſint, niſi quæ à Deo præcepta ſunt. Quare ea ſola faciẽda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

Poſtquam mens pij hominis nouit, quæ opera ſint facienda, quærit quomodo fieri poſſint. Ad quam quæſtionem ex duobus dictis petenda eſt reſpõſio. Apoſtolus dicit Ebræos 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Et Chriſtus pronũciat: Sine me nihil poteſtis facere. Quare hæc ordine requirũtur, vt fiãt bona opera. 1. Cognitio Chriſti. 2. Fiducia Chriſti. 3. Viuificatio, qua nos Chriſtus per Euangelium viuificat, & effundit in nos SPIRITVM SANCTVM. *Nulla enim dilectio,*

nulla

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nulla obedientia eſſe poteſt, niſi prius fide apprehenſa ſit miſericordia & reconciliatio propter Mediatorem, In hac conſolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium conſolantem voce Euangelij, verè eſt ibi efficax, & datur à Patre & Filio Spiritus ſanctus accēdens lætitiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam Spiritum Gratiæ & Precum. Item: Veniemus & manſionem apud eum faciemus. Item, ſecundæ Corinthios tertio, Intuentes gloriam Domini, transformamur ad eandem imaginem, id eſt, intuentes λόγον, qui eſt imago æterni Patris, & in cōſolatione oſtendit præſentiā & bonitatem Dei, efficimur ſimiles eius imaginis, Spiritu ſancto accendente corda. Ita tunc Filius eſt Emanuel, per eum enim nos diuinitas viuificat, protegit, gubernat, geſtat nos, regit conſilia & euentus, ſicut dicit: Ego ſum vitis, vos palmites, ſine me nihil poteſtis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua petimus præſentiam & gubernationem Mediatoris in omnibus noſtris actionibus.

DE TERTIA.

Poſtquam mens edocta eſt, quomodo fieri poſſint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Fruſtra enim fierent niſi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, ſed non vtriuſq; opus placet Deo. Quare hic rectè quæri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tur, quomodo placeant bona opera? Ad quã quæſtionem in genere reſpondeo, quod placeãt in conuerſis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuerſus: At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid.

At hîc tria ordine ſunt ſpectanda. Primum ſtatuendum eſt de perſona, quòd ſit fide reconciliata & iuſta propter Chriſtum, gratis, non propter dignitatem perſonæ. Nam fide apprehenditur imputatio iuſticiæ, ſicut ſcriptum eſt: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam. Deinde & hoc fatendum, quod perſona fide iuſtificata nondum legi ſatisfacere poteſt. Nam hærent etiam in piјs multa interiora peccata, dubitationes & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omiſſionis &c. Hæc immundities deploranda eſt, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & ſimul precandum veris gemitibus cordis, ne Deus nobis has ſordes, quibus inuoluimur imputet Tertio, Etſi has noſtras ſordes agnoſcimus, tamen ſimul ſtatuendum, quod & Deus poſtulat incoatam obedientiam, & quòd placeat inchoata hæc obedientia Deo propter Chriſtũ. Sic enim Petrus clarè docet: Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo propter Chriſtum, qui & propiciator eſt, & nunc pro nobis interpellat. Non itaq; placet obedientia noſtra Deo propter ſuam dignitatem aut perfectionem. eſt enim per

ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſe indigna, vt prodeat in conſpectum Dei, nec ſatisfacit legi, vt dictum eſt: ſed placet propter perſonam reconciliatam, quæ propter Chriſtum vt iuſta habetur: ita etiam placet, etſi circumferat in carne peccatum & multas ſordes.

DE QVARTA.

Cùm conſtat, hominem nequaquam iuſtificari operibus, quæri etiam cõmodè ſolet, quænam ſint bonorum operum cauſæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent, & numerari hic ſolent tres cauſæ grauiſſimæ, quæ ſunt: neceſſitas, dignitas, præmium.

Neceſſitas quintuplex ſtatui poteſt, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, vitationis pœnarum & conuerſionis.

Neceſſitas prima mandati eſt, quod Deus obedientiã erga ſuã legem ſeriò et ſeuerè mandat: In præceptis meis ambulate, Et Paulus: Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra.

Secunda neceſſitas eſt debiti officij, de qua Paulus concionatur, Rom. 8. Debitores, ſumus Dei non carnis. Non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine.

Tertia neceſſitas eſt fidei retinendæ. Si quis, inquit Paulus, ſuorum & maximè domeſticorũ curam non habet, fidem abnegauit & infideli deterior eſt. Item: Milita militiam honeſtam, ha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

bens fidem & bonam conſcientiam: quarum neutrum retinetur ſine obedientia. Tametſi vox illa immota ſit: Vita æterna donum Dei eſt: tamen & hoc certum eſt, contriſtari & excuti Spiritum ſanctum cùm perpetrantur delicta contra conſcientiam.

Quarta neceſſitas eſt, qua pœnas vitari oportet. Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum.

Quinta neceſſitas eſt conuerſionis. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Cùm igitur fit conuerſio, ſimul viuificatur homo fide per ſpiritum ſanctũ. Præterea coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ vitæ, quæ eſt noua & æterna lux, ſapientia, iuſticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quæ fit Deo ſe nobis communicante, cùm filius voce Euangelij conſolatur corda & effundit in ea ſpiritum ſanctum.

Secundam cauſam obedientiæ præſtandæ ſeu bonorum operum dignitatem poſui. Dignitas eſt, quòd homo cõuerſus iam ſit filius Dei, iuxta illud: Dedit poteſtatem, vt filij Dei fierent, quotquot credunt in eum. Quanta dignitas eſt, quòd credentes ſint templum ſpiritus Dei viuentis? quod Chriſtus in ipſis habitet per fidem, quòd pater, filius & Spiritus ſanctus ad illos venire, & in ijs manſionem facere velint? quòd Chriſti ſint membra?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

bra? Iam perpende, quantum ſcelus ſit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculũ ſit, templum Dei Satanæ fœtore conſpurcari: quàm immane ſit, Deum è ſuo hoſpitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari patrem cœleſtem, qui dixit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: præterea ſumus vocati ad ſanctificationem, vt ſimus conciues regni Chriſti, in quo Angeli caſtiſſimi miniſtrant Chriſto & Eccleſiæ.

Præmium tertia cauſa eſt, hoc eſt, compenſatio patientiæ & obedientiæ credẽtium. Hoc præmium non datur propter operis in ſe qualitatem ex debito, ſed propter promiſſionem ex gratia. Eſt autem hoc præmium multiplex, Spirituale, corporale, perpetuum, temporale.

Porrò huic quæſtioni eſt & alia coniuncta: Cur Deus adiecerit promiſſiones bonis operibus, & ſunt potiſſimùm quinque cauſæ. Prima, vt ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus, & bona corporalia res eſſe ab ipſo creatas & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari, iuxta dictum: Ipſe eſt vita tua, & longitudo dierum tuorum, Item: in diebus famis ſaturabuntur: Diuites eſurierunt, timenti autem Dominum non deerit vllum bonum. Item: Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes. Secunda, vt ſint teſtimonia, quòd velit Deus etiã in hac vita ſeruare Eccleſiam. Quare Paulus 1.

Timoth.4.inquit: Pietas habet promiſſiones præſentis vitæ & futuræ. Quia enim vult Deus immenſa bonitate colligere Eccleſiam propter filiũ mediatorem, tantiſper ſeruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, vt alat Eccleſiam in hac vita. Et cùm propter Eccleſiam cæteros paſcat, nos præcipuè gratos eſſe oportebat. Tertia, quia vult Deus & neceſſitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe & gratiarum actione, ideo promiſſiones edidit, et quidem vult hæc ipſa bona fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione fidem, ſpem, patientiam creſcere. Quarta, vt ſint commonefactiones de promiſſione gratiæ, quia fidem, quæ agnoſcit filium & accipit reconciliationem, oportet ſemper prælucere in petitione corporalium rerũ, & quidem propter filium cæteræ promiſſiones editæ & ratæ ſunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. Quinta, quia Deus vult vtrunque ſciri, & ſubiectam eſſe Eccleſiam cruci, & inter ipſa pericula tamen mirabiliter ſeruari in hac vita, vt vniuerſa admiranda cõſeruatio Eccleſiæ & omnes mirãdæ liberationes ſint teſtimonia præſentiæ Dei in Eccleſia, vt dicitur in Numeris. 14. Vt ſciant Ægyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo. Ioſuæ 3. Scietis quod Dominus Deus in medio veſtri ſit. 1. Reg. 17. Vt ſciat omnis

terra,

terra, quod ſit Deus in Iſrael. Eſaiæ 37. Et nunc Domine Deus noſter ſalua nos de manu Zennacherib, ut cognoſcãt omnia regna terræ, quod tu ſolus ſis Dominus.

DE QVINTO.

Cum omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorum obedientia placeat, & quorũ non. Ad quam quæſtionem breuiter reſpondeo. Peccata ſunt duplicia. Quædam enim fiunt à ſcientibus & volentibus contra conſcientiam, qualia in conuerſis non ſunt. Nam ſi conuerſus labitur contra conſcientiam (ut Dauid adulterio & homicidio) excutit Spiritum ſanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & niſi agat rurſus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda inſania eſt, dicere tales retinere ſpiritum ſanctum, ac fidem, cùm Paulus apertè dicat, Gal. 5. Manifeſta ſunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non poſſidebunt. Præterea deficientes à fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant: ſed decepti præſtigijs, hi quoq; deſinunt eſſe ſancti, & excutiunt Spiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ iræ, Vt Arius, Fotinus, Manes, & ſimiles hæretici.

Quædam peccata fiunt non contra conſcientiam, ut caligo & dubitatio, multæ omiſſiones & vicioſi affectus: quibus malis ſancti repugnant, ne

ruant contra conſcientiam: & credunt ea deleri per filium Dei. Hæc caligo & immundities in homine non exiſtimetur leue malum eſſe, propter quam dictum eſt: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Et tamen Filius Dei vmbraculum eſt credentibus. Etſi igitur hæc immundities eſt in ſanctis, tamen placent perſonæ propter filium Dei, fide accipientes imputationem iuſticiæ, iuxta illud. Beati quorum tecta ſunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis ſanctus. Item: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis viuetis. Hæc peccata ſupra dixi nominari Venialia.

DE SEXTA.

Hic primum cauendum eſt, ne operum doctrinam cum cauſis efficientibus iuſtificationis confundamus. Opera enim non ad cauſas efficientes, ſed ad finales pertinent. Quare ne ſtudioſi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda ſunt, & declaranda vocabula Mercedis & Meriti.

Scriptura vocat ſupplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, vnde & Deus μισθαποδότης, hoc eſt, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed ſciendum eſt, nomen Mercedis, quæ bonis rependitur operibus, vſurpari bifariam. Aliquando enim ſignificat non debitum, ſed planè gratuitum officij vel laboris alicuius debiti præmium, vt cum paterfamilias filio ſuo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſuo vel ſeruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, ſed tamen debito. Dedit enim filius & ſeruus ſuo patrifamilias, quæcunq; ad eius gratiam et vtilitatem poteſt præſtare, his filijs & ſeruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teſte Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, ne dum mercedem: Aliquando autem accipitur merces pro compenſatione officij aut laboris debita, vt Roman. 4. Operanti verò merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Talis merces à Deo nobis deberi non poteſt, nam nos filij & ſerui Dei ſumus, facti toti & refecti à Deo, & ab eius planè gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Quocirca debemus huic patri & Domino noſtro, longè & plura & perfectiora officia, quam in hac vita vnquam præſtemus. Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id conſtat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex vllo aut debito aut condigno. Atq; ita vocabulũ mercedis accipitur dupliciter, generaliter & ſpecialiter: generaliter quidem pro quauis laboris cõpenſatione, ſpecialiter verò aliàs pro debita, aliàs non debita compenſatione.

Porrò mereri ſignificat operam vel laborẽ pro mercede præſtare, hoc eſt, facere aliquid, quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præſtare valemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipſe nobis debere poſſit, præſtita ei operæ vel officij merito. Proinde ſcriptura nuſquam dicit, Sanctos cum benefaciunt, aliquid mereri de Deo, ſed ſancti patres interdum καταχρηστικῶς hac voce vtũtur, pro eo quod eſt facere Deo aliquid gratum, cuiq; Deus mercedem rependet, non debitam. Ita & Meriti nomen, ſi vſurpetur propriè, certũ eſt ſignificare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur: quod cùm ſancti patres vſurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, & quæ ille gratuita mercede remuneratur. Et Bernardus clarè dicit: Noſtra merita ſunt via regni, non cauſa regnandi: qua orationis forma excludit merita à cauſis iuſtificationis, & ea tantum eſſe opera grata Deo, quæ requirit à ſactis. Quare tametſi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipſa bona opera meritoria dici nequaquam poſſunt, niſi duriſſima Catachreſi, à qua pijs omnino abſtinendum iudico.

QVARTVM CAPVT.

OPERA CHARITATIS.

QVoniam in præcedenti capite de bonis operibus dictum eſt, hoc loco viſum eſt ſpeciem certam operum, quæ caritatis nominantur, explicare,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

care, & quatuor tantū attingam, idq́; breuiſſime. Primum, quibus rationibus impelli debeat quiſq; ad præſtanda proximo opera Caritatis. Deinde diſcrimen operum Caritatis ſignificandum eſt. Tertio loco regulas ponā, ad quas opera præſtanda proximo, exigenda ſunt: Poſtremo loco pauca teſtimonia de operibus Caritatis colligam.

Quantum ad primum attinet, tria conſideranda ſunt, Efficiens cauſa, obiectum & finis. Efficiens prima eſt mădatum Dei, cui omnes creaturas obtemperare par eſt. Secunda eſt fides, quæ efficax eſt per Caritatem. Hæc enim per verbum iudicium format, cor excitat, atque organa gubernat. Tertia ſpiritus ſanctus, quo donat Chriſtus credentes, quo ducūtur, modò ſint veri Chriſtiani.

Obiectum, eſt proximus noſtro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus eſt, hoc nomine quod ſit proximus. Idq́; primum ratione creationis. Secundo, ratione ſimilitudinis. Tertio, ratione communis vitæ & humanæ ſocietatis: atq; hæc communia nobis ſunt, non ſolum cum Chriſtianis, verum etiam cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. Quarto, ratione myſtici corporis. Quintò, ratione regenerationis. Sexto, ratione vocationis communis piorum, qua ad vnitatem ſpiritus in vinculo pacis vocati ſumus, Epheſ. 4. Septimò, ratione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

futuræ gloriæ: Atq; hæc quatuor poſtrema Chriſtianorum propria ſunt, quæ coniuncta merito nos ad præſtanda officia proximo incitare deberent, ſi vel mica fidei in nobis eſſet.

Finis porrò quadruplex eſt, Gloria Dei, Subleuatio indigentis proximi, exemplum & ædificatio aliorum, præmium, ſed de his alibi plura.

Diſcrimen operum proximo debitorum, quadruplex mihi videtur aſſignari, Luc. 6. Primum, corde non iudicare perperam de proximo, ſed candide de ipſo ſentire, ſemperq; meliora de ipſo ſperare. Secundum, ore non condemnare, ſed potius benignè de ipſo loqui, ac ſine calumnijs in meliorem partem omnia accipere. Breuiter voce quærere proximi honeſtum nomen ac incolumitatem. Tertium, peccanti in nos condonare: remittite, inquit, & remittetur vobis. Quartum, Indigenti adeſſe conſilio & opere. Conſilio quoties illum à recto aberrare vides: Opere verò, aliàs dando largius Eleemoſynam, aliàs mutuando hilariter, etiamſi ſimile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione ſimilis officij vulgare officium eſt, etiam inter Ethnicos & peccatores, qui nondum ſunt in familiam Chriſti per fidem vocati.

Regulæ tres ſunt: Verbum, Fides, Caritas, hæc enim tria modũ præſtãdi proximo officium facile docebũt hominẽ piũ. Verbũ: Fõtes tui deriuentur

foras,

foras, tu aũt Domin⁹ eorũ eſto. Hoc verbũ monet, vt nõ ita opes effũdas, vt ipſe indigeas, ac ſtatũ tuũ honeſtè nõ tuearis. Fides Mẽbra cõmunia eiuſdẽ corporis myſtici complecti non deſinit. Caritas fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Luc. 6. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter miſericors eſt: nolite iudicare, & nõ iudicabimini: nolite cõdẽnare, & nõ condẽnabimini: Remittite, & remittetur vobis, date & dabitur vobis. Hic Domin⁹ quatuor cõplectitur, præceptũ, exemplũ, diſcrimẽ operũ caritatis et præmiũ. Mat. 5. Petẽti abs te dato, et cupiẽtẽ mutuo accipere ne auerſeris. Iob 6. Iudiciũ abſq; miſericordia erit ei, qui non præſtiterit miſericordiam. Matth. 9. Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Prouerb. 14. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.

Rom. 12. Caritatem fraternitatis inuicem diligentes. Item, neceſſitatibus ſanctorũ cõmunicãtes, per caritatem ſerui alij alijs. Epheſ. 5. Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit vos.

QVINTVM CAPVT.

VOCATIONIS SEV OFFICII CVIVSQVE OPERA.

VAldè prolixam tractationẽ inſtituere oporteret, ſi ſingula officiorum genera nobis explicanda eſſent. Quare generalem tãtùm doctri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam.

Vocationem vocamus vſitatè alicuius officij ſeu operis peragendi functionem legitimã, eamq́ duplicem facimus, communem & perſonalem. Illa omnium piorum communis, hæc propria ſingulorum eſt.

Eſt ſiquidem Communis vocatio, qua ſumus per Euãgelium euocati ex mundo, vt ſimus noua creatura, ſeu ſpirituales reges ſeu ſacerdotes. Quare regia officia & ſacerdotalia à nobis præſtanda ſunt, vt iuſticia induti ſimus, & in ſanctitate exultemus, perpetua laude Deum celebrãtes offerendo illi hoſtias placentes, primum ſpiritum contribulatum. Secundo, ſacrificium iuſticiæ. Tertiò, ſacrificium laudis, ac vitulos labiorum, confitentium nomini eius. Quarto, hoſtias beneficentiæ & cõmunionis, quibus εὐαρεστεῖται, id eſt, oblectatur Deus, ſeu placemus Deo. Quinto, hoſtiam rationalem propriorum corporum, Breuiter, omnem noſtram obedientiam, quam in hac cõmuni noſtra vocatione præſtamus, iuxta ipſius voluntatem, ſacrificij nomine dignatur Deus, idq́ ob has cauſas.

Primum, vt ſciamus noſtram obedientiam Deo placere.

Deinde, vt ſciamus Deum eam ſerio requirere.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Tertiò, vt hiſce notis pij ab impijs diſcernantur.

Quartò, vt extet teſtimoniũ noſtræ erga Deũ gratitudinis, vnde ſacrificium Chriſtianorum εὐχαριστικὸν dicitur: qua appellatione diſtinguitur à ſacrificio, quod ἱλαστικὸν vocatur: de quo in tertia communium capitum claſſe, vbi de morte & paſſione Domini agitur, dicendum erit.

Porrò regium munus, quod commune omnium piorum eſt, in eo conſiſtit: vt iam peccato & mundo dominemur, ac ſuperemus ea per fidem, quæ mũdi victoria eſt, vt quæ nos inſerit in Chriſtum, qui ſolus eſt mundi victor.

Hactenus de communi officio Chriſtianorum nunc ad perſonalem vocationem veniamus. Eſt autem Perſonalis vocatio, legitima functio officij alicuius, certæ perſonæ propria, vt vocatio ad imperandum, ad docendum, diſcẽdum, operandum. In hac requiruntur multa. Primum, vt habeat vocatio verbum Dei. non enim poteſt legitimum eſſe, de quo verbum Dei non extat in genere ſaltem officij. Quare hæc regula tenenda eſt: omne officium faciens ad conſeruandos & adiuuandos ſtatus à Deo ordinatos, vt œconomicum, politicum, Eccleſiaſticum, mandatur primo & quarto præcepto, atque ideo in ſe legitimum, licitum & ſanctum eſt. Si huc acceſſerit iuſta & ordinaria vocationis deſignatio, fit etiam officium legi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

timum perſonæ reſpectu, & præterea cultus Dei in cõuerſis & ſanctis, requiritur ergo vt vocatio ſit legitima, & ratione officij, & reſpectu perſonæ. Secundum, vt Fides & Caritas ſint actionum in vocatione Regulæ. Fides Deum reſpiciet, monebitq́ꝫ, vt nec quicquã in officio cõmittas, quo gloriam Dei lædas: nec omittas, quod requirit officij ratio: nec ſegniter facias opus Vocationis in conſpectu Dei, qui maledictum pronuntiat, qui facit opus Domini fraudulenter, Caritas proximum intuebitur, monebitq́ꝫ ne cui ſis iniurius, hoc eſt, ne vel curioſè aliena inquiras tuo neglecto officio: vel inuideas iјs, qui te fortunatiores & præſtantiores videntur: vel contemnas eos, quos te inferiores putas, ſeu qui viliorem vocationem videntur adepti quàm tu: vel dolo vllo aut fraude circumuenias proximum tuum in tuo officio & vocatione: vel ſis πλεονέκτης quouis iuſticiæ & iuris titulo: Sed potius requirit Caritas, vt in tua vocatione maneas quietus, & ꝓpria agas, adeoq́ꝫ omnia referas ad vinculũ ſanctæ ſocietatis, quemadmodum Paulus præcipit ſuis Theſſalonicenſibus. Tertium, perpetuò reſpiciendum eſt ad verbum, quo nititur tua vocatio, vnde cõſolationem petes, ſi quid aduerſi obtigerit. Quartum, Vocatio ad gloriam Dei & vtilitatem Reipublicæ, in qua viuis, referenda eſt. Quintum, Cogitandum, nihil fœliciter agi ſine Deo iuuante, nullum enim

officium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

officium eſt, nullaq́ vocatio, quæ non multum laboris & moleſtiæ habeat annexum: Vnde ſæpe in inuocationem Dei prorumpendum, vt ipſe difficultatem pro ſua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1. Corinth. 7. Vnuſquiſq; in qua vocatione vocatus fuit, permaneat.

Ad Epheſ. 4. Hortor ego vos vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honeſte ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

VOtum promiſſio eſt ſpontanea, quæ Deo fit. Et eſt duplex: commune et particulare ſeu ſpeciale. Commune Chriſtianorum votum eſt promiſſio, qua in vnius Dei, qui eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, nomen inauguramur, pollicemurq́; nos illi omnem obedientiam, ac renunciamus diabolo eiusq́; operibus. Hoc votum nuncupatum in Baptiſmo, confeſſione & Cœnæ Dominicæ ſumtione confirmatur: Eſtq́; extra dubium pium & ſanctum, vt quod habeat mãdatum Dei & promiſſionem ſalutis. Sine hoc voto nullus adultus ſaluari poteſt.

Particulare ſeu perſonale ſeu ſpeciale votum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſt, quod aliquis ſua ſponte Deo promittit. Hoc quia duplex eſt, pium & temerarium, opus eſt prudentia, vt alterum ab altero rectè diſtinguas: quod vt fiat, quatuor nobis perpendenda ſunt.

Primum, quis ſit is, cui nuncupatur votum.

Deinde qui nos, qui vouemus.

Tertio, quæ res, quam vouemus.

Poſtremo, quo animo votum nuncupetur.

Quis eſt, cui votum nuncupatur?

Deus qui damnat ſuo verbo omnes ἐθελοθρησκείας: *qui clamitat: Fruſtra ſe coli mandatis hominum. Vnde hæc Regula colligenda eſt: quod nihil omnino vouere liceat, niſi conſcientia prius ſtatuat ex verbo Dei, ſe placere Deo, cui nuncupatur votum. Cum enim votum ſit pars religioſæ inuocationis & confeſſionis Dei, fieri debet ſecũdum verbum ipſius.*

Qui nos qui vouemus?

Homines fragiles, Vnde monemur, quod votũ non debeat pugnare cum vocatione noſtra.

Quæ res quam vouemus?

Hic tria ſunt perpendenda. Primum, an res ſit poſſibilis, & in noſtra manu poſita. Secundum an genus voti in communi voto includatur. Tertium, án ne ingrati videamur, cõtemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas pro cõmoditate noſtra cum gratiarum actione.

Poſtremum quod propoſui ſpectandum eſt, quo animo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

animo quis votũ nuncupet. Hic admonemur, quo reſpiciat is, qui vouet: Debet autem reſpicere ad tempus præteritum vel futurum. Si ad præteritum reſpicit, erit votum aut exercitium pœnitẽtiæ, aut gratiarum actionis teſtimoniũ. Si ad futurum reſpicit, eò pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vtq; ſtimulis quibuſdam eum ad pietatis officia excitet.

Porrò omne votum peccans contra has regulas, vt impium, reſcindendum eſt, nullũ enim vinculum eſſe poteſt, vbi quod homo cõfirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs votis Regula eſt: In malis promiſſis reſcinde fidẽ. In turpi voto muta decretum, Malum quod promiſiſti (inquit Bernardus) non facias, quod incautè vouiſti non impleas, Impia eſt promiſſio, quæ ſcelere adimpletur. Proinde Monachus, qui vouet Monachiſmum, aut ſacrificulus qui cœlibatũ vouet, poteſt & debet bona conſciẽtia votum ſuum reſcindere. Primùm enim ſuum Monachiſmum & cœlibatum pro cultu æſtimat contra primam Regulam. Deinde quia temerè nuncupantur ab ijs, quibus præſtandi facultas non eſt. Poſtremò, quia in voto communi, vt in genere, non includuntur, imò potius pugnant. Apertè enim cum voto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

Porrò errores papiſtarum de votis ſunt plurimi. Primùm enim votum eſſe opus ſupererogatio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nis dicunt. Deinde, factum cum voto magis meritorium eſſe, quam ſine voto factum. Tum voto matrimoniũ ſolui. Præterea votũ eſſe opus conſilij & nõ præcepti. Sed has nugas miſſas faciamus, quia tãtùm ſunt ocioſorum hominũ ſomnia. Quare contra iſta omnia hæc teneatur demonſtratio.

Nullum opus lege Dei comprehenſum, eſt ſupererogationis, aut conſilij, nec liberum, ſed neceſſarium, quia ſcriptum eſt: Cùm omnia feceritis quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Inutiles ſerui ſumus, quòd debuimus facere, fecimus. Omne opus Deo acceptum eſt lege Dei comprehenſum. Nullum opus igitur Deo acceptum ſupererogationis aut conſilij eſt, nec liberum, ſed neceſſarium. Vnde relinquitur, votum lege Dei nõ præceptum ſaltẽ in genere facti, Deo minimè placere. Quod autem omne opus Deo acceptum lege Dei comprehenſum eſſe oporteat, manifeſtum eſt. Nihil enim placet Deo ſine fide. Item: Fruſtra me colunt mandatis hominum. Hac demonſtratione contenti ſimus, relinquẽtes Papiſtis ſua de votis deliria. Porrò teſtimonia de votis extant plurima Leuitici 27. Deut. 23. Baruch 6. Nahum 1.

CAPVT VII.
CONSCIENTIA.

QVia ſæpius conſcientiæ facta eſt mentio hic nonnulla de ea adijciam. Multa ſanè & philo-

philoſophi & poetæ de conſcientia bona & mala ſcribunt. Plato in politicorũ primo conſcientiam bonã ἥδεῖαν γηροτρόφον *vocat. Iuuenalis malam deſcribit inquiens: Cur tamẽ hos tu*

Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit?
Pœna autem vehemens, ac multò ſeuior illis,
Quas aut Cæditius, grauis inuenit aut Radamã-
Nocte dieq́; ſuũ geſtare in pectore teſtem (thus,

Vtramq; ſimul definit Ouidius vt artifex, hiſce verbis:

Conſcia mens vt cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora pro meritis ſpemq́; metumq́; ſuis.

Verùm quia hæc philoſophica & poëtica doctrina de conſcientia, imperfecta & legalis eſt, fuſius de ea dicam, & quatuor ordine exponã. Primùm, definitionem generalem tradã. Deinde regulas de factis indicabo. Tertiò, nõnulla de differentijs cõſcientiæ bonæ & malæ adijciam Poſtremò quæſtiones ſunt expediendæ tres.

Ex verbis Pauli, Roma. 2. definitio generalis extrui poteſt: Oſtendunt, inquit, opus legis ſcriptum in cordibus ſuis cõteſtante eorum conſcientia, & intra ſeſe rationibus excuſantibus aut accuſantibus. In hoc Pauli dicto quatuor ſunt diligenter expendenda. Primum dicit opus legis ſcriptum eſſe in cordibus eorum, hoc opus legis eſt diſcrimen honeſtorum & turpium. Secundò

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dicit eos hoc oſtendere. Nam dum religionem inſtituūt, oſtendunt Deum colendum: dum puniunt turpia & iniuſta ſcelera, honeſtatem & iuſticiam colendam teſtantur. Tertiò, prouocat ad internum teſtimoniū conſcientiæ. Quartò, qualis ſit ille teſtis definit, intra ſeſe λογισμῶν, hoc eſt, rationibus excuſantibus aut accuſantibus. Nam cùm dicit in mētem venire rationes, quibus gētes quod rectè factum eſt defendūt, & quod malè & & turpiter factum eſt, accuſant & redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inſcriptam, apertè definit conſciētiam eſſe naturalem quandam legis intelligētiam, quæ vt honeſtè facta probat, ita turpiter cōmiſſa deteſtatur. Vel vt clarius fortè dicatur, Conſcientia eſt iudicium mētis petitum ex lege, de facto, quod iudicium ſequitur aut læticia aut trepidatio in corde.

Conſtat itaque conſcientia Syllogiſmo practico & motu cordis, ſyllogiſmum practicum naturaliter comitāte. Huius Syllogiſmi practici maior eſt regula certa, huic regulæ cùm accōmodatur per rationem factum in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter ſequitur aut lætitia aut trepidatio cordis. Hanc eſſe veram conſcientiæ deſcriptionem ipſa conſcientia in omnibus teſtari poteſt.

Regula autē triplex eſt, vna naturalis, legalis alia, tertia Euāgelica. Naturalis regula συν-

τή-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

τήρησις dicitur: & eſt ſcintilla quædam legis naturæ, quæ aduerſatur vicijs & mala perpetrata cõtinuò arguit, vt, Deus colendus eſt, honeſta ſectanda, & turpia fugienda, Syntereſes ſunt. Quidam ideo hãc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad cõſeruationem hominis, ne ſe peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocaſta mater ſic colligunt:

Turpiter facta ſunt ſupplicio digna.

Nos commiſimus turpiſſimum factum, nempe inceſtum nefandiſſimum.

Igitur nos ſumus ſcelerati, ac ſupplicio digni.

Hunc ſyllogiſmum tanta mentium trepidatio eſt ſecuta, quod non ſuſtinentes tam graue onus, ille oculos eruerit, ne tantis maculis inuolutus aſpiceret hunc ſolem, hæc laqueo vitam finierit. Contra, Socrates accuſatus ſe ita colligendo conſolatur.

Honeſte agere, ac benemeritum eſſe de republica, eſt glorioſum ac præmio dignum.

Ego honeſte egi.

Igitur non culpandus ſum, ſed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem lætitia quædam animi eſt ſecuta, qua leniuit præſentem dolorem. Sed quia lux euangelij illi defuit, euentus non reſpondit. Nam ira Dei manet ſuper eos, qui non credunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

in Filium.

Altera regula eſt lex Dei, quæ decalogo continetur: cui etiam ſubijcio leges magiſtratus, cuius nos ſubditi ſumus, modo nihil præcipiant contra naturam aut ſcriptam Dei legem: Hæc regula ad duo capita refertur, ad obediētiā erga Deum, & iuſticiā inter homines. Ex hac regula Saul ſic colligit: Aut Deo obediendum aut pœnæ expectandæ. Ego Deo non obediui, ſed contra ipſius mandatū feci. Igitur Deus mihi iraſcitur, & infligit pœnas. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt tanta trepidatio mentis, quod tandem deſperauerit. Verum Ioſeph in Ægypto ſolicitatus ad adulterium perpetrādum, & falſa dilatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis & voluntatis Dei: Deo probantur honeſta facta eisq; promiſit præmia. Ego honeſte feci nolens aſſentiri impudicæ adulteræ. Igitur Deus tuebitur iuxta ſuam promiſſionem meam innocentiam. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt lætitia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & ampliſſimo præmio donauit, propter ſeruatam caſtitatem.

Tertia regula eſt ignota rationi ac legi, quæ eſt vox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remiſſione propter Chriſtum. Qui credit (inquit veritas) in filium, habet vitam æternam. Item: omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſal-

uus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nus erit. Ex hac regula Dauid commiſſo homicidio & adulterio ſic colligit. Deus promittit veniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter cõmiſſum, Et in ipſum credo. Igitur Deus me recipiet in gratiam, etſi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc Syllogiſmũ ſecuta eſt in corde Dauid tanta lætitia, quod non ſolum ſe reconciliatũ Deo putauerit, verum etiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaſſes, Petrus, Paulus ſe erexerunt.

Cæterum quia conſcientia talis, ex regula Euangelij valde tenera eſt, nonnulla de eius certiſſimis ſignis ac veluti fulcris, dicã, ne quis (quod multi, proh dolor, faciunt) conſcientiam ſuam inquinatiſſimam pro purgata habeat.

Sunt itaq; quatuor fulcra bonæ conſcientiæ.

Primum & præcipuũ eſt, fiducia Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo.

Secundum eſt bonum propoſitum, quo abijcitur peccandi voluntas. Qui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare poteſt, ſed ea prorſus vacuus eſt.

Tertium, ardens deſiderium vitam totam in poſterum approbãdi Deo veris cultibus, inuocatione, gratiarum actione, prædicatione Dei, di-

lectione Dei, dilectione erga omnes.

Quartum, eſt ſancta in cuiuſq; vocatione cura. Nam qui ſuos negligit (inquit Paulus) abnegauit fidem, & eſt infideli deterior. Hanc conſcientiam Clemens Alexãdrinus Stromateon ſexto pag. 284. in Florentinis exemplaribus deſcribit in hanc ſententiam, inquiens: Bona conſcientia (quã vna voce ἐυσυνειδησίαν *vocat) pietatẽ erga Deum & iuſticiã erga homines tuetur, animam cogitationibus caſtis, verecundis ſermonibus & iuſtis actionibus purã conſeruans. Hoc modo virtute à Domino præcepta, anima meditatur diuina, malũ quidem nihil aliud quàm inſcitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem exiſtimãs. Pro omnibus præterea Deo gratias agit audiendo, quæ iuſta ſunt, legendo diuina, quærendo vera per oblationem ſanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, pſallens. Huiuſmodi anima ne ad momentũ quidem temporis vnquam à Deo auellitur. Hactenus verba Clementis reddidi vt potui. Et profecto omnibus pijs conandum eſt, vt huiuſmodi ſuam eſſe conſcientiam verè affirmare poſſint.*

Quarto loco propoſui de differentijs conſciẽtiæ, nam aliàs mala, alàs bona, dicitur: Sed vtraque nunc vere nunc falſo ita nominatur. Hic primum obſeruandum, quod has differentias non ſumat conſcientia à iudicandi facultate, quæ natu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

naturale donum eſt, ideoquę in bonis numerandum, quod donũ nunc κριτήριον φυσικὸν, nũc lux, mentis, & dictamẽ rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præſenti, & euentu futuro. Nam ſi mens ſibi conſcia recti facti eſt, lætatur & ſpem bonam fouet (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος eſt, vt Pindarus ait) Conſcientia bona dicitur. Contra, ſi mens ſibi ſceleris conſcia eſt, trepidat, metuit pœnas, conſcientia mala dicitur. Hinc vtriuſque definitiones extruamus.

Conſcientia bona eſt iucunda bene actæ vitæ recordatio cum ſpe & expectatione læti euentus. Seu, eſt lætus & iucundus motus cordis, cum ſcientia recti facti coniunctus, propter quam copulam Conſcientia dicitur, & non ſcientia. Mala vero conſcientia eſt, mala ac crucians male actæ vitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta.

Porrò conſcientia bona falſò dicitur, cum regula facti putatur vera & non eſt & factum cõgruit cum regula. Monachus habet regulam de ſua Miſſa celebranda, quã cum celebrat habet conſcientiam quidem bonam, ſed falſò bonam. Contra, ſi negligit, habet conſcientiam malam, ſed falſò malam.

Iam quæſtiones diluendæ reſtāt. Prima, an liceat gloriari ob bonam conſcientiam: ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium cōſcientiæ noſtræ, At contra idem Paulus. Qui gloriatur, in DOMINO *glorietur. Reſpondeo. Quilibet poteſt in ſuis recte factis gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones conſtituamus. Primum, vt quicquid habemus boni,* DEO *feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. Deinde, vt retineamus illud fundamentum, In ſola miſericordia Dei ſitam eſſe noſtræ ſalutis fiduciam. Tertio, vt in ſolo bonorum omnium autore acquieſcamus. His iactis fundamentis, bona eſt, imò neceſſaria gloriatio vera in rectè factis, quæ gloriatio non erit Thraſonicus faſtus, ſed approbatio conſcientiæ rectè iudicantis.*

Altera quæſtio eſt, vtrum erronea conſciētia obliget nec ne? Conſcientia erronea abligat ſic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen quia illa obligatio nociua eſt, cū diuina lege homo ad contrariū obligatur, Deus obligationē quæ eſt per conſcientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit vel repugnāte vel hæſitante vel errante conſcientia, peccatum eſt.

Tertia quæſtio eſt, num ſatis ſit cuilibet homini conſcientia bona apud ſemetipſum? Auguſtinus reſpondet, duæ res ſunt conſcientia & fama.

Con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Conſciētia neceſſaria eſt tibi, & fama proximo. Verùm ſi conaris famæ conſulere quantum poteris, & nihil proficis, ſecurus eſto bona conſcientia apud Deum.

CAPVT VIII.

VETVS HOMO ET NOVVS HOMO EORVMQVE DIVERSA STVDIA.

VEtus homo & nouus homo metonymia Ebraica dicuntur. Nam ſubſtantiæ ſeu ſubiecti nomen pro adiuncto ponitur: & Epitheta diuerſa ſtudia innuunt. Dupliciter autem conſiderantur, aliàs enim vt inter ſe opponuntur, renatus & non renatus: expers fidei regniq́; Chriſti, & vtriuſq; conſors atq; particeps: ille vetus, hic nouus homo dicitur. Vetus quidē, quia detinetur in ſuæ originis iniuſticia & peccato, Nouus verò, quia iam à peccato abſolutus per fidem in Chriſtum, regeneratus eſt, vt ſit noua creatura.

Definitur autem ad Epheſios quarto, nouus homo hoc modo: Qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate vera. Aliàs vetus homo & nouus non in diuerſis hominibus, ſed in eiſdem, hoc eſt, in regeneratis opponuntur. Vt enim primo modo nouus dicitur propter fidem, ita ſecundo modo nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc eſt, propter nouam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

obedientiam & vitam, quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Quod autem in his, id eſt, regeneratis Spiritui opponitur, vetus homo dicitur. Vnde Paulus veterem hominem interdum Carnis vocabulo, & nouum Spiritus appellatione deſignat: Idq́; duplici metonymia: Primùm enim carnis & ſpiritus vocabula non pro ſubſtantijs, ſed pro qualitatibus vſurpat. Deinde cauſam pro effectu ſumit. nam vt caro, hoc eſt, carnis vicioſitas pro rebellione, ita ſpiritus pro motibus ſpiritualibus, qui excitantur per ſpiritum ſanctum, accipitur.

Verum externus homo & internus alia dicũtur ratione. Eſt enim externus homo, quicquid ad præſentem ſeu terrenam vitam ſpectat. 2. Cor. 4. Eſt autem duplex vita, terrena & cœleſtis. Vt igitur conſeruatio terrenæ vitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona valetudine, ſed opibus etiã honoribus, amicitijs & alijs ſubſidijs cõtinetur, exterior homo dicitur: ita interior homo eſt conſeruatio cœleſtis vitæ.

Porrò veteris & noui hominis diuerſa ſtudia ad Galat. 5. deſcribuntur, Et ſancti perpetuã luctam veteris ac noui hominis in ſeipſis experiuntur, vt Paulus de ſeipſo teſtatur, Rom. 7.

Cæterum 1. Corin. 15. eſt alia hominis diuiſio: homo primus terrenus Adam, ſecundus cœleſtis, Chriſtus: quæ diuiſio pertinet non ad ſubſtantiam, ſed ad qualitatem & vim vtriuſque.

Quem-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Quemadmodum enim ab Adã habemus, vt viuamus in hoc mundo tanquam rami à radice: ita Chriſtus nobis principium eſt & autor cœleſtis vitæ. Hoc adijcere volui propter Manicheos, qui perperam hæc epitheta ad ſubſtantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Vetus homo noſter crucifixus eſt, vt aboleatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato.

Epheſ. 6. Deponite ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominẽ, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominẽ, qui ſecundum Deum Creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis.

Coloſſ. 3. Nolite mentiri inuicem, cùm exueritis veterem hominẽ cum membris ſuis, & indueritis nouũ, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, qui creauit eum.

CAPVT IX.

LITERA ET SPIRITVS.

QVia quid nouus & vetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuum forte erit, nonnihil hic adijcere de ſpiritu & litera. Huius enim rei recta explicatio geminum pariet nobis fru-

ctum: primum enim liberabit nos ab errore Origenis et Papiſtarum, qui has voces ad interpretationem ſcripturæ referunt. Nam Grammaticũ & Literalem ſenſum interpretantur literam, quam dicunt occidere: Allegoricum verò Spiritum, quam dicunt viuificare: quo ſanè errore nullus peſtilentior eſſe poteſt, aperit enim non ſolum feneſtram hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex quolibet, verùm etiam fidem extinguit, quæ ex Grammatico ſenſu & literali concipitur & dependit. Deinde & hunc fructum percipiemus, quod magis ſimus amaturi uerbũ Dei, cùm illud nequaquam in tot Proteos transformandum nouerimus, & ſtatuerimus Deum clare & perſpicue per verbum ſuum nobis loqui.

Porrò occaſionem iſtius erroris ſumſit Origenes ex dicto Pauli, 2. Cor. 3. vbi ſic loquitur Apoſtolus: Qui nos fecit idoneos miniſtros, noui teſtamenti, non literæ ſed ſpiritus. Nam litera quidem occidit, Spiritus autem viuificat. Hic quid per literam & quid per ſpiritũ ſignificetur, ambigitur. Verùm vt ad huius rei noticiam pertingamus primum quid litera, quidq; Spiritus in genere ſint, videbimus: id quod ex collatione plurium locorum facilè deprehendetur, Rom. 7. Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & nõ in vetuſtate literæ. Roma. 2. Circumciſio cordis in ſpiritu, non litera: Ad Corinthios opponit ſpiritum Dei viui

tabulis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tabulis lapideis. Ex his locis apertum eſt, per vtrumq; ſignificari doctrinam & opus, ſed nomina illa differentias faciunt: vt litera quidem ſit doctrina vel opus inefficax ſine ſpiritu ſancto, intus in corde efficaci: Spiritus vero ſit doctrina vel opus in cordibus virtute ſpiritus Dei efficax. Non igitur hæc vocabula ad interpretationem pertinent, ſed ad vim fructúmque referenda ſunt per metonymiam ſiue metalepſin.

Litera proinde erit doctrina tota Dei, ſcripta, lecta, intellecta, atq; adeo omne opus hominis ſine efficacia ſpiritus intus corda renouantis. Lex ergo eſt litera, ſimiliter Euãgelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa ſola ſunt, ſine ſpiritus energia, & ſalutari in corde motu. Ita cõtra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum viuo ſenſu cor penetrant, ſpiritus ſunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera eſt, cum efficax eſt, ſpiritus nominatur.

Sed quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus viuificat? Si omnis doctrina ſine ſpiritu eſt litera, occidit vtiq;, quare prædicatio quoq; Euãgelij videtur occidere, quod dictu abſurdum videtur. Reſpondeo. Nec Lex, nec Euangelium ſimpliciter occidunt, ſed propter euentum mors & vita illis tribuuntur. Cum enim lex auditur, & non adigit homi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nem ad Chriſtum viuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum. nam is qui ſic legem audit, incurrit in mortẽ. Similiter cũ Euangelium prædicatur, legitur, intelligitur, dicitur occidere, non quod ſit Euangelij occidere, ſed quia talis euentus eſt eorum, qui nõ credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc eſt, quod dicit Simeon, Chriſtum eſſe poſitum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet ſuper eum.

Sacramenta itidem dicuntur occidere, non inſtitutoris conſilio, ſed ex euentu, Sacramentis ſacrilege abutentium, ſine fide & timore Dei, Atq; hæc ita intelligenda ſunt, cùm litera & ſpiritus ſeorſum dicuntur de lege, Euangelio, Sacramentis, operibus. At ſi collationem inſtituis inter vetus & nouũ teſtamentũ, ſeu inter legem & Euãgelium, quemadmodũ Paulus facit. 2. Cor. 3. alio reſpectu dicuntur. Nam vbi ad hanc collationem venitur, vere & congruenter dicitur, legis naturam eſſe literaliter docere homines, ita vt vltra aures non penetret. Euangelij autem naturã eſſe ſpiritualiter docere, quia gratiæ Chriſti ſit inſtrumentum. Quatenus itaq; Lex & Euangeliũ opponuntur, dicitur illa litera occidens, hoc ſpiritus viuificãs, quia illius prædicatio ſine Chriſto mortua eſt, huius prædicatio viuificum ſalutis miniſterium exiſtit.

FINIS II. CLASSIS.

EX-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

EXPLICATIO CAPITVM TERTIÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

PRÆDESTINATIO.

QVEMADMODVM DOCTRIna *Prædeſtinationis longè vtiliſſima eſt, modò rite ac ſobriè tractetur. Nam æterna Dei prædeſtinatio eſt fundamentum & prima cauſa bonorum omnium, quæ à Deo percipimus: Ita nullibi periculoſius erratur, quàm hic, vbi à verbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare conſilium Pauli in hac doctrina ſequamur, qui immenſam Dei bonitatem in ea conſiderandam proponit: ad gratiarum actionem incitat: inde petit ſalutis credentium certitudinem, per eamq́ omnia merita humana deſtruit. Hic enim verus fons eſt, vnde haurienda eſt diuinæ miſericordiæ cognitio: Hic os obſtruitur omnibus hominibus, ne quid arrogare ſibi auſint vel queant. Idcirco meminiſſe oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non ſunt alij fines, præter & contra verbum Dei in noſtri perniciem, quemadmodum multos feciſſe, proh*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dolor, manifeſtũ eſt. Hæc præfanda duxi, vt ſtudioſi non abhorreant ab hac doctrina, ſed de ea forment iudicium ex ſcriptura & verbo Dei, non ex humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquem in huius myſterij explicatione teneamus, ſex excutienda proponã, quæ in prædeſtinationis doctrina præcipua momenta videntur.

Primum enim regulas quaſdam tradã, quibus confirmabitur conſcientia, ne Stoicæ opinioni de prædeſtinatione ſubſcribat.

Deinde, quis ſit ordo in prædeſtinationis negocio dicam.

Tertiò, vnde iudicium de prædeſtinatione ſit petendum, exponam.

Quartò, prædeſtinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam.

Quintò, qualis ſit prædeſtinationis certitudo, vndeq; petenda ſit, oſtendam.

Poſtremo loco adijciam nonnihil de finibus & vſu prædeſtinationis.

Regulæ itaq; obſeruandæ hæ ſunt:

Prima, Nequaquã ex ratione, ſed ex ſolo verbo Dei nobis patefacto, iudicãdum eſt de prædeſtinationis myſterio. Hæc regula confirmatur ex eo, quòd aliunde nõ ſit de voluntate Dei iudicandũ, quàm ex verbo. Regulæ vſus, vt excludas ex hoc negocio ſtoicas de neceſſitate opiniones, quibꝰ

tollitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tollitur cõtingẽtia, & læditur gloria Dei, prauiq́; mores confirmantur, & epicuriſmus inuehitur. Secunda, Promiſſio gratiæ eſt vniuerſalis. Confirmatur regula multis teſtimonijs, Mat. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam vos. Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundũ, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Rom. 3. Iuſticia Dei, per fidem Ieſu Chriſti in omnes, et ſuper omnes credentes. Rom. 10. Idẽ Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Concluſit Deus omnes ſub inobedientiam, vt omnium miſereatur. 1. Tim. 2. Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Eſa. 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, & poſuit Dominus in eum iniquitatem omnium noſtrum. Vſus regulæ eſt, vt hanc vniuerſalem promiſſionem nobis accommodemus, ac iuxta mãdatum Dei Chriſtum induamus: qui omnes ad ſe vocat, & omnibus ſua beneficia gratis offert fide accipienda.

Tertia. Non eſt προσωποληψία apud Deum. Hæc regula expreſſe traditur, Rom. 2. Acto. 10. Verè comperio, quod non ſit προσωπολήπτης Deus, ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſticiam, acceptus eſt ipſi. Epheſ. 6. Scientes, quod & veſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & προσωποληψία non eſt apud eum. Galat. 2. Perſonam hominis Deus non accipit. Deu. 10. Circum-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cidite præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius. Quia Dominus Deus veſter ipſe eſt Deus deorum & Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera.

Verùm ad huius regulæ declarationẽ nonnulla adſcribam ex Cõmentarijs Philippi ad Romanos qui ſic ait: Vſitatè deſcribitur acceptio perſonarum eſſe, dare æqualia in æqualibus. Oritur autem ſcientia prohibens προσωποληψίαν ex fontibus iuſticiæ. Iuſticia eſt æqualitas, ſed ordinata ſecundum menſuram aliquam, vt, Iudex tum eſt iuſtus, cùm æqualiter menſuram ſeruat: punit ſontes & defendit innocentes, nec diſcedit à menſura propter alia accidentia in hominibus, & cõtra hanc menſuram facere inæqualitas eſt: quæ eſt iniuſta & tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non eſt acceptio perſonarum, tribuitur ei laus iuſticiæ & æqualitatis: cuius hæc mẽſura eſt: Vniuerſaliter iraſcitur Deus peccato in homine: vniuerſaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc menſuram ſuo ſapientiſſimo & iuſtiſſimo cõſilio ſanxit, & vult immotam eſſe. Et fingere, quòd non ſeruet hanc æqualitatem, eſt tribuere ei προσωποληψίαν, Ideo & Paulus inquit: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Hactenus præceptor.

Vſus regulæ eſt, vt ipſum opponamus Stoicæ

opinioni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

opinioni & imaginationi, quæ fingit, in Deo inæqualitatem eſſe, & conſolemur nos, quòd Deus ſit æqualis, Velitq́; omnes ad mediatorem confugientes recipere ſine omni perſonarum acceptione.

Quarta, In Deo non ſunt ponendæ contradictoriæ voluntates. Confirmatur regula, quia ipſe cor & cor dãnat. Deinde eſt Deus verax, omnis homo mendax. Vſus regulæ eſt, ne Sophiſtica ſinamus nobis auferri vniuerſales ſentẽtias, qualis eſt illa Domini: Venite ad me omnes &c. Et illa: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Matt. 22. Ieruſalem, Ieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum cõgregat gallina pullos ſuos ſub alas ſuas, et noluiſti. Hîc Chriſto Domino tribuere vel diuerſam à Patre volũtatem, vel quod alia ſecreta voluntate voluerit, quam verbis ſe voluiſſe oſtendit, horrenda in Deũ blaſphemia eſt. Quare certò ſtatuamus, Deum verè id velle, quod ſe ſua voce velle teſtatur. Cum dicit Paulus: deus vult omnes homines ſaluos fieri, Deum incõſtantiæ & mendacij arguit, quicunq; Deum quorundam ſalutem nolle putat, quantum ſane ad cõſilium creationis attinet. Quod autem quoſdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo volenti ipſorum ſalutem, obedire.

Quinta, Gratia ſuperat peccatum. Hæc regula Pauli eſt, cuius hic eſt vſus, ne ob magnitudinem peccatorum deſperemus, ſed cõfugiamus ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

illum, qui plenus gratia & veritate eſt: ipſius enim ſacrificium ſufficiens eſt ad omnia quantumuis enormia peccata expianda.

Sexta, Vt in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus: Ita promiſſio data Adamo pertinet ad totam eius poſteritatem. Confirmatur regula promiſſionis verbo: Semē mulieris conteret caput ſerpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adā omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur. Hoc non ſolum de reſurrectione, quæ eſt futura, intelligēdum eſt, verumetiam de ſalutari viuificatione, in ijs, qui Chriſtum in hoc mundo poſſideant. Regulæ itaq; vſus eſt, vt porrectam nobis dextram Dei, hoc eſt, Dominū noſtrū Ieſum Chriſtum apprehendamus firma fide, vnde fiet, vt vita & iuſticia Chriſti donati promiſſam ſpem conſequamur.

Septima, Quia tamen videmus multos ruere in æternā damnationē, tenenda eſt et hæc regula: Deus nō prædeſtinat quenquā hominū ad malum culpæ, ſed ad malum pœnæ, ſeu ſupplicium æternum, propter culpā admiſſam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, eſt immota voluntas Dei: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Si igitur ad creationis conſilium reſpicimus, Deus nullum condidit ad æternum exitium, At ſi reſpicimus euentum, multi ſunt ad exitium conditi: Pius pa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ter nullum filium generat ad patibulum, ſi conſilium generationis ſpectatur: Verum ſi euentus ob maliciam filij, patris pio voto non reſpondeat, dicitur pater filium ad patibulũ generaſſe. Ad eundem modum ſi creationis conſilium conſideretur, neminem deſtinauit Deus certo exitio: At ſi euẽtus ſpectatur, impium dicitur ad diem malũ creaſſe. Deus enim mortem non fecit, neq; lætatur in perditione viuorum. Sed vt culpa ab homine, ita iuſticia in Deo eſt: qui hominẽ non conuerſum ad pœnã, non ad culpam: ad punitionem, nõ ad tranſgreſſionem: ad interitum, quem ira iuſti iudicis peccantibus reddet, nõ ad interitũ, quo in ſe iram Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædeſtinaſſe dicendus eſt.

Huius regulæ vſus eſt, vt timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei noſtra ſecuritate & impœnitenti corde, ac ita præter opinionem et expectationem incidamus in manus Dei viuẽtis. Has regulas ideo huic doctrinæ præponere volui, quia nõ dubito eas plurimũ doctrinæ et conſolationis continere, ne vel ſinamus nos Sophiſtica in opiniones ſtoicas pertrahi, vel ſecuri reddamur aut lãguidi ad apprehendendam gratiam omnibus oblatã: à qua nemo excluditur, niſi qui ſe ipſum ſua excludit malitia & diffidentia.

De ordine actionum Dei in prædeſtinationis negocio Paulus eſt conſulendus, qui ponit quinq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

gradus actionum Dei in hac doctrina: quæ ſunt, præſcientia, electio, vocatio, iuſtificatio et glorificatio. Præſcientia præſcit Deus ſua futura facta. Electione ordinat & diſponit apud ſeſe quod eſt facturus. Vocatione inuitat quos antea præſciuit & elegit. Iuſtificatione præſcitos, electos & vocatos à reatu abſoluit, & in Filio vnigenito caros habet. Glorificatione, iuſtificatos donat æternæ vitæ fruitione, quæ eſt fructus vltimus & meta prædeſtinationis. Hæc confirmãtur verbis Pauli Roman. 8. Nouimus, inquit, quod ÿs, qui diligunt Deum omnia ſimul cooperantur in bonũ, ÿs ſcilicet, qui iuxta propoſitũ vocati ſunt ſancti, quoniã quos præſciuit, hos etiã prædeſtinauit conformes imaginis Filÿ ſui, vt ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos verò prædeſtinauit, eos & vocauit, eos etiam iuſtificauit: Et quos iuſtificauit, eos etiã glorificauit. Nec alia huius rei cauſa quærenda eſt, niſi ea, quam Paulus nouit, quæ eſt, εὐδοκία Dei in Chriſto Ieſu, & Philãthropia, quæ eſt ἕξις εὐεργητικὴ τῶν ἀνθρώπων, Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obſcurè intelligi poteſt, quod tertio loco propoſui. Vnde videlicet iudicium de prædeſtinatione petendum ſit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, ſentiens vocatos eſſe prædeſtinatos. Verum vt hoc ritè intelligatur,

tur, ſex circumſtantiæ nobis ſpectandæ ſunt.

Prima: Quiſnam vocat? Deus, cuius vocatio vt eſt gratuita, ita & ἀμεταμέλητος, hoc eſt, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obſeruãdum, quod electionis vocabulum & pro cauſa & effectu ponitur in Scriptura. Aliquando enim ſignificat eam electionem, qua ante initium mundi elegerat ſaluandos, hoc eſt, credẽtes in Chriſtum. Aliquando huius electionis effectum, nimirũ vocationem, cum communem piorum, qua in filios Dei adoptãtur, tum particularem, qua miniſtros verbi ad prædicandi officium deſtinauerat. Porrò electio illa prior dicitur interdum per tropũ Liber vitæ. Liber autem Catalogum Ebraica conſuetudine ſignificat, vt Geneſ. 3. Liber generationum Adam, id eſt, catalogus. Vnde liber vitæ, eſt catalogus iuſtorum, qui præordinati ſunt ad vitam. Dicuntur autem præordinati propter euentum, non quod Deus diues in omnes, miſericordia & gratia vllum ad certum interitum, ſi cõſilium formationis reſpicis, fecit. Hunc catalogum Deus repoſitum apud ſe habet. Itaq; nihil aliud eſt liber vitæ, quam æternum Dei cõſilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad vitam æternam deſtinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. Scripturam domus Iſrael appellat. Pſal. 69. liber viuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confeſſionem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

abijciunt. Cum iuſtis autem in hoc libro ſcribi dicuntur, qui fide ſe erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atq; hæc ratio loquẽdi de arcano Dei conſilio, ſeu æterna Dei electione, ſumpta ab humana conſuetudine eſt, ad quam demittit ſe Dominus, vt aliquo modo percipiamus prædeſtinationis diuinæ doctrinam.

Secunda circumſtantia, Quando vocat? Ab initio mundi, ſtatim poſt lapſum parentũ noſtrorum, ipſe Dominus vocare cœpit, & poſtea nonnunquam per Angelos, interdum per prophetas, poſtea per Filium & Apoſtolos, & hodie vocat omnes, quibus ex ſua bonitate Euangelium patefacit. Tertia circumſtantia, Quos vocat? Omnes, ad quos ſuum Euangelium venit. Omnes qui ſentiunt ſuum onus. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos. Item: Ite in mundum vniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam vt promiſſio & miſericordia Dei eſt vniuerſalis, ita etiam vocatio, vt ſupra dictum eſt.

Quarta circumſtantia: Quæ cauſa vocationis eſt? nulla alia, quam εὐδοκία *paterna, miſericordia, philanthropia & dilectio. Rom. 9. Eph. 1. & Ioh. 3. Huc accedit meritoria cauſa, nempe* λύτρον *Filij, per quod vocati à reatu abſoluuntur, & donantur iuſtitia Chriſti, in quo credentes ſibi caros reddidit Dominus, quos ele-*

gerat in ipſo ante conſtitutionem mundi.

Quinta circumſtantia: Quid requirit Dominus in vocatis? Fidem & ſanctimoniam. Fide enim induimus Chriſtum, accipimus Spiritum ſanctum, quo obſignatur nobis electionis promiſſio. Sanctimonia vitæ eſt fidei indicium, ad quam ſanctimoniam electi ſumus.

Sexta circumſtantia: Quis finis? Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei, qua caros nos habuit in dilecto. Verum ſi extra verbum iudicare velis de hoc myſterio, hæc ſequentur incommoda. Primum contemtus miniſterij verbi, & exercitiorum pietatis. Hinc ſequitur impœnitentia & peccandi indulgentia, ac tandē deſperatio, Quare ſemotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit ſæpe ſine verbo, retineamus vniuerſalem ſalutis promiſſionem: nimirum, quod omnis qui crediderit, ſaluus erit, quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluabitur. Iam ex iis quæ dicta ſunt, colligi poteſt prædeſtinationis definitio in hunc modum.

PRÆDESTINATIO eſt electio, qua Deus æterno conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in Chriſto Ieſu, & ordinatio ſeu diſpenſatio diuina, qua ordinauit & vocauit, ordinat, & vocat electos voce Euangelij, iuxta beneplacitū ſuum in adoptionem filiorū Dei, per eundē Chriſtum, quem fide poſſident, electionis æternæ teſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

monium certiſſimum. Idq́; vt in vera ſanctitate & puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex ſuperioribus collecta eſt, & Epheſ. 1. Paulino teſtimonio confirmatur. Verum ſi placet, breuior definitio ſit hæc Auguſtini: Prædeſtinatio eſt gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædeſtinatos adoptauit in filios per Ieſum Chriſtum. Breuius adhuc: Prædeſtinatio eſt diuinæ voluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, ſempiternam eſſe diſpoſitionem futuri operis Dei.

Quintum quod propoſui, fuit de certitudine prædeſtinationis, quantum ad ſingulos homines attinet, quæ nobis clariſſimè in Domino noſtro Ieſu Chriſto patefit. Quemadmodum enim in electione noſtri primas gratuito beneplacito Dei tribuere oportet: Ita rurſus ea ab effectibus proprijs nobis cognoſcenda eſt. In hac certitudine aſſignanda periculoſè à Sophiſtis erratur. Quare illorum ſententia omiſſa, ex verbo Domini colligam quatuor cauſas, quarum Prima eſt, vocatio & communicatio myſterij ſalutis, per vocalem prædicationem. Nihil enim periculoſius aut magis præpoſterum eſt, quam omiſſa vocatione electionis noſtræ, certitudinem quærere in abſcondita Dei præſcientia, contra verbum & voluntatem Dei. Quare ex vocatione de hoc arcano iudicandum eſt, iuxta conſilium Pauli ad Rom. 8.

Quos elegit, hos & vocauit, & contra: Quos vocauit, hos & elegit. Itaq; Paulus vnicuiq; vult vocationem eſſe pro electionis teſtimonio. Eſt enim vocatio Dei fixa & rata, vt Deus ab ea diſcedere minimè velit.

Secunda certitudinis cauſa eſt Spiritus ſanctus, intus operans fidem ad vocationis verbum, certificãs de promiſſis diuinis, & excitans ad Dei cultum. Hoc comprobatur ad Epheſ. 1. his verbis: In quo & vos qui crediſtis, obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrabo hæreditatis veſtræ.

Tertia cauſa certitudinis eſt nouitas vitæ, ſeu ſanctitas, ad quam electi ſumus. Neque enim debent à ſe inuicem ſeparari ſanctitas vitæ & electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Ephe. 1. Vt ſimus ſancti & irreprehenſibiles coram ipſo in dilectione. 2. Theſſ. 2. Elegit vos Deus ab initio in ſalutem, per ſanctificationem Spiritus & fidem veritatis. Et Petrus: Quapropter fratres operam date, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis. Hac enim nota electi ſe probant non fruſtra vocatos, ſi bona conſcientia, vitæ integritas fidei profeſſioni reſpondeat. Has tres cauſas hoc ſequens Pauli teſtimonium continet: Qui vocauit nos per gratiam et Euangelium noſtrum in acquiſitionem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hic vocatio, fides & ſanctifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

catio cõiunguntur. Hæc diligenter notanda ſunt, ne præterita voluntatis Dei reuelatione, in qua acquieſcendum, feramur extra verbum in profundum labyrinthum.

Quarta certitudinis cauſa, ſacramenta ſunt, verbo vocationis addita. Sunt enim ſacramenta, vt ſigilla gratiæ Dei, ita æternæ prædeſtinationis noſtræ certiſſima teſtimonia. His certitudinis cauſis contenti ſimus, & cum timore & vera inuocatione expectemus promiſſam ſalutem, hæc ſpes nequaquam fallet nos. Eſt enim fundata in dilectione Dei, à qua nulla creatura nos poterit auellere.

Poſtremum ſequitur de vſu & finibus prædeſtinationis, quæ in quinque poſita ſunt. Primũ enim prædeſtinationis doctrina tollit opinionem meritorum humanorum. Quî enim fieri poteſt, vt ſua cauſa effectus ſit prior? Nunc autem ſanctificatio effectus eſt prædeſtinationis, proinde fieri nequit, vt ex meritis æſtimetur electio. Secundo magnifacere nos facit hæc doctrina miniſterium verbi, per quod vocamur. Nam cùm nos vocat Dominus, electionẽ ſuam confirmat. Sũt enim tres electionis gradus. Prædeſtinatio, deſignatio ab vtero, & vocatio, quæ eſt effectus & cõplementum vtriuſq;. Nã prædeſtinatione ante mundi initiũ elegit. Deſignatione ab vtero elegit, cùm nos in hunc finem edimur, vt in nobis, quod

ſtatuit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſtatuit, cõpleat. Vocatione adoptat in filios, quos elegit & deſignauit. Huc pertinet miniſterium verbi, quo nobis tantus gratiæ theſaurus adfertur. Tertio, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis noſtræ eſt, vt cõſecrati Deo, ipſum per omnẽ vitam noſtram corde, ore & opere laudemus & celebremus. Quartò, cõſolabitur nos hæc doctrina ſub cruce. Quoties enim caſtigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui vocauit, etiã liberet, quantumuis vel totus orbis collabi videatur. Quinto, quoties aliquid ſubitæ mutationis præter opinionẽ & ſpem noſtrã ſuboritur: quoties audimus perſecutores Euãgelij graſſari in pios: cum circũferuntur rumores de defectionibus regnorũ, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominum ab Euangelio, conſolemur nos hac electionis doctrina, vt veniat nobis in mentẽ dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei ſtat, habẽs ſigillum hoc, Nouit Dominus qui ſunt ſui.

TESTIMONIA PRÆDESTINATIONIS.

Ephe. 1. Quemadmodum elegit nos in ipſo ante mundi creationem, vt ſimus ſancti & inculpati in conſpectu ſuo per caritatem, qui prædeſtinauit nos in adoptionem per Chriſtum Ieſum in ſeſe, ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ, in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

laudem gloriæ gratiæ ſuæ,qua nos caros reddidit in dilecto.

Act.13.Et crediderunt,quotquot erant prædeſtinati ad vitam æternam.

Iohan.15.Ego ſcio,quos elegerim.

Iohan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego noui eas, & me ſequuntur, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.

Huc pertinent 9.10.& 11. capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas à propoſito, vt plurimi faciunt, diſputationes ſectemur.

SECVNDVM CAPVT.

ECCLESIA.

Eccleſia Græca vox eſt, ab ἐκκαλεῖν, hoc eſt, euocando dicta, cuius vocis vſus apud Athenienſes fuit. Cœtus enim ciuium voce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam ſentẽtiam ſenatus, ἐκκλησία dicebatur. Hinc vocabulum Apoſtoli tranſtulerunt ad ſuum inſtitutum, propter ſimilitudinem. Eſt enim Eccleſia Apoſtolico vſu cœtus hominum, voce præconum verbi euocatus è regno mundi, ad audiendam & recipiendam ſententiam Dei, de ſalute generi humano parta per Chriſtum Pontificem. Huius rei pulcerrimũ exemplum in Abrahamo habemus, qui cum eſſet idolatra apud Chaldæos, inde voce

Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Dei euocatus in terrã Canaan, cui obtemperauit, & cultum iuxta eius voluntatem præſtitit, etſi in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere nõ erit difficile, qualis hæc eſſe poterit.

ECCLESIA eſt cœtus hominum, euocatus à regno Satanæ, vt Chriſtum audiat, ſequatur, eiq́ vero cultu ſeruiat, vtq́ huic Chriſto vero capiti ſuo ita adhæreat, vt ſuis membris coaleſcat, vnumq́ corpus conſtituat, ac tandem per eũdem Chriſtum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum conſortio. Breuius: Eccleſia eſt congregatio membrorum Chriſti, id eſt, ſanctorum, qui credunt verè & obediũt Chriſto, cui in externa ſocietate hypocritæ & multi mali admixti ſunt, iuxta parabolam de Zizanijs.

Hæc Eccleſia varijs titulis ornatur in ſcriptura. 1. Tim. 3. domus Dei viuentis dicitur, quia in medio noſtri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus Architectus eſt Chriſtus, Ebræ. 4. & fundamentum, 2. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, qui eſt Chriſtus Ieſus, ſed quomodo ritè ſuper Chriſtum ædificatur Eccleſia? Si ipſe ſolus ſtatuitur pro ſapientia, iuſticia, ſanctificatione, redemtione ſatisfactione, purgatione, denique vita & gloria. Columna & fundamentum veritatis, 2. Tim. 3. dicitur, quia ſuo miniſterio veri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tatem propagat & tuetur, pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic nō eſſe Eccleſiam, vbi veritas ſepulta iacet, & horrendum in modū diruta, euerſa pedibus calcatur. Non dicitur columna veritatis, quaſi ex ipſa ſimpliciter penderet veritas, ſed hominum reſpectu. Suſtinet enim Eccleſia veritatem, dum eam puram retinet & ſinceram: dum prædicatione tranſmittit ad poſteros: dum ſuo præconio ornat. Galat. 4. cœleſtis Ieruſalem & mater fidelium dicitur. Ieruſalem quidem cœleſtis, quia originem à cœleſti gratia trahit, & fide ſurſum habitat. πολίτευμα enim Eccleſiæ in cœlis eſt, Philip. 3. Mater verò fidelium dicitur Ieruſalem, quia ſemen vitæ corruptibile apud ſe depoſitum habet, quo nos format, fouet in vtero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorū mater eſt Eccleſia, Deus pater eſt, qui per Eccleſiæ miniſterium filios ſibi generat & tollit, Vocatur & hæreditas Domini Pſal. 2. 1. Pet. 5. idq́ ideo, quia Chriſto in peculium data eſt Eccleſia, cùm reliquus mundus interim maneat in ſua cœcitate ſub regno Satanæ. Ephe. 1. Corpus Chriſti dicitur, cuius caput eſt Chriſtus, quia ſua plenitudine Eccleſiam abſoluit perficitq́, & quia capitis gloria membris cæteris communis eſt, mouentur hac appellatione de glorificatione Eccleſiæ, quam habitura eſt vna cum capite ſuo Chriſto Domino.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Sunt & aliæ appellationes Eccleſiæ, vt ſunt: Virgo, ſponſa, ciuitas murata, vinea, ager, meſſis, regnum cœlorum, regnum Chriſti. Has appellationes intelligere & excutere facile eſt, modò metaphoricæ hæ appellationes integris ſimilitudinibus reddantur.

Diſtinguitur Eccleſia in militantem & triumphantem, & definiunt Militantem congregationem eſſe omnium fidelium ſub Chriſto rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mūdum. Huius Eccleſiæ arma ad Ephe. 6. recenſentur. Triumphantem dicūt eam Eccleſiam, quæ parta victoria per Chriſtum nūc in cœlis cum beatis ſpiritibus triumphat, quæ olim poſt reſurrectionem plenum triumphum aget.

Sed quare vna dicitur, cum tot ſint cœtus diſperſi per orbem, quarum ſinguli Eccleſiæ titulum ſibi vendicant? Eccleſiæ vnitas non conſiſtit in cohabitationibus, neq; in externis ritibus aut ceremonijs; ſed in doctrinæ & fidei conſenſu. Nam in omnibus, qui in Chriſtum verè credūt, vnus eſt Spiritus, vnus eſt Dominus, vnū caput Chriſtus, vna fides, vna ſpes, vnū baptiſma, vnus Deus & Pater omniū vnuſq; aduocatus & mediator Ieſus Chriſtus. Hinc eſt, quòd toti Eccleſiæ dicitur ad Gala. 3. Omnes vos vnus eſtis in Chriſto Ieſu. Atq; ob hanc cauſam CATHOLICA *etiā dicitur. Quia vbiq; & ſemper omnia Eccleſiæ Chri-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſti mēbra in ſpiritu, doctrina & fide conſentiunt. Id enim Catholicon vſu Eccleſiaſtico cæptum eſt appellari, quod in Eccleſia creditum eſt, ſemper & vbiq; & ab omnibus.

Hinc naſcitur & alia Eccleſiæ diuiſio, qua diuiditur in Catholicam & Particularem, Sed hæc pars eſt catholicæ Eccleſiæ.

Porrò vt Eccleſia conſtat & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, ſacramētis, ceremonijs & diſciplina, de quibus ſuis locis dicetur: ita eiuſdem ſigna non fallacia ſunt hæc tria ſimul, 1. conſenſus in doctrina Euangelij incorrupta, ſcilicet, in fundamento, 2. legitimus vſus Sacramentorum, 3. obedientia miniſterio debita, iuxta Euangelium.

TESTIMONIA DE ECCLESIA.

Ebræ. 12. Acceſſiſtis ad montem Sion, & ad ciuitatē Dei viuentis, Ieruſalem cœleſtem, & ad innumerabilem angelorum cœtum, & ad concionem primigenitorum qui conſcripti ſunt in cœlis, & ad iudicem vniuerſorum Deum, & ad ſpiritus iuſtorum perfectorem.

Eph. 5. Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit pro ea, vt illam ſanctificaret, mūdatam lauacro aquæ per verbum.

Pſal. 26. Vnā petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in Domini domo omnibus diebus

vitæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini, & viſitem templum eius.

Pſa. 83. Beati qui habitāt in domo tua Domine.

Pſal. 91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei florebunt.

Pſal. 35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Pſal. 121. Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem, & felicitas diligentibus te, propter domum Dei noſtri quæſiui bona tua.

Ebræ, 10. Non relinquentes congregationem noſtram.

1. Corinth, 1. Non ſint inter vos ſchiſmata, ſed ſitis coagmentati eadem doctrina & eadem voluntate.

Mat. 12. Qui non cōgregat mecum, diſpergit.

CAPVT III.
SYMBOLVM ET TESSERA ECCLESIÆ.

Symbolum Eccleſiæ Chriſti nota quædam eſt, per quam à reliquo mundo diſcernitur Eccleſia, ſeu, eſt profeſſio Chriſtianæ religionis, Quēadmodum enim Symbolum militare, quod latinis Teſſera dicitur, eſt ſignum, quo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus dignoſcuntur: ita Symbolum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Eccleſiæ eſt Teſſera militum Chriſti, id eſt, credentium, per quam ſe, & vni Chriſto nomina dediſſe, & ab alijs omnibus in mundo ſectis diſſentire teſtantur. Hoc Chriſtianum Symbolum Irenæus traditionem Apoſtolicam vocat, quia Apoſtoli putantur vnanimi conſenſu articulos noſtræ fidei, qui Symboli apoſtolici nomine vſitate appellantur, collegiſſe & Eccleſiæ commendaſſe. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Chriſtianæ. Nam cauſas noſtræ ſalutis optimo ordine enumerat. Orditur à primo fonte, & ita paulatim vt per gradus progreditur ad finem, qui eſt vita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei vigebit. Verùm vt nos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primum Symboli partitionem, deinde, quid in ſingulis partitionis membris quærendum ſit, obſeruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor ſunt Symboli membra maxima, Primum eſt de Deo Patre, & fide in ipſum. Secundum de Deo Filio, & fide in eũdem. Tertium de Spiritu ſancto, & fide in illum. Quartum & vltimum eſt de effectu totius Trinitatis & fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in vniuerſum duo requirit à Chriſtianis. Primũ veram noticiam perſuaſionemq́; doctrinæ. Deinde fidem, per quam aquieſcimus in Dei verbo, & firmiter

ſtatui-

ſtatuimus nos verè accepturos, quæ Deus promittit. Nam Symbolum Chriſtianum non tantùm eſt externa quædam Doctrinæ confeſſio, ſed cordis ſeria fiducia in Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Cæterum in explicatione partium Symboli hunc ordinem ſequi non erit inutile. Primum hiſtoria conſideretur. Secundo eius probatio ex verbo Dei adijciatur. Tertio fides ipſa, quæ verſatur circa doctrinam, qualis ſit oſtendatur. Quartò, quid fides inde colligere doctrinæ & conſolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Hic primũ hiſtoria de Deo cognoſcenda eſt, quæ ad tria capita refertur, nimirũ ad vnitatem eſſentiæ diuinæ, perſonarum trinitatem, & diuinæ virtutis efficaciã, de quibus in genere vide ea, quæ in prima Claſſe capite primo dicta ſunt. Hic ſolummodo ea exponam, quæ verba Symboli recenſent. Loquitur itaq; hoc membrũ de Deo Patre, prima in diuinis perſona, atq; ei tria tribuuntur. 1. Quod ſit Pater. 2. Quod ſit omnipotens. 3. Quod ſit creator cœli & terræ. Secundo huius hiſtoriæ confirmatio petatur ex primo, ſecundo & tertio capitibus primæ Claſſis. Tertio, qualis hic fides requiritur, nẽpe certa noticia huius hiſtoriæ de prima perſona in Trinitate, & fiducia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

in ipſam, quod vero talis ſit nobis, qualis hic deſcribitur, quod ſit Pater, qui nobis bene velit: quod omnipotẽs, qui poſſit tueri & defendere eos, quos in ſuã tutelã recipit. Quarto, vt ex eo, quod ſit Pater, colligamus ipſius paternã erga nos voluntatem, qua vult nobis libenter adeſſe & nos iuuare. Ita ex eo, quod ſit omnipotens, ſtatuamus illum & poſſe aduerſarios noſtros opprimere, & velle potenter liberare nos ab omnibus malis. Hîc quoq; fides meminerit, quare Deus ſit ſibi Pater, nimirum propter Chriſtum, qui dedit poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere poſſunt. Porrò de creatione vide ſupra Claſſe prima, capite ſecundo.

SECVNDVM MEMBRVM
DE FILIO DEI.

Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum Dominum noſtrum. Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto: natus ex Maria virgine: Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus: Deſcẽdit ad inferna: Tertia die reſurrexit à mortuis: Aſcendit ad cœlos: Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

Primum, hiſtoria Chriſti ad quatuor capita referri poteſt: ad diuinitatem, humanitatem, offi-

cium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cium & fidem in ipſum. De primo & vltimo in prima Claſſe dictum eſt, de duobus medijs hic dicendum eſt. Hiſtoria itaq; humanitatis Chriſti in ſex partes in Symbolo ſecatur. Prima eſt de conceptione & natiuitate Chriſti. Secunda de paſſione & morte. Tertia de deſcenſu ad inferos. Quarta de reſurrectione à mortuis. Quinta de aſcenſione in cœlum. Sexta de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum eſt, vbi prius huius ſecundæ perſonæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipſius & officium intelligi poſſunt.

PRIMVM *vocatur* IESVS. *Hoc nomen Ebraicum eſt, Filio Dei in Circumciſione impoſitum, idq; mandato Dei per Angelum Mat. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis ſit perſona Filius Dei, quale officiũ, adeoq́; cur in hunc mundum venerit. Nam primum hæc vox* (IESVS) *ſignificat, quod Filius Dei ab æterno à Patre genitus, ſit verus deus verusq́; homo ac ſaluator populi ſui. Huius enim gratia aduenit in mundũ, vt populum ſuum, hoc eſt, credentes, ab æterna morte & ira Dei liberatos, vita donaret æterna. Hoc ita eſſe, docetur multis Scripturæ teſtimonijs. Primum ex promiſſione ſeminis, Secundum ex Euãgelica hiſtoria, Tertium ex pluribus locis veteris & noui Teſtamenti, quæ non eſt opus referre, præſertim cùm in prima Claſſe*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nō pauca huius generis enumerata ſint. Porrò fides in hũc Ieſum θεάνθρωπον talis eſſe debet, qualis in vnicum ſaluatorē, hoc eſt, certa, fixa qualis Hæmorrhouſæ, Iairi atq; aliorum plurimorum, qui ad ipſum Dominum in ſua neceſſitate tanquā ad vnicam ſalutis ancoram confugerunt.

Porrò, meditatio fidei in his conſiſtit. Primùm quotieſcunque hoc nomen nobis in mentem venit, cogitabimus nos ſine hoc IESV extremè perditos eſſe. Nam ſi nobis ſaluator eſt datus, ſequitur profectò, quòd ſine hoc ſaluatore hæreamus in damnatione, idq; ob peccatum noſtrum. Secundò admoneamur hoc nomine, quòd ſalus ab ipſo ſolo ſit petenda & expectanda. Nā ſi ſolus Filius eſt IESVS, hoc eſt, ſaluator, relinquitur, nulla opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos è damnatione commerita eximere poſſe. Tertiò opponendum eſt hoc nomen deſperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ & viribus Diaboli. Nam cùm hic Ieſus verus ſit θεάνθρωπος, haud dubie poterit & volet omnes ad ſe confugientes tueri & ſaluare. Quarto ſciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri. Nā & admonet nos peccati noſtri, & monſtrat filium Dei ſaluatorem, qui fide apprehendendus eſt, quemadmodum verba Symboli ſonant: Credo in Ieſum, &c.

Secundus titulus, quem Filio Dei tribuit, eſt

CHRI-

CHRISTVS, *qui ſanè titulus modum ſalutis per Filium Dei partæ compendioſè monſtrat. Quẽadmodum enim prior appellatio Filium Dei ſaluatorem eſſe monet, ita hæc, quomodo nobis ſit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod ſit Chriſtus noſter. Hæc enim appellatio metonymicôs ſignificat, quod Ieſus ſit Rex, Põtifex & Propheta, qui ſuo regali ſacerdotio & doctrina ſuis ſalutem aquiſiuit.*

Sed quomodo Regis nomen illi competit?

Etſi regnum Chriſti conſiderari poteſt tripliciter, nam eius eſt triplex modus, quorum primus eſt potentiæ, ſecundus gratiæ, tertius gloriæ: tamen ſolummodo medij rationem habebo. Regis itaq; nomen primum Chriſto competit, quia vendicauit ſibi regnũ, nempe Eccleſiam, quam inuaſerat diabolus, Pſal. 20. Secundo propter victoriam, qua ſuperauit ſuperbum illum tenebrarum regem. Tertio propter defenſionem, qua potenter omnes eos, quos in ſuam tutelam ſuſcepit, hoc eſt, eos, qui ad ſe confugiunt, qui ſe Dominum ac Regem agnoſcũt, qui deniq; ſibi homagium præſtant fidele, defendit. Hic omnes ſui regni, hoc eſt, Eccleſiæ ciues ex fide in æternum beatos reddit. Atque hæc breuiter de regio Chriſti officio.

Cur dicitur Sacerdos?

Quia de ſacerdotio Chriſti nuper admodum à

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

me diſputatum, volo eaſdem Hypotheſes huc aſ-ſcribere, quæ ex diſputatione Apoſtoli ad Ebræos collectæ ſunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.

QVoniam peccatores ſumus, reiq; mortis æternæ propter peccatum, aut æternum nobis fuit pereundum, aut reconciliatio cum Deo offenſo ineunda erat.

2.

Verùm quia reconciliatio ſine compenſatione iniuriæ Deo factæ, & ſine ſacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos neceſſarius erat, qui nobis Deum offenſum reconciliaret, facta ſimul iniuriæ compenſatione.

3.

Quoniam autem maior eſt ira Dei, quàm vt eam ſuſtinere poſſet purus homo, & iuſticia Dei requirebat, vt aliquis in humano genere ſatisfaceret, λόγος Dei æternus aſſumſit humanam naturam, vt fieret mediator & ſacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum, quia in huius ſacerdotis noticia & fide noſtra reconciliatio cum Deo, & ſalus eſt poſita, pio ſtudio ratio ſacerdotij Chriſti quærenda eſt.

5.

5.

Videtur autem mihi plana & perſpicua ſacerdotis noſtri Chriſti noticia referri poſſe ad quinq; capita, quæ ſunt: Conditio perſonæ, officium, teſtimonium, duratio & applicatio cum vſu.

6

Conditio duplex conſideranda occurrit in perſona huius ſacerdotis, naturarum videlicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum eſt, quòd hic ſacerdos ſit Deus & homo, vna perſona, aliàs enim Mediator eſſe haud potuiſſet. Nam vt ſua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ ſocietate coniunctus eſt.

8.

Huius coniunctionis cauſas Irenæus explicat hiſce verbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum propter ſuam ad vtroſq; οἰκείωσιν, in amicitiam & concordiam vtroſque reducere, & facere, vt Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis noſtri Sacerdotis ab Apoſtolo explicatur, quòd ſit ſanctus, innocēs, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis, quò vnica oblatione perfungi poſſet ſuo ſacrificio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

10.

Officij partes tres numerantur, docere ſuum populum, orare pro ipſo, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi ſui expiandis.

11.

Doctrina ipſius eſt Euangelij prædicatio, Interceſſio durat vſque ad iudicium. Oblatio ſemel peracta eſt in perpetuum efficax, & tanquam recens ſemper apparet in conſpectu Dei.

12.

Porrò in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur & alitur, primum, quòd Sacerdos & ſacrificium ſimul ſit ipſe Chriſtus θεάνθρωπος, deinde, quòd Deo Patri obtulerit ſemetipſum per æternum Spiritum. tum quòd pro humano genere reconciliando Patri cœleſti ſacrificium ſuum peregerit. Poſtremò, quòd ſemel peracta victima nũquam iteranda ſit. Nam vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos.

13.

Porrò quia ſacerdos omnis alicuius fœderis ſeu teſtamenti ſponſor & mediator exiſtit, Videndum neceſſariò, qualenam ſit huius noſtri Sacerdotis fœdus.

14.

Tametſi autem multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra ſunt: obliga-

tio

tio mutua inter Deum & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei eſt, quod Deus promittit, ſe propicium fore iniquitatibus noſtris, fore Deum noſtrum (qui daturus ſit leges ſuas in mentem noſtram, & ſcripturas eaſdem in cordibus noſtris, idque propter Filium, & ſacerdotem & hoſtiam, qui ſemper viuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu ſancto, & tandem in glorioſum Chriſti regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe viciſſim committat fidei Dei, credat in ipſum, expectet bona promiſſa, ac ipſi ſuam vitam perpetuò approbare conetur. Hæc vitæ approbatio eſt conditio cōſequens non antecedens. Chriſtus enim conſummatus omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti noſtri ſacerdotis facta eſt: in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Eccleſia duo Sacramēta ordinata ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini.

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

diuino & victimæ præſtantia comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat. Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos cõſtitutus, qui neq; initium dierum, neque vitæ finem habens, aſſimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonia Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech..

21.

Præſtantia victimæ eſt, quod ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemptionem perpetuo duraturam, & nunc appareat vultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea ſacrificij Chriſti fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Quem Deus conſtituit propiciatorem per fidem in ſanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & Philanthropia ſua beneficia offert: ita nos viciſſim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere & tenere debemus.

Cùm

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

24.

Cùm autem hanc gratiam fide poſſidemus, regales ſacerdotes conſtituimur, quibus incumbit, vt iuſticia & ſanctitate induti hoſtias offeramus Deo gratas per Chriſtum, mediatorem vnicum. Nam vt ipſe noſtras cōſcientias ab operibus mortuis emundat: Ita nos viciſſim excuſſo peccati iugo, Deo viuenti ſeruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta ſunt, (vt rem in anguſtius contraham) duas extruam definitiones, vnam ſacerdotis Chriſti, alteram noui Teſtamēti, cuius ſponſor eſt Chriſtus.

26.

Sacerdos itaq; ſummus & verus, eſt perſona vna, Deus & homo Ieſus Chriſtus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens ſeipſum ſemel pro hominibus, & perſoluens λύτρον, & applicans ſua merita credentibus in æternam redemptionē pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Teſtamētum eſt pactum Dei cum hominibus, ſancitum ſanguine Chriſti, in quo vt Deus promittit ſe ignoſciturum peccatis hominū propter Filium victimā & Mediatorem: Ita homo viciſſim fidei Dei ſe committit, credit in Deū,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

cum promiſſione obedientiæ erga ipſum.

28.

Ex his patet, non ſolum leuiticos ſacerdotes typicos tantum fuiſſe, verumetiam ſacrilegos eſſe Papiſtas, qui ſuum miſſaticum ſacrificium & hiſtrionicam ſaltationem mundo obtrudunt, in contumeliã Chriſti ſacerdotis, ac ſi ſua vnica & perfectiſſima victima non feciſſet ſatis pro mũdi peccatis. Porrò de veteri & nouo Teſtamento copioſius dicam infra. Huc de ſacerdotio Chriſtianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

Sunt'ne Chriſtiani omnes ſacerdotes?

Sunt profectò. Nam per communicationem omnis regeneratus aqua & Spiritu, quemadmodũ à Chriſto Chriſtianus appellatur, ita per eundem rex & Sacerdos conſtituitur. Hinc Petrus Chriſtianos regale ſacerdotium nuncupat. Per Chriſtum enim habemus ius verbum Dei docẽdi, ſeruata cuiuſque vocatione. Habemus ius inuocãdi Deum, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis &c. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Habemus præterea ius offerẽdi ſacrificiũ, ſed euchariſticon vel laudis. Nam nemo

mo mortalium ſacrificium propiciatoriū offerre poteſt. Is enim honos ſoli ſummo Pontifici Chriſto Domino competit. Chriſtianorum enim ſacrificia ſupra enumerata ſunt, capite 5. ſecundæ Claſſis, vbi quinque genera recenſui: Spiritum contribulatum, ſacrificium iuſtitiæ, ſacrificium laudis ſeu vitulos labiorum confitentium nomini Dei, hoſtias beneficentiæ & communionis, & hoſtiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerret? Huic reſpondetur: Indicabo tibi, ô homo, quod ſit bonum, & quid Dominus requirat abs te, vtique facere iudicium & diligere miſericordiam, & humilem ambulare coram Deo tuo.

Porrò, quantum ad illos attinet, quos hodie vulgò ſacerdotes appellamus, ſciendum eſt, quod triplici nomine ita appellētur. Primum, quia vnà cum aliis Chriſtianis inaugurati ſunt Chriſto, & ſacerdotes eatenus rectè vocantur, quatenus verè Chriſtiani ſunt. Deinde imitatione populi Iſraelitici, qui ſacerdotes appellarunt eos, qui in miniſterio verbi & ſacrificiis legis occupati erãt, atq; hic honos ſoli Tribui Leuiticæ concedebatur. Tertiò placuit ſanctis Patribus, Apoſtolorũ ſucceſſoribus, hoc auguſto titulo ſacerdotali eos ornare præ aliis, qui verbum Dei docent, adminiſtrant Sacramenta, annunciãt hominibus, ſola Chriſti ſacerdotis ſummi victima deletũ pecca-

tum, mortem & damnationem. Veteres ſacerdotes legales animalia obtulerunt. Sed Apoſtoli & reliqui ſacerdotes Chriſti ſeu Euangelij, homines ipſos mactant, viuúmque ſacrificium Deo per Euangelium offerũt. Paulus Apoſtolus hoc ſacrificio ſe functum teſtatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, vt fieret oblatio acceptabilis Deo, ſanctificata per Spiritũ ſanctũ, ad Rom. 15.

Cæterum, ſacrificium Papiſticum planè ſacrilegium eſt. non enim inſtitutum eſt, vt doceat Chriſtum, & mactet homines Deo gladio Euangelij, ſed vt immolet Chriſtum pro viuis & mortuis: ita contaminans & conculcans ſacrificium Chriſti, Qui Chriſtus ideo ſacerdotio æterna redemptione inuenta eſt functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autẽ vnam pro peccatis offerens hoſtiã in ſempiternum, ſedet ad dextram Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius: vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos, id eſt, eos, qui ſanctificãtur. Sacrilegi ergo ſunt ſacerdotes Papiſtici, qui, quod à Chriſto ſacerdote perfectum eſt in æternũ, impudenter iterare audent.

Sed cur addit Symbolum, Filium eius vnicum?

Cum Chriſtus nominatur Filius Dei, mens nõ imaginabitur generationem carnalem, ſed diui-

nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nam: non temporariam, ſed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit. Unde Micheas cap.5. Ex te enim egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Hæc vox, Filius, diſtinguit perſonam Chriſti ſeu æterni λόγου perſona patris. Debemus igitur certò ſtatuere, quod Chriſtus & vnigenitus & verè Dei filius ſit, quod ſemper fuerit cum Patre, alia tamen perſona, quemadmodum Iohannes cap.1. teſtatur.

Quod autem additur, quòd vnicus ſit filius Dei, diſtinctionis cauſa additur. Nam neceſſe eſt hunc Filium ab adoptiuis diſtinguere. Solus enim Chriſtus eſt æternus & naturalis Dei Filius, eiuſdem potentiæ & eſſentiæ cum Patre. Alij autem ſunt filij adoptione, nimirum qui credunt in hunc vnicum Filium Dei. Dedit enim poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia filius Dei eſt, poteſt omnia quæ vult, vult autem omnia, quæ ſunt in ſalutē animarum noſtrarum. In hoc ergo vnico Dei filio in omni tentatione hærendum eſt certa fiducia. Promiſit enim ſe apud nos futurum, vſque ad conſummationē ſeculi. Fides itaque noſtra hunc fructum vberrimum haurire poteſt in omni afflictione. Nihil enim potentius eſt ad conſolandam afflictam conſcientiam, quam cogitare, nobis regem et ſacerdotem eſſe Filium Dei, qui hoc titulo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vnicè oblectatur, vt rex, ſacerdos & ſaluator ad ſe confugientium dicatur.

Præterea Chriſtiani hunc Chriſtum agnoſcunt ſuum Dominum, idque potiſſimum ob duas cauſas. PRIMVM *iure creationis, gubernationis & prouidentiæ. Etenim vt creator omnium eſt, ita Dominus, cuius nos ſubditos profitemur. Deinde iure redemptionis. nos enim ſuo ſanguine redemit, 1. Corinth. 6. 1. Iohan. 1. Rom. 4. Tit. 1. Sed de hac re infra copioſius. Atque in hunc modum tituli, quos Domino tribuit Symbolum, naturam & officium Chriſti aperte docent.*

PRIMVS ARTICVLVS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMpe de conceptione & natiuitate.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto natus ex Maria virgine.

In conceptione & natiuitate Domini noſtri Ieſu Chriſti circumſtantias ſex potiſſimum conſideremus. Prima quod ab Angelo annunciata ſit eius conceptio, 2. quod conceptus ſit de Spiritu ſancto, 3. quod natus ſit de virgine, 4. quod ea virgo fuerit deſponſata viro, 5. quod ex proſapia Dauid fuerit illa virgo, 6. quo tempore natus ſit Chriſtus.

DE PRIMA.

PRIMVM *igitur ab Angelo annunciatur*

Domini

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Domini conceptio,quia ſummum bonitatis diuinæ erga homines beneficium eſt natiuitatis Chriſti.Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare, vt totus mundus ſciat, negocium diuinum eſſe & arduum.Hic Angelus Mariam primum ſalutat, deinde legationem ſuam exponit, tum obiecta carnis diluit,& ſigno certificat. Salutatio fauorem Dei Virgini annunciat, vt ſciat ſe Deo gratam eſſe, eíque placere, 2. legatio exponit,quod ſit paritura Dei Filium, mūdi ſaluatorem, 3. obiecta carnis cum diluit,potentiā Dei nobis commendat, vt quantumuis tota rerum natura cōtraria eſſe videretur,tamen voce Dei, & ſigno ei addito, firmiter nitendum ſit. Non enim impoſſibilis apud Deum vlla res.

DE SECVNDA.

Deinde cōceptus eſt de Spiritu ſancto,hoc eſt, non de ſubſtātia,ſed operatione & efficacia Spiritus ſancti. Ita enim Angelus reſpondet Virgini: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.Hinc Auguſtinus:Per gratiam Dei,ſeu potentiam Dei & operationem Spiritus ſancti, de carne Virginis aſſumtum eſt, quod verbo eſt vnitū. Idq; ideo,ſi ex virili ſemine fuiſſet, cum omnibus natis Adam immundus extitiſſet. Quod autē ex carne natum eſt,caro, mendacium,& vanitas.Iohan.3.Nunc autē per Chriſtum oportuit fieri gratiam & veritatem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

non igitur potuit de viro concipi, ſed oportuit id fieri occulta quadã Dei virtute: Quò omnis peccati purus & ſanctus, nos quoq; purificaret, & ſanctificaret, futurus Patri hoſtia ſancta & incontaminata. Deinde de Spiritu ſancto conceptus eſt, vt ſciamus, quicquid filius loquitur, eſſe ipſiſſimam Patris voluntatem. Eſt enim Spiritus ſanctus amor Patris & Filij ſubſtantialis. Præterea, quia Spiritus ſanctus eſt ſpiritus ſanctificationis & purificationis. hic enim ex ſanguine, quem purificauerat, Chriſti corpus ædificauit & ſanctificauit, vt eſſet mundum & immune ab omni peccato, vt ſupra quoque dictum eſt.

DE TERTIA.

Tertia circumſtãtia eſt, quod natus ſit de Virgine. Hic primùm obſeruemus varias hominum in mundum propagationes, quæ quatuor ſunt: Prima ſolius Adam, qui ex humo creatus eſt, 2. ſolius Euæ, quæ ex Adæ coſta ædificata eſt, 3. ſolius Domini Chriſti, qui ex ſanguine virginali, per operationem Spiritus ſancti, ſine virili ſemine, natus eſt, 4. communis. eſt enim hominum omnium aliorum, qui ex ſeminis virorum & mulierum coniunctione naſcuntur.

Quòd autem ex Virgine naſci debuerit, plures ſunt cauſæ. Prima, ſi fuiſſet ex viri & mulieris ſeminibus coniunctis natus, in peccatis fuiſſet conceptus & natus. Sed decuit eum, qui venit vt

tolleret

tolleret peccatum, abſq; peccato eſſe. Conueniebat igitur, vt nouo quodam modo & conciperetur in Virgine, & naſceretur ex Virgine. Secunda cauſa vaticinia fuerũt, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Gene. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec veniat Silo, hoc eſt, eius, ſcilicet mulieris, filius. Eſa. 7. Ecce virgo prægnans pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus, θεάνθρωπος & Saluator. Nam idẽ hoc nomen valet, quod Ieſus, quemadmodum ex ſupra dictis manifeſtum eſt. Tertia cauſa, vt eſſet ſignum ſpiritualis regenerationis quæ non ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo eſt, Iohan. 1. Vnde Auguſtinus: Oportebat caput noſtrum inſigni miraculo ſecundum corpus naſci de virgine, vt ſignificaret ſua membra de virgine Eccleſia ſecundum Spiritum naſcitura.

DE QVARTA.

QVARTA circumſtantia eſt, quod virgo mater Domini fuerit viro deſponſata, idque ob quatuor cauſas potiſſimum factum eſt. Prima, vt hac ratione commendaretur dignitas matrimonij, 2. vt conſuleretur pudicitiæ, famæ & vitæ Virginis, 3. vt Ioſeph eſſet cuſtos Virginis, & Pueri nutricius. 4. ne hoſtes haberent quod obijcerent Chriſtianis, ac dicerent illorum Chriſtum illegitimum eſſe.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

DE QVINTA.

QVINTA *circumſtantia, quod ex proſapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus cauſis eueniſſe videtur. Prima propter oracula. Fuit enim prædictum, vt naſceretur de proſapia Dauid, id quod notiſſimum fuit, non ſolum ipſis Scribis ac Phariſæis, ſed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant iſti populo. Fuit enim primũ Abrahæ promiſſus, deinde, quod ex tribu Iuda eſſet oriundus. Tum iuratus eſt Dauid, Pſal. 132. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & nõ fruſtrabitur eum, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Secunda, vt magis confirmaretur, hunc eſſe Meſſiam, quem ex Abrahæ Dauidisq́ lumbis oracula legis & Prophetarum tãto tempore antea promiſerant.*

DE SEXTA.

SEXTA *circumſtantia eſt temporis, quo natus eſt Chriſtus: in quo primum oracula ſunt obſeruãda. Eſt enim natus regnante Auguſto, Luc. 2. Vnde prophetia Iacob certificatur, qui Gen. 49. ita prædixerat: Nõ auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent: Vnde hæc temporis circumſtantia conuincit, hunc Filium virginis vere eſſe Chriſtum. Nam eo tempore eſt natus, quo dictum erat.*

Confirmatur igitur hinc fides in Chriſtum verum

rum Meſſiam, & confutantur Iudæi, qui excæcati ob ſuam malitiam adhuc Chriſtum expectant, quem ſperant fore monarcham mundi.

Hæ ſex circumſtantiæ, de quibus breuiſſime dixi, in hoc articulo diligenter ſunt conſiderandæ. Plurimum enim faciunt, tum ad hiſtoriam rectè intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.

Porrò Chriſtus Dominus veniens in hũc mundum, reſpectum habuit ad quatuor potiſſimum. Primum ad Patris voluntatem, cui obediendum fuit, 2. ad ſcripturas certificandas & confirmandas, 3. ad genus humanum, quod ſua victima erat liberaturus, 4. ad diabolum, ad quem ſuperãdum venit. Chriſtus enim apparuit (vt inquit Iohannes) vt deſtrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE paſsione & morte.

Hæc pars hiſtoriæ Chriſti maximè admirandum opus continet, de paſſione & morte Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui paſſus & mortuus eſt propter peccata noſtra, quemadmodum plurima teſtimonia veteris & noui Teſtamenti oſtendunt. Ipſius enim paſſio & mors ſacrificium propiciatorium eſt, quo Deus propiciatus, id eſt, pius & clemens redditur ijs, pro quibus ſacrificium pera-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ctum eſt. Vt autem doctrinam dominicæ paſſionis diſtinctius teneamus, primum dicam de ſacrificio propiciatorio, quid ſit, & quot ad illud requiratur. Deinde cauſas paſſionis dominicæ breuiter attingam. Tertio, de effectibus nonnulla adiungam. Quarto antitheſin adijciam. Poſtremo veram meditandæ dominicæ paſſionis rationem exponam.

Quid eſt Sacrificium propiciatorium, & quæ ad illud requiruntur?

Sacrificium propiciatorium eſt opus placans iram Dei pro alijs, & ſatisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioh. 17. Pro ijs ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati in æternum. Deinde cōſtat ex ſcripturis, proprium fuiſſe officium Chriſti ſeipſum offerre, ſicut dicit Scriptura, ipſum vnica oblatione ſanctificaſſe ſuos. Item, ſemel apparuiſſe per oblationem ſui. Hinc & quid ſit ſacrificium propiciatorium, & quod vnicum ſit, nempe Ieſu Chriſti, apertiſſime colligitur. Porro ad huius ſacrificij perfectionem quinq; requiruntur, primum, Deus, cui offerendum eſt, 2. ſacerdos, qui offert, 3. res quæ offertur, 4. res, pro qua offertur, 5. fœdus ſeu teſtamentum. Eſt enim omnis ſacerdos ſponſor fœderis alicuius. Hinc Filius Dei eſt ſacerdos, qui ſeipſum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

Quæ ſunt cauſæ paſsionis Domini?

Obiectum mouens, προκαταρκτικὸν, *quod vocant, fuit calamitas humani generis, & tyrannis diaboli in genus humanum. Impellens cauſa interna, fuit amor Dei Patris erga ſuam creaturã. Sic enim inquit Dominus, Iohan. 3. Sic Deus dilexit mũdum, vt Filium ſuum vnigenitũ daret. Obſequens cauſa, fuit ipſe Filius Dei, qui, vt inquit Paulus, vſq; ad mortem crucis obediens fuit Patri. Inſtrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Phariſæi, Pilatus & carnifices ipſi. Formalis cauſa fuit ipſa paſſio, quæ petenda eſt ex hiſtoria Euangelica, quæ diſtingui poteſt in quinque actus ſeu membra, quæ his verſibus continentur:*

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; ſepulcrum,
Hiſtoriæ paſſi membra notanda Dei.

Harum ſingula membra plures habẽt articulos, de quibus Euangelica hiſtoria conſulenda eſt. Finales verò hæ ſunt. Prima, vt glorificetur Deus ob iuſticiam & miſericordiam. Secũda, vt ſaluetur genus humanũ, quod peccato perditum fuit, quando hunc ſacerdotem fide apprehenderit. Tertia, vt deſtrueret Chriſtus opera diaboli ſua morte. In hoc enim apparuit (vt inquit Iohãnes) vt deſtruat opera diaboli. Has cauſas omnes miro compendio complectitur Dominus, Iohan. 3. vbi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Qui ſunt effectus paſsionis Domini?

De iys tantũ effectibus breuiter attingam, qui ad humanã redemptionẽ pertinent, de quibus extant ſanctorum Patrum breues ſententiæ, quibus ſummam fructus Dominicæ paſſionis complexi ſunt, qualis hæc eſt: Chriſtus paſſione ſua vicit diabolum, quem ligauit, Infernũ, quem ſpoliauit, Mortem, quam ſuperauit, Mundum, quem contemſit, Supplicium, quod detulit, Cœlum, quod aperuit. Et Auguſtinus: Per Redemptoris noſtri mortẽ de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudiũ, de terris ad cœleſte regnum vocati ſumus. Huiuſmodi quam plurimæ ſanctorum Patrum ſententiæ de fructu paſſionis Dominicæ paſſim legũtur: Sed ego breuiter quoſdam effectus colligam, ac eos numeris diſtinguam memoriæ gratia, additis teſtimoniys ex ſacra Scriptura.

Primus, Deo præſtita eſt obedientia, Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem crucis.

Secũdus, diabolus victus. In hoc, inquit Iohannes, apparuit Filius Dei, vt deſtrueret opera diaboli.

Tertius,

Tertius, homo à peccato ſaluatus eſt & iuſtificatus, Ecce, inquit Iohannes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Quartus, æquatio Iudæorum & gentium, abolita inimicitia per mortem Chriſti. Ad Ephe. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnũ, & interſtitium maceriæ ſoluens, inimicitias per carnem ſuam legem mandatorum in decretis abolẽs, vt duos conderet in ſemetipſum in vnum nouum hominem faciens, vt reconciliaret ambos in vno corpore Deo per crucem.

Quintus, mors abolita eſt, Oſeæ 13. Ero mors tua ô mors &c. morſus tuus ero inferne. Vita Chriſti (inquit Bernardus) viuendi mihi regula extitit, mors à morte redemtio. Breuiter: Chriſti hoſtia eſt λύτρον, quo Deus placatus, homo redẽtus, diabolus victus, omnia in cœlo & in terra vni capiti Chriſto ſubiecta ſunt, Ephe. 2.

Cum hoc ſacrificio & paſſione pugnat, quicquid homines mali excogitant pro ſatisfactione peccati, cuius generis ſunt, Iuſticia operum, Miſſæ, Indulgentiæ, Inuocationes Sanctorum, fictum Purgatoriũ, & huiuſmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliã crucis Chriſti. Nam ſi Chriſtus, vt Eſaias inquit, vulneratus eſt propter peccata noſtra, ſequitur, omnia illa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ex diametro pugnare cum paſſione Domini, quibus voluīt homines placatum ſibi Deum reddere. Nec poteſt maior contumelia Filio Dei fieri, quā vlli rei, præterquam ipſius paſſioni & morti, tribuere redemtionis beneficiū. Nec eſt vllum idololatriæ genus maius, quā hominis operibus tribuere ſatisfactionis gloriam, quod tamen totum Papiſticum regnum ex inſtinctu diaboli facit.

In quibus rebus conſiſtit vera Dominicæ paſſionis meditatio?

Meditatio Dominicæ paſſionis vtilis ad ſex capita referri poteſt.

Primum veniat nobis in mētem, quantam neceſſe ſit iram Dei fuiſſe ob peccatum, quæ non poterat placari, niſi morte vnigeniti Filij Dei.

Secundò cogitandum, quam immenſa & imperueſtigabilis fuerit miſericordia Dei Patris, qui potius voluit Filium ſuſtinere turpiſſimam mortem, quam genus humanum à ſe conditum, perdere. Hæc miſericordia multis in locis ſacræ Scripturæ commendatur.

Tertio cogitandum eſt etiam de ſummo & inenarrabili amore Filij Dei erga genus humanum, volentis in ſe deriuare iram Patris, ac ſuſtinere tam ignominioſam mortē, idq; pro ingratiſſimis hominibus.

Quartò de applicatione Dominicæ paſſionis cogitandum eſt. Niſi enim nobis fide applicetur,

inanis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

inanis quædam hiſtoriæ noticia manebit. Quare fide ſtatuendum eſt, ipſum Deum pro T E mortem ſubiiſſe, quod cum feceris, paſſionis dominicæ factus es particeps, vſque adeo, vt tota obedientia Chriſti tua ſit iuſticia, qua veſtitus non amplius vt peccator, ſed tanquam iuſtus in cõſpectu Dei appareas, Roma. 5. Unde Bernardus: De remiſſione quidem peccatorum validiſſimum teneo argumentum, dominicam paſſionem. Vox quidem ſanguinis eius valet plus, quam ſanguinis Abel, clamans in cordibus electorum remiſſionem peccatorum. Traditus eſt enim propter peccata noſtra. Nec dubito, quin potẽtior & efficacior ſit mors illius in bonum, quam peccata noſtra in malum.

Quinto admonebit nos paſſio Domini ſortis piorum in hoc mundo. Quemadmodum enim Chriſtus eſt paſſus, ita vult & reliquos pios pati, vt ſint conformes imaginis Filij Dei. Ideo enim compatimur, vt vna cum illo glorificemur. Rom. 6.

Sextò admonebit nos paſſio Domini, vitæ in poſterum recte formãdæ, vtq; caueamus, ne rurſus volentes Deum peccatis noſtris offendamus, De hoc membro vide Rom. 6. Hinc enim ſumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honeſtam vitam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE *de ſepultura & deſcenſu ad inferos.*

Typus ſepulturæ Chriſti fuit dies Sabbati, id eſt, quietis, vnde prophetia Dauidis: Et caro mea requieſcet in ſpe. Eſa. 11. Et erit ſepulcrum eius glorioſum. In horto ſepultum ideo ſancti Patres dicunt, quia prius homo in horto mortuus eſt.

Sed cur ſepultus fuit?

PRIMVM *ad oſtendendum, quod fere fuit mortuus. 2. vt iter nobis præberet à ſepulcro ad vitam. 3. vt nos ſpiritualiter mortui peccato, nūc quieſcamus à peccato, & deſideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus) ſumus cum ipſo per baptiſma in mortem, vt quemadmodum ipſe excitatus eſt à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.*

Sed cur oportuit Dominum ad inferos deſcendere?

Quemadmodum Chriſtus mortuus eſt, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos deſcendit, ne nos inferorum poteſtati ſubyciamur.

An non Chriſti corpus iacuit in ſepulcro?

An no animam commendauerat Patri?

Quomodo ergo fuit apud inferos?

Auguſtinus reſpondet: Totus Filius fuit apud

Pa-

Patrem, totus in vtero virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At ſi quis dixerit, ſecundum animam & non ſecundum corpus Dominum deſcẽdiſſe ad inferos, ipſius ſentẽtiam nequaquam improbo, neq; refert ſcire magnopere, quomodo ad inferos deſcenderit, modo vera fide teneatur, ipſum ab inferorum poteſtate nos liberaſſe.

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE *reſurrectione ipſius.*

Hæc quarta pars eſt de reſurrectione: quæ eſt ipſius victoria & triumphus ſuper mortem & infernum. Nam hic Dominus ſe verum Deũ eſſe declarat. 1. Virtute enim diuina ſurrexit. 2. hac reſurrectione meruit à ſuo Patre, vt omnia ſibi ſint ſubiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat ſe ſua reſurrectione eſſe benedictum illud ſemen, quod contriturum erat caput ſerpentis, hoc eſt, aboliturum regnum Diaboli.

Sed quid commodi nobis ex Chriſti reſurrectione accedit?

Meruit Chriſtus nobis ſua glorioſa reſurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iuſticiam & æternam ſalutem. Vt enim obedientia & morte ſua pro peccatis noſtris ſatisfecit: Ita ſua reſurrectione iuſtificationem & vitam æternam acquiſiuit credentibus. Quemadmodũ Paulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

miro compendio complexus eſt: Mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri, nimirum vt nobis ſuam iuſticiam impertiret. Deinde habemus fœdus bonæ cõſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Chriſti. Tertiò, Chriſti reſurrectio nos admonebit, vt reſurgamus non ſolùm in extremo iudicio (eſt enim reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis certiſſimum teſtimonium) verùm etiam in hoc mundo. Nam vt morientis, ſic & reſurgentis Chriſti mẽbra debemus eſſe. Quartò, reſurrectio Chriſti merito admonere deberet omnes Chriſtianos intimi cuiuſdam amoris & fraternitatis erga ſe inuicem. Nam ita iuſſit Chriſtus reſurgens nunciari diſcipulis ſuis: Aſcendo ad Patrem meum, & ad Patrem veſtrum, ad Deum meum, & ad Deum veſtrum. Aut ſi apertius placet. Primum eſt donum quo iuſtificamur. 2. eſt virtus, quæ in nos credentes transfunditur, vt poſſimus à vitiis reſurgere. 3. exemplum eſt & ſymbolum nouitatis vitæ. 4. eſt cauſa noſtræ reſurrectionis, eiuſdémque pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE Aſcenſione in cœlum, & ſeſsione ad dexteram Patris.

In hac parte duo ſunt potiſſimum obſeruanda. Primum mandatum Chriſti dicentis: Euntes in mun-

in mundum vniuerſum, & prædicate Euangelium. Ante intra pomeria terræ Paleſtinæ docebatur manifeſtè verbum Dei: Nunc iubet nos exire in omnem terrã, Qua voce declarat ſuam mortem, reſurrectionem & aſcenſionem efficacem eſſe in omnibus partibus & angulis mundi: non quibuſdã generoſis hominibus, ſed promiſcuè omnibus ſuam gratiam offerẽs. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædeſtinatione, & de indignitate noſtra. Quid? Euangelium, hoc eſt, nouum nuncium, videlicet, quod Chriſtus victor & triumphator offerat omnibus credentibus remiſſionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c.

Alterum hoc loco obſeruandum eſt, vt ipſa Chriſti aſcenſio rectè à nobis æſtimetur. Hic ſemel aſcendens in cœlum, adeptus eſt nobis & ſibi in perpetuum ius & dignitatem manſionis cœleſtis. Huc Pſal. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Epheſ. 4. Aſcendit, vt omnia impleret: non vt abeſſet, ſed vt præſenti virtute repleret cœlum & terram: vt eſſet nobiſcum, iuxta verbum & promiſſionẽ ſuam, vſque ad cõſummationem ſeculi. Eleuatus enim ſupra cœlos, ſparſit ſuas virtutes & bonitatis ſuæ radios vltra & ſupra omnes fines terræ: & aperuit nobis viam in cœlum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

quæ per Adæ delictum & noſtrum occluſa erat.

Quod autem Symbolum adijcit, Chriſtum ſedere ad dextram Patris, ſignificat ipſius regnum ita ſtabilitum eſſe, vt fruſtra ſe illi opponāt omnes inferorum portæ. Deinde vt habeamus apud Patrem præſentem aduocatum, quemadmodum Iohannes inquit 1. Iohan. 1

Verum vt breuiter totam rem cōplectar, Spiritus ſancti concionē de glorioſa Chriſti in cœlum aſcenſione adiiciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Pſal. 68. & Epheſ. 4. Aſcendit in altum, captiuā duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria ſunt. Primū teſtimoniū aſcenſionis Chriſti, 2. deſcriptio triūphi. Ipſe enim vt victor captiuum ducit Diabolum, infernum & Mortem, 3. liberalitas ipſius ac beneficētia erga homines, & potiſſimùm, erga Eccleſiā, cui largitur Spiritū ſuum, & alia dona, quibus Eccleſia in hoc mundo conſeruatur. Porrò, vſus huius partis eſt, vt nos hic in terra verſantes, cogitemus conuerſationē noſtram ſeu politiam debere eſſe in cœlo: Unde expectemus reuerſurū eſſe eum, qui aſcendit, vt iudicet omnem carnem: quemadmodum ſequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NIMIRVM DE aduentu eius ad iudicium.

Hæc pars horrēda eſt quidem impiis & Chriſti hoſti-

ſti hoſtibus: Chriſtianis vero ſummè delectabilis, & in omni anguſtia veluti ſacra ancora eſt. Nam cùm audit pius oppreſſus in hoc mũdo variis calamitatibus, iudicium extremũ penes eum eſſe qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos: Item, Qui credit in Filium, non guſtabit mortem in æternum: concipit ſpem & fiduciam, ſe aliquando cum ſumma gloria liberatum iri ab omnibus anguſtiis. Quomodo enim clementiſſimus Princeps perderet populum ſuum? Quomodo membra, ſua morte ſibi adiuncta, caput diſſiparet? Quomodo ſuos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo Ieſus non ſaluaret? Quomodo is, qui ſanguine ſuo precioſo, in patibulo crucis effuſo, nos ſibi aſſeruit, nunc in extremo periculo desereret? cum hic Chriſtus rex & pontifex noſter iureiurando promiſerit, ſe ſeruaturum omnes, qui ad ſe confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxÿ fuerint.

Hactenus de naturis, de perſona & officio Chriſti dictum eſt. Vnde tota ſalutis noſtræ ſumma ac ſingulæ eius partes dependent. Quare cauendum eſt, ne vel minimam partem ſalutis noſtræ aliò deriuemus. Si enim ſalus quæritur, ipſo nomine docemur, penes eum eſſe omnem ſalutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipſo vncto rege & ſacerdote noſtro reperientur, qui

ſedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius dominio quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, excepto peccato, vt condoleſcere diſceret infirmitatibus noſtris: Si redemptio quæratur, in eius paſſione ſita eſt: Si abſolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remiſſio, in eius cruce eſt: Si ſanctificatio, in eius ſacrificio: Si purgatio, in eius ſanguine eſt: Si mortificatio carnis, in eius ſepulcro: Si vitæ nouitas, in eius reſurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cœleſtis, in cœli ingreſſu: Si præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita eſt. Denique in ipſo theſauri omne genus bonorum cum ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno Chriſto non contenti feruntur huc atque illuc in ſpes varias, certam viam non tenent, ſed exciderunt ſalute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI.

Credo in Spiritum ſanctum.

Tametſi in primo primæ Claſſis capite de Spiritu ſancto dictum eſt, hic tamen verba Symboli explicanda ſunt. Hæc verba Symboli tria nobis ſuggerunt cogitanda. Primum, Quis, qualiſque ſit Spi-

ſit Spiritus ſanctus. 2. Quale ſit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum ſanctum requiratur.

Quis igitur qualiſque eſt Spiritus ſanctus? Spiritus ſanctus eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre & Filio, ſed diſtincta ὑπόστασις, id eſt, perſona ab vtroque Patre & Filio procedens, purificator, cùm vtroque ſimul eſt adorandus. Soli enim Deo tribuendus eſt diuinus cultus, qualis eſt fides. Hic cultus iuxta verba Symboli Spiritui ſancto tribuendus eſt, proinde Spiritus ſanctus vere eſt Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus ſancti, petantur ex Symbolo Athanaſij.

Quale eſt officium Spiritus ſancti? In hac vnica voce ſanctitatis comprehenditur tanquam in genere. Nam idcirco Spiritus dicitur, quia quicquid eſt gratia Dei, id conſequimur, ſi per Spiritum ſanctum communicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodãmodo dictum obſcurius eſt, ſpeciatim ſeu per partes, quomodo per hunc Spiritum Dei ſanctificemur, oſtẽdam. Multis enim nominibus ſanctitatem nobis impertit. Primum, quia eſt clauis theſaurorum cœleſtium. Is enim illuminat aciem mentis noſtræ, vt myſteria fidei intelligere valeamus, quæ procul poſita ſunt à rationis captu. Animalis enim homo (vt inquit Paulus) non capit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Et Dominus dicit: Vbi Paracletus venerit, ducet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vos in omnem veritatem. 2. Quia eſt arrabo promiſſionis, ad Epheſ. 1. Eſt enim nobis tanquam arra, quam nobis donauerat in certitudinem futuræ hæreditatis. 3. Quia eſt ſignaculũ, quo certitudo diuinarum promiſſionum noſtris mentibus obſignatur. 4. Quia eſt Magiſter veritatis, ducens nos in omnem veritatem, purgantem mentes noſtras ab ignorantia. 5. Quia eſt autor lucis, expellentis tenebras per peccatum inuectas. 6. Quia eſt fons ſapientiæ & intelligentiæ. 7. Quia eſt aqua repurgans nos à prophanis ſordibus, in ſancta Dei templa nos conſecrans, atq; vt germina iuſticiæ proferamus fœcundãs. 8. Quia oleum & vnctio eſt, quo nobis verum vitæ vigorem effundit. 9. Quia ignis eſt, excoquens & expurgans noſtræ conſcientiæ vicia, incendit corda noſtra amore iuſticiæ, vt aduerſus carnem indeſinenter pugnemus. Hæc aliáque huiuſmodi Spiritus ſancti officia in Eccleſia elegantiſſime deſcribuntur in hymno: Veni creator Spiritus.

Qualis fides in Spiritum ſanctum requiritur? Fides in Spiritum ſanctum tria complecti debet. Primum agnoſcet, Spiritum ſanctum tertiam in diuinitate perſonam eſſe æqualem & conſubſtantialem Filio & Patri, quemadmodum deſcribitur in Symbolo Athanaſij. Deinde officium Spiritus ſancti intuebitur fides. Poſtremo in eius bonitate niti & acquiſcere debebit, cauebitque ne

impuri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

impuritate & fœditate Spiritum ſanctum contriſtet & expellat homo.

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLY.

Sanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem, remiſsionem, peccatorum, Carnis reſurrectionem, & vitam æternam.

Hoc quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim Symbolum de cauſa efficiente & materia noſtræ ſalutis diſſeruit: Nunc autem, quo illa omnia beneficia trinitatis, miſericordia Patris, victima Filij, ſanctificatio Spiritus ſancti pertineant, adiicit. Nam hæc omnia beneficia ad Eccleſiam pertinent, quam donatam remiſſione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc Symboli membrum in quinque articulos, quos ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, nempe de Eccleſia.

Tametſi ſuprà quædam de Eccleſia dixi, tamen hic Symboli verba breuiter ſunt explicanda. In Symbolo Apoſtolico & Athanaſij quatuor potiſſimum huius ſanctæ Eccleſiæ conditiones numerantur. Prima, quod ſit vna, ſecunda, quod ſit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſancta. tertia, quod ſit catholica. quarta, quod ſit firma.

Vna ideo dicitur & credenda eſt, quia vt vnicum Pontificem Ieſum Chriſtum agnoſcit, ita vnicam regulam religionis, quæ conſiſtit in vera fide, ſpe & caritate, habet. Hanc Eccleſiæ vnitatem conſeruat vnus Spiritus per verbum & Sacramenta: quo totum miniſterium verbi referendum eſt.

Sancta credenda eſt: Primum quia ſanguine Chriſti purgata eſt, iuxta illud. 1. Iohan. 1. Et ſanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate noſtra. 2. Quia ſpirituali vnctione Eccleſiæ membra, hoc eſt, omnes credentes vncti ſunt, vt ſint Chriſtiani, hoc eſt, reges & ſacerdotes. Nam Chriſtus omnibus in ſe credentibus tribuit honorem ſpiritualium regum & ſacerdotum. 3. Quia ipſa ſancta Trinitas habitat in Eccleſia, quemadmodum Chriſtus ipſe teſtatur in concione poſt cœnam vltimam: Qui diligit me, & mādata mea ſeruat, ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 4. Inuocatione ſanctificatur Eccleſia.

Præterea Catholica, hoc eſt, vniuerſalis eſt credēda. Primū ratione loci. Non eſt enim Eccleſia alligata certo loco, certis regnis, certis prouinciis. Sed vniuerſalis ſeu Catholica dicitur, quia ſparſa eſt per totum mundum. Sic enim Matthæi

vltimo

vltimo dicitur: Euntes in mundum vniuerſum. Quare Papiſtarũ error refutatur, qui Eccleſiã Romæ alligant, tanquam ibi eſſet ſedes veræ Eccleſiæ. 2. Cõditione hominũ Eccleſia dicitur Catholica. Nullus enim reiicitur à cœtu Eccleſiæ, ſiue dominus ſiue ſeruus ſit, ſiue maſculus, ſiue fœmina. Vnde deſtruitur error Iudæorũ, qui putant Eccleſiã ſolam pertinere ad ſemen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Eccleſia. Non enim durabit in mundo ad aliquot centenos annos, vt ſomniant Anabaptiſtæ & vetus hæreſis: ſed durabit perpetuò in mundo, iuxta promiſſionẽ Chriſti: Ego ero vobiſcum vſq; ad conſummationẽ ſeculi. Hoc ipſum docet Pontificatus Chriſti, qui perpetuus eſt. 4. ratione doctrinæ Catholica appellatur Eccleſia. nam in ipſa Eccleſia vniuerſaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id eſt enim Catholicum, quod vbiq;, ſemper & ab omnibus creditum eſt.

Poſtremo credenda eſt firma Eccleſia, vnde fides noſtra integrum (vt ita dicam) mare diuinarum conſolationum in omnibus tentationibus haurire poteſt. Hæc fides ſuſtentat trepidantem conſciẽtiam. Pia mens cõtra imbecillitatem carnis, contra rabiem diaboli, contra furorem mundi, cõſolabitur ſe firmitudine huius Eccleſiæ, quæ vſque adeo firma eſt, vt nulla vis aduerſus eam præualere poſſit. Portæ inferorum (inquit Domi-

nus) non prævalebunt aduerſus eam, ac ſi dicat: Bellabunt aduerſus Eccleſiam inferorũ poteſtates, ſed nequaquam aduerſus ipſam prævalebunt aut expugnabũt. Ipſa enim Eccleſia victrix erit per fidem: Quæ fides victoria eſt mundi.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE communione Sanctorum.

Sanctorum communio eſt æqualis participatio omnium Euangelicarum ptomiſſionum. Sicut enim in omnibus eſt vnus Christus, æquale precium & meritũ redemptionis & ſalutis: Ita omnibus vna & eadẽ reconciliatio, redemptio, iuſticia, ſanctificatio, vita & ſalus. Paulus ad Ephe. 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorum concordiã. Quid enim magis conuenit, quam vt illi ſe proſequantur amore & beneuolentia, quibus tantus theſaurus cœleſtium bonorum exiſtit, præſertim cum ſint eiuſdem cœleſtis Patris filij dilecti, & eiuſdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem vocentur? Pertinet & hoc ad communia Eccleſiæ bona, quod credentes mutuis precibus ſubleuentur, quarum nequaquam ſunt participes, qui eccleſiam deſerunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE REmiſsione peccatorum.

Remiſſio peccatorum eſt præcipuum ornamentum

mentum Eccleſiæ, quo donatur à ſuo ſponſo Chriſto. Nam forma propria iuſtificationis Eccleſiæ, & ſingulorum membrorum in Eccleſia, hîc exprimitur, quæ eſt remiſſio peccatorum & imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio perſonæ credentis gratis propter Chriſtum.

Sunt autem hîc tria conſideranda. Primum, quid Deus in homine inuenit ante iuſtificationem. 2. Quomodo Deus peccatum tollit. 3. Qua ratione homo remiſſionis peccatorum fit particeps.

Quid ergo inuenit? Peccatum, iram Dei, maledictionem, tyrãnidem diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter, meritum æternæ mortis. Vnde nulla noſtra dignitas eſſe apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remiſſionem. Omnes enim aberrauimus, nec eſt vnus inuentus mundus à peccato inter filios hominum, nec quiſquam debitum honorem Deo exhibuit.

Quomodo Deus tollit peccatum? Tollit remittendo, id eſt, condonando pœnam commeritam, & largiendo iuſticiam alienam, nempe Chriſti. Quemadmodum per vnius inobedientiam totus mũdus obnoxius eſt iræ Dei, ita per obediẽtiã & iuſticiam vnius Ieſu Chriſti multi conſtituentur iuſti. Sic enim Paulus multis in locis docet, 2. ad Corinth. 5. ita inquiens: Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Proinde iuſticia Chriſtiana, quæ re-

miſſionem peccatorum obtinēt apud Deum, nihil aliud eſt, quam iuſticia & obedientia Chriſti, imputata credentibus.

Qua ratione remiſſionis peccatorum fit homo particeps? Fide. Sic enim Symbolum habet: Credo remiſſionem peccatorum: id eſt, certo certius mihi perſuadeo, remiſſionem peccatorum mihi contingere propter victimam Chriſti. Eſtq́ hoc dictum Symboli multis erroribus de iuſtificatione opponendum: nempe Turcorum, Iudæorum, Papiſtarum, Hypocritarum, atq́ adeo omnium, qui non ſola victima Chriſti iuſtificari homines credentes exiſtimant. Deinde quiſque exerceat hoc dictum quotidiana praxi, vt magis ac magis dulceſcat ſibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquā ad ſcopum totum verbi miniſterium. Huc pertinent Sacramenta: quæ omnia eò referātur, vt hæc Symboli pars radices agat in cordibus noſtris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE carnis reſurrectione.

Huius partis explicationem habes copioſiſſimam 1. ad Cor. 15. vbi Paulus diſſerit multis & validis argumentis de hoc articulo, & vana eſſe oſtendit omnia, quæ in ſcripturis traduntur, niſi futura eſſet reſurrectio: quæ eſt fructus reſurrectionis Chriſti. In hoc articulo primum eſt conſideranda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

deranda reſurgentium cõditio: Deinde vſus fidei reſurrectionis.

Conditio eorum, qui reſurgent in vniuerſum eſt quadruplex. Prima, quod eiſdem corporibus reſurgamus. ita enim Paulus docet 1. ad Corinth. 15. Item ad Philip. 3. Item, Iob cap. 19. Secunda conditio eſt, quod corpora reſurgentium ſint incorruptibilia: bonorum quidem in gloria, malorum vero in pœna. 1. ad Cor. 15. Tertia conditio eſt, quod boni & mali reſurgent cum integritate omnium partium corporis: vt in citato loco Paulus teſtatur. Quarta conditio eſt, quòd reſurgentes nunquam ſint rurſus morituri.

Porrò, quantum ad bonos attinet, quadruplex rurſus erit reſurgentium cõditio. Prima claritas, Math. 12. Secũda impaſſibilitas, 1. Cor. 15. Tertia agilitas, Sapien. 4. Fulgebunt iuſti, & tãquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quarta, ſubtilitas. Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, ſurget corpus ſpirituale: non quod omnino ſit ſpiritus, ſed quia per omnia Spiritui ſubijciatur.

Cæterum, quantum ad malos attinet, reſurgẽtium conditio cõtraria erat conditioni beatorum.

Vſus præterea fidei reſurrectionis in his conſiſtit. Primùm conſolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs, quibus obnoxium eſt hoc corpus, dum viuimus. Secundò, hæc fides mitigabit triſtitias, quas de mortuis concipimus. Tertiò

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Minuet timorem mortis, dum credimus meliorẽ vitam poſt hanc mortem ſequuturam, ad Ebræos 2. Vt per mortem deſtrueret eum, qui habeat mortis imperiũ, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui per timorem mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Quartò, fides hæc reddit nos ſolicitos & alacres ad benè operandum, & benè merendum de ijs, cum quibus nobis futura eſt perpetua ſocietas in æterna vita. Quintò, hæc fides retrahet nos à malo, ne contaminemus nobiliſſimam animam, & corpus ſanguine Chriſti cõſecratum, quod corpus in illa perpetua ſanctitate viuet, conuerſabitur cũ Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq́; omnibus qui hinc directa ad Deum mente diſceſſerint.

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE vita æterna.

Hic articulus additur, vt ſignificet nos reſurrecturos, nõ ad calamitates aut momentaneas fortunas, ſed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diſerte meminit æternæ vitæ, ſignificat aliam vitam propoſitam eſſe credentibus, quam quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur.

Porrò Theologi ex Scriptura tria vitæ diſcrimina faciunt, vt Prima ſit vita naturæ, qua boni & mali promiſcuè in hoc mũdo viuunt. Secunda

vita ſit gratiæ, qua ſoli filij Dei in ſpirituali regno Chriſti in hoc mundo viuunt. Tertia vita ſit gloriæ, de qua hic articulus Symboli intelligẽdus eſt, qua viuent in æternum, qui credentes hinc diſcedunt.

Ad eundem modum ſecundum Scripturas triplicem eſſe mortem accipimus. Prima eſt, qua morimur peccatis, & Deo viuimus. Beata profectò mors, quæ culpæ refuga Domino debita à mortali nos ſeparat, immortali nos conſecrat. Alia mors eſt vitæ exceſſus, qua mortuus eſt Patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & ſepulti ſunt cum patribus ſuis. Hæc mors definitur eſſe diſſolutio corporis & animæ: videlicet, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors eſt, qua corpus & anima moriuntur, non vt non ſentiant, ſed vt coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc æterna mors vocatur. Poſſunt & alia diſcrimina vitæ & mortis aſſignari. Sed hæc præcipua ſunt.

Vſus huius articuli eſt, qui & præcedentis. Nunc totũ Symbolum contraham in compẽdium.

CREDO *in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Ieſum Chriſtum, qui homo factus, ſua victima ad Patris iuſſum me redemit. Credo in Spiritum ſanctum, qui me beneficiorum Chriſti participem reddit, vt aſſcriptus cœtui ſanctorum, & donatus remiſſione peccatorum, tandem à morte*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

reſurgam ad vitam æternam: ad quam vitam nos perducat victor mortis, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus benedictus in ſecula, Amen.

CAPVT IIII.
ORATIO.

QVia proprium opus Eccleſiæ eſt Oratio, oportune hoc loco de illa dicendum videtur. Id autem vt diſtinctè & methodicè fiat, quinque ordine nobis ſunt explicanda.

1. Quænam in omni oratione neceſſariò ſint ſpectanda.
2. Quid & quotuplex ſit oratio.
3. Circumſtantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi, geſtusq́ corporis.
4. Obiectiones quædam diluendæ.
5. Methodus ſeu regula enarrandi Orationem Dominicam, cum eiuſdem ſuccincta declaratione.

DE PRIMO.

In omni oratione quinq; neceſſariò ſunt ſpectãda. 1. Affectus orãtis. 2. Cauſæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante ſit orandum. 5. Quid orandum. Hæc vno velut intuitu contemplanda ſunt: Quæ memoriæ gratia hoc qualicunq; verſu complector:

Affectus, Cauſæ, Quis, Per Quem, Quidque petendum.

Affectus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Affectus itaq; orantis huiuſmodi eſſe debet. 1. vt exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ. 2. vt certa fide ad orãdum incendatur animus. 3 vt verè inopiam ſuam ſentiat. 4. vt in vera pœnitentia ſe corã Domino proſternat. Nam qui vel tumet cogitatione propriæ gloriæ, vel fide vacat, vel nõ ſentit ſuam inopiam, vel de ſeria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat verè & efficaciter.

Cauſæ inuocationis ſunt hæ: Prima mãdatum Dei, quo ſeriò à nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit) me in die tribulationis. Itẽ: Orate, ne intretis in tentationem. 2. Promiſſio Dei, promittentis ſe auditurum preces ad ſe clamantium, Quicquid (inquit) petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. 3. Sẽſus noſtræ inopiæ & crucis, cum totius Eccleſiæ, tum politicarum & œconomiarum. 4. Victoria ſuper tẽtationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationẽ. Nõ enim facile vel inſidijs Diaboli, vel improbitate mũdi, vel inſtigatione vicioſæ carnis ſuperabitur, qui ſeriò & aſſiduè orat. Hinc Salomon: Turris fortiſſima nomen Domini. 5. Vt cor noſtrũ orandi conſuetudine ad verũ Deo cultum præſtandum magis magiſq; inflammetur. 6. Exemplum, cum Christi tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in vita fuit, Deum ſerio inuocare. Hæ ſunt magnæ cauſæ, quibus merito excitari debe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

remus ad ſeriem inuocationem: cum ſtatuere debeamus, Deum exaudire vbiq; & vbicunq; ſumus, & in quouis periculo, admoneamur, vt nihil agamus, cuius teſtem vereamur Deum: vt eius prouidẽtia omnia adminiſtrari cogitemus: vt bonitatẽ paternã in Deo volente exaudire meditemur: vtq; ſtoicam neceſſitatem deteſtemur. Nam ſi verum eſſet ſtoicum illud paradoxum, vanæ eſſent noſtræ preces, vt doctè conuincit Chryſoſtomus in orationibus περὶ τῆς εἱμαρμένης.

Cauſis cognitis ſciendum eſt etiam, quod ſolus Deus ſit inuocãdus: qui eſt æternus Pater, Filius & Spiritus ſanctus: iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare.n.creaturas, maxima idolatria eſt. Nam quod Deo debetur, ſacrilegè illi aufertur, & creaturis tribuitur. Deinde nulla alia quã vnius Dei inuocatio habet aut mandatũ Dei, aut promiſſionem, aut exemplum in Eccleſia probatũ. Vnde conſtat inuocationem creaturarũ minimè ex fide proficiſci. Quare talis inuocatio impia & ſacrilega iudicanda eſt.

Porrò, quoniã peccatores non exaudit Deus, ſciendum eſt, quod noſtra merita, noſtram dignitatem aut opera noſtra corã Deo iactare, non debeamus: quemadmodum Chryſes & Agamemnõ apud Homerum fecerunt, & Phariſæus in Euangelio: Sed quod nomen CHRISTI vnici Mediatoris, in omni oratione noſtra prætendere oporteat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

teat. Sic enim inquit Chriſtus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Quaſi dicat: Nequaquam debetis veſtra opera aut dignitatẽ iactare in conſpectu Dei. ſed ME *nominabitis, & propter* ME *petetis. Sciendũ autem hoc loco, quod Chriſtus duplici modo inuocari debeat. Primò vt Deus, dator bonorũ cum Patre & Spiritu ſancto. Deinde vt Mediator & Interceſſor, vt per ipſum exaudiamur, ac vt ipſe pro nobis ſit deprecator apud æternum Patrem, & vt ipſe perferat noſtros gemitus & preces ad æternum Patrem, iuxta dictũ Pſalmi 110. Tu es Sacerdos in æternum. Et Rom. 8. Qui eſt ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et Ebr. 7. Semper viuẽs, vt interpellet pro eis.*

Poſtremo loco, Quid orandum ſit ſcire oportet, quod duplici genere continetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut ad vtilitatem noſtram & commodum omnis referetur oratio. Pro gloria Dei perpetuo orandum eſt, Idq́ſine cõditione: Tametſi modus non eſt Deo præſcribendus. Nam ſæpe quæ nos ipſius gloriæ minimè intereſſe arbitrabimur, ad ipſius gloriæ illuſtrationẽ maxime faciunt. Verum ſi ad noſtrum commodum oratio referetur, tenẽdum eſt hoc diſcrimen: quod alia ad ſalutem animæ, alia ad præſentem vitam ſpectẽt. Illa ſine conditione petenda ſunt: quia habẽt promiſſionem immotam, Ioël 2. & Roma. 10. Omnis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

qui inuocauerit nomẽ Domini, ſaluus erit. Debemus igitur certo ſtatuere, Deum vere velle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermiſſione petere debemus. Hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem vitam, petenda quidem ſunt, ſed cũ conditione ſalutis noſtræ, & gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudẽtes, Deus vt eſt bonus & amãs noſtri minime nos exaudiet: in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largietur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

DE SECVNDO.

Oratio Chriſtiana nihil aliud est, quã explicatio cordis noſtri coram Deo: qua vel precamur vel deprecamur aliquid, vel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Tĩ. 2. quatuor orationis genera ponit, Δέησιν, *Deprecationem,* Προσευχὴν, *Adorationem,* Εντευξιν. *Interceſſionem,* Ευχαριςίαν, *Gratiarum actionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. Deprecatio,* δέησις, *est oratio, qua deprecamur mala à nobis & ab alijs. Adoratio est oratio, qua petimus ſalutaria nobis ipſis. Interceſſio est oratio, qua petimus ſalutaria alijs. Gratiarum actio est oratio, qua & agnoſcimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq́; gratitudinem, cum perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum*

preces

preces referendæ ſunt, quarum omnium compendium eſt Dominica oratio.

DE TERTIO.

Circumſtantias Chriſtianæ orationis externas (nam de internis in primo partitionis mẽbro dictum eſt) quinque hoc loco conſiderandas proponam. Prima ſit de tempore. II. De loco. III. De ordine orationis. IIII. De geſtu corporis. V. De mora.

De Tempore ſciendũ eſt, quod Paulus ſcribit 1. ad Theſ. 5. Indeſinẽter orate. Et Dominus Lu. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Item, Eccleſ. 28. Ne impediaris ſemper orare. Eſt enim Oratio cultus, quem DEVS *vult eſſe perpetuum. Verum diſciplinæ gratia hæc tempora à pijs potiſſimum obſeruari ſolent. Matutinum cum ſurgis. Deinde ante cibum ſumendum, & poſt cibũ ſumtum. 3. cum cubitum eundum eſt. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut triſtia offeruntur. Nec pugnant hæc cũ mandato Dei iubentis ſemper orare, & non deficere. Omnia enim pia Chriſtianorum vota & ſuſpiria orationes ſunt, tametſi non ſemper in verba erumpant.*

De Loco præterea ſciendum eſt, quod nullo nõ loco ſit orandum. Si enim ſemper orandum eſt, aptus vtiq; omnis locus erit orationi, ſiue ſis domi, ſiue foris, ſiue mari, ſiue terra. Breuiter, vt vbiq; Deus eſt colendus, ita & inuocandus vbique

exiſtit. At diſciplinæ gratia templum deſtinatum eſt communibus & ſolennibus precibus: vbi Eccleſia congregata communes neceſſitates proponit, idq́ multorum exemplo. Quid ergo eſt, quod dicit Dominus Mat. 6. Tu autem, cum oraueris, intra in cõclaue tuum, & clauſo oſtio, adora Patrem tuum qui eſt in occulto. Hic ex ſigno affectum orantis exprimit. Dominus enim hoc loco taxat viciofum affectum hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quærebãt ſuis orationbus dum in publicum egreſſi orarent. Deinde ſententiam verborũ Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in conclaue ſuum, clauſo poſt ſe oſtio ſuo, non facit ibi quicquã, vt videatur quod facit. Qui nõ facit vt videatur, nequaquã facit inanis gloriæ & hypocriticæ oſtenſionis gratia. Ergo Metalepſi Ebraica per ingreſſum in conclaue ſignificat Dominus, ab omni oratione hypocriſin, oſtẽtationem & inanem gloriam excludendam eſſe.

Tertia circumſtãtia orationis externa eſt, de ordine in oratione ſeruando. Hic ordo conſiſtit in tribus: Compellatione, Propoſitione & Confirmatione. Compellatio excitat animum adorandum. Hæc enim recitat mandata Dei & promiſſiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandũ. Propoſitio res enumerat petendas. Quãuis autem propoſitio in nulla oratione abeſſe poteſt, tamen propoſitionis ordo hic inter circumſtantias

extrĩnas eſt numerandus. Cõfirmatio promiſſionem gratitudinis & emendationis vt plurimum coninet. Huius ordinis exempla à Philippo in locis Theologicis præſcriptæ formulæ precandi ſuppeditant.

Quarta circumſtantia orationis externa, eſt geſtus corporis: qui etſi nullis regulis aſtringitur, tamen honeſtum eſſe conuenit. Optimus orantis geſtus, omninoq́ neceſſarius, eſt genua cordis flecter, quemadmodum Manaſſes fecit. Verum hic de corporis geſtu agitur, qui varius commemoratur in Scriptura. Moſes manus in cœlum leuat & Paulus monet, puras manus eſſe leuãdas. Qui ſanè geſtus liberorũ eſt, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare volunt, tanquam certi, quod ſtatim accepturi ſint petita. Quidam in genua procumbũt, quo geſtu humilis ſubiectio ſignificatur. Publicanus tũdebat pectus: id quod fidei & ardori precãtium ſeruit. Paulus virum non velato capite, mulierem uelato vultu orare iubet. Hi corporis geſtus tametſi liberi ſunt, vt externæ circumſtantiæ, tamen non ſunt contemnendi, ſed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim ritè formandis, & excitandis affectibus.

Quinta & poſtrema circumſtantia eſt de mora. Iudith obiurgat ciues ſuos, quod dies quinque præfiniuerant Deo, intra quos opẽ ab ipſo expe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ctarent, dicens: *Qui eſtis vos, qui tentatis Deum? Poſuiſtis tempus miſerationis Dei. Abacu. 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam veniens veniet, & non tardabit.*

DE QVARTO.

Iã aliquot obiectiones, quibus vel orandi ſtudiũ prorſus extinguitur, vel negligẽtiores alioqui fieri ſolent carnales homines, refutandæ ſunt.

Quidam, quia oratio eſt cordis potius quam oris, vt in Moſe cernimus, & Chriſtus cõfimat Iohannis 4. vbi dicit, Deum ſpiritu & veritate adorandum eſſe, iudicant orationem Chriſtianorum fieri debere ſine verborum expreſſione. Sed breuiter illis hoc ſit reſponſum: affectus cordis verbis excitatur orantis. Et Chriſtus diſertè dicit Lu. 11. Quãdo oraturi eſtis, DICITE: *Pater noſter. Præterea innumera Sanctorum exempla, voce orantium nobis Scriptura commendat.*

Sunt rurſus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negãt, quia ipſe nos amat, & ſcit, quibus indigemus, etiam ſine noſtra oratione. Verum pios ſcire oportet, præferendum eſſe mandatum omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autẽ Deus nos amat, & ſcit optime, quibus indigeamus: tamẽ orare præcipit: vt intelligamus vnde auxilia quærenda ſint in quauis afflictione: vt admoneamur noſtræ inopiæ & mẽdicitatis: vt ſtatuamus eum præſentem inſpectorem eſſe om-

nium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nium actionum noſtrarum: vtq; ſciamus, quod quēadmodum pater filijs, ita ipſe orantibus velit conferre, quæ petūt, iuxta ipſius voluntatem. Nec vult hunc ordinem ſuæ prouidentiæ à nobis contemni. Ipſius enim prouidentia eſt omnibus afflictis, ſe in vera fide inuocantibus, opem ferre.

Sunt quoq; imbecilles, qui ſe indigniores putant, quā vt orare auſint, & maiores peccatores ſe agnoſcunt, quam vt impetrent quod petūt. Ad mandatum Dei indignitati, & promiſſiones vniuerſales peccatorum ſenſui opponere oportet. Scriptum eſt enim: Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Item: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.

Sunt præterea, qui tametſi orare audeant: tamen, quia non ſtatim impetrant quod volunt, deſpondent animum, & ſegniores ad orandum fiunt: Interim ignorant, Deum patris affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia noſtras preces contemnit, ſed quia quæ petimus, nobis minimè ſalutaria ſunt. Nā vt Medicus peritus cū ægroto, ita Deus cum homine ſe inuocante agit: id quod pulcre Hieronymus oſtēdit his verbis: Et quomodo (inquit) ſi ægrotus & æſtuās febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad Medicū: Vim patior, crucior, vror, exanimor vſquequo Medice clamabo, & non exau-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dies? & ſapientiſſimus Medicus reſpondeat ei: Scio quo tempore dare debeam quod poſtulas, & nō miſerebor modò, quia miſericordia crudelitas eſt, & voluntas tua contra te petit: Ita & Deus clementiæ ſuæ ſciens pondera atq; menſuras, interdum non exaudit clamantem, vt eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quaſi igne excoctum iuſtiorem & puriorem faciat. Hæc Ieronymus. Auguſtinus quoq; ait: Sæpe non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem. Idem: Si non dat ad horam, exercet quærentem, & non contemnit petentem.

Duplex præterea eſt Deo modus exaudiendi. Nunc enim apertum auxilium præbet, nunc virtute Spiritus ſancti aſſiſtit, ne malis victi deficiamus. Viris in Babylonico fornace, & Danieli obiecto Leonibus, apertum auxilium præbuit. Stephano & Laurentio virtute Spiritus ſui aſtitit, ne crucis acerbitate victi deficerēt. Vtriuſq; modi exempla multa recitat Epiſtola ad Ebr. 11.

Quidam præterito Deo, qui ſolus iuxta Scripturam eſt inuocandus, ex eo ſtabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, vt nos hic in terris pro nobis inuicem orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. Primū enim ex dubijs nō ſunt dogmata extruenda. Deinde ſi conſtaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non ſequeretur, nos

debere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

debere eos inuocare. Solus enim ſcrutator cordiū eſt inuocandus. Quia vera oratio ex intimo cordis proficiſcitur, vt quæ potius eſt cordis affectus, quàm ſtrepitus oris: & Paulus dicit: Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Quod autem alij pro aliis hic in terris orant & intercedunt, habent mandatum, promiſſionem, & probata piorum exempla: quibus omnibus deſtituitur mortuorum inuocatio. Deinde interceſſio ſeu oratio pro fratribus viuētibus nititur ſolido fundamento, nempe Chriſto Ieſu, cuius merito preces noſtræ exaudiuntur pro fratribus. Præterea etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certiſſimum argumentum eſt. hac enim teſtantur ſe mutuis affici commodis & incommodis.

DE QVINTO.

Quinto loco promiſi me methodum enarrandi Dominicam Orationem, vnà cum ſuccincta eiuſdem orationis declaratione, traditurum: id quod breuiſſime nunc expediam,

Inprimis itaque hæ tres regulæ diligenter obſeruandæ ſunt.

Prima, cuiúſque precationis propoſitio reſoluenda eſt in ſuas partes, quæ methodo Didaſcalica ſimplici ſunt declarandæ: declaratæ coniungentur: & oratione exponendum, quid valeant coniunctæ.

Secūda, Quoties vnum petimus, ſimul omnia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

precamur, & quæ ad illud vnum conſequendum requiruntur, & quæ cum illo, quod petimus, coniuncta ſunt. Expetito enim fine, ſimul omnia expetuntur ordinata ad finẽ. Et cum aliqua natura coniuncta ſunt, & vnum eorum dicitur, cætera, tametſi non exprimuntur, intelliguntur tamen.

Tertia, In ſingulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, & aliquid deprecamur: vnum quidem expreſſe, & alterum implicitè: Quæ eodem modo iuxta ſuperiores regulas tractari poſſunt. His ita conſtitutis, breuiſſimè Dominicæ orationis explanationem ſubiiciam, vt regularum vſum aliquo modo oſtendam.

COMPELLATIO.

Pater noſter, qui es in cœlis.

Hæc compellatio ſeu exordium non eſt temere prætereundũ. Magnam enim doctrinam & conſolationem continet. Quanquã autem pie & rectè dicitur, duo continere hanc compellationem, nimirum voluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur (Ex eo enim, quod Pater eſt, paterno affectu præditus libenter opem ferre vult filiis ſe implorantibus, Et quoniam cœleſtis eſt Dominus, poteſt vtiq; præſtare quæ vult, vt qui omnibus inferioribus poteſtatibus mundi & inferorum potentiſſime dominatur) tamen vtile eſt, accuratius & diſtinctius proponere, quarum rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

Primum

Primum itaque docet hoc exordium, quis ſit inuocandus, nempe DEVS, *quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, quam eum, quem Dominus inuocandum præcipit. Obſeruandum autem, quod* PATER *hoc loco non vnius perſonæ, ſed eſſentiæ nomen ſit. Omnis enim inuocatio, quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritũ ſanctum. Deinde Filius duplici modo eſt inuocandus, primum cum Patre & Spiritu ſancto, vt Deus, dator omnium bonorum, deinde vt Mediator, miſſus & intercedens.*

Secundo, docet hoc exordiũ, quod velit Deus libenter & ex animo exaudire inuocantes. Eſt enim Pater. Patris enim vocabulũ vim promiſſionis continet, & affectum Dei erga inuocantes.

Tertio, quod poſſit præſtare petita. Eſt enim cœleſtis Dominus, vt qui poſſit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maieſtatis titulus eſt: Qui es in cœlis.

Quarto, ſubindicat hæc compellatio, quinam debeant & poſſint vere orare, nempe filij Dei. Nam ſoli filij Dei Patrem compellare poſſunt.

Quinto, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei conſtituimur. Dederat enim poteſtatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius.

Sexto, per quem orandum ſit, inſinuatur, nimirũ per filium Dei vnigenitum. Si enim filij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Dei ſumus, per illum quoque & in ipſius nomine orare eſt neceſſe. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Septimo, & vltimo colligitur ex his omnibus diſcrimen inter Chriſtianorum, Turcarum & Iudæorum & aliarum prophanarũ gentium orationes. Nam Chriſtianorum prèces ex fide per Chriſtum fiunt, aliorum autem minime. Atque hæc ex connexis & coniunctis collecta eſſe manifeſtum eſt.

PRIMA PRECATIO.

Sanctificetur Nomen tuum.

Cùm nomen Dei ſit noticia, fama ac gloria Dei, & ſanctificare ſit non ſolũ celebrare Deum, verum etiam omnem nominis Dei prophanationem cauere, dicemus nomen Dei tum demum ſanctificari, cùm Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebretur, caueaturque, ne vel noticia Dei obſcuretur, vel fama ſileat, vel gloria ceſſet. Cæterum, quia Deus celebrari non vult niſi à credentibus, & fides non poteſt haberi ſine verbo Dei, ſine publico miniſterio, Sequitur nos hac prima precatione precari, primum miniſterij verbi conſeruationem, deinde noticiam Dei & virtutum Dei, tertio fidem, quarto prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio ſuperiorum finis eſt, quinto, vt auertat Deus, quicquid ſuperioribus vllo modo aduerſatur.

SECVN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

SECVNDA PRECATIO.

Adueniat Regnum tuum.

Hic Primum definiendum eſt regnum Dei, Deinde conſiderandæ partes, tum præſidia & adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & ſimul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omnibus dictum eſt ſupra capite 15. primæ Claſſis.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.

Quia voluntas Dei tum fit, cum ei obtemperamus, & facimus quod præcipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino) Primum hîc petimus verum intellectum voluntatis Dei. Deinde alacrem voluntatem obtemperãdi. Tertiò vires præſtandi. Quartò, vt nos in Chriſto ſimus tanquam ſurculus in vite. Quintò, vt ipſe nos ſuo ſpiritu regat. Sextò, vt ſinguli Deo in ſua vocatione ſeruiant, in iuſticia & ſanctitate, omnibus diebus vitæ ſuæ. Deprecamur autem quæ cum his pugnant.

QVARTA PETITIO.

Panem noſtrum quotidianum
da nobis hodie.

Panis nomine nõ tantum intelligitur cibus & potus, verum etiam quicquid ad ſuſtentationem noſtri in hac vita pertinet. Sed quia hæc haberi non poſſunt ſine diligenti labore, adminiſtratio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ne ciuili, legibus, diſciplina, pace, bona valetudine, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc ſimul precamur, & deprecamur quæ contraria ſunt.

QVINTA PETITIO.

Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

Per debita peccata intelligit potiſſimum, quotidianos lapſus fidelium. Septies enim in die cadit iuſtus. De remiſſione peccati vide ſupra in Symbolo.

Porrò appendix quomodo intelligenda ſit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matth. 18. Simile eſt regnum cœlorum homini regi. Quemadmodum enim hic Rex ſupplici ſeruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: Ita Deus Pater confugientibus in vera pœnitentia ad Chriſtum, condonat gratis omnia debita, hoc eſt, peccata. Verum ſicut rex ille ſeruum illum ingratum & durum aduerſus conſeruos reuocat ad pœnam, & quod antea ſupplicanti condonauit, iam à contumaci ac duro in conſeruos repetit, ita Deus Pater poſtquam recepit gementes in gratiam, vult nos imitari ſuum exemplum benignitate erga proximum. Non igitur iſta appendix cauſam remiſſionis continet, ſed effectum ſeu conſequens neceſſarium. Quare hæc appendix admoneat nos noſtri officij erga fra-

tres,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tres, vt ipſis in nos peccantibus condonemus, idq́ exemplo Patris cœleſtis. Quod ſi fecerimus, certum ſignum remiſſi noſtri peccati à Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quoniam tentatio perficitur (teſte Gregorio) tribus: Suggeſtione, delectatione & conſenſu, precamur hac precatione, ne Deus ſinat nos malis ſuggeſtionibus impeti, peruerſa delectatione obrui, & conſenſu in laqueos tentatoris incidere. Tametſi autem Diabolus propriè Tentator dicitur, vt qui fallẽdi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat: tamen Deus tentare dicitur, probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Geneſ. 22. de qua re ſupra in ὑπομνήσει.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Hæc generalis petitio eſt, qua deprecamur omnia nobis vllo pacto nocentia. In malo enim, vt in genere, continetur quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur, vt ærumnæ huius vitæ, peccata, tyrannis Diaboli, perſecutiones. Breuiter, quicquid vel Eccleſiæ ſeu regno Chriſti ſpirituali, vel politico ſtatui, vel œconomijs impedimento & damno eſt.

Amen.

Particula Amen, & votum & admonitio, ſeu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

confirmatio eſt. Votum quidem, quo optamus, vt verè exaudiamur, & verè fiant quæ petimus. Admonitio verò, vt vere ſtatuamus, nos exauditos propter Chriſtum Mediatorem. Vberiorem explanationem petant ſtudioſi aliunde. Hîc tantum volui inuentionem iuxta regulas præſcriptas aliquo modo oſtendere.

Porrò, ſi quis tractationis ordinem requirit, hic ſane ordo minimè incommodus eſſe videtur, ſi de ſingulis precationibus quatuor proponantur, Primum res expreſſa verbis nominatim. 2. Enumeratio eorum, quæ ad rem expreſſam verbis neceſſariò requiruntur & ordinantur. 3. Quæ cum re coniuncta ſunt verbis expreſſa. 4. Pugnantia.

CAPVT V.

DOCTRINA ECCLESIÆ.

HOC fixum mente tenendum eſt, quòd doctrina Eccleſiæ Chriſti alia non ſit, quàm quæ in Lege, Prophetis, Euangelicis hiſtorijs & Epiſtolis Apoſtolicis traditur. Ad legem enim & teſtimonium mittit Eſaias. Chriſtus dicit: Oues meæ vocem meam audiunt. Item: Habēt Moſen & Prophetas, illos audiāt. Verum quia multa ſunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt pio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

rum interpretationes, quæ tanquam lucem obſcurioribus locis adferunt. At ne nos ſinamus à fonte aquæ viuæ abduci ad ciſternas & puteos contritos, qui continere aquam nõ valent, tenendum eſt diſcrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis à quolibet vel ſanctiſſimo patre dictum, eiuſdem ponderis & autoritatis in Eccleſia Chriſti eſſe debet. Sunt itaque dicta Patrum in triplici diſcrimine. Quædam enim demõſtrata ſunt: quædam probabilia, ſed præter Scripturam: & quædã enunciata contra Scripturam & analogiam fidei.

Demonſtrata voco, quæ ex apertis Scripturæ teſtimonijs, & immotis axiomatibus euidenti conſequẽtia collecta ſunt. Cuius generis ſunt Symbolum Apoſtolicum, Nicenum, Athanaſij, Chryſoſtomi, Gregorij, Ambroſij, &c. Nam hæc immota conſequentia ex verbo Dei collecta ſunt. De his tenenda eſt regula, quod pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, ſed ab ipſo verbo Dei, vnde fluxiſſe demonſtrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis eſſe debet hoc genus dictorum Patrum, quam ipſiſſima vox Dei de cœlo ad nos allata.

Proximum genus dictorum eſt eorum, quæ etſi appoſitè & ſapienter dicta ſunt, attamen demonſtratione ex verbo Dei carent. Huius generis dicta tantiſper magnifacere oportet, propter reuerẽtiam ſanctorum Patrum, donec trahantur

in malam conſequẽtiam ab hoſtibus ſanæ doctrinæ. Sancti Patres ſæpe Satisfactionis ac Meriti mentionem faciunt, non ſtrictè vocum proprijs ſignificationibus inhærentes, ſed eas abuſiuè propter aliquem alluſionem transferentes ad ſuum propoſitum. Quare ſi quis contra mentem Patrum huiuſmodi dictis abuti velit aduerſus doctrinæ ſinceritatem, nos non debemus ſinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ.

Poſtremum genus eſt eorum, quæ enunciata ſunt contra Scripturam & Analogiam fidei, ex incogitantia quadam, Vnde facile homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambroſij ſequenda eſt, qui lib. 1. Officiorum ſic inquit: Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via CHRISTVS eſt. Si igitur Chriſtus non docuit quæ docemus, & nos id deteſtabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Cauete à fermento Phariſæorum, hoc eſt, à corruptione doctrinæ. Item: Cauete à falſis Prophetis. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema ſit.

Præterea & hoc in Eccleſiæ doctrina cauendũ, ne inutilibus quæſtionibus inuoluamur, quẽadmodum à ſententionarijs factum eſſe videmus: qui innumeras & inutiles quæſtiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter ſe iaciunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

iaciunt. Vnde fit, vt neceſſaria Eccleſiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum & inutilium quæſtionum Eccleſiæ Chriſti obtrudatur. Quare nos, qui Chriſti diſcipuli eſſe volumus & gloriamur, ſequamur verbum Dei, tanquam lucernam veram, quæ ſola à tenebris ignorantiæ ad lucem veræ noticiæ Dei nos adducere poteſt. Et alienis periculis admoniti ſimus, ne omiſſo viuo fonte quæramus ciſternas, ac ita paulatim in errores priſtinos recidamus.

Præterea & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illuſtratione ſcripturæ vti liceat triplici probandi genere. Nunc enim Scripturæ apertis axiomatis, nũc ratiocinatione, eaq́; directa & indirecta, nunc exemplis approbatis. Hoc triplici genere vſus eſt ipſe Dominus non raro: Paulus frequẽtiſſimè, ac alij Apoſtoli, quibus probandi rationibus nos pronũciata Patrum adijcere poſſumus, ſed hac ratione, ſi habeamus præeuntem lucernam Dei.

Iam multa addi poſſent de autoritate, dignitate, neceſſitate ac vtilitate doctrinæ Eccleſiæ, ſed iſtis tanquam apertis omiſſis, nonnulla de certitudine adijciam, vt cõtra furores Mahometicos ac Atheiſmum prophanorum hominum, Epicureiſmum, Romaniſmum, atq; adeo aduerſus omnem aſtutiam ac verſutiam Diabolorum & hominũ, quibus ad fallendum vtuntur, mẽtes noſtros mu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

niamus: ac vt certi de doctrina Eccleſiæ eam auidius diſcamus, moreſque noſtros iuxta normam ipſius formemus.

Gloriantur Philoſophi de ſuæ doctrinæ certitudine, iactant ſua κριτήρια, demonſtrationes proferunt, Vniuerſalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amuſſi philoſophica, vt vocant) extollunt. Fateor certe, iſtas certitudinis cauſas non eſſe cõtemnendas, imò tanquam dona Dei ſuſpiciendas, attamẽ ſi cum certitudine rei Theologicæ iſta philoſophica conferantur, apparebit, multis nominibus doctrinæ Eccleſiæ certitudinem demonſtrationibus philoſophicis præponendam eſſe. Sed primum de doctrinæ Eccleſiæ certitudine dicam. Deinde nonnihil de collatione doctrinæ Eccleſiæ & Philoſophicæ adijciam.

Certitudo itaque doctrinæ Eccleſiæ ſolo Teſtimonio nititur, quod eſt duplex: Externum & Internum. de vtroq; ordine dicendum eſt.

EXTERNVM *teſtimonium voco, quod in ſenſus incurrit, quod verbum cœleſte confirmat tanquam firmiſſimum ſigillum. Verum hoc habet ſex partes. Nimirum patefactionem diuinam: miraculorum varietatem: prophetiarum firmitudinem: conſenſum veræ Eccleſiæ perpetuum: tanti temporis durationem: ac cruentam plurimorum Martyrum confeſſionem. Verum hæc paulo apertius*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tius declaranda ac diſtinguenda ſunt.

Prima igitur pars externi teſtimonij eſt patefactio diuina: per quam ipſe Deus de ſua arcana ſede procedens, ſe olim ſanctis Patribus patefecit, & ſuum VERBVM *eis tradidit ac commendauit. Quãquam autem Dominus ſæpe apparuiſſe legitur, tamen paucas eius apparitiones recitabo, in quibus ſummam doctrinæ Eccleſiæ proponit, inculcat, repetit & illuſtrat. Primũ itaq; apparuit Adamo poſt lapſum, Geneſ. 3. & doctrinam Legis & Euangelij primus ſua voce tradidit, & pœnas inflixit ob peccatũ. Ab hac doctrina vera Eccleſia Dei nunquam defecit, ſed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noæ, ac facto confirmauit doctrinam legis & Euangelij, dum impœnitẽtes quidem diluuio perdidit, Noe vero cũ ſua familia ex gratia promiſſionis clementer liberauit. Poſt diluuium, vt doctrinam fere hominum malicia collapſam erigeret, apparuit Abrahamo decies, Eius filio Iſaac bis, nepoti Iacob ſexies: in quibus apparitionibus eadẽ doctrina eſt propoſita, & promiſſionis verbum clarius illuſtratũ eſt. Iuſtificationis quoq; doctrina in Abrahamo certiſſimo typo expreſſa eſt apertius. Poſt hæc in Ægypto Moſi apparuit, eandemq; doctrinam repetijt & cõfirmauit facto, declaraturus, quid inter cœtum, verbum ſuum amplectentem, & reliquũ mundum intereſſet: Præ-*

terea multis Prophetis idem verbum in viſionibus & ſomnijs apparens commendauit. In nouo quoque Teſtamento idem Deus ſuum verbum ſonuit de cœlo, & proprio ore nobis CHRISTVM doctorem commendauit, dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC AVDITE. Ac ſi dicat: Olim promiſi Semen mulieris deſtructurum caput Serpentis, & reparatorem generis humani ſublata legis maledictione: Ecce hic adeſt, eum audite, in eum credite, quibus vita & ſalus cordi eſt. In hoc enim mihi complacui, & reconciliatus ſum mundo per ipſum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, vna cum Angelorum concionibus & reuelationibus, noſtræ infirmitati ſeruire debent, ac confirmabunt noſtros animos, ne credamus impoſturis Diaboli, qui cum omnibus Sophiſtis & Mahometiſtis, prophanisq; gentibus in hoc totus incumbit, vt nos ab iſto verbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abſtrahat: quemadmodum noſtros parentes à verbo vitæ, quod acceperant, abſtraxit.

Secunda pars externi teſtimonij, eſt varietas miraculorum, quæ miracula ſunt quædã extraordinaria opera Dei, quibus tanquam ſigillis firmiſſimis verbum ſuum, hoc eſt, Legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia ſunt plurima, cum in veteri, tum in nouo

Teſta-

Teſtamento. Veteris Teſtamenti miracula in hæc tempora commode diſtingui poſſunt: Vt primo loco conſiderentur, quæ ante diluuium contigerunt: ſecundo, quæ in diluuio: tertio, quæ poſt diluuium: quarto, quæ in Ægypto: quinto, quæ in exitu ab Ægypto: ſexto, quæ in monte Sinai, dum lex promulgebatur: ſeptimo, quæ quadraginta annos in deſerto: octauo, quæ ſub Ioſua: nono, quæ ſub Indicibus: decimo, quæ ſub regibus: vndecimo, quæ ſub captiuitate populi in Chaldæa: duodecimo quæ reliquo tempore vſque ad Chriſtum ſub varijs Ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus.

Ante diluuium itaq; duo inſignia occurrunt. Primũ in oblatione Abel & Cain, vbi Dominus aperto teſtimonio confirmauit Legem & Euangeliũ, non reſpexit ad Cain, ſed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus, Hic pius propter fidem in promiſſum Semen. Vnde primum reſpexit ad Abel, deinde ad munus ſeu ſacrificiũ eius, quod propter offerentis fidem placuit. Secundum in Enoch, quem Dominus è conſortio hominũ ſuſtulit in cœlum, vnde doctrinam Euangelij confirmat de victoria ſuper regno Satanæ.

In diluuio duo quoque ſunt præcipua. Vnum miraculoſa pœna ob peccatum, iuxta legis doctrinam. Altera admiranda liberatio credentium, iuxta promiſſionis verbum. Ita Cataclyſmus mũ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

di, obſignatio eſt vtriuſq; doctrinæ Eccleſiæ, nimirum Legis & Euangelij.

Poſt diluuium primum occurrit confuſio linguarum in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ ſterilis per Angelum annunciatus: Pugna Iacob cum Angelo: Scala extenſa in cœlum viſa ab eodem, promiſſionis gratuitæ certitudini ſeruiunt.

In Ægypto ardet rubus, ſed incolumnis manet. Virga in colubrum vertitur. Vrgente Moſe mãdatum Domini de exitu populi, decem mirabilia ſigna eduntur, quæ his verſibus complecti ſoleo:

Sanguis, Rana, Cynips, cum Muſca, Peſtis & Vlcus,
Grãdo, Locuſt' Tenebræ, Natorũ mors inimica.

Hæc omnia clarè teſtantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem ſuos tueri.

In exitu ab Ægypto, vt miraculoſa maris exſiccatio, per quã liberantur Ebræi, promiſſæ gratiæ teſtimonium eſt, ita ſubmerſio Pharaonis cum ſuo exercitu, legis diuinæ eſt ſigillum. Deinde eodem pertinet miraculũ columnæ Nubis per diem, & columnæ Ignis per noctem, qua ſuum populum Dominus in itinere direxit.

In monte Sinai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis Tabulis inſcribitur. ibi fulgura,

fulgura, tonitrua, miraculoſum ieiunium Moſis, colloquiũ Dei cum Moſe, teſtantur, legis doctrinam vere à Deo profectam eſſe.

Tempore quadraginta annorũ, quibus populus in deſerto permanſit, plurima ſunt miracula edita: quibus vtraq; doctrinæ pars confirmata eſt. Legis doctrina cõfirmatur miraculoſa pœna Choræ, Dathan & Abiron, cum eorum ſocijs, quos terra aperto ore abſorpſit. Deinde turificantes contra legem ignis de cœlo abſumſit. Inobedientes ſerpentibus percutiuntur &c. Euangelium quoq; ex altera parte confirmãt miraculoſa beneficia Dei. Aqua de petra manat, & comitatur populũ quocunq; proficiſcitur. Man de cœlo datur, vnde tot millia hominũ aluntur quadraginta annis. Aſpectus ænei ſerpentis erecti ex mãdato Domini, qua ſanantur percuſſi à dipſadibus. Veſtimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur.

Sub Ioſua duce primum occurrit tranſitus per medium Iordanis, ſtãte aqua ab vna parte inſtar muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho ſepteno circuitu, & voce turbarum iuxta vocem Domini euerſio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demiſſi, quibus occiſi ſunt hoſtes populi Dei. His omnibus confirmari vtrunq; doctrinæ caput nemo non videt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Sub ducibus etſi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs ſunt inſignia. Vellus Gideonis, & fortitudo Samſonis, vtrumq; veritatis diuinæ ſigillum eſt.

Temporibus Regum Elias & Eliſæus miraculis plurimis claruerunt: quibus vtramq; doctrinæ partem Dominus mirabiliter cōfirmauit. Helias excitat mortuū. Hoſtiā perfuſam aqua impetrato miraculoſe igne de cœlo accēdit, in teſtimonium doctrinæ ſuæ. Ad preces eiuſdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes ſtatim denſantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, ſiccus tranſit, & ignito curru in cœlum tollitur. Eliſæus ſanat aquas peſſimas & ſteriles: ditat mulierem oleo: ſuſcitat mortuū: ſanat Naaman Syrum à lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Eccleſiæ doctrinam, quæ breuitatis cauſa omitto.

Sub captiuitate populi in Chaldæa hæc ſunt præcipua: Miraculoſa liberatio trium virorum, qui propter confeſſionem doctrinæ Eccleſiæ in ardentem fornacem coniecti ſunt. Ignis enim imperio creaturis ceſſit, & non læſit, quos Dominus illæſos in teſtimonium ſuæ doctrinæ voluit. Miraculoſa defenſio Danielis, coniecti in lacum, vt deuoraretur à Leonibus, eò quod nollet abijcere doctrinam Eccleſiæ, & Idola prophana loco veri Dei colere.

Mi-

Miracula ſub Ducibus vſq; ad Chriſtũ poſt tranſmigrationem Babylonicam fuerũt non pauca. Sed præcipuum eſt, quod Deus populum adeo exiguum, tot perſecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & Principes defenderit, vt firmum ſtaret vaticinium Iacob de expectatione gentium, ſeu aduentu Meſſiæ.

Porrò noui Teſtamẽti miracula plurima ſunt, quorum præcipua capita cõmemorabo. Primum occurrit ſterilis aniculæ partus, deinde Virginis, vterq; ab Angelo annunciatus, non ſine doctrinæ Eccleſiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur Angelorum cõciones, Magorum ſtella, facta Chriſti diuina, eaq; plurima: vt ſanationes ægrotorum, ſuſcitationes mortuorum &c. Apparitiones in monte. Reſurrectio Chriſti. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica hiſtoria, quibus omnibus accedit veluti regia quædam obſignatio, viſibilis donatio ſpiritus ſancti quinquageſimo die poſt reſurrectionem Domini.

Eodem pertinent miracula Apoſtolorum, quibus doctrina cõfirmata eſt in primitiua Eccleſia. Hunc eſſe verum miraculorum vſum ſequentia teſtimonia confirmant. Exo. 13. Erit quaſi ſignũ in manu tua, & quaſi monumentũ in oculis tuis, vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Nũ. 14. Vſquequo nõ credent mihi in cunctis ſignis, quæ feci in medio eorum? Ioh. 18. Si mihi non creditis, cre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dite operibus meis. 3. Reg. 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc ſcio, quod vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt. Atq; hæc de miraculis, & de ſecunda parte externi teſtimonij,

Tertia pars externi teſtimonij, prophetiarum obſeruatio & veritas eſt. Cuius generis ſunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Chriſti. Prophetia Balam de Chriſto ſub imagine ſtellæ. Vaticiniũ Eſaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Chriſti, de eius morte æternoq; regno. Hæ prædictiones omnes ſcopum habuerunt Chriſtum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, vt æternam iuſticiam donaret credentibus, quemadmodũ Eſaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Eccleſiæ teſtimoniũ præbere, quã Deus ab initio ſua voce propoſuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur vaticinia prophetica eſſe quædam Eccleſiaſtica ſignacula.

Quarta pars externi teſtimonij eſt conſenſus Moſis, Prophetarũ, Chriſti, Apoſtolorum, ac catholicæ totius Eccleſiæ in doctrina, cultu & vita. Nam hi omnes legem & promiſſiones vrgent, ac alij alijs clarius exponunt.

Quinta pars externi teſtimonij eſt ipſa duratio Eccleſiæ, ac doctrinæ Legis & Euãgelij. Nam ſi hæc ex hominibus fuiſſet, aut etiam ex Diabolo ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nequaquam tot annis perduraſſet aduerſus tot tyrannorum inſultus, tot hæreticorum ſectas, tot ſophiſtarum technas, quibus mundus ſe oppoſuerat Eccleſiæ & doctrinæ cœleſti. Atq; adeo verũ eſſe oſtenditur, quod Dominus promiſit: Portæ inferorum non prævalebunt aduerſus eam. Huc quoque pertinet dictum Gamalielis Act. 5. Si ex hominibus eſt opus hoc diſſoluetur.

Sexta pars externi teſtimonij, eſt cruenta cõfeſſio tot Martyrum, inde vſq; ab Abel ad Chriſtum Dominum, & ab ipſo in hunc vſque diem. Nam tãta & tam atrocia ſupplicia nequaquam ſubijſſent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc teſtimonij genus infringit, quod multi Enthuſiaſmo quodam inſtigati, non dubitarunt pro erroribus ſuis confirmandis mortẽ oppetere. Nam deſtituti fuerunt ſuperioribus teſtimonijs, quæ ſemper tanquã regula adhibenda ſunt, vt diſcernatur inter veros Martyres & Enthuſiaſmo cõcitatos à Diabolo, ad oppugnandam veritatem. Hactenus de externo teſtimonio, quo confirmatur doctrina Eccleſiæ.

INTERNVM *teſtimonium vnicum eſt, nimirum arrabo ſeu pignus* SPIRITVS SANCTI, *quo obſignatur verbum in cordibus fideliũ. De hoc interno teſtimonio cõcionatur Paulus* 1. *Cor.* 1. *&* 5. *ad Eph.* 1. *&c. Hæc teſtimonia quæ sũt cauſæ certitudinis in cœleſti doctrina, ſi cõferun-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tur cum Philoſophica certitudine, plurimū excellent. Omnia enim in Philoſophia lumini rationis & ſenſibus ſubiiciuntur. Verum hic lumen Dei, imò ipſe Deus eſt, qui ſuam doctrinam proponit & confirmat. Philoſophia κριτηρίοις quibuſdam mentis facultatibus nititur. Sed hîc Spiritus ſanctus doctrinam confirmat atq; obſignat, adeò vt nihil certius pio cordi haberi poſſit, quàm hæc ſpiritus obſignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei Theologicæ in tertium locum poſt ſcientiam reiiciunt, & ferè cum εἰκασίᾳ comungunt. Atque hactenus de doctrina Eccleſiæ.

CAPVT VI.

SACRAMENTVM.

PRiuſquam ad tractationem Sacramentorum noui Teſtamenti deſcendam, pauca dicenda ſunt de inſtitutione & ratione Sacramentorum, & cur voce hac Sacramēti vſa ſit Eccleſia. Hæc enim nos deducent in veram Sacramentorum noticiam, vt nulla nobis amplius relinquatur hæſitandi occaſio. Vt itaque inſtitutionem intelligamus, obſeruandum eſt, quod Deus ſemper, & antequam homo lapſus eſt ab innocentiæ ſtatu, & poſtquam ipſi viſum eſt genus humanum peccato ſuaque culpa perditum reparare, conſueuerit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſuam voluntatem homini patefacere duabus rebus, nimirum verbo, & ſigno verbo addito, vt ita hominum ſaluti conſuleret.

Signa autem duplicia ſunt adiecta verbo. Nam alia confirmabant certitudinem verbi, de quibus dictum eſt in præſentis Claſſis quinto capite. Alia fuerũt fauoris Dei obſignationes & ſigilla, de quo genere nobis hîc eſt ſermo.

Cum homo adhuc eſſet in ſtatu innocentiæ, accepit verbum: cui ſi obtemperaſſet, in æternum beatus vixiſſet. Verbo adiecit Deus duplex ſignum ſeu Sacramentum: Alterum immortalitatis, quod ſignum à fine dictum eſt. Alterũ probationis, quod ſignum ſcientiæ boni & mali ab euentu eſt nominatum. Poſt lapſum propoſuit verbum reconciliationis, quod Semen mulieris contriturum eſſet caput ſerpentis, hoc eſt, deſtructurum opera Diaboli, adducta iuſticia ſempiterna. Huic verbo adiecit ſignum, nempe ritum ſacrificandi: Qui viſibilis quædam concio erat de venturo Meſſia, Deinde cum Noe locutus eſt Dominus, & Promiſſioni ſignum fœderis addidit arcum cœleſtem. Abrahamo poſtea promiſſionem Seminis propoſuit verbo, ſed ſignum adiecit Circumciſionem: quæ eſſet veluti viſibile promiſſionis verbum, quod durauit vſque dum CHRISTVS venit iuxta promiſſionis verbum. Moſi quoque data Lege, & facta promiſſione,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

commendauit ſigna externa varia, quibus populus admoneretur de promiſſionibus diuinis. Eodem prorſus modo Chriſtus, poſtquam de cœlo aduenisſet, confirmaſſétque promiſſionis doctrinam, ſigna & teſtimonia ſuo verbo, numero quidem pauciſſima, ſed ſignificatione maxima, vt Baptiſmum & Cœnam, adiecit: quæ eſſent veluti aſpectabiles quædā noui fœderis per ſanguinem Chriſti ſanciti conciones. Hæc ſigna cum veteris, tum noui Teſtamenti, propterea, quod aliud continebant quam foris apparebat, Orientalis Eccleſia μυςήρια, Occidentalis, hoc eſt, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de inſtitutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramētorum plenius tradenda eſt. Hanc rationem vt inueſtigemus certius, proponenda ſunt nobis aliquot particularia Sacramenta, vnde generalem definitionem extruemus. Proponamus itaque in medium Circumciſionem, cui noſter Baptiſmus ſucceſſit. deinde agnum Phaſe, cui Cœna Domini ſubſtituta eſt.

In Circumciſione Domini itaq; primum vox Domini inſtituentis & mandatum occurrit. Dicit enim Dominus: Cuſtodies pactum meum. Et opus commendatum externum, quod in oculos & ſenſus incurrit. Tertiò, promiſſionis verbū additur: Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Quartò, requirit ab Abraham fidem in promiſſionem.

Omnis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Omnis enim promiſſio Dei fide accipienda eſt.

Similiter agnus Phaſe Primo mandatum Dei habuit. Secundò externa & viſibilis erat commeſtio, certo ritu celebrata. Tertiò additum erat promiſſionis verbum, quod Deus in ſuam fidem reciperet iſtum populum, cuius promiſſionis veluti viſibilis concio quædam erat commeſtio agni. Quartò requirebat Deus à populo, vt ſe ſuæ fidei committeret, expectarétque promiſſa bona. Hæc quatuor ſimiliter concurrunt in aſperſione ſanguinis, atque adeo in omnibus reliquis ſignis, à Deo inſtitutis, vt teſtentur de ipſius fauore erga homines: Quorum vnum ſi ſuſtuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruamus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTVM eſt ſignum viſibile, mandatum & inſtitutum à Deo, quo vt Deus ſuam teſtatur erga homines promiſſionem de reconciliatione humani generis, ita homines viciſſim ſuam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perſpicua & immota definitio Sacramenti eſt, adeò vt quicquid hanc definitionem nõ recipiat, rationem Sacramenti tueri non poſſit, modo cum Eccleſia veteri de Sacramentis loqui placet.

Ex quo etiam conficitur duo tantum eſſe noui Teſtamenti Sacramẽta, nimirum Baptiſmum & Cœnam Domini. Ex his quoq; planum eſſe iu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

dico, quod prudentiſſimo conſilio ſancti Patres talibus ſignis Sacramenti nomen dederunt. Nam vt externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam & ſignificatam, oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definiuerunt actionem externam habentem ſpiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum eſt pignus promiſſionis. Sed quia hoc pignus aliàs fit verbis tantum, vt Iuſiurandum: aliàs rebus, videlicet, cum ſigna quaſi pignora adduntur promiſſionibus, Hoc ſignificatu transferunt Sacramenti nomen ad ſigna ſacra noui Teſtamenti.

Verum, priuſquam accedamus ad explicationem Sacramentorum noui Teſtamenti, hic quoque obſeruatione dignum eſt, quod ſigna gratiæ ſeu Sacramenta diuinitus ordinata, ſymbolica ſunt. nam habent quandam analogiam ad rem inuiſibilem, quam continent & ſignificant, præterquam quod ſint ſigna gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & profeſſionis teſtimonia. Quare circumciſio non eſt tantum ſignum gratiæ, vt externa nota, qua populus Dei diſcernebatur ab impio mundo: Sed erat etiam ſymbolum ſeu ſignum per comparationem, quam habet cum re ſignata, docens Abraham & eius poſteros. Docebat enim Circumciſio, humanam naturam eſſe immundam, ideoque mundandam.

Deinde

Deinde quia erat in membro genitali, docebat de futuro Semine, qui eſſet naturam humanam ſuo ſanguine ab omni peccato & macula mundaturus. Atque ita tria ſunt in ſignis ſpectanda. Primum, quòd ſint ſigna gratiæ. Deinde quod ſint teſſeræ profeſſionis. Tertio, quod ſua analogia nos doceant. Vnde Auguſtinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum ſunt ſacramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non eſſent.

Poſtquam autem hæc in genere de Sacramẽtis dicta ſunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Teſtamẽti, quæ ſunt: Baptiſmus & Cœna Domini: in quib. illa quatuor inſunt, quæ ſupra dixi, ad Sacramentorum rationẽ pertinere, quæ ſimul complectar in definitione.

Sacramentum noui Teſtamenti eſt ſignum viſibile, diuinitus mandatum & inſtitutum. promiſſioni in Euangelio traditæ additum, vt ſit teſtimonium exhibitæ promiſſionis gratiæ, & applicatæ iis, qui Sacramentis vtuntur, fidéque promiſſionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mãdati, ſigni externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei ſeu promiſſionem gratiæ.

Poterit & hoc modo definiri: Sacramentum noui Teſtamenti eſt ceremonia & actio à Chriſto inſtituta, in qua adhibito promiſſionis verbo,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſub viſibili re, inuiſibile donum & gratia offertur, & obſignatur credentibus. Hanc definitionem perſpicuam & propriam eſſe non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorum noui Teſtamenti ſubſtantiam requiri videntur. Quæ vt apertius à ſtudioſis conſpiciantur, breuiter eam retexam, ac in membra quatuor diſtribuam. Primum eſt inſtitutor & autor Sacramentorum noui Teſtamẽti. Secundum promiſſionis verbum & mandatum ſeu inſtitutio. Eſt enim verbum promiſſionis veluti vita Sacramenti. Tertium, ſignum ſeu elementum ſeu ſymbolum vna cum re, quæ cum his iuncta eſt. Non enim ſenſus noſtros ludit Deus vanis ſimulacris, ſed vt verax eſt, ita veraciter complet ſuam promiſſionem, cuius teſtimonium eſt externum ſignum ſeu elementum, ſeu ſymbolum. Nam hæc tria vocabula, etſi eandẽ rem in hac doctrina ſignificant, ratione tamen differre videntur. Signum enim habet relationem ad rem ſignatã. Elementum dicitur, quia eſt res corporea & ſenſibilis, in oculos & ſenſus incurrens. Symbolum propterea analogiam & comparationem ſigni ad rem ſignatam. In re itaque externa tria concurrunt. Primum res illa externa, & ſignum & teſtimonium gratiæ. Deinde eſt nota profeſſionis. Tertio, eſt ſymbolum, hoc eſt, ſignum, comparatione quadam docens nos virtutem Chriſti & noſtrum

noſtrum officium, ſicuti poſtea rurſus dicetur. Quartum eſt fides, qua verbum promiſſionis apprehenditur. Hæc quatuor membra ſupra in definitionis complexum incluſi, quæ ideo diſtinctius propoſui, vt poſtea commodius ſingulis noui Teſtamenti Sacramentis accommodari poſſint.

Sunt autem noui Teſtamenti Sacramēta duo tantum, nimirum Baptiſmus & Cœna Dominica, vt ſupra oſtenſum eſt. Illo in familiam Christi recipimur, ideoque initiale Sacramentum noui Teſtamenti dici poteſt, vt Circumciſio initiale erat veteris populi Sacramentum: Hac recepti cōfirmamur & alimur. Quare Sacramentū cōmemorationis ex verbis Cœnæ poteſt appellari.

Has enim duas Ceremonias ſolas Dominus (penes quem vnicum ius eſt Sacramenta in Eccleſia inſtituendi & ordinandi) inſtituit & ordinauit. Tametſi autem multæ ſunt promiſſiones in nouo Teſtamento, qualis eſt illa: Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, &c. tamen aliud eſt, ſolis verbis promiſſionem confirmare, aliud verbis ac elementis, ſeu ſymbolis viſibilibus ſimul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa ſigna adiecerit Dominus ſuis promiſſionibus quam illa duo, nempe, Baptiſmum & ſacram Cœnam, recte duo tantum noui Teſtamenti Sacramenta numerantur, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

quomodo à ſacramentis veteris Teſtamenti diſtinguenda ſint, breuiter explicandum eſt.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarũ prima à tẽporis circũſtantia petitur. Vetera enim illa prænunciarunt rem futurũ, noua ſignificant rem exhibitam. Hæc differentia cõfirmatur etiã Auguſtini teſtimonio, qui ſic inquit: Lex & Prophetæ ſacramẽta habebant rem futurã prænunciantia. Noſtri vero tẽporis Sacramenta veniſſe conteſtantur, quod illa venturum prædicebant.

Secunda differentia ſumitur à diuerſitate ſignorum. Sacramenta (inquit Auguſtinus) Iudæorum in ſignis à noſtris ſunt diuerſa. Vetera enim ſigna, vt Circumciſio, oblationes variæ, ſanguis, &c. abolita ſunt, quia typus fuerũt venturi, quibus Baptiſmus & Cœna Dominica ſubrogata ſunt, vt quæ Chriſtum exhibitum oſtendunt.

Tertia differentia ſumitur à numero, ſignificatione & virtute. Sic enim inquit Auguſtinus de Sacramentis loquens: Noſtra numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, virtute præſtantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli 1. Cor. 10. dicẽtis omnes eandem ſpiritualem eſcam comedisse. Nam Paulus de ſpirituali virtute & fructu loquitur, qui planè ſimilis eſt in vtriuſque Teſtamenti Sacramẽtis. Vt enim idem eſt Chriſtus vtriuſq; Teſtamenti, Ita idem Spiritus Chriſti, qui in illis & in nobis eſt efficax.

CAP.

CAPVT VII.

BAPTISMVS.

GRÆCA vox βάπτω, tingo & lauo ſignificat. Hinc deducitur aliud verbum βαπτίζω quod ſignificat immergo, intingo, abluo. Hinc verbale nomen βαπτισμὸς, Item βάπτισμα hoc eſt, immerſio, ablutio, intinctio, lotio: quo nomine ſæpe vſi ſunt Euangeliſtæ. atque hæc eſt nominis ratio.

Rei definitio hæc ſit: BAPTISMVS eſt Sacramentum noui Teſtamenti, inſtitutum diuinitus per miniſterium Iohannis, conſtãs ablutione hominis per aquam, cum verborum pronunciatione, iuxta inſtitutionem Chriſti, non ſolum ad obſignandam ablutionem hominis à peccato per ſanguinem Chriſti, Verum etiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & viuificatione Spiritus perficitur. Aut ſi mauis breuius, in hunc modum: Baptiſmus eſt Sacramentũ ablutionis peccatorum per mortem Chriſti, & nouæ regenerationis.

Porro duplicis Baptiſmi meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Eccleſiæ cœtum, hoc in internum ſeu ſpiritualem Eccleſiam & conſortium Chriſti, nec tamen alter ab altero ſeparandus eſt. Externus enim interni teſtimoniũ eſt, hoc eſt, Aquæ baptiſ-

mus pignus eſt ſpiritualis Baptiſmi, & internæ ablutionis. Cæterum, vt omnia clarius conſpiciãtur, quatuor illa, quorũ ſuperius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex ſingulis fides percipiat, videamus.

Primum itaq; de inſtitutione huius Sacramẽti videndum eſt. Tametſi autem Iohãnes miniſterium Baptiſmi incoauit, tamen ex Euãgelica hiſtoria conſtat, Iohannem verbo Dei vocatum ad baptizandum, & prædicãdum pœnitentiam. Deinde Chriſtus ſuos diſcipulos ad docẽdum & baptizandum poſt ſuam reſurrectionem miſit hoc mandato: Ite in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ, Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Qui crediderit et baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur. Habes mãdatum, habes inſtitutionem.

In hac inſtitutione multa concurrunt meditanda. Primum, inſtitutoris maieſtas. Secundò, vnde vis & efficacia Baptiſmi. Tertio, vniuerſale mandatum. Quarto, qualis inauguratio ſit Baptiſmus.

Primum Maieſtas inſtitutoris Chriſti, merito nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim eſſe neceſſe eſt, quod prius de cœlo verbo ſuo præcepit, poſtea exemplo confirmauit, deinde ipſe baptiſmum recepit,

figuram

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

figuram imminentis ſuæ mortis, ſepulturæ, reſurrectionis, cõmunionis corporis ſui nobiſcum. Poſtremo reſuſcitatus diſcipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptiſmum ſuæ Eccleſiæ commendauit, vt interim ſileam plurimos huius ſacroſancti lauacri typos fuiſſe, vt diluuium, mare rubrum, Iordanis tranſitus, lotionem Naaman Syri leproſi in Iordane, piſcinam probaticam, &c.

Ex his omnibus hunc fructum fides colligere debet, quod hæc actio verè exhibeat quod figurat. Vult enim CHRISTVS *hoc ſignum non inane ſymbolum eſſe, ſed quod ſimul offerat reconciliationem baptizato, ſiue infans fuerit ab Eccleſia oblatus, ſiue adultus fidẽ in promiſſionis verbum profeſſus. Quãtum enim ad adultos & rationis compotes attinet, fidei baptiſmi profeſſio requiritur, ſine qua nec ſymbolum externum nec verbum efficax eſt.*

Secundo, Vis & efficacia baptiſmi non dependent à miniſtro baptiſante, ſed à Chriſto purgante, & abluente nos per lauacrum in verbo vitæ, ad Ephe. 5. Nullum igitur diſcrimẽ baptiſmi externi facit perſonarum diuerſitas. Nam miniſtri tantùm externam ceremoniam adhibent ad mãdata Chriſti. Chriſtus ipſe, iuxta promiſſiones, verè ijs, qui baptizantur, adeſt, & efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum co-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ram Deo attinet. Hinc fides noſtra diſcat non intueri baptizantis miniſtri dignitatem, ſed inſtitutionem Chriſti, quia ipſe, & non alius, purgat.

Tertiò, Vniuerſale mandatum eſt, vt baptizẽtur omnes gentes, vnde fides fructum geminum colligat. Primum, quod infantes citra ſacrilegium excludi non poſſint à baptiſmo. Deinde, quod Dominus vere velit ſalutẽ omnium hominũ. Quorſum enim attineret pignus gratiæ offerre, niſi cum pignore rem promiſſam exhibere vellet. Externus igitur baptiſmus ſi inefficax manet, id non Chriſti, ſed hominum culpa fieri neceſſe eſt.

Quartò, Inauguratio noſtri per baptiſmum eſt ſignificata his verbis: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Hæc verba Primum teſtantur, baptizatos à Patre cœleſti recipi in gratiam: Deinde Filij beneficia ipſis donari & applicari: Tum ſpiritum ſanctum promitti, imò infundi, qui ipſos reget & ſanctificabit. Vnde fides noſtra confirmari debet in hũc vnum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus: in cuius nomine ideo inauguramur, vt illum vera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniuſticia & iniquitate.

Deinde verbum promiſſionis additum Baptiſmo eſt hoc: Quiſquis crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quemadmodum autem omnis promiſſio Dei, ita hæc fide accipienda eſt, & firmiter

miter ſtatuendum, quod Deus vere præſtet, quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſſionis verbum arcet infantes à Baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſſionẽ in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circumciſio non ſolum fuit adultis ſignum gratiæ cœleſtis, verum etiam infantibus: ita baptiſmus vtriſq; ſalutaris eſt. Nam vt efficax fuit Spiritus ſanctus in vtero Elizabeth, matris Iohannis Baptiſtæ, ad infundendum infanti, in mundum nondum edito gratiam: Sic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Eccleſia ſibi oblatos, cùm ipſe Dominus iuſſerit ad ſe infantes adduci, & illorum eſſe regnũ cœlorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſſio accedit: Ecce Deus tuus, & ſeminis tui.

Verum inter Chriſtianorũ & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi vtroſq; oblatos ab Eccleſia in gratiam Dei, iuxta promiſſionis verbum recipi, non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint vtriq;, infidelium quidem pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fidelium vero infantes promiſſionis huius, Ero Deus tuus, & ſeminis tui, vere participes ſunt. Nam in illa promiſſione etiam Chriſtianorum infantes includi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

non dubito. Et vt pueris Iudæorum nihil nocuit, qui obierunt ante octauum diem ſine Circumciſione: ad eundem modum nec Chriſtianorum infantibus obfuturum piè credendum eſt, ſi ſubita morte præuenti, baptiſmatis lauacro non obluantur.

At dices, renaſcētiam eſſe neceſſariam ad ſalutē, iuxta illud Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non introibit in regnum cœlorum. Reſpondeo: Renaſcentia eſt res ſpiritualis, quæ peragitur aliàs virtualiter tantum, ſine externo ſymbolo, vt Ebræorū pueri præuenti morte ante octauum diem, vere participes erant benedictionis promiſſæ: Ero Deus tuus, & ſeminis tui in æternum: Ac ita virtualiter regenerati ſunt ſine externo ſigno. Ad eundem modum Chriſtianorū infantes, qui morte præuenti diſcedunt, conſortes ſunt promiſſionis eiuſdem. Aliàs virtualiter & actualiter (vt loquitur Bernardus) ſimul, nempe, cum externum ſymbolum accedit. Quare Auguſtini ſententiam hic complector, qui dicit: Sed tum impletur inuiſibiliter, cum myſterium baptiſmi non contemtus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. Et Bernardus: Volūtas pro facto imputatur, vbi factum excludit neceſſitas.

Signum externum eſt aqua, Immerſio ſeu ablutio hominis, atq; adeo tota illa viſibilis actio cū pronunciatione verborum. Hæc actio cum repræ-

ſentet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſentet ipſius ſanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito ſumma cū reuerētia & religione celebrari deberet, ſine nugis iſtis, quas addiderūt Papiſtæ: vt ſunt, Ceroma ſacrū, ſaliua, ſal, exorciſmus aquæ, adiuratio Satanæ &c. quæ omnia maculant quodammodo hāc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obedientiam inſtitutionis Chriſti requirit.

Porro in hoc ſacro Baptiſmo triplex eſt ſignum. I. Teſtimonium gratiæ exhibitæ & applicatæ. II. Teſſera & nota profeſſionis. III. Symbolum quadam comparatione nos docens de virtute Chriſti & noſtro officio.

Virtus Chriſti ita docetur Baptiſmo: quod quemadmodum aqua abluitur corpus externū: ita ſanguine Chriſti ſpiritualiter, ſed vere abluitur cōſcientia baptizati à mortuis operibus. Hæc veritas cum externo ſigno coniuncta eſt. Chriſtus itaq; hominem, qui baptizatur, recipit in Eccleſiam, abluit à peccato, Spiritus ſancti gratia regenerat, vt iam ſit noua creatura, ciuiſque regni Chriſti, Deo ſeruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus eſt.

Vnde Petrus definit baptiſmum non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed ſtipulationem bonæ conſcientiæ cum Deo per reſurrectionem Chriſti. Ex quo diſcrimen colligitur, inter fideles haben-

tes ſignum, ac infideles, qui de externo ſigno gloriãtur, vacui veritatis propter ſuam incredulitatem. Nam vt Paulus Roma. 2. negat Circumciſionem literæ valere ſine circumciſione Spiritus: ita Petrus ſtatuit de baptiſmo, non ſufficere nudam & externam carnis ablutionem, niſi accedat bonæ cõſcientiæ ſtipulatio, quæ eſt mutui fœderis conſenſus.

Vt enim Deus verbo & Sacramẽto baptizato promittit gratiam: Ita conſcientia baptizati promiſſam & oblatam gratiam fide, qua ſtatuit Ieſum Chriſtum vere pro ſe mortuũ & reſuſcitatum eſſe accipiet: alioqui pedibus gratiam conculcare videtur. Si igitur veritas ſigno non reſpondeat, culpa eſt gratiam Dei abijcientis.

Cæterum, quomodo noſtrum officium nos doceat Baptiſmus, eleganter à Paulo explicatur Ro. 6. his verbis: An ignoratis, quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortẽ eius baptizati ſumus? Conſepulti igitur ſumus cum ipſo per baptiſmũ in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis, ſic & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos veniſſe ad baptiſmũ, ſed per baptiſmũ in ſanguine Chriſti ablui, Chriſtum induere, ac reddi participes mortis, ſepulturæ, ac reſurrectionis ipſius. Vt enim mortis communi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

municatio figuratur per immerſionẽ in aquam, & ſepulturæ per moram ſub aqua: Ita reſurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræſentatur. Breuiter, ſpiritualẽ renaſcentiam figurat baptiſmus, quæ conſtat mortificatione & viuificatione. Nam vt corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam, ita morti addicitur vetus homo, vt crucifigatur cũ ſuis concupiſcentijs, quod fit contritione & abnegatione ſui. Et vt ex aqua homo baptizatus eleuatur & eximitur, Ita nouus homo viuificabitur, id quod vera fide fit, & obedientia noua declaratur.

Ex his obſcurũ eſſe haud poteſt, quæ ſit vera & pia meditatio huius ſanctiſſimi lauacri, quod nos per totam vitam conſolabitur.

Primum enim ſtatuere oportet, hunc baptiſmum Sacramentum eſſe noſtræ cum Deo reconciliationis.

Deinde Baptiſmo admonebimur, quod hæc recõciliatio ſit facta per ſanguinem, mortem & ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti.

Tertiò admonebimur mortificationis carnis, & viuificationis ſpiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, & futuræ cum Chriſto, quem induimus per baptiſmum, glorificationis.

Quartò admonebit, quod regenerationis beneficium ſit donum totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, vt ipſi adhæreamus, ipſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

innocemus ac colamus per totam vitam.

Hæc ſi verè meditati fuerimus, iuxtaq́ ea vitã inſtituerimus, legem ſeruamus baptiſmi. Sin minus, noſter externus baptiſmus in ſordes nobis vertitur, idq́ propria noſtra culpa, qui noſtra fœditate ſacroſanctum Baptiſma commaculamus.

Addam huc nonnihil de modo baptiſmi. Video enim quoſdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt, alij ſpargunt aquam in capita infantum. Hi mihi videtur offendire valde exigua.

Teneatur itaq́ hæc regula:

Baptizare omnes iuſſit Dominus, ſed modum baptizandi liberum reliquit. Chriſtus mandauit baptizare, id eſt, tingere, mundare, madefacere, quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adyciens de tingendi, mundãdi ſeu madefaciendi modo, neq; explicans, corpus ne totũ, an ipſius partem aliquam ablui vellet.

Deinde, vt ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat, ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrũ aliquod tantũ madefactum, tinctũ ſiue mundatum eſt. Illa legalis aſperſio fuit figura ſanguinis Chriſti (quo aſpergũtur conſcientiæ) & Baptiſmi noſtri.

Deinde, cum vis emendandi animos non proficiſcitur ex aqua, perinde eſt, ſiue totum corpus,

ſiue

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſiue pars aliqua, vt caput abluatur. Satis igitur fuerit, ſi obſeruetur ſpiritualis baptiſmi ſignificatio.

Quod autem baptizare non ſignificat totum hominem immergere in aquam, ex capite ſeptimo Marci, & vndecimo Lucæ facilè colligitur, illic reuerſi à foro non comedunt, niſi prius baptizati. Hîc miratur Phariſæus, quod Chriſtus non baptizatus accumbat menſæ.

CAPVT VIII.

COENA DOMINI.

COena Domini eſt Sacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemtionis, ab ipſo Chriſto inſtitutum, in quo cum pane & vino verè & realiter exhibetur & recipitur corpus & ſanguis Domini: vt ſit confirmatio noui Teſtamenti, hoc eſt, fœderis gratiæ & remiſſionis peccatorũ: vt ſit recordatio immolationis corporis & ſanguinis Chriſti in cruce pro nobis. Hæc definitio ex ipſis Cœnæ verbis deſumta eſt, quare labefactari non poteſt. Et quãquam ex hac breui definitione intelligi poteſt, quid ſit de hoc Sacramẽto piè ſtatuendum: tamẽ breuiter iſta quatuor attingam, quæ ſupra in omni ſacramento conſideranda admonui.

De inſtitutione eadem hic perpende, quæ ſupra de Baptiſmi inſtitutore enumeraui. In inſtitu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tione ſunt hæ potiſſimũ circumſtantiæ: Tempus, locus, perſonæ, mandatum, res, executio mãdati, finis. Quæ omnia ex contextu ſunt aperta. Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. In hac ipſa inſtitutione verbum ipſum promiſſionis clarè expreſſum eſt. Promittit corpus & ſanguinẽ, mandat diſcipulis, vt edãt porrectum corpus, & ſanguinẽ porrectum bibant. Iubet annunciari mortem ſuam, quoties hæc Cœna celebratur.

Externum Symbolum eſt panis verus, & vinum verum, non mutatis ſubſtantijs naturarum, ſed veraciter manẽtibus, iuxta verba Pauli: Panem quẽ frãgimus. Et Gelaſius ait: Certè Sacramẽta quæ ſumimus, corporis & ſanguinis Domini, diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia vel natura panis & vini.

Veritas cum ſigno externo coniuncta eſt, quæ eſt gratia remiſſionis peccatorum, & obſignatio noui fœderis per ipſum verum corpus & ſanguinem Domini. Vt enim cum viſibili colũba in baptiſmo Domini, & flatu Chriſti dicẽtis, Accipite Spiritum ſanctũ, & cum linguis flammeis in die Pentecoſtes, vere aderat Spiritus ſanctus: Ita firmiter credendũ eſt, quod vere & eſſentialiter & realiter adſit Chriſtus in Cœna totus. Neque enim dicẽdus eſt, adeſſe ficte aut ſimulate aut tropice, ſed verè ac propriè, id quod verba Domini

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

conuincunt: Quod datur pro vobis, Qui effunditur pro nobis. quæ verba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus eſt in verbis ſingulis, nec in Pane nec in Vino, nec in corpore aut Sanguine, nec in verbo Eſt, quo verbo ſignificatur nexus prædicati cum ſubiecto ſimpliciter, vt propria natura vtriuſq; Symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

Verum ſi de prædicādi modo quæris, ſcito non eſſe Philoſophicum, ſed ſacramentalē & diuinū, quales ſunt iſti: Columba erat Spiritus ſanctus: Flatus Chriſti dicentis, accipite, eſt Spiritus ſanctus, linguæ diſſectæ ſunt ſpiritus ſanctus. In his prædicationibus naturarū veritas manet, præſertim in duabus poſterioribus, & ſub appellationibus rerum viſibilium & ſenſibilium res inuiſibilis intelligenda manifeſtatur, quæ certo adeſt & veraciter cum rebus ſenſibilibus. Proinde ſacramentalis prædicatio eſt, cum ſubiecti natura manet, quæ vocabulo ſignificatur, & per illud prædicati veritas, quæ eſt inuiſibilis, præſens cum ſubiuncta re adeſſe creditur. Si quis igitur Synecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod ſupra dixi, nullum tropum eſſe in verbis ſingulis, proprie enim & Panis & Vinū, & Corpus & Sāguis, & verbū Eſt accipiuntur: ſed quia nō oculis apparet corpus & sāguis, quæ vere adſunt, adeſſe per externa ſigna intelliguntur. Cū enim panis

eſt corpus, vinũ eſt ſanguis, ſub appellationibus panis & vini intelliguntur res inuiſibiles corpus & ſanguis Domini, quæ certo & veraciter adſunt, & cum pane & vino manu miniſtri porriguntur dignis & indignis. Hæc ſobrie de modo prædicandi ſacramentali dicta ſufficiant.

Analogia panis ad corpus Chriſti, & vini ad ſanguinẽ Chriſti hæc eſt: Quemadmodum panis vim habet ad nutrienda corpora, vt præſens vita cõſeruari poſſit: Ita corpus Domini vim habet ad ſpiritualiter nutriendas animas noſtras. Et vt vinum reficit vires, & exhilarat corda hominum: Ita Domini ſanguis reficit & exhilarat animas noſtras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirũ panis & vinum: vt ſciamus Chriſtum non ſolum cibum nobis eſſe, verumetiam potum, ne alibi quam in eo ſolo vllã ſpiritualis vitæ partem quæramus. Paulus 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, nõ ne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frãgimus, non ne communicatio corporis Domini eſt? Vnus panis, vnum corpus ſumus nos, qui de pane vno participamus. His verbis ſignificat Paulus, & nos Chriſto coniungi ac incorporari per hoc Sacramentum, & inter nos effici vnum corpus, cuius caput eſt Chriſtus, ſeu vt inquit Athanaſius: Quemadmodum corpus illud vnitum eſt, ita nos per panem hunc ei copulamur.

Cæterum

Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adyciã de varijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione, & de ſalutari eiuſdem meditatione.

In COENAE *doctrina vtitur Eccleſia variis appellationibus, vt eius cognitio ſit familiarior, et vſus illuſtrior.*

Panis & vinum ELEMENTA *dicuntur, propterea quod ſint res corporeæ & ſenſibiles incurrentes in ſenſus, ſeu quia ſunt veluti materia Sacramenti, cuius forma eſt quod verbo adycitur, Conſtat enim quodlibet ſacramentũ materia & forma, hoc eſt, quod dicit Auguſtinus : Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum.*

Sacramẽtum autem dicitur hæc Cœna, quod ſub rebus terrenis & ſenſibilibus, cœleſtis res & inuiſibilis fidei oculis proponitur.

SIGNI *appellatio relationem ad ſignandam rem, non quidem abſentem, ſed verè præſentem indicat.*

SYMBOLVM *quoque dicitur, propter ſpiritualẽ fructum, qui ex eo percipitur, hoc eſt, propter comparationẽ rerũ terrenarum ad res cœleſtes. Vt enim panis & vinum externum hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus & ſanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Chriſti, ad vitam æternam. Hinc Auguſtinus: Niſi ſacra-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

menta haberent comparationem earum rerum, quarum ſunt ſacramenta, ſacramenta non eſſent.

AGAPE *quoq; nomen Græcis fuit vſitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicãtes dilectionem, qua eiuſdem corporis myſtici membra, mutua præſtando officia ſe inuicem fouent.*

SINAXIS *appellatur, Primum, quia conſociationem animorum communicãtium requirit: Deinde, quia eſt publica multorũ in vna cõgregatorum cœna, non vnius ſacrificuli tantũ: Tertio, quia nunquã conuocabatur olim Eccleſia ſine communione corporis & ſanguinis Domini.*

EVCHARISTIA *dicitur, propter gratiarum actionem, ſine qua hoc ſacramentum cœnæ celebrari nequit.*

OBLATIO *appellatur, tum propter donationes, quæ fiebant in vſus pauperũ & miniſtrorum, tum quia Cœna offerebatur communicantibus à miniſtris Eccleſiæ.*

HOSTIA *quoq; dicitur, propter preces, quæ offerebãtur Deo: & quia memoria eſt hoſtiæ Chriſti, ſemel peractæ pro nobis in cruce, vnde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangeliſtis.*

Eandem ob cauſam Sacrificium quoq; dicebatur. Sed Papiſtæ corruptores Cœnæ, aliam rationem commenti ſunt, nimirum quod ideo ſacrificium dicitur hæc ſacra Cœna, quod in Miſſa

offera-

offeratur à ſacrificulo filius Dei in hoſtiam & ſacrificium propiciatorium pro viuis & mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epiſtola ad Ebræos. Porro ex iſto Papiſtico errore de ſacrificio, ortus eſt & alius error, de eleuatione & ventilatione panis & vini in Cœna. Poſtquam enim in veteri Teſtamẽto ſacrificia quædam fuiſſe, quæ eleuabantur ſurſum, & ventilabantur ſeu mouebantur certo geſtu, antequam igni cremarentur, animaduerterunt, cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc eſt, eleuationem ac ventilationem panis & vini in Miſſatico ſuo ſacrificio inſtituerunt, vt vel iſto pacto ſacrificium eſſe oſtenderent. Verum cum iam rectius eſt edocta Eccleſia Chriſti, nouit Cœnam Sacramentum eſſe, & non ſacrificium, proprie loquendo, debet iſtam Aaronicam eleuationem & ventilationem ſiue mouendam abolere, ac ſacra Chriſti Cœna vti, ſine peregrinis ceremoniis, quæ Aaronicam cacozeliam, & Papiſticam impietatem redolent.

Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ'ΑΝ vocant, ídque propter adminiſtrationem Cœnæ. Si quæ ſunt aliæ voces, quibus appellata eſt hæc Cœna, facile vel ex parte aliqua cœnæ, vel ex actione, vel fine & vſu diiudicari poſſunt. Originem vocabuli MISSÆ ipſi Papiſtæ ignorabant multis ſeculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

originem Miſſam reuocat, nam miſſa Ebræis oblationem ſignificat. Verum ſanior eſt eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cœpiſſe cœnam dicunt, nimirum quod miſſa, hoc eſt, remiſſio peccatorum annunciaretur in cœna, vnde claudunt cœnam his verbis conſolationis: Ite miſſa eſt, hoc eſt, remiſſio eſt. Hæc ratio nominis nihil habet incommodi, imò de vero vſu Cœnæ communicantes commonefacit.

Porrò tria ſunt veluti paria rerum diuerſiſſimarum cœna Domini. 1. Externum verbum & internum verbum. Cum enim verbum externum ſonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, vt quod in auribus ſonat extrinſecus, corde percipiatur. 2. Homo externus & homo internus. 3. Viſibilis panis & viſibile vinum, quibus veraciter adſunt corpus inuiſibile & inuiſibilis ſanguis. In his tribus obſeruanda eſt diſpenſatio diuina. Verbum externum & elementum deſtinantur externo homini. Verbum internum & corpus ſanguiſque ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis vocale verbũ, & ſumit viſibile elementum ore corporis, ita homo internus internum verbum & corpus ſanguinemque Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & vino paſcitur: Ita internus homo vero corpore & vero ſanguine Chriſti (quæ ineffabili

fabili modo verè ſacra in Cœna adſunt) paſcitur ad vitam æternam.

Porrò vera meditatio in his cōſiſtit membris: Primum cum accedis ad ſacram hanc Cœnam, certo ſtatuens iuxta promiſſionem Chriſti adeſſe verum corpus & verum ſanguinem Domini, de peccato tuo, propter quod mortuus eſt Chriſtus, cogita.

2. Cogita de victima corporis & ſanguinis Chriſti peracta ad redimendum te à iure peccati.

3. Hæc victima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduerſus peccatum, de inenarrabili miſericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in ſe iram Dei.

4. Pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides vero cogitatione miſericordiæ & amoris filij Dei & victimæ peractæ.

5. Hæc fides confirmabitur ſacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide conſideras in hac ſacra cœna, agnum Dei. Eſt enim hæc cœna quædam contemplatio, & veluti ſpeculum, in quo Chriſtum crucifixum & reſuſcitatum contēplaris. Hinc, qualem probationem requirat Paulus, facile intelligitur, nimirum vt vnuſquiſq; ſe probet, vtrum pœnitentia & fides vere ſentiantur.

6. Hanc fidem confirmatam ſacramento, ſequi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

debet, gratiarum actio, mutua dilectio, adeóque nouitas vitæ, ne quid facias quod indignum ſit corpore Chriſti, cui incorporatus es (modo verè credis) per hanc ſacratiſſimam Cœnam.

CAPVT IX.
TESTAMENTVM.

TESTAMENTVM *vſu ſcripturæ eſt fœdus ſeu pactum inter Deum & homines, in quo vt Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittẽtem fiducia promiſſionis recumbit, fidemque ſuam teſtimonio fœderis alit confirmatque. Hæc definitio generalis collecta eſt ex capite Gen. 17. Exod. 24. Ioſuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Teſtamentum ſane, ſi quis rationem nominis quærit, dictum, quia voluntatis Dei teſtimonium quoddam exiſtit.*

Porrò in omni teſtamento inter Deum & homines tria concurrunt, Promiſſionis verbum, fides promiſſionis, ac eiuſdem externa teſtificatio & teſtimonium: vnde fit, vt Synecdoche Ebræis viſitatiſſima, ſingula horum trium Teſtamenti nomen accipiant. Gal. 3. Pro promiſſione. Pſal. 10. pro fide & obedientia hominis erga Deum. Geneſ. 17. Acto. 8. pro promiſſionis externo teſtimonio Teſtamenti vox vſurpatur. Huius varietatis obſeruatio diſcrimen veteris & noui Teſtamenti illuſtrius & facilius reddet.

Vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Vt igitur ſimplicius habeatur diſcrimen veteris & noui Teſtamenti, promiſſionum varietas eſt ſpectanda, quarum quædam ad reconciliationem cum Deo, quædã ad terrena commoda referuntur. Omnes promiſſiones de reconciliatione, vbicunque leguntur, ad nouum Teſtamentum, quo Deus reconciliationem & nouam vitã promittit, pertinent. Contra legales promiſſiones, quibus patribus ſe obſtrinxit, imo totus mundus legi naturæ obſtrictus eſt, præterea quoque promiſſiones terræ Paleſtinæ, cum ſignis & ſacramentis, vetus Teſtamentum dicuntur. Promiſſiones itaq; has ſi conſideras, illuſtre erit diſcrimen veteris & noui Teſtamenti. Vt vetus ſit Teſtamentum, quod promiſſiones legales & terrenas, Nouum autẽ, quod Euangelicas & cœleſtes habet. Pro differentia promiſſionum variat & fides.

Cæterum ſi ſigna reſpicis, hoc diſcrimen ex Epiſtola ad Ebræos colligitur, quod ea ſigna, quæ venturum Chriſtum ſignificabãt, veteris, quæ vero exhibitum, noui ſint fœderis ſeu Teſtamenti. Vnde Chriſtus: Hic Calix eſt nouum Teſtamentum in meo ſanguine. Porrò ſi omnia, hoc eſt, promiſſionem, fidem & ſigna, complecti ſimul velis, definitionibus, ad hunc modum diſcernere inter vetus & nouum Teſtamentum licebit.

Vetus Teſtamentum eſt pactum, ſancitum ſanguine animalium, quo obligatus fuit vetus popu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

lus ad legem & totam Politiam Moſaicam, vt in ea politia conſeruaretur & propagaretur promiſſio de venturo Semine. Teſtamentum quidem dictum, vt autor eſt ſcriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat ſanguine animalium & victimis confirmatum: Vetus vero, propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potiſſimum ad veteris populi pædagogiam pertinebat, vſq; ad aduentum Chriſti, vnde Ambroſius, Teſtamentum dicitur, quoniam ſanguine dedicatum eſt. Vetus in typo, nouum in veritate.

Nouum teſtamẽtum eſt fœdus, ſancitum ſanguine Chriſti de remiſſione peccatorũ & reconciliatione promiſſa omnibus gentibus & populis credentibus in Chriſtum crucifixum. Hoc Teſtamentũ quidem dicitur eo, quod ſanguine & morte filij Dei ſancitum & confirmatum eſt: Nouum verò, cùm quia veteri ſucceſſit, tum quia ad nouũ hominem & regeneratum pertinet. eſtq́; nouæ cuiuſdam iuſticiæ & vitæ æternæ teſtimonium. Hæc duo Teſtamenta, tametſi ab vno Deo profecta ſunt, & in eundem ſcopum, nempe Chriſtum tendunt, tamen quinque differentijs differunt, quas his verſiculis complexus ſum:

Tempore, ſubiecto reſpectu, ſine, figura,
Tu vetus atq; nouum fœdera bina ſeca.

Tempore quidem differũt, quia vetus tempore antecedit inſtaurationem naturæ incoatam. Eſt

autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

autem triplex tempus noui Teſtamenti, nimirum promiſſionis, exhibitionis & completionis. Promiſſio facta eſt primis parentibus, qua omnes Patriarchæ & electi, inde vſq; ab initio ſe ſuſtentarunt, ac hoc promiſſo fœdere ſalutem conſecuti ſunt, quotquot promiſſioni fœderis crediderunt. Exhibitio facta eſt, dum Chriſtus ſanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Teſtamentum cõfirmauit, quod paulo antea ſacratiſſima cœna commendauerat. Completio erit æternæ vitæ poſſeſſio & fruitio, quam hic fide expectamus, ſed poſtea reipſa poſſidebimus, abolita morte, & reſuſcitatis corporibus.

DEINDE *ſubiecto differunt. Vetus enim propriè ad veterem hominem, nouum ad nouum hominem pertinet, quemadmodum ſupra dictum eſt.*

Reſpectu quoq; differunt, Vetus carnem, Nouum ſpiritum ipſum reſpicit. Sic pij veteris Teſtamenti, etſi iuxta carnem veteri Teſtamento ſubijciebantur, tamen ſecundum ſpiritum noui fœderis erant participes.

Fine quoq; differunt, quia Vetus pœdagogia quædam erat in Chriſtum, nouum gratiæ Chriſti communicatio.

Poſtremo differunt in hoc quoque, quod vetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutum: Nouum ipſam veritatem ſine vmbris continet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Hæc de veteri & nouo Teſtamento ideo breuius dixi, quia copioſe omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TESTIMONIA DE teſtamento vtroque.

Ieremiæ 31. & Ebræ. 9. Ecce dies venient, dicit Dominus, & cõſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Iuda teſtamẽtum nouum, nõ ſecundum teſtamẽtum, quod feci cum patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, vt educerẽ eos de terra Ægypti, quia ipſi nõ manſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc teſtamẽtum, quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mẽtem eorum, in corda eorum inſcribam eas, & ero eis in Deũ, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebũt vnuſquiſq; ciuem ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum dicens: noſce Dominum. Quia omnes ſcient me, à paruo eorum vſq; ad magnũ eorum, quia propicius ero iniquitatibus eorum, peccatorum eorum, & iniquitatum eorum nequaquam meminero amplius.

Iudith 9. Memento Domine teſtamenti tui, & da verbum tuum in ore meo.

Pſalm. 48. Neque prophanabo teſtamentum meum, neque quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Pſal. 24. Vniuerſa via Domini miſericordia,

& veritas requirentibus teſtamentum eius.

Pſal.77. Non cuſtodierunt teſtamẽtum eius, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Danielis 3. Ne diſſipes teſtamentum tuum.

Zachariæ 9. Tu quoq́ʒ in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu.

Act.7. Dedit ei teſtamentum circumciſionis.

CAPVT X.

DE ORDINE ECCLE-SIASTICO.

QVoniam Spiritus ſanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat, certaq́ʒ ratione omnia facit, nõ eſt exiſtimandum, quod regnum Chriſti omnium pulcerrimum, citra ordinem adminiſtrari velit. Quare vidẽdum, qualis ſit legitimus ordo Eccleſiæ, & in quibus rebus cõſiſtat.

Primum enim in Eccleſia, ſeu in regno Chriſti, præſidet vnus Monarcha IESVS CHRISTVS, qui à Deo Patre acceptum regnum ſuo ſpiritu verboq́ʒ gubernat. Hic Monarcha eſt ἀνυπεύθυνος ſolus, ſuæ enim adminiſtrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius eſt. Eſt enim ſupremus, imo ſolus ſui regni gubernator: id quod plurima teſtimonia Scripturæ conuincunt. Pſalmus 2. Dominus dixit ad me, &c. Et Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da, &c. Zach. 9. Luc. 1. Iohan. 17.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Regnum huius Monarchæ eſt ipſa Eccleſia, id eſt, omnes qui huic regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcerrima ſymmetria cohæret, vt vnũ corpus cõſtituat: Quemadmodum Paulus docet ad Epheſ. 2. & 4. Eſt enim Eccleſia cœtus hominum, qui in Chriſto rege ſuo renati, & de carne & oſſibus eius facti, Domino ipſi capiti ſuo ſic adhærent, & inuicem ita ſunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſq; fidei menſura, pro donorum Spiritus ſancti varietate, pro vocationum coaptatione, ac veluti connexione, vt vnum corpus, quemadmodum dixi, conſtituant: Vt eodem omnes ſpiritu viuant & agantur: vt ſinguli ſuum proprium munus habeant, & donum, quo cõmoda & incrementa vniuerſi corporis pro ſe quiſq; efficiat & promoueat. nullum enim membrum in hoc corpore poteſt eſſe ocioſum, aut non aliquid communi corpori conferre, cum animata ſint omnia, ac viuant ſpiritu Chriſti. & in hoc ipſum varia ſecũdum datam gratiam dona huius ſpiritus habeant, vnde & caritate mutua inter ſe indies magis magiſq; coaleſcunt. An non hic pulcerrimus ordo eſt? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior diſpoſitio? Vnus enim Monarcha vni regno, adeo iuſta connexione ſociato, doniſq; varijs ornato præſidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Eccleſiæ Catholicæ admixti ſunt hypocritæ,

multi

multi infirmi, multi nomine tantùm Chriſtiani, ſed reuera rabioſi canes. Nam Catholica Eccleſia non æſtimanda eſt ab ipſis ſordibus, ſed à ſua propria natura & indole.

Præterea cum hic cœtus verbo Dei regitur, duo ſunt in eo genera hominum: Nimirum verbi præcones, & eorum auditores, qui non ſecus atque patres & filij ſe inuicem venerantur & colunt, verum in miniſtris magna eſt diuerſitas. Quanquam enim poteſtas omnium eadem eſt miniſtrorum, quantum ad ſpiritualem iuriſdictionem attinet (de externa enim diſciplina ſuo loco dicendum eſt) tamen diſpares dignitatis ordines & gradus ſunt. Idque partim iure diuino, partim Eccleſiæ approbatione. Chriſtus ipſe aſcendens in altum, dat dona hominibus, Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Doctores & Paſtores. Hi omnes eiuſdem ſanè poteſtatis ſunt, ſed dignitatis & functionis minimè. Apoſtoli enim, Euangeliſtæ, Prophetæ, Doctores & Paſtores eorundem myſteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadem poteſtate ſpirituali vſi ſunt. Attamen Paulus gradu dignitatis & ordine Timotheo & Tito erat ſuperior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Epheſinæ vrbis Presbyteros. & Titus Cretenſibus præerat. Hæc præ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

latura in tribus videtur mihi poſita: In donorum excellentia: Laborum magnitudine: & Vocationis diuerſitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus, vocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaſſis donis et laboribus æqualis fuit, Sed vocatione ipſo ſuperior erat. Hæc prælatura erat non dominij, ſed miniſterij. Qui maior eſt veſtrum (inquit Dominus) ſit omnium miniſter.

Eccleſia cui Dominus poteſtatem dedit in ædificationem ordinem miniſteriorum inſtituit pro commodo ſuo, vt omnia ſint rite ordinata ad inſtaurationem corporis Chriſti. Hinc Eccleſia purior ſecuta tempora Apoſtolorum, alios patriarchas, quorum erat curare, vt Epiſcopi cuiuſque diœceſios rite eligerentur, & ordinarentur: vt ſuum munus Epiſcopi ſinguli probe adminiſtrarent: vt cuique ſuus clerus & ſua plebs in his, quæ Domini ſunt, pie obſequerentur. Alios chorepiſcopos (coadiutores nimirum Epiſcoporum, quos hodie præpoſitos appellamus) alios Paſtores & Catechetas.

Hæc fuit purioris Eccleſiæ ordinatio, ſed poſtea paulatim vicia & ſuperſtitiones irrepſerūt, donec prorſus Apoſtolorum & veteris Eccleſiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ poſt corruptionem doctrinæ, monſtroſa quædam Eccleſiæ œconomia inuēta eſt idq; aſtu Satanæ, vt ita paulatim regnū Chriſti inuaderetur & deuaſtaretur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius cõmutata eſt, donec tyrannide Papæ fere ſit Chriſti Eccleſia oppreſſa. In hac œconomia primum, ordinem miniſtrorum faciunt ſacramentum, præter verbum Dei: Deinde Chriſma κακοζηλίᾳ *Aaronica adhibent, & raſuras contra conſuetudinem Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ: tum ordines Eccleſiaſticos ſeptem numerant, vt Primus Ianitorum ſit, 2. Lectorum. 3. Exorciſtarum. 4. Acoluthorum, 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum. Poſtremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim vocarunt Epiſcopos, alios Archiepiſcopos, Metropolitanos, Parochos, Antiſtites & præſides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres Patriarchas: Romanum, Antiochenũ & Alexandrinum. Verum temporis progreſſu, inter hos quem maximum voluerunt Papam appellarunt, quem Papam monarchã Eccleſiæ creauit impius Phocas Imperator, qui ſanctiſſimum Mauricium obtruncauit cum vxore & liberis. Ex eo tempore inuaſerũt Romani Pontifices Eccleſiam, & vſurparunt ſibi ius vtriusq; gladij, vt vocant, & ita regnum Antichriſti erectum eſt, quod initium à libidine dominandi ſumſit.*

Sed quid hic Antichriſtus facit? deſtitutus eſt Scripturæ aperto teſtimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam ex eo, quod Lucæ 22. fiat mentio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

duorum gladioru͂, & Chriſtus dicat, eos ſufficere: inde inferunt adulatores Papæ, vtrunq; gladium, nimiru͂ verbum Dei, ac politicam adminiſtrationem (vt illi quidem interpretantur) penes Papam reſidere. Sed iſtius dicti occaſio videnda eſt. Chriſtus dixit: Qui nõ habet gladium, emat. An hic incitat ſuos ad arma? Nequaquã. Debebãt igitur interpretationem iſtius loci quæſiuiſſe, non pugnantem cum Domini mente, aut regni eius conditione. Notum eſt omnibus, qui in ſacris literis vel leuiter verſati ſunt, Metonymiam frequentem eſſe in ſcripturis, qua res per ſignum deſignatur. Cùm igitur Chriſtus dicit: Qui non habet gladiu͂, emat, certè nolebat ſuos ad arma incitare, ſed belli tempus inſtare ſignificabat. Vnde patet, errare vehementer Papiſtas, qui ex dicto Chriſti reſpõdentis diſcipulis, dicentibus, Ecce duo gladij hîc, Satis eſt, extruunt Papæ tyrannidem. Nec valet vlla allegoria ad cõfirmanda dogmata, niſi habeat præeuntem Scripturam. Præterea illa allegoria ex diametro pugnat cu͂ regno Chriſti, quod eſt ſpirituale, cuius arma etiã ſpiritualia eſſe docet Paulus 1. Cor. 10. Huc accedit, quod Dominus apud Lucam miniſterium verbi ab officio Principu͂ ſeparat: huic dominationem relinquens, illi prorſus adimens. Reges, inquit, gẽtium dominantur ipſis, Vos autẽ nõ ſic. Inde enim ortus erat ſermo, quòd inter ſe Apoſtoli contenderent,

derent, quis inter eos maior eſſet futurus, ac veluti rector aliorum in regno Chriſti. Vt eiuſmodi ambitio tolleretur, monet regnum ſuum ſpirituale eſſe, non in mundana celſitudine poſitum, non in pompa aut dominatione, ſed omnem miniſtrorum ſuorum eminentiam in hoc conſtitutam eſſe, vt ſeruiant. Cùm ergo hoc loco dicat Dominus, Apoſtolos & miniſtros Eccleſiæ regibus non fore ſimiles, nempe vt dominentur, ſummæ impietatis eſt & impudentiæ, quod Papa ſibi contra interdictum Chriſti, regiam autoritatem & poteſtatem vindicet. Verùm vt tegat vulpem immanis ille ψυχοτύραννος, *ouina pelle ſe texit, ac ſeruũ ſeruorum Dei ſe appellare cœpit. Sed factum ipſius & tyrannis ſecus docet.*

Porrò ex huius pſychotyranni officina prodierunt Cardinales & infinita Monachorum agmina: quibus horrendis modis Eccleſiam Chriſti iſta beſtia vaſtauit & fere oppreſſit.

Contra huius beſtiæ tyrannidem ſubinde Dominus excitauit pios & doctos viros, qui tyrãnidem Papæ voce, ſcripto & ſanguine oppugnarunt, & poſtremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnũ Papæ potenti ſpiritu inuaſit: errores reuelauit: concionibus & ſcriptis confutauit: & Eccleſiam iuxta Apoſtolicam obſeruationem, & purioris Eccleſiæ exemplum reformauit. Nam cum videret totum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

mundum & Papatum conſpiraſſe contra & aduerſus Euangeliũ, ipſe ſpiritu Dei auctus ſe mundo oppoſuit, & veritatis viam alijs monſtrauit. Vnde & noſtra Eccleſia emendata, purum Euãgeliũ Chriſti amplectitur, ordinat miniſtros vtiles Eccleſiæ, inſiſtit veſtigijs Apoſtolorum & primitiuæ Eccleſiæ, Abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus: retinet & ordinat pios ritus, quib. Eccleſia exercetur pie et vtiliter. Et quãquã primatum Papæ atque omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen Eccleſia noſtra Danica non eſt ἀκέφαλος, ſed agnoſcit cũ Eccleſia Catholica vnũ Chriſtũ, regem et ſacerdotem. Deinde quantum ad diſciplinam externam attinet, agnoſcit magiſtratum ciuilẽ ius gladij habere, quod exercere debet ſecundum ſuas leges in reos. Agnoſcit etiã Eccleſiaſticam diſciplinam, qua ſuperiores legitimè vocati ad miniſteriũ, vt Epiſcopi, Paſtores, Doctores in ſcholis, vti poſſunt ad coercendos contumaces verbo, ſine vi corporali. Arma enim miniſtrorum verbi ſpiritualia ſunt, quemadmodũ Paulus docet, 2. ad Corint. 10. Inter hos miniſtros agnoſcit etiam Eccleſia noſtra gradus dignitatis, & ordines pro diuerſitate donorum, laborum magnitudine ac vocationum dignitate. ac iudicat barbaricum eſſe, de Eccleſia hunc ordinẽ tollere velle. Iudicat cæteros miniſtros ſuis Epiſcopis

oportere obtemperare in omnibus, quæ ad ædificationem Eccleſiæ faciunt, iuxta verbum Dei, ac vtilem Eccleſiæ œconomiam. Iudicat Epiſcopos ius habere in cæteros miniſtros Eccleſiæ, non deſpoticum, ſed patrium. Et quanquam fatetur noſtra Eccleſia, æqualem, miniſtrorum verbi poteſtatem eſſe, quantum ad Iuriſdictionem ſpiritualem attinet, de qua re poſtea dicemus: tamen quia diſciplina Chriſtiana retineri non poteſt, niſi corrigantur vicia, & officia ſingulis debita commendentur, iudicat recte facere Epiſcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non ſolum laicos (vt vocant) verumetiam preſbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non ſolum officij exequendi neceſſitate, verumetiam Pauli teſtimonio, qui ſuum Timotheum hortatur, ne preſbyteros aſpere obiurget, ſed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli teſtimonio duo aperte colliguntur: Primum Epiſcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. Deinde quia fruſtra fiet obiurgatio & hortatio præfractis & contumacibus, vult Paulus, vt inferiores piis præceptionibus, monitionibus & obiurgationibus ſuperiorum cedant. Piis dico, quia ſi Epiſcopi aliquid præceperint, quod non ſit ſui officij, hic modeſte licet inferiori miniſtro quod imperatur recuſare. Deinde & hoc ex mandato Dei apertum eſt, quod epiſco-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

pis vel verbum Dei corrumpentibus, vel ſupprimentibus nullo pacto ſit obtemperandum. Epiſcoporum enim poteſtas ad ædificationem Eccleſiæ non ad deſtructionem ſe extendit. 2. Cor. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus miniſtris liceat ſuperiores pie & modeſte admonere, ſi quando recto pede ad veritatem Euangelij non incedant. Neque hoc ægrè ferre debent Epiſcopi, ſed tanquam patres benigne filiorum ſuorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus eſt à Paulo, cum non recto pede ad veritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius preſbyter ſententiæ Epiſcoporum de interdicto ſacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Epiſcopi ceſſerunt.

Hunc ordinem amplectitur noſtra Eccleſia, hos dignitatis in miniſterio gradus ſeruientes decoro & diſciplinæ agnoſcit. Nec mouetur Anabaptiſtarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Eccleſiam Chriſti barbaricum quendam hominum cœtum, ſine ordine fingunt: in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut vocationum ratio habeatur, cùm habeat noſtra Eccleſia non ſolùm exemplum Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ, verùm etiam mandatum Spiritus ſancti, omnia ordinatè & decenter ad ædificationem faciendi.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT VI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Poteſtas Eccleſiaſtica Symbolo clauium. Matthæi 16. vbi dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœlis: deſignatur. Claues itaq; regni cœlorum ſunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum quod eſt Eccleſia, adminiſtratur, hoc eſt, aperitur & clauditur prædicatione Euangelij. Proinde claues regni cœlorum nihil aliud eſſe poſſunt, quàm munus & poteſtas adminiſtrandi Eccleſiam Chriſti, idq; ſecundũ verbum Chriſti.

Appellationis ratio hæc eſt, qui œconomi conſtituuntur in aliqua domo, iis traduntur claues, vt omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini ſui. Inde factum eſt, vt clauium Symbolo in ſcripturis ſignificetur domus adminiſtratio. Eſai. 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, aperiet, & nemo claudet, claudet, & nemo aperiet. Hic apertè clauis domus Dauid ſignificat adminiſtrationem regni Dauidici. Vnde miniſtri verbi, qui prædicatione verbi aditum ad cœlum patefaciunt recipientibus verbum, & clauſum eſſe cœlum inobedientibus verbo docet,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Oeconomi regni Dei, & claues regni cœlorum habere dicuntur.

Quare Eccleſiaſtica poteſtas recte definitur eſſe facultas Eccleſiæ data, qua ipſa recipit (quos iubet Dominus, remiſſis peccatis) in conſortium regni ipſius: reiicit quos ipſe reiici præcipit: paſcit receptos, & regit verbo, Sacramentis & diſciplina, vt veterem hominem indies magis magiſque aboleant, & nouum inſtaurent: Eiicit rurſus ex conſortio regni Chriſti, qui ſuis moribus promerebant, ac iterum eiectos, ſi egerint pœnitentiam, recipit: Poſtremum vocat miniſtros ad miniſterium verbi, quibus hanc adminiſtrationem commendat. Hæc vera Eccleſiaſticæ poteſtatis eſt deſcriptio, quæ in genere ita quoque definiri poteſt, quod ſit munus Eccleſiæ collatum, quo ipſa adminiſtrari debeat iuxta verbum Dei.

Quod autem in verbo Dei fundata debeat eſſe hæc poteſtas, ex eo liquet, quod Paulus omnẽ poteſtatem à Deo datam Eccleſiæ ad ædificationem (fidei) dicat: Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei, id verbo Dei continetur. Proinde poteſtas Eccleſiaſtica omnis vt ex verbo eſt, ita in eodem verbo incluſa exiſtit. Et cum dominus Iohan. 7. dicit: Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me, miniſtris Euangelij omnibus, quam in docendo regulã ſequi debeant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſuo exemplo præſcribit. Non igitur Eccleſiæ poteſtas infinita eſt, ſed certis limitibus definita, vt quæ verbo Dei ſit ſubiecta & ei incluſa.

Ex his etiam manifeſtè colligitur, tria requiri in poteſtate Eccleſiaſtica. 1. Vt à Deo ſit data. 2. Vt in ſalutẽ & ædificationem Eccleſiæ exerceatur. Vt verbo Deo nitatur. Data quidem eſt toti Eccleſiæ, ſed eam ritè exercent, qui mandato eius fideliter obediunt legitimè vocati, idque ſi verbum Dei tanquam vnicam agendi regulam ſequantur.

Porrò hæc Eccleſiaſtica poteſtas duplex eſt, nimirum Ordinis & Iuriſdictionis. Ordinis poteſtas eſt miniſterium verbi, quo recipiũt in Eccleſiam eos, qui vel dant ipſi Chriſto nomina, vt illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri cõpuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Eccleſiam communicato Baptiſmo. Vel qui offeruntur Eccleſiæ per credentes, vt, Infantes, qui pro ſe loqui non poſſunt, quos Dominus nihilominus vult recipi in Eccleſiam, iuxta illud: Baptizantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadẽ poteſtate in Eccleſiam receptos regunt doctrina, Sacramentis & ceremonys. Hanc poteſtatẽ ideò ordinis eſſe dico, quia certam & ordinatam regulã habet, quam ſemper ſequi debet, nec in bene cõſtituta Eccleſia requirit deliberationem, aut ſenatus Eccleſiaſtici ſen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tentiam, ſed ad miniſteriũ vocati miniſtri, iuxta ordinis præſcripti rationem ſe gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet.

Altera pars poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt Iuriſdictio, quæ maxima ex parte pendet à poteſtate clauium. Hæc nihil aliud eſt, quàm ius ſpiritualem politiam conſeruandi. Et in tribus conſiſtit. I. In cognitione veræ doctrinæ. II. In improbatione falſæ doctrinæ. III. In diſciplina.

Quod autem Eccleſia vniuerſalis habeat ius cognoſcẽdi veram doctrinam, teſtantur plurima teſtimonia. Chriſtus inuitat ad ſe omnes, vt à ſe diſcant. Apoſtoli mittuntur vt doceant. Deus requirit noticiam ſui verbi, ſine qua ſalus nemini contingere poteſt. Quare horrendo ſacrilegio tenentur Papiſtæ, qui laicos arcẽt à lectione ſacrorum librorũ, & interdicunt, ne ſacra Biblia vulgata lingua excudantur, & legantur à laicis (vt vocant) quare declarant ſe immanes hoſtes eſſe ſalutis hominũ, quos Dominus Luc, 11. obiurgat dicẽs: Væ vobis legisperitis, qui tuliſtis clauẽ ſciẽtiæ, ipſi nõ introiſtis & eos qui introibãt prohibuiſtis. Item, Mat. 27. Væ vobis Scribæ & Phariſæi, Hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, vos enim non intratis, nec aduenientes ſinitis intrare. Hæc vehemẽs obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Phariſæos qui ſibi docendi ius vendicant, ſed interim veram viam

ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ad Chriſtum intercludunt.

Deinde quod ius habeat Eccleſia improbandi falſam doctrinam, oſtendit mandatum Chriſti, Matt.6. Cauete à Pſeudoprophetis, Mat.8. Lucæ 12, Cauete à fermēto Phariſæorum. Item ad Gal.1. Si quis aliud docuerit Euangelium, anathema ſit.

Tertia Iurisdictionis pars eſt Diſciplina, qua membra corporis Chriſti, hoc eſt, Eccleſiæ inter ſe cohærēt. Nā vt doctrina ipſa eſt veluti anima Eccleſiæ: Ita diſciplina inſtar neruorū eſt, quibus membra ſuo quoq; loco aptātur, connectuntur & continētur. Huius diſciplinæ magna laus eſt. Prædicatur enim eſſe ſanitatis ſubſidium, ordinis fundamētum, vnitatis vinculum. Nam ſine diſciplina nulla domus, nulla Reſpublica incolumis perſiſtere poteſt. Et quia quæq; familia, quò honeſtior fuerit, eo iuſtiorem ſectatur diſciplinam, par eſt, vt omnium honeſtiſſima familia Chriſti, hoc eſt, Eccleſia, optima diſciplina regatur. Quare huc pauca de diſciplina Eccleſiaſtica adijciā, idq; non ex Pontificiis decretis, quæ ſapiunt tyrannidem, Sed ex verbo Domini, traditione Apoſtolica, & exemplo purioris Eccleſiæ.

Definitur autem diſciplina Eccleſiaſtica hoc pacto, quod ſit pædagogia quædam, qua homines in familiam Chriſti recepti coërcētur, & ad pietatem, iuſticiam, modeſtiamq; aſſuefiunt, ne quid

adeò auguſta profeſſione indignum committant, ſed vt iuxta doctrinæ Euangelicæ præſcriptum ſinguli ſuum officium faciant.

Eſt autem hæc diſciplina duplex, Communis & cleri peculiaris. Illi ſubeſſe omnes debent ex æquo, huic ſoli clerici.

Porrò Communis duplex eſt: Ordinaria & Extraordinaria: de quibus diſtinctè deinceps dicendum eſt, ac primùm de ordinaria.

Ordinaria itaq; diſciplina eſt, quæ verbũ Dei ac traditionem Apoſtolicam pro regula habet, à qua nunquam licet diſcedere. Eſt enim iuris diuini, ac depẽdet propriè à poteſtate clauium. Hæc quia lapſus contra legitimam viuendi rationem corrigit, primùm lapſuum genera nobis ſunt explicanda: deinde qualis diſciplina in ſingulis obſeruari oportet: poſtremo penes quos ſit corrigẽdi facultas, declarandum eſt.

Lapſus itaque diſciplina corrigendus duplex eſt. Occultus nimirum & manifeſtus, Occultum voco, cuius vnus aut pauci admodum ſunt cõſcij. Manifeſtum verò, qui eſt publicè notus & apertus. Occultus rurſus aut ex ignorantia aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifeſtus ſeu publicus aut delictum eſt, aut flagitiũ. Delictum quidem quod errore vel infirmitate perpetratur, aut etiam caſu inopinato: flagitium vero eſt enorme ſcelus, vt homicidium, adulterium,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

uſura, furtum, &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaſerũt: alia paucos tantum de multitudine. Nunc qualis in his lapſibus diſciplina adhibenda ſit videamus. Si itaque lapſus occultus eſt, regula emendandi ac corrigendi, quam Dominus præſcribit Matth. 18. ſequenda eſt. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem te nõ audierit, adhibe tecum adhuc vnum aut duos, vt in ore duorum aut trium teſtium conſiſtat omne verbum. Quod ſi nõ audierit eos, dic Eccleſiæ. Quod ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi velut Ethnicus & Publicanus, hoc eſt, prophanus & impius. Amen dico vobis: quæcunq; ligaueritis ſuper terrã, erunt ligata in cœlo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlo.

In hac concionis Chriſti pericopa, quatuor ſunt nobis diligenter obſeruanda. Primùm eſt mandatum Chriſti, quod nemo contemnere citra magnum ſacrilegium poteſt. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, id eſt, te conſcio vel ſub tua conſcientia. Nam in græco eſt ἐις σὲ, quod phraſi græca non ſignificat contra te, ſed coram te, ſeu te conſcio. Eſſet enim contra Chriſti doctrinam, propriam iniuriam perſequi. Deinde monſtratur hic præcipuum diſciplinæ Eccleſiaſticæ fundamentum, quod eſt priuata correptio. Vade in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

quit, & argue eum inter te & ipſum ſolum. Tertio loco indicantur gradus priuatæ correptionis & tres enumerantur. Primus, vt arguas ipſum pro modo delicti inter te & ipſum ſolum: hoc cum dicit Dominus, non vult vt peccatum fratris, quod tibi ſoli aut pauciſſimis eſt notum, omnibus manifeſtum facias. hoc enim cum caritate fraterna pugnat, & magis ad deſtructionem quam ædificationem facit. Nam alijs ſcãdalo eſt poſtquam enotuit factum. Quod ſi hoc primo gradu promoueris aliquid, & emendauerit ſe reus frater, feciſti officium, & lucratus es fratrem tuũ. Verum ſi hac via nihil profeceris, gradus ſecundus tentandus eſt: hoc eſt, adhibebis vnum aut alterum teſtem tecum, ac in ipſorum præſentia conaberis fratrem in viam reuocare. Quod ſi fruſtra feceris, adhuc non deſperandum de fratre, ſed extrema tentanda ſunt, & coram Eccleſia, hoc eſt, vel coram ſenatu Eccleſiaſtico, vel coram pluribus fratribus, cõtumacem obiurgabis, vt vel hoc pacto ſuffuſus rubore reſipiſcat. Verum ſi hac via nihil ſuccedit, habendus eſt pro impio & prophano, qui nihil habet commune cum Eccleſia Chriſti. Tunc enim verè iſti contumaci continget, quod Salomon Prouer. 15. dicit: Qui increpationes odit, morietur. Poſtremò Eccleſiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronunciat his verbis: Amẽ dico vobis, Quæcunq; liga-

ueritis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Eccleſiæ infrà plura dicenda ſunt.

Porrò, ſi lapſus fratris fuerit manifeſtus, ſequẽdum eſt præceptum & factum Pauli. 1.Tim. 5. præceptum habetur in hũc modum: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum niſi intelligatur de manifeſtis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipſum ſolum, ſtare non poteſt. Quare non dubium eſt, quin de emendatione publicorum delictorũ intelligendum ſit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli, quo præceptum cõfirmatur, habetur ad Galat.2. vbi Petrum palàm in facie Eccleſiæ obiurgauit. Fuit enim lapſus Petri Eccleſiæ præſenti cognitus. Ex his duas colligamus regulas. Priorẽ, In occultis delictis corrigendis procedendum eſt ſecundũ gradus à Domino præſcriptos: Nimirum, vt primum ſolus, deinde adhibitis teſtibus, poſtremo coram Eccleſia, ſeu quibuſdã delectis viris, quorũ pietas & grauitas eſt ſpectata, fratrem delinquẽtem corripias. Poſteriorem: In manifeſtis delictis ſtatim procedendum eſſe ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, idq́; cùm vt lapſus emendetur, tùm vt reliqui fratres timeant, & ipſius exemplo reddantur cautiores.

Verum quemadmodum in occulto lapſu, ita etiam in publico prudenter caſtigatio adhibenda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſt. Si enim quis lapſus eſt ignorantia aut infirmitate, ſufficit paterna & blãda admonitio cum exhortatione in poſterum vitandi tale delictum. At ſi ex malicia peccatũ est, lapſus quidem occultus ſeuerius corrigẽdus: Manifeſtus verò excommunicatione feriendus est, ſed ita tamẽ omnia moderanda ſunt, ne caſtigationis ſeueritas errantem in deſperationem adigat. Est enim æquitate & clementia temperanda diſciplina Eccleſiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus est, ne impunitate, quæ peccandi illecebra est, mali reddantur audaciores. Ac rurſus quia periculũ est, ne is, qui caſtigatur, animũ deſpõdeat, adhibenda eſt moderatio, nempe vt Eccleſia ſimul atq; reſipiſcentiam illius certò cognouerit, ad dandam veniam ſit parata. Loco huius regulæ de moderatione, ſit nobis conſilium Pauli 2. Cor. 2. qui obſecrat Corinthios, vt inceſtum reſipiſcentem caritate proſequantur, condonent ei flagitium, ac pœnitẽtem conſolentur, ne forte abundantiori triſticia abſorberetur. Quemadmodũ enim correptio fraterna à caritate proficiſci, ita etiam in emẽdationem & ædificationem fratris delinquentis tendere debet: Id quod euincitur ex finibus diſciplinæ Eccleſiæ, vnde conſilium in corripiendis fratribus omnino petendum est.

Sunt autẽ tres fines caſtigationis Eccleſiaſticæ, ac potiſſimũ excommunicationis. Primus eſt,

ne cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur, qui turpem ac flagitioſam vitam degunt. Secundus, ne aſſidua malorum conſuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit. Tertius, vt lapſi pudore ſuffuſi tandem reſipiſcant & reconcilientur Eccleſiæ. Ex his finibus ſatis apparet, in caſtigatione Eccleſiaſtica gloriam Dei quærendam, ædificationem Eccleſiæ, & reſipiſcentiam lapſi fratris, Quò ſi reſpexerimus, non erit difficile ſeueritatem æquitate & clementia temperare.

Reſtat vltima diſtinctio, qua flagitia alia in multitudinem graſſantia, alia paucorũ eſſe dixi: de quibus hoc loco in vniuerſum tenendum eſt, Quod ſuo genere omnino digna ſint excommunicatione, vt teſtatur dictum Pauli 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter vos, vel ſcortator, vel auarus, val idolorũ cultor, vel ebrioſus, vel maledicus, cum huiuſmodi nec cibũ ſumere permitto. Verum hîc, prout ſtatus eſt præſentis Eccleſiæ, cauendum eſt, ne in maiorem deſtructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat venenum. Quare cẽſeo ſequendas eſſe duas regulas Auguſtini, quarum prior eſt de peccatis in multitudinem graſſantibus, qualia, proh dolor, in hoc regno ſunt, ebrietas, luxus veſtium, comeſſationes, vſura, & huius generis ferè infinita: Non aſperè, inquit, quantum exiſtimo, non duriter, non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

modo imperioſo, iſta tolluntur magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agēdum eſt cum multitudine peccantiū. Hoc Auguſtini conſilium regulam præſcribit agendi cum multitudine peccantium: quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis ſupra poſitis. Nam ſi hîc excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animoſos malos. Neq; tamen ex eo ſequitur nō eſſe taxanda publice graſſantia ſcelera, ſed tantum modum caſtigādi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Auguſtinus: Seueritas exercēda eſt in peccata paucorum. Hæc enim ſtare poteſt cum correptionis Eccleſiaſticæ finibus.

Porro hic duo genera hominum admonere oportet, Nimirum infirmos, ne deficiant ab Eccleſia propter graſſantia flagitia, & Miniſtros verbi, ne vel deſpōdeant animum, vel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum ſe proficere ſuis laboribus & vigilijs animaduertunt. Infirmi itaq; ſciant, abſtinendum eſſe à flagitioſis, quantum ad priuatam conuerſationem attinet, nō quantum ad Eccleſiæ externam communionem, niſi cenſura Eccleſiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apoſtoli, 2. ad Theſſ. 3. Præcipimus autē vobis fratres in nomine Domini Ieſu Chriſti, vt ſubducatis vos ab omni fra-

tre

tre ambulante inordinatè. Non enim hic Paulus de externa Eccleſiæ communione agit, ſed de priuata conuerſatione & familiaritate. In libertate enim noſtra ac facultate poſitum eſt, an familiariter verſari cum ſceleratis velimus, nec ne. At in arbitrio noſtro nequaquam poſitum eſt, à communione Eccleſiæ abſtinere.

Obſeruetur & hæc regula Auguſtini: In corripiẽdis fratribus, miſericorditer corripiat homo quod poteſt: Quod autem non poteſt, patienter ferat, & cũ dilectione gemat ac lugeat. Miniſtri verbi huius regulæ ſint memores, quod omnis pia ratio & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatem ſpiritus in vinculo pacis intueri ſemper debeat. Quiſquis igitur vel quod poteſt arguendo corrigit, vel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis vinculo excludit: vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat, hic à maledictione liber & ſolutus eſt: Ita enim eradicanda ſunt zizania, ne frumenta lædantur.

Iam penes quos ſit corrigendi facultas breuiter eſt dicẽdum. Quantum igitur attinet ad priuatos lapſus omnium Chriſtianorum, qui eius lapſus ſunt conſcij, officium eſt eos corrigere doctrina, admonitione & obiurgatione, iuxta gradus à Chriſto præſcriptos, qui ſuprà enumerati ſunt & declarati. Publica delicta à miniſtris verbi pa-

làm coram omnibus arguenda ſunt, ſi videbitur ad ædificationem facere: Idq; non vnius paſtoris cenſura, ſed vel totius Eccleſiæ, vel ſaltem quorundam grauium virorũ, qui vice totius Eccleſiæ funguntur, fieri oportet: Ita tamen, vt paſtor toti Eccleſiæ excommunicationis ſententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Eccleſia ſeruata eſt, & habet pro regula Apoſtolicam traditionẽ 1. Cor. 5. Præterea eiuſdem Eccleſiæ eſt, emendatos in Eccleſiã recipere per miniſtros verbi, qui miniſtri pœnitentiam ſeriam eorum, qui reconciliari Eccleſiæ cupiunt, exponere debent.

Hactenus de ordinaria diſciplina, quæ propriè dependet à poteſtate clauium, huic ſubſeruit ordinatio certi temporis, loci, quando & vbi populus conuenire debeat, ad audiendum verbum, & ad ſacrã Cœnam. Hæc ordinatio tametſi quantum ad certi temporis & loci circumſtantias attinet, eſt libera, vt quæ non obliget nos verbo Dei: tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini eſt. Omnibus enim mandatum eſt verbum audire, & participare Sacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & vbi verbum & Sacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, ſed libenter ſe huic diſciplinæ Eccleſiaſticæ parti ſubijcit. Nec hoc pugnat cum Chriſtiana libertate. Nam qui in Chriſto ſunt liberi, vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſciūt ſe per CHRISTVM *à peccato, maledictione Legis, ac ritibus humanis eſſe liberos: Ita quoq; norunt, ſe diſciplinæ & ordinis gratia, quantum ad externum Eccleſiæ regimen attinet, honeſtæ ac piæ diſciplinæ ſubiectos eſſe.*

Hactenus de communi diſciplina & ordinaria dictum eſt: Nunc paucis de Extraordinaria dicendum. Hæc nec tempus, nec modum, nec formam præſcriptam verbo Dei habet: ſed in Eccleſiæ arbitrio poſita eſt, & temporū rationem cum euentu habet, vnde in hac extraordinaria diſciplina reſpicere oportet ad tria tempora, præteritum, præſens & futurum. Ad præteritum, vt ſi aliquid præter opinionem euenit, veluti magnorū virorum liberatio è periculis, fœlix Eccleſiæ & miniſterij verbi ſucceſſus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus. Hic officium miniſtrorum verbi fuerit, conſentientibus præcipuis Eccleſiæ membris populū certo tempore conuocare, ac ad gratiarum actionem inuitare. Ad præſens, vt ſi graſſari incipiat peſtilentia, vel fames, vel bellum, hic populus conuocandus eſt: exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, inſtituenda eſt. Ad futurum tempus, vt ſi vel clades aliqua imminere videtur, vel aliqua magna deliberatio, ſiue de religione, ſiue de ſtatu politico ineunda eſt, piorum paſtorum officium fuerit, hortari populum ad ſolennes preces, vt Dominus pericula imminentia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vel auertat prorſus, vel conuertat, in ſui nominis gloriam, ac deliberationes inſtituẽdas ſuo ſpiritu gubernet. Hæc extraordinaria diſciplina cùm Prophetarum, tùm Apoſtolorum purioris'q́; Eccleſiæ exempla habet, Quare nequaquam, vbi res poſtulat, negligenda eſt.

Nunc reſtat diſciplina, quam cleri peculiarem dixi. Hæc canone & executione conſtat. Canon verſatur circa quatuor. Aliàs enim circa certarũ rerũ prohibitionem, vt ne quis clericus venationi, ne quis aleæ, ne quis commeſſationi, ne quis fœnori aut mercaturæ vacet, ne quis laſciuis ſaltationibus interſit. Aliàs circa certa exercitia, vt ſunt Cantationes, Sacræ lectiones, vigiliæ: Aliàs circa officiorum in Eccleſia diſtinctionem, vt in Eccleſia alius doceat, alius recitet aliquid ex ſacris literis, alius præſit Cœnæ Dominicæ. Aliàs circa pœnas, quarum gradus fuerũt, priuata obiurgatio ab Epiſcopo, publica à conſeſſu Epiſcoporum & Presbyterorum, depoſitio ab officio, excommunicatio, Extremus gradus fuit anathematizatio, quæ ſolum adhibebatur contra obſtinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cerinthus &c. Veteris enim Eccleſiæ mos fuit, ſine vi externa in ſuum clerum animaduertere. Huius diſciplinæ executio potiſſimum Epiſcopis commiſſa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando ſæpius in anno ſynodos prouinciales conuocabant, vbi non vnius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vnius Epiſcopi cenſura, ſed totius cleri collecti ſentētia res agebatur. In hiſce Synodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de diſciplina, atque alijs rebus Eccleſiæ vtilibus tractabatur, atque tantiſper res fœliciter ſucceſſit, donec dominandi libido inuaſit Papam, aliosq́ creatos ab eo Epiſcopos. Hæc de diſciplina Eccleſiaſtica communi & clericali dicta ſint. Verùm ſi quis cupit priuati hominis diſciplinam, ſciat eam in quatuor conſiſtere, vt ſuos affectus petulantes & cogitationes prauas meditatione verbi & oratione domet: vt verba pietate regat, vt facta ad normā legis exigat, vtq́ geſtus ſimiliter pietati congruos amet. Sed de his ſatis. Nunc de tertia hierarchiæ Eccleſiaſticæ parte dicendum eſt.

CAPVT XII.
DE AVTORITATE ECCLESIASTICA.

CVM poteſtate coniuncta eſt autoritas: in qua duo conſideranda. Vnum, Quarum rerum ſit. Alterum, penes quas perſonas reſideat Eccleſiæ autoritas. Duas res ſubijciunt Eccleſiæ autoritati, traditiones nimirum & interpretationes ſcripturæ. Traditiones ſunt ritus, qui abſq; ſcriptura traditi dicuntur, vel ab Apoſtolis, vel poſt Apoſtolos à ſanctis Patribus. Huius generis ſunt baptiſma infantium: obſeruatio diei Dominicæ:

quod Cœna Domini à ieiunijs celebretur, & à ieiunis percipiatur: Item canones plerique de diſciplina Eccleſiæ & cleri. Sed quid ſentiendum ſit de huiuſmodi traditionibus, vide in locis Theologicis Philippi.

Interpretationes ſcripturæ ſunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur & in lucem producuntur, quæ obſcura videbantur. In hoc genere ſequenda eſt regula Pauli, nimirum quod omnis ſcripturæ interpretatio debeat eſſe anologa fidei: hoc eſt, conuenire debeat cum primis & apertis pronunciatis ſcripturæ, continentib. veræ religionis fundamenta. Deinde & hoc diſcrimen obſeruetur, quod dicta interpretum ſint in triplici genere. Alia enim ſunt demonſtrata: Alia probabilia, ſed præter ſcripturam: Alia pugnantia cũ ſcriptura.

Primi generis ſumma eſt autoritas, nam eiuſdem firmitudinis ſunt, quæ immota conſequentia ex verbo aperto Dei colliguntur, atque ipſa oracula Dei. Huc pertinet ſymbolum Nicenũ. Medium genus tantiſper propter autoritatem Patrum retineri poteſt, donec à Sophiſtis in malam conſequentiam trahatur. De poſtremo genere vtilem tradit regulam Ambroſius lib. 1. Officiorũ: Nos noua omnia, quæ Chriſtus nõ docuit, iure dãnamus, quia fidelibus via Chriſtus eſt. Si igitur Chriſtus non docuit, quod docemus etiam nos, id deteſta-

deteſtabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum ſcriptis cum autoritate ſcripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum: quod autem non congruit cum pace illorum, reſpuendum eſt, ſed de his ſupra.

Reſtat vt dicatur, penes quas perſonas reſideat autoritas Eccleſiæ. Papa ſibi hanc autoritatem vendicat, ſed falſo: Eſt enim autoritas Eccleſiæ fundata in oraculis Dei, cõtra quæ nulla humana autoritas valet. Quare ſciendum eſt, hanc autoritatem penes totam & vniuerſam Eccleſiam eſſe, ſed diuerſimodè. Maior enim eſt eorum in Eccleſia autoritas, qui ex veris fructibus ſpiritus declarant, ſe ſpiritum Chriſti habere. Item maior piorum miniſtrorum, quàm laicorum. Amplior adhuc penes pios doctores, longo tempore excercitatos. Grandior adhuc penes piorum conſilia, vbi ex fructibus ſpiritus Chriſti adeſſe cognoſcitur. Verùm hîc iuxta conſilium Pauli 2. Corinth. 11. probandi ſunt ſpiritus, an ex Deo ſint: quod nulla alia re certius fieri poteſt, quàm ipſa ſcriptura, ipſa lege Dei, ad quam Dominus ipſe probationem ſpirituum exigendam præcepit, Deut. 13. his verbis. Si ſurrexerit in medio tui Propheta, qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi eamus & ſequamur Deos alienos, quos ignoras, &

ſeruiamus eis, non audies verba prophetæ illius aut ſomniatoris, quia tentat vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non. In toto corde, & in tota anima veſtra, Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite, & audite vocem eius, ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Quod autem interpretationẽ ſcripturarum certis perſonis, & certo hominum ordini aſſcribunt, falſiſſimum eſt. Nam interpretatio ſcripturarum donum Dei eſt, quod largitur Dominus in Eccleſiæ ſuæ ædificationem cuicunque voluerit. Hæc breuiter de Hierarchia Eccleſiaſtica, & eius partibus ſint dicta.

CAPVT XIII.
SATISFACTIO.

VT autem doctrina de Satisfactione clara & perſpicua habeatur, Primũ de ciuili ſatisfactione: Secundò, de ea quæ corã Deo valet. Tertiò, de Eccleſiaſtica ſatisfactione dicendũ eſt.

Ciuilis ſatisfactio duplex eſt. Hominibus enim læſis dupliciter ſatisfit. Vno modo, cùm hi qui offenderunt, læſis tantum præſtant rei vel officij, vt id quod læſis iniuria detractum eſt, iure compenſatum habeatur. Alio modo, cum hi, qui offenderunt, culpam tantum agnoſcunt, & dolere eam ſibi teſtantur, veniamque ſupplices orant, cum

officij in poſterum plenius præſtandi promiſſione.

Hæc duplex ciuilis ſatisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari poteſt, ſed hoc ſeruato diſcrimine. Quantum enim ad priorem attinet modum ſatisfaciendi, ſolus Chriſtus ſatisfecit Patri pro iniuria DEO ab humano genere illata. Hunc enim ſolum Scriptura prædicat eum eſſe, qui ſua victima Patrem cœleſtem placuerit, vnde ſolus eſt expiatio pro peccatis noſtris. Supra eum ſolum correctio pacis noſtræ, per ſolum eius nomen obtinetur remiſſio peccatorum. Vnde conſtat ex Scriptura, quod hic Ieſus Chriſtus ſit iuſta ſatisfactio pro omni offenſa, qua cœleſtem Patrem offenderat genus humanum. Huius ſatisfactionis ſoli credentes participes ſunt. Quare ſacrilegium eſt, tribuere vlli rei hanc ſatisfactionis gloriam, quæ ſoli Chriſto competit. Verùm quia iuſtificati ſatisfactione Chriſti ſæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & deinde ſupplices per veram pœnitentiam deprecamur culpam per Ieſum Chriſtum, dicimur interdum à ſanctis patribus Deo ſatiſfacere: ſed vt Filij offenſum patrem pœnitentia ſibi conciliant. Hinc Cyprianus: Offerimus vobis animi & conſilij noſtri ſalutare munus, & quia odiſſe non licet nobis, & ſic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria vicem reddimus, Hortamur, dum facultas, dum aliquid de

ſeculo ſupereſt, Deo ſatisfacere, & ad veram religionis candidam lucem de profundo tenebroſæ ſuperſtitionis emergere.

Eccleſiaſtica ſatisfactio pars eſt diſciplinæ Eccleſiæ, & refertur non ad tribunal Dei, ſed ad placandum offenſos fratres in Eccleſia. Fuitque olim ritus externus Eccleſiæ, non pertinens ad conſcientiam ſeu remiſſionem peccatorum coram Deo: Sed duos alios fines habuit, vt exploraretur, an ſeriò redirent lapſi ad Eccleſiam, deinde etiam vt alij admoniti diligentius regerent mores, ne ſimili pœna aliquando lapſi caſtigarentur, Hæc ſatisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant à lapſis coram Eccleſia, quãdo recipiebantur, diuiſerunt ſancti Patres in Cõtritionem (quæ ex lacrimis pœnitentis agnoſcebatur) Confeſſionem (qua reus coram Eccleſia deplorabat ſuum lapſum) & Satisfactionem, qua ſatisfiebat Eccleſiæ. Has poſtea indocti Monachi ad conſcientiam tranſtulerunt. Hæc quia ad poteſtatẽ Iurisdictionis pertinebat, non priuato vnius paſtoris arbitrio, ſed maturo deliberatóque ſeniorum conſilio, res gerebatur, ne quid imperito aut intempeſtiuo zelo fieret contra caritatis regulam: aut etiam, ne crimen lapſi propalatum vnius zelo maius ſcandalum excitaret.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT XIIII.

CHRISTIANA LIBERTAS.

LIBERTAS CHRISTIANA *eſt manumiſſio ſpiritualis, parta ſanguine Chriſti, quã offert Euangelium credentibus in Chriſtum: per quam liberati à peccato, à dãnatione legis ac ritibus humanis, donamur Spiritu ſancto: vt formidoloſæ noſtræ conſciẽtiæ pacificentur, & ſub cruce gloriemur, certi quod breui liberator noſter ſit nos ex omnibus malis erepturus: vt amplius non ſimus hominum ſerui, hoc eſt, humanarum traditionum, ſed vt liber populus, ijs libere boni ordinis, & decori ſeu diſciplinæ gratia vtamur, citra opinionem iuſticiæ, cultus, meriti, neceſſitatis. Hæc deſcriptio multa continet. Primùm, quod libertas Chriſtiana nõ ſit ciuilis aut carnalis, ſed ſpiritualis, vt quæ in Chriſti regno ſpirituali locum habet, & in conſcientia dominatur. Deinde quia natura ſumus ſerui peccati, monet deſcriptio, quod ſanguine Chriſti ſit hæc parta libertas, quæ vt offertur per Euangelium, ita fide recipiẽda eſt. Si enim Filius vos liberauerit (inquit liberator noſter) vere liberi eritis.*

Deinde recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametſi natura cõiuncti ſunt, tamen eos diſcerni vtile eſt: vt cor pium inde maiorem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

conſolationem haurire poſſit. Primus itaq; gradus eſt liberatio à peccato, cum quo ſecundus libertatis gradus cōiunctus eſt, liberatio à maledictione legis. Chriſtus enim (inquit Paulus) redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictū. Et ſignificanter dicitur, à maledictione legis: nam quantum ad obedientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati ſumus, vt Domino ſeruiamus, præſtemusq; ei iuxta verbum obedientiam. Tertius gradus eſt donatio Spiritus ſancti, per quem non ſolùm confirmatur primus & ſecūdus, verum etiam viuificamur ad præſtanda ea opera, quæ ſpiritualis vita requirit. Et tametſi opera ſic facta propter vicioſitatem carnis minimè ſatisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis ſpiritum, quo donati ſunt credentes. Quartus gradus eſt, quod liberi ſimus à ritibus, non ſolum Moſaicis, verū etiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conſcientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galatas, & ad Coloſſenſes diſputat.

Verùm ne quis abutatur hac libertate, Fines quoq; adiecti ſunt, vt, pacificatio conſcientiarum contra peccatum & ſententiam legis, Conſolatio in cruce, liber vſus rituum externorum, ne cōſcientijs noſtris laqueos inijciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritasq; ſuadent, vt pios ritus, ordinis diſciplinæq; gratia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

gratia ſeruemus, modò ne cultus Dei neceſſarius aut opinio iuſticiæ, meriti & neceſſitatis in illis collocetur.

CAPVT XV.
CEREMONIA.

CEremoniæ ſunt ritus & ordinationes, ad regendam Eccleſiaſticam politiam inſtitutæ. Harum aliæ pugnãt cum verbo Dei, quales pleræq; hodie papiſtarum, à quibus liberos nos eſſe ſuperiore capite declaratum eſt: Aliæ non pugnãt cum verbo Dei, ſed aut apertum verbũ & mandatum habent, vt Baptiſmus & Cœna Domini, Aut faciunt reuera ad conſeruãdam doctrinam & politiam Eccleſiaſticam, & ſunt à ſenatu Eccleſiaſtico, ordinatæ, vocanturq; à Paulo παραδόσεις, id eſt, traditiones. Hæ traditiones aut decori aut ordinis gratia inſtitutæ eſſe debent. Decori quidem partes duæ ſunt: Prior eſt, vt excitemur ad pietatẽ illis adminiculis. Poſterior, vt modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec hiſtrionicæ eſſe debent, quales pleræque in Papatu fuerunt. Ordinis verò partes ſunt tres. I. Vt præſidentes habeant certam agendi regulam. II. Vt auditores aſſueſiant ad obedientiam & diſciplinam. III. Vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu paci & tranquillitati conſulatur. Sed de hac re ſupra dictum eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT XVI.

ADIAPHORA.

TRiplicia ſunt opera. Quædam enim opera neceſſario facienda ſunt, vt quæ expreſſo verbo Dei præcipiūtur: Quædam neceſſariò cauēda ſunt, vt quæ Deus aperto verbo prohibuit: Quædā ſunt inter hæc media, quæ vſitatè ἀδιάφορα vocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα vocat, de quibus quid ſentiendum ſit, breuiter exponam.

Vſitatè definiunt ἀδιάφορα res eſſe, quæ neque mandantur neq; prohibentur verbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum eſt, & inprimis tres regulæ obſeruandæ ſunt. Prima, operis in ſpecie non expreſſe præcepti vel prohibiti genus, aut eſt præceptum aut prohibitum. Si præceptum eſt genus, recte opus cenſetur ἀδιάφορον. At ſi genus prohibitum eſt, nequaquam opus ἀδιάφορον dici poteſt. Eſt enim in genere prohibitum. Celebrare Miſſas hodie Papiſtæ calamitant eſſe adiaphoron, quia vt nullibi eſſe præceptum, ita nec prohibitum eſſe vociferātur. Verum quia genus eius, quod eſt colere Deum mādatis hominum, aperte prohibitū eſt, Sequitur & hanc prophanationem Miſſaticam in genere interdictam eſſe, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde ſic definiēda adiaphora colligo: quod

vera adiaphora ſint, cum genus quidem facti eſt mandatum, Specierum vero circumſtantiæ ſunt liberæ & indifferentes: vt verbum audiendum eſt ex mandato Dei, decorum ſeruandum eſt & ordo. Sed circumſtantiæ, loci, temporis, veſtitus ſunt liberæ & indifferentes.

Secũda regula: In adiaphoris & opus & vſus indifferẽtia eſſe debent. Adiaphorum natura eſt, candida & linea veſte res ſacras, vt Baptiſmum, Cœnam Domini peragere. Verum ſi vſus non eſt liber, ſed ſuperſtitionis gratia ſeruatur, nõ poteſt amplius inter res adiaphoras numerari: tũ enim vt in caſu confeſſionis adiaphora eſſe deſinunt. Quare recte fecerunt miniſtri verbi, qui per nouas & papatum redolentes cõſtitutiones, voluerunt cogi ad recipiẽdas iſtas veſtes, quas propter abuſum & ſuperſtitionem iam lõgo tempore abiecerant.

Tertia, Adiaphora conſiderari debent dupliciter. Primum in ſe, vt ſunt res mediæ abſq; relatione ad perſonas. Deinde ex ratione perſonarum, quæ illis vtuntur. Si per ſe conſiderãtur, neq; placent neque diſplicent Deo: vt quæ nec ſub præceptum, nec ſub interdictum ipſius cadãt. Verùm ſi ex perſonis conſiderantur, tenendum eſt hoc diſcrimen: quod perſonæ vtentes adiaphoris, aut ſunt fideles aut nõ. Si ſunt fideles, Deo placet obedientia in adiaphoris propter fidem fidelium. nec

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

obſtat quod Paulus dicit, Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum: quia nõ omnino verbo Dei carent vera adiaphora, Imo habẽt verbum quantum ad genus facti attinet, vnde æſtimationem capit opus coram Deo, vbi fides accedit. Ezechias non habuit verbum expreſſum de tollendo æneo ſerpente: attamen placuit Deo, quia genus facti mãdatum eſt, nimirum tollere Idololatriam, & Idololatriæ occaſiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eiq́ gratus cultus fuit. At ſi vtentes adiaphoris ſunt infideles, polluta ſunt & mens & conſcientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid nõ fit ex fide, peccatum eſt, hoc eſt, reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

SCANDALVM.

SCandalũ in genere eſt, quicquid alijs vel cauſa vel occaſio offenſionis eſt, & vſitate diuiditur in Datum & Acceptum. Datum quidẽ vocant, cum aliquis efficacem cauſam lapſus alijs præbet ſeu dat. Acceptum verò quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, ſibi ipſis in ruinam. Verum quia nullũ maius malum in mundo eſt, quam ſcandalum, & Chriſtus dicit: Væ mundo à ſcandalis, vtile erit vtrunq́ genus additis regulis certis de cauendis & non ca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

uendis ſcandalis explicare.

Datum itaq; ſcandalum ſi materiale ſeu fundamentum ſpectes, aut oritur ex facto in ſe malo, aut ex facto in ſe adiaphoro, ſed intempeſtiuè facto, contra caritatis regulam. Vtrumq; quidem malum, ſed illud peius. Vtrumque enim grauiter prohibitum eſt voce Dei. Et Chriſtus pronunciat, melius eſſe hominem demergi in mare, alligata mola aſinaria ad collum, quàm vlli eſſe Scandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obſeruandæ.

Prima: Scandalum datum malo facto, hoc eſt, dicto, opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes quibus ſalus curæ eſt, non ſecùs quàm infernum cauere debent.

Secunda: In vſu adiaphororum conſideretur triplex hominum genus. Quidam enim ſunt docti Chriſtianã libertatem, ideoq; firmi: quidam ſunt infirmi: Quidam obſtinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc eſt, primo & tertio, rebus adiaphoris vti licet: illis enim nõ eſt ſcandalo factum adiaphorum, Imò gaudio potius & cõſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negocijs pietatis non parum gaudent verè pij: His quidem ſcandali occaſionem præbes, ſed non cauſam efficacem. Nam occaſionem offenſionis arripiunt ſua malicia, ideoq; acceptum eſt illorum ſcandalum, & non datum abs te. De Medio genere hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſeruetur regula: quod nihil cõtra caritatem proximi faciendum ſit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Chriſtum peccant, percutientes illorum conſcientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus ſcandalizat fratrem meum nequaquam comedam carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizẽ, 1. Cor. 8. Loquitur enim hîc Paulus nõ de firmis aut obſtinatis, ſed de infirmis duntaxat. Breuiter, fides & dilectio fraterna ſatis admonere poſſunt, quando adiaphoris vtendum ſit, & quando non.

Recipit & hoc ſcandalum, quod Datum nominant, plura diſcrimina: Eſt enim priuatum, quod vnũ aut paucos offendit. Eſt & publicum, quod totum cœtum turbat. Vtrumq; ſuo genere malum eſt. Verũ hoc poſterius multò grauius, vt quod pluribus nocet.

Sumitur & aliud diſcrimẽ à differentijs perſonarum. Aliæ perſonæ in aliqua dignitate cõſtitutæ ſunt, aliæ obſcuræ priuatam vitam degunt. Quod igitur datur à perſona in dignitate conſtituta, multò grauius eſt, & meretur grauiora ſupplicia, cùm propter perſonã ipſam, qui ſuum locum, in quem à Deo euectus eſt, cõmaculat, tum propter homines alios, quibus lapſus cauſam præbuit efficaciorem ſuo facto. Vt enim quo ingẽtius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eò plura fragmenta facit: Ita quo dignior fuerit perſona, &

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

in ſublimiore dignitatis culmine conſtituta,eò plures in lapſum ſecum trahit cùm cadit. Vt,ſtudioſus peccans ebrietate , libidine , aut alio flagitio maiori offendiculo eſt,quàm miles aut nauta,atq; ideò grauiori pœna coërcendus & puniendus eſt. nam plures ſecum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non ſolus peccauit,non ſolus fuit adulter aut homicida,attamen eius peccatum propter maius ſcandalum inde ortum,in conſpectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum , iuxta dignitatis aut officiorum gradus . Atque hæc de Dato ſcandalo breuiter dicta ſufficiant.

Acceptum ſcandalum eſt,quod aliquis ſibi ſumit à rectè factis aliorũ aut alijs rebus , quod duplex,docẽdi gratia,conſtituam:nimirum,Humanum & Diabolicum.Humanũ partim impiorum, partim piorum eſt.Impiorum quidem,quando impij offenduntur piorum aut rectè factis , aut libero Adiaphororum vſu,aut etiam externo habitu ſeu Eccleſiæ forma. Nam cum impij vident cruce premi pios, & eſſe veluti reiectamenta in mundo. occaſionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi, qui offendebantur humilitate Chriſti, & calamitate Eccleſiæ. Sic Cicero ſubiectione Iudæorum motus offendebatur adeò, vt conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipſorum. Contra pij accipiunt ſcandalum , quan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

do vident impios florere, & quando Eccleſia à Tyrannis opprimitur, cùm multi innocentes trahuntur ad ſupplicia, cùm hæreſibus turbari Eccleſiam animaduertunt. Verùm hoc ſcandalum rurſus ſuperant, partim confirmante eos Spiritu ſancto, partim exemplis Eccleſiæ Chriſti, partim ardentibus precibus. Nec vllum præſtantius eſt aduerſus huius generis ſcãdala remedium, quam opponere perpetuam conſuetudinem Dei, qui in hoc mundo ideò ſinit ſuam Eccleſiam obrui varijs calamitatibus, vt olim glorificetur cum Filio ipſius dilecto.

DIABOLICVM ſcandalum voco, cùm homines præpoſterè captant, quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham, qui abſque dubio ita proteruè inſultauit patri, vt ſibi impunè peccandi licentiam acquireret. Tales hodiè videmus permultos, qui vitia ſanctorũ patrum pluſquam ſtudioſè conquirunt, vti inceſtum Loth, Ebrietatem Noæ, Adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugũ quod impoſuit Ægyptijs Ioſeph, rapinam Zachæi, vt ſine pudore ad omnẽ nequiciam ſe proijciant. Imò ex hominum vitijs quærunt, quomodo ſe obdurent ad Dei contemtum. Quare non immeritò hoc genus ſcandali Diabolicum vocaueris, vt quod calumnijs fulciatur in contumeliam Dei.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT XVIII.

CRVX.

QVIA Crvx perpetuò Eccleſiam Chriſti comitari ſolet, neceſſaria eſt doctrina de cruce, vt pij armentur aduerſus ſcãdalum crucis. Eſt autẽ crux quæuis afflictio, cum totius Eccleſiæ, tum ſingulorum membrorum in Eccleſia. Et eſt multiplex: eſt animi anguſtia, eſt corporis vexatio, eſt ſpiritus & carnis lucta, eſt ex præſenti & imminenti malo ſæpe probatio, eſt in œconomia, politia et Eccleſiaſtico ſtatu difficultas. Quatuor itaque de cruce dicemus. Primùm, de cauſis crucis. Deinde, diſcrimen inter crucem piorum & impiorũ. Tertiò, Quo animo ferenda ſit crux. Poſtremò, vnde conſolatio petenda.

Cauſæ autem crucis, cùm in nobis ipſis, tùm extra nos quærendæ ſunt. Sed vtrumq; genus varium eſt. In nobis enim tres cauſæ crucis inueniũtur. Peccatum inhabitans, Concupiſcentia inde pullulans, & quotidiani lapſus, quos peccatum originis ſeu inhabitans per ſuas concupiſcentias gignit. Iam niſi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet: adeo peſtilens radix peccatum eſt originis, vnde Sancti potiſſimum conquerũtur, vt Dauid cùm exclamat: In peccatis concepit me mater mea. Animaduer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tit enim, in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiſcentiam eſſet peractus. & Paulus, cum inquit: Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius? Nam ex lucta carnis & ſpiritus, tantam tribulationem in ſe ſenſit, quod optarit mori liberariq́; ab hac cruce. Ob hāc igitur cauſam crux neceſſaria eſt Eccleſiæ, vt quaſi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium ferociat aduerſus ſpiritum. Hinc David: Bonum eſt mihi, quod humiliaſti me. Quamdiu igitur in hoc mortali corpore manendum eſt, opus erit cruce, ad compeſcendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant ſpiritum.

Alterum genus eas crucis cauſas complectitur, quæ extra nos quidem poſitæ ſunt: ſed tamen in noſtrum bonum cedunt, modò ne ſub cruce ſuccumbamus.

Eſt autem hoc externum genus crucis Eccleſiæ quadruplex. Nunc enim Diabolus, nūc membra Diaboli, Nunc benignus Pater cœleſtis, Nūc vocationis noſtræ difficultas crucis eſt cauſa: de quibus ſigillatim, ſed breuiſſimè dicam.

Diabolus circuit vt Leo rugiens, quærens quē deuoret. Et quàm multas calamitates in mundum inuexerit, teſtatur non ſolum primorum Parentum lapſus, Verumetiam totius orbis triſtiſſima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertēdum regnum Chriſti vſus eſt, vtitur & vtetur donec

hic

hic mundus ſteterit, Quod autem vſq; adeo ſæuiat in Eccleſiam, potiſſimum facit odium, cùm aduerſus totum genus humanum, tùm præcipuè aduerſus Chriſtũ reparatorem generis humani, & eius ſponſam Eccleſiam, cuius extremam perniciem perpetuò quærit, vt vnà ſecũ æternis pœnis obnoxia reddatur, vtq; Dominus rex & pontifex ſuo honore priuetur.

Huius ſæui hoſtis tyrannis non eſt æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosq; pertrahit tanquã beſtias ad omnia flagitiorum genera. id quod nõ ſolum veteres hiſtoriæ, verumetiam præſens dies plus ſatis teſtatur. At filijs Dei faceſſit quidẽ negocia, ſed ne pilum quidem capitis tollere poteſt ſine Patris cœleſtis volũtate, id quod hiſtoria Iob apertè docet. Quare ſi hîc tuti eſſe velimus, militãdum eſt nobis in caſtris Chriſti, ſub duce noſtro, victore Satanæ, aſſumta πανοπλία Dei, quam Paulus Chriſtianis militibus ad Epheſ. 6. commendat.

Membra Diaboli, hoc eſt, mali homines hoſtes Dei, ſe Eccleſiæ Chriſti opponũt totis viribus, & non parum afflictionis illi inferũt. Hos in quatuor ordines diſtinguere licet. In quorum Primo ſapientes mundi collocantur, qui ſophiſtica Eccleſiam Chriſti oppugnant. In horum catalogum omnia ſectarum genera refero, quales ſunt veteres & noui hæretici, qui ſanã doctrinam calumnioſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

deprauant, ſuo duci Diabolo obſequium præſtantes. Secundum ordinem obtinent tyranni, in bellum contra Eccleſiam à ſophiſtis producti. hi violenta manu Eccleſiam conantur opprimere. Horũ quidã apertè Chriſtianos gladio perſequuntur, vt Turca, Saraceni, ac omnes aliæ prophanæ gẽtes. Quidam Chriſti nomen ſe magnifacere ſimulant, interim flumine ſanguinis piorum, curſum Euangelij occludere moliũtur, quorum poſt diabolum anteſignanus eſt Papa antichriſtus. Hic ſibi adiungit impios Principes mundi, Cardinales, Epiſcopos, Abbates, Priores, Officiales. In tertio ordine ſunt hypocritæ, qui ficta religionis ſpecie non parum nocent Eccleſiæ Chriſti. Huc religioſorum turba, Monachi, Moniales, Canonici Papiſtici, Vicarij, ſacrificuli recenſeantur: quorum pleriq; ſparguntur in plures ordines, quo magis Eccleſiam Chriſti premant, incitentq; alios ad acriorem pugnam. Poſtremi ordinis ſunt prophani homines & flagitioſi, quos ἀλάςορας ϗ καθάρματα Græci vocant. Horum enim cauſa non rarò affligitur Eccleſia, quemadmodum multæ hiſtoriæ docent. Vnius Achan ſcelere multi bello conciderunt ſub duce Ioſua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ vſque ad internecionem tribum Beniamin adduxit: in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium eſt, quin maxima afflictio Eccleſiæ proficiſcatur inde, quod cum quidam

nefandis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nefandis ſuis ſceleribus commereantur grauia ſupplicia, non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter vnius Oedipi facinus peſte vexatum fuiſſe Thebanum regnum. Teſtatur Homerus propter abreptam ſacerdotis filiam, magnam Græci exercitus partem peſte abreptam. Scribit Heſiodus, interdum vnius ob noxam affligi rempublicam.

Inter externas crucis cauſas tertio loco benignum Patris cœleſtis amorem propoſui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione: hinc enim maxima conſolationis copia ſub cruce petitur. Quanquam autem cõſilium Dei hic varium eſt, tamen ad duodecim reuocabo cauſas, quare Deus ſuam Eccleſiam quã adeo caram in dilecto habet, cruci ſubiectam in hoc mundo eſſe velit.

Prima igitur ipſius Dei iuſticia, cum paterna ſtorga coniuncta. Vt etiã patris iuſti & clementis eſt, errãtes caſtigare, ſic benigniſſimus Pater cœleſtis omnem filium, quem recipit, caſtigat. Quare qui ſine caſtigatione perpetuo verſantur, adulterini potius quàm germani filij cenſendi ſunt. Ad Ebræos 11.

Secunda priori coniuncta eſt, vt tanquam freno nos coërceat, ϗ κατεϱύκοι, ne præcipites ruamus in triſtes lapſus. Hinc Pſalmiſta: In chamo & freno maxillas illorum conſtringe, qui non appropinquant ad te.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Tertia, vt peccatum in nobis per crucem reprimatur, & paulatim vim ſuam amittat, aboleatur, mortificetur. Vnde Paulus: Corpus mortuum eſt propter peccatum. Et Dauid: propter iniquitates corripis filios hominum.

Quarta. Vt crux ſit fidei quædam probatio, & veluti examen. Ita Iob, Abrahã, Ioſeph cruce tanquam Lydio lapide probati ſunt.

Quinta. Vt crux ſit argumentum æternæ vitæ. Deus promiſit credentibus bona, ſed ea non conſequuntur in hac vita, ergo alia reſtat, in qua Deus promiſſa præſtabit. Nõ enim poteſt mẽtiri.

Sexta. Vt piorum cruce impœnitentes admoneantur de æternis ſupplicijs, niſi reſipiſcant.

Septima. Vt conſpiciatur diuina præſentia in genere humano, & potiſſimum in Eccleſia, quod fit, dũ Eccleſia videt ſe diuinitus defendi. Num. 14. Vt audiant Ægyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo.

Octaua. Vt crux noſtra ſit teſtimonium veræ doctrinæ. Huc omnium ſanctorum Martyria pertinent. Vocantur autem ſanctorum confeſſiones Martyria, quia ſunt teſtimonia confeſſionis doctrinæ, quam non dubitarunt ſanguine ſuo obſignare.

Nona. Vt crux præbeat occaſionem diligentius diſcendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Pſal. 118. Bonum eſt mihi quod humiliaſti

liaſtime, vt diſcerem iuſtificationes tuas. Eſaiæ 28. Vexatio dat intellectum.

Decima. Ut conformes fiant electi imaginis filij Dei. Rom. 8. Item, Si cōpatimur, ſimul etiam regnabimus.

Vndecima. Vt timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ virtutes excitentur & creſcant.

Duodecima. Vt crux ſit occaſio ampliſſimorum præmiorum. Hæ ſunt cauſæ, cur Deus velit ſuam Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci.

Quartum genus externarum cauſarum crucis eſt, quæ in cuiuſque vocatione obiicitur difficultas. Nemo enim ita ſuum officium facere poteſt, quin ſubinde veluti victus ſuccumbat. Quanta quæſo difficultatum moles eſt in regimine domeſtico? Quātæ turbæ moleſtant ſæpiſſimè administratores politiarum? An non inextricabilibus controuerſiis agitantur doctores in Eccleſia? Qui iuuentutem fideliter inſtituunt, quid non experiuntur? Breuiter, nulla eſt vocatio tam exigua, quin habeat ſuam moleſtiam adiunctam. Hæc copioſe illuſtrari exemplis poſſunt: & quilibet pius ſeipſum teſtem habet.

Cæterum quia videmus hoſtes Dei interdum grauiſſimè affligi: quæri poteſt, & ſcire vtile eſt, diſcrimen afflictionis piorum & impiorum. Quod ſanè ex quinque potiſſimum colligendum puto:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Nimirum ex cauſis efficiētibus, finalibus, effectibus, tempore & loco. Cauſæ efficientes προκαταρκτικαὶ *ſunt, Afflictionis quidē piorum paternus amor, quo filios ſuos virga paterna caſtigat Pater cœleſtis, Afflictionis verò impiorum, Ira & furor iuſti iudicis, qui ſceleratos punit, vt hoſtes & aduerſarios. Finales cauſæ. Deus pios quidem in bonum eorum, impios verò in malum punit, niſi reſipiſcant. Pios enim vt cruce probētur, Impios, vt dignis ſuppliciis coerceantur. Effectus, pij, vt Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremūt aduerſus Deum, & triſtantur. Pij erudiuntur, impij confunduntur. Pij probantur, impij perturbantur. Pij patientia ſub cruce diſcunt & inuocant, impij impatientia victi deſperant. Tempus, pij ad breue tempus, vt poſtea cum capite Chriſto glorificentur, Impij perpetuo malo inuoluuntur: quorum præſens afflictio præludium eſt afflictionis eorum æternum duraturæ. Locus, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, Impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim cōſcientia crucientur mala, illic æterna ira Dei obruti perpetua, & nunquam finienda luent ſupplicia. Hoc de diſcrimine crucis piorum, & ſupplicij impiorum tenere admodum vtile eſt.*

Porrò, tametſi ex dictis intelligi poteſt, quo animo piis ſit ferenda crux, & vnde conſolationē capiant, tamen nonnihil de ea re huc adiiciam.

Pij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Pij hominis animus ſub cruce in hunc modũ erit compoſitus: Primum omnium renunciabit veteri homini, & eius concupiſcentiis, vt tanquam noua creatura in Chriſto, nõ amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus & noui hominis imperium viuat. Hæc renunciatio carnis ſeu abnegatio ſui oritur ex duplici cognitione, Nempe Dei, & ſui ipſius, de qua re ſupra dictum eſt. Secundo, fides vera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & interceſſione Chriſti. Tertio, quicquid tam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, vt cum Iob dicere poſſis: Si bona ſuſcepimus, mala autẽ cur non ſuſtineamus? Quarto, præſenti cruce vti debes, tanquam auxiliari pharmaco, contra omnes animi morbos, ſuperbiam, philautiam, petulantiam carnis. Quinto, Crux erit incitamentũ, ac veluti calcar ad ſtrenuè currendum, in propoſito ſalutis ſtadio, vt ardentius inuoces Deum, prædices eum, præſertim cum ſcias, te olim cum Chriſto coronandum, modò cum eo patiaris in hac vita. Quanquam autem hinc ampliſſimæ conſolationes peti poſſunt: tamen conſolationis locos octo recitabo.

Primus, Videndum primum, an cauſa præſentis crucis ſit publica aut priuata. Deinde, an tua ſingulari culpa, an non. Si non tua ſingulari culpa accidit crux, conſolaberis te bona cõſcientia & exemplis ſanctorũ, qui ſimiliter olim ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

afflicti. At ſi tua culpa affligeris, pœnitentiam age cum latrone, vt tua crux ſacrificium fiat Deo gratum.

Secundus. Conſideratio finium conſilij Dei, quos ſuprà recitaui.

Tertius. Cogitatio exemplorum, Domini, atque adeò omnium piorum, qui ante nos vixerũt, quorum plurimi recitantur ad Ebræos 11.

Quartus. Neceſſitas obedientiæ debitæ Deo, qua nullum ſacrificium gratius eſſe poteſt.

Quintus. Præſentia Dei. Ego tecum ſum in tribulatione.

Sextus. Promiſſio liberationis, & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promiſſio verbis propoſita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres noſtri, & audiuiſti eos, &c.

Septimus. Collatio præſentium ærumnarum cum futura gloria, Rom. 8.

Octauus. Dignitas. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei declarãtur conformes imaginis filij vnigeniti.

CAPVT XIX.

MORTIFICATIO.

HIc locus vicinus eſt ſuperiori. Eſt enim Mortificatio opus, quo caro noſtra mortificatur, vt totus homo ſe imperio ſpiritus ſubmittat. Huius tria genera docendi gratia conſtituamus.

Eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Eſt enim mortificatio quædam præcepta: alia libera: Alia ſuperſtitioſa.

Mortificatio præcepta eſt communio & ſocietas mortis Chriſti per crucem. Et eſt duplex: Interior, quam ſcriptura aliàs crucifixionem veteris hominis vocat: de qua Paulus ad Rom. 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt. Item: Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quod & viuemus cum eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui conſiſtit, nimirum vt vera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiſcentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus imperium viuas. Hanc Dominus commendat omnibus volentibus ſe ſequi. Luc. 9. Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum &, tollat crucem ſuã quotidie, & ſequatur me. Item Marci 8. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam. Exterior duo complectitur, nempe patientiam ſub cruce &, temperantiam. Patientia ſub cruce eſt obedientia, qua ſubmittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem à præſentibus ærumnis. Hæc in ſcriptura mortificatio externi hominis dicitur, quæ multis tum teſtimoniis ſcripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Galat. 6. patientia inter fructus ſpiritus recenſetur. 2. Timoth. 2. Tu igitur feres afflictionem, vt bonus miles Chriſti. Ad Ebræos 6. Ne ſitis imbecilles, ſed imitatores

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promiſſionum. Pſal. 9. Patientia pauperum non peribit in finẽ. Exempla patientiæ plurima ſcriptura habet, vt Noæ, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Dauidis. Sed inter omnia exempla ſummum eſt patientia Filij Dei, qui ſe tantis miſeriis ſubiecit pro humano genere, vt mortẽ crucis etiam adierit, quò in ſe credentes ab æterna morte liberaret. Temperantia ſeruat modum in cibo & potu, aliíſq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati, ſpiritus imperium excutiamus. Huc dictum Domini pertinet: Attendite ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, &c. Atque hactenus de mortificatione præcepta.

Mortificatio libera eſt ſpontè ſuſceptũ exercitium, vt labor, Ieiunium, & alia huiuſmodi, quibus ferocia carnis domatur. Quæ nõ eo referenda ſunt, vt ſint cultus Dei, ſed vt ſint veluti frenum iniectum carni, ne laſciuiat contra ſpiritum. In hoc mortificationis genere tria obſeruentur. Primum, vt genus facti ſub præceptum cadat, tametſi circumſtantiæ ſpeciei ſint liberæ. 2. Ne iſta exercitia deſtruant corpus, & valetudinem lædant. 3. Ne paulatim finis ſuperſtitioſus attexatur, quemadmodum in multis exercitiis factum eſt, quæ poſteritas à ſanctis patribus acceperat.

Mortificatio ſuperſtitioſa eſt exercitium ſeu

opus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

opus non mandatum à Deo, quo frenatur quidem caro, ſed finis eſt impius & ſuperſtitioſus, nimirum, vt tale electicium opus ſit cultus Dei, ac meritoriũ apud Deum. Huius generis ſunt ſtata Papiſtarum ieiunia, preces ad certam menſuram ὐχαμευνίαι, ſubuculæ ex pilis, flagellationes, vigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiuſmodi plurimæ nugæ, Quæ vna hac Chriſti ſententia euertuntur ac damnantur: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.

FINIS TERTIAE CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM QVARTÆ CLASSIS.

CAPVT I. MAGISTRATVS.

DE MAGISTRATV *ciuili dicturi quinq; conſtituamus membra. Primum, vnde & quid ſit Magiſtratus. Secundum, Quæ cõditiones legitimi magiſtratus eſſe debeant. Tertium, Quod officium, quique fines ſint adminiſtrationis politicæ. Quartum,*

Quale nam magiſtratus ius exiſtat in ſubditos, ſubditorúmque bona. Poſtremum, Quid magiſtratui debeant ſubditi: His enim quinque explicatis, quid de politica adminiſtratione ſentiendum ſit planiſſimè patebit.

Primum ita membrum Paulus ad Rom. 13. clare explicat. Docet enim magiſtratum à Deo eſſe. Non (inquit) eſt poteſtas niſi à Deo. Quæ vero ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum eſt, non de confuſione: quæ ſæpe in imperiis propter ſcelera hominum cernitur. Dum itáque boni magiſtratus præſunt, Deũ veluti nobis propinquum cernimus: & nobis eorum quos conſtituit præſides manu imperantem. Contra cum impij magiſtratus præſunt, impietas quidem à Diabolo, & praua imperantis volantate eſt: ſed Deus iratus laxat frena Tyrannis & impiis: Vt ita ingratitudinem hominum vlciſcatur.

Habes vnde ſit Magiſtratus: Quid autem ſit, idem Paulus definit: nempe, quòd ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, dum honorantur boni, & puniuntur mali corporalibus pœnis ſeu gladio. Idem ſentit Ariſtoteles, cùm definit magiſtratum cuſtodem legis eſſe: quod quidẽ verum eſt, quantum ad externam diſciplinam attinet.

Conditiones boni magiſtratus (hoc enim eſt ſecundum partitionis noſtræ membrũ) Exod. 12.

quatuor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

quatuor recenſentur: nimirum vt ſit ſapiens, timẽs Dei, verax, ac minime auarus. Has cõditiones memoriæ gratia hoc verſiculo cõplecti ſoleo:

Iudex eſto pius, ſapiens, verax, miſodorus.

Pietas facit, vt Deũ reſpiciat in omnibus cauſis, caueatq́ ne quid cõmittat, quo illũ offendat. Sapiẽtia gubernat actiones, ne in adminiſtratione per errorem peccet ac peruertat iudiciũ. Veritas efficit, ne falſas legum interpretationes ac ſycophantias admittat. Odium auariciæ ſinceritatẽ in iudicãdo cõſeruat. Vbi enim nummarij iudices ſunt, actum eſt de æquitate. Nam ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, vt nullus ſit æquitati locus: profectò Auaricia efficit, vt iudex potius perſonam, quã cauſam intueatur. Quiſquis igitur magiſtratu fungẽs precio ducitur, æquum & bonum perſpicere non poteſt. Munere enim excæcantur oculi ſapiẽtum, & peruertuntur verba iuſtorum. Hinc eſt quod auari iudices furum ſocij ab Eſaia dicuntur.

Officiũ magiſtratus, de quo tertio loco propoſui, cũ ſcripturæ teſtimonijs, tũ illuſtribus exemplis demõſtratur, Quod quidẽ, in genere eſt: Vt ſit cuſtos legis: quod fit, cũ exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij & aliorũ, Primùm tollit Idololatriam, & occaſiones Idolatriæ. Vt Ezechias æneum ſerpentem comminuit. Ioſias templum purgauit à varijs idolis. Moſes vitulũ confregit.

Dauid exhortationib. populũ ad verum cultum Deo præſtandum adduxit. Nam ſi magiſtratus à Deo ordinatus eſt, vt ſit miniſter Dei homini in bonum, debet vtiq; quæ homini noxia videt, pro viribus amoliri, ne reipublicæ bonum, & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit Magiſtratus, exemplo Ioſiæ, vt vera religio proponatur, conſeruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quãquam aut. diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis & miniſterium verbi: tamen in hoc cõuenire poſſunt & debent, vt gloriam Dei, & ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata vtriuſq; legitima ratione, hoc eſt, vt Magiſtratus ciuilis edicto & gladio, Miniſter vero verbi, doctrina, exhortatione, obiurgatione, & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari non poteſt, Magiſtratus officium eſt, ſcholas erigere, ſtipendiis conſeruare: vt docentes & diſcentes pietatis ſtudiis incumbere poſſint. Ad hæc Ezechiæ & regis Niniuæ exempla commonefaciant magiſtratum Vt vel præſentem vel imminentem iram Dei ſolennib. ad deũ precibus, veraq; ad Dominum cõuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionem potiſſimum ſpectat. Quantũ tamen ad externum politicum ſtatum attinet, idem officiũ eſt magi-

ſtratus

ſtratus boni in ſua republica: quod eſt honeſti patriſfamilias in ſua domo, nimirum, vt quemadmodum pater liberos diſciplina regit, caſtigat contumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, Breuiter, in hoc totus incumbit, vt ſua familia quam optimè conſtituta videatur: Sic magiſtratus in tota republica facere debet, vt verè de illo dici poſſit, quod Theſeus apud Euripidem bono magiſtratui tribuit, cum inquit. ἐυεργέτης βροτοῖσι ϗ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines, & magnus amicus, Hinc eſt, quod reges apud Homerum dicantur patres. Hinc in geneſi regia appellatio eſt Abimelech: quod ſonat, pater mi rex. Proinde regia poteſtas à paterno affectu ſeparari non debet.

Verùm vt ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius primum officium ſtudium pacis, vt in tranquillitate Deum colamus, abolitis ſuperſtitionibus, quæ veram religionem corrumpunt.

Secundũ, curet vt ſinguli ſua officia recte faciant: quod fieri nõ poteſt, niſi vbi legum maneat autoritas & executio. Leges enim ferre, quas executio non ſequitur, rerumpublicarum pernicies eſt. Quare vt honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtum veniant: quod fit, ſi non ſequatur executio.

Tertium, vt puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum, & prudentẽ modera-

tionem. Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui armis arcere licet: id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum & Regum teſtantur. Ex his fines magiſtratus facile eſt colligere, quod ſit propter Deum, Eccleſiam, ac rerumpublicarum incolumitatem conſtitutus. Quare rectè dicitur gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ eſſe debere.

Sequitur quartũ membrum quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos & ſubditorũ bona. Xenophon præclarè in primo de inſtitutione Cyri dicit: μέτρον δὲ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστὶ, *hoc eſt, Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur, tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges conſentientes Decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartũ præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cùm ad publicã incolumitatem, tum ad ſingulorum cõmoda facientia. Poteſt ad bella vocare, vbi res poſtulat, & alias operas neceſſarias iniungere. Verumquantum ad bona ſubditorum attinet, ſciat magiſtratus ſe ius habere in ea, non quãtum ad occupationẽ ſeu poſſeſſionem, ſed quantum ad defenſionem attinet. Hoc confirmatur hiſtoria impij Achab, qui à Deo punitus eſt, propterea quod occupauerat per violentiã vineam Naboth. Sunt igitur diſtinctæ poſſeſſiones magiſtratus & ſubditorũ: quas ex æquo tueri debet*

bonus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

bonus magiſtratus. Deinde habet magiſtratus ius exigendi tributa: Quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia: nimirum vt ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli, nerui reipublicæ. Hos fines, quādo conſiderat magiſtratus, facilè intelliget, quando ordinarijs tributis contentus eſſe debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe enim accidit, vt propter maiora pericula deuitanda, propter hoſtes patriæ abigendos & depellendos, & huiuſmodi alia, extraordinaria & inconſueta onera maioribus tributis indigeat magiſtratus. Verùm caueat magiſtratus, ne tributa petantur, vt priuatæ libidinis aut luxuriæ inſtrumenta ſint.

Reſtat quod poſtremo loco propoſui, de officio ſubditorum erga magiſtratum: quod quidem ad quatuor capita reuocari poſſe exiſtimo.

Primum ſit iuxta quartum præceptum, honorare magiſtratum, hoc eſt, ſuſpicere & reuereri ipſum tanquam miniſtrum & legatum Dei, ita vt ipſum honores, timeas, ac candide de ipſo iudices, errata in meliorem partem accipias, nō cum vulgo magiſtratui detrahas. Nam id ſeuere prohibetur verbo Dei: Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem voce omnes calumniæ & detractiones intelliguntur. Thucydides dicit: τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, *quod quidem in ijs, qui verbo regi nolunt, longe veriſſimum eſt, ſed qui timet Deum, ordinationem amandam nouit.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Secundum, edictis parere, cùm in tributis dã-dis, tùm in alijs quoq; rebus, quatenus per religio-nem & legem naturæ liceat. Ad Titum 3. Admo-neto illos, vt principatibus & poteſtatibus ſubditi ſint: vt magiſtratibus pareant: vt ad omne opus bonum ſint parati.

Tertium, Orare pro magiſtratu. Adhortare inquit Paulus: vt fiant deprecationes, obſecratio-nes, interpellationes, gratiarum actiones pro om-nibus hominibus, pro regibus, & omnibus in emi-nentia conſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honeſtate.

Quartum non irrumpere in partes magiſtra-tus, ſed Magiſtratui cognitionem deferre, ſi quid ad Reipublicæ ſalutem pertinere videatur.

TESTIMONIA DE MAGISTRATV.

Matth. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Roman. 13. Omnis anima poteſtatibus ſuper-eminentibus ſubdita ſit. non eſt enim poteſtas, niſi à Deo.

Ad Tit. 3. Hortare vt poteſtatibus ſubditi ſint.

2. Pet. 2. Subditi eſtote cuiuis creaturæ, ſiue regi tanquam præcellenti, ſiue præſidibus, vt qui ab ijs mittuntur, ad vindictam quidem nocẽtium, laudem verò recte agentium, quoniam ſic eſt vo-luntas Dei.

Ibidem: Regem honorate.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Rom. 13. *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c.*

SECVNDVM CAPVT.

LEGES.

Legum ciuiliũ magnæ ſunt laudes. Demoſthenes ita inquit, ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτω καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, *hoc eſt, Lex ciuitatis anima eſt. Ut enim corpus anima priuatum cadit: Ita ciuitas remotis legibus euertitur. Et Cicero: Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt neruis, ſanguine & membris vti non poteſt. Vt autem ſciatur, qualibus legibus vtendum ſit, duo in legibus obſeruanda ſunt, Ratio & Autoritas. Ratio pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethicis libris & Iuriſprudentia explicatur, partim ex lege Dei, cuius epithome eſt Decalogus, cum quibus ſi lex pugnat, ratione obligatoria caret. Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem:* ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ. πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. *Hoc eſt, Ego vos, ô viri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem & amo: At Deo potius quàm vobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum eſt dijs,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

apud quos diutius manendum erit, quam hominibus, cum quibus admodum breui tempore viuendum eſt. Quibus dictis accedit reſpõſum Petri in Actis: Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Cùm igitur vel demonſtratione, vel probabili ratione, colligitur lex politica ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione ſubditos, cum quibus ſi pugnat, nequaquam obligatoria eſt.

Autoritas legis ſimiliter in duobus conſiſtit: Nimirum vt ſit à legitimo magiſtratu lata, ac publico conſenſu approbata. Hæc duo, ſi vnà cum ratione lex habuerit, obtemperãdum eſt illi, Primùm propter mandatum Dei, qui vult, vt magiſtratui obtemperemus: Secũdo, vt noſtra obediẽtia teſtemur nos ſubditos eſſe, ac amantes ordinationis diuinæ: Tertiò, propter proprium cõmodum, quod non ſolum in præmijs conſequendis, aut pœnis vitandis poſitum eſt: verùm etiam in conſcientia, quæ vaſtatur inobedientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum, quarum ciues non ſumus.

Hic quæſtio explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικείᾳ: de qua re ſic ſentiendum iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem, & populum. Quantum quidem ad legem attinet, cauendum eſt, ne indulgentia intempeſtiua legis autoritas

ritas minuatur, eleuetur & vileſcat. Deinde videndum, quæ ſit legis extrema voluntas, quæ ſanè non vult perniciem ciuium, ſed emendationem cũ conſeruatione totius corporis reipublicæ. Vt, fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ ſuſpendendus eſt: At legis extrema voluntas videtur, vt coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiũt, vnde ſequitur rerumpublicarum vaſtitas. Quare ſi quis paupertate extrema coactus, nõ alioqui nequitioſus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non eſt legis voluntas, vt talis ſuſpendatur, ſed vt mitiori pœna caſtigatus ſeruetur: Ita tamen, ſi exemplum non videatur nociturum reipub. Melius enim eſt (vt inquit Bernardus) vt pereat vnus quàm vnitas. Quantum ad reum attinet, conſiderandũ eſt, qualis ſit ipſe, qualeq́; delictum perpetratum, vnde iudex æſtimabit, an mitior pœna ſufficiat. Hoc iudicium petendum eſt ex ante acta vita. In populo duo cauenda ſunt. Primùm, ne leuitatis exemplum pariat peccato patrocinium. Deinde ne cum damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento ſequens regula colligitur. Quãdo legis voluntas admittit ἐπιείκειαν, & reus emendari ſine duriori pœna poteſt, ac populus non redditur deterior exemplo, poteſt magiſtratus clementiore ſententia vti, & reo ſupplici emendationis ſpe parcere.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Cæterùm vna adhuc quæſtio hoc loco nobis determinatione digna videtur, hæc videlicet: An liceat Chriſtiano magiſtratui quicquam permittere in ſua republica, quod expreſſe verbo Dei prohibitum eſt? Ad hanc quæſtionem ita reſpondendum iudico: Quædam prohiberi poſſunt & tolli ſimul: Quædam prohiberi quidem, ſed tolli in vniuerſum non poſſunt. Illa niſi aboleat Magiſtratus legibus & pœnis, grauiſſimo obſtringetur reatu: vt qui non ſolum fert peccata graſſari in ſua republica, verùm etiam alienis peccatis communicat & inuoluitur. Hæc quia penitus aboleri & extirpari non poſſunt, minuat quantum poteſt, imiteturq; medicos peritos. Nam vt ipſi arte ſæpe malum, quod tolli in totum nequit, coercent, ne in vniuerſum corpus ſerpat contagio: Ita & ipſe conetur certos limites præfigere, extra quos, ſi quis peccare deprehenditur, puniatur ſeuerè, ne malum maiores vires ſumat, ac in infinitum ſerpat. Hoc licere magiſtratui ratione firma, & probato exemplo, quod vim regulæ habet, confirmatur. Magiſtratus officium eſt, omnia externa ita in ordinem redigere, vt cedant in gloriam Dei, & reipublicæ tranquillitatem. Quare qui impedit graſſantia mala, quantum poteſt: & qui ea coercet intra certos limites, quæ omnino tolli nequeunt, piè & ſanctè facere eſt cẽſendus. Exemplum illuſtre eſt Moſis, qui ſtatuit,

vxorem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

vxorem non dimittẽdam eſſe ob quamlibet cauſam, niſi dato libello repudij. Nam cum Moſes videret, tantam eſſe duritiam cordium iſtius populi, vt non poſſent in vniuerſum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium ſerperet, prudenti conſilio ſtatuit, ne quis vxorem dimitteret, niſi dato libello repudij: quæ res iſtorum leuitatem nonnihil coercuit. Sic quoq; de vſura ſtatuerunt olim Imperatores, & Principes pij poſſunt hodie vſuræ certos limites ſtatuere. Poſtquam enim vident, malum vſuræ altius egiſſe radices, quam vt poſſit ſine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, vt certis limitibus claudatur vſurarius contractus, ne immodica vſura pauperes premantur, & tandem ſequantur grauiora mala. Cùm itaq; parcũt ijs, qui mitiori vſura contenti ſunt, & eos puniunt, qui terminos vſuræ permiſſæ tranſgrediuntur, piè & ſanctè faciunt. Interim tamen caueant diligẽter, ne ſuis permiſſionibus videãtur approbare, quod Deus improbat.

Hæc cùm ita ſint, iudico rectè & piè à Rege & Senatu noſtro factum, quod petulantiam vſurariorum intra certos limites incluſerint.

Verum ne nimium ſibi permittat magiſtratus tenendum eſt diſcrimen peccatorum. Alia ſunt peccata ſua natura: Alia peccati rationem ex adiuncto ſumunt. Peccata quæ talia ſunt ſua na-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

tura, vt Idolatria, blaſphemia, homicidium, furtum, adulterium, falſum teſtimonium, nullo pacto ſunt permittenda: imò ſeuerè pœnis coërcenda ſunt à magiſtratu, qui rite ſuo officio fungi velit. Peccata autem, quæ peccati rationem ex adiuncto ſumunt, in quorum numero eſt vſura, ſi penitus tolli nequeunt, permitti poſſunt: ſed prudentia ſingulari adhibita, ne magiſtratus ea approbare videatur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam, iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo, quod & animus vſurarij auarus ſit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atque hæc cauſa aſſignatur plerunque in Scriptura, quando prohibetur vſura. Verum ſi hæc abeſſe poſſent ab vſura, Vſurarius contractus haud improbari deberet. Nam ſi ſua natura peccatum eſſet huiuſmodi contractus, nequaquam ſuo populo permiſiſſet Dominus vſuras capere ab alienis. Deuter. 23. Neque rectè contra hæc obijci poſſunt ſpolia Ægyptiorum, cum ea fuerint ſtipendia pro duriſſimis laboribus, quæ cum negarent Ægyptij, Dominus vt ſupremus iudex, ea mutuo accepta ab Ægyptijs, auferri præcepit. Sed de vſura quid ſit ſentiendum propter adiunctum malum, infra capite ſexto oſtendam.

Teſtimo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

TESTIMONIA DE LEGIBVS.

Omnia teſtimonia ſcripturæ de Magiſtratu, ſimul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb.20. Qui cuſtodit legem, beatus.

Eſa. 10. Væh qui condunt leges iniquas ſcribentes iniuſticiam, vt opprimant pauperem in iudicio.

Rom.2. Gentes quæ legem non habent, ſed ea quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, oſtendentes opus legis in cordibus ſuis, &c.

Coloſſ.3. Lex eſt vinculum perfectionis.

CAPVT III.

IVDICIA.

CVM *magiſtratus ordinatio Dei dicatur à Paulo, non dubiũ eſt, quin iudicia à Deo approbentur, ſine quibus inutilis eſſet magiſtratus, et leges irritæ. Vt autem pius animus rectè de iudicijs politicis inſtitui poſſit, primum obſeruandũ eſt, duplex eſſe iudicium, publicum & priuatum. Publicum quidem extra noſtram eſt poteſtatem quare ex noſtro arbitrio minimè pendet: Priuatũ eſt, cum propter priuata negocia ſeu iniurias nobis factas, petitur Iudicis ſententia.*

Sed hic oboritur valde obſcura quæſtio. Paulus vult, vt pij potius iniuriam ſuſtineant. Dominus dicit: In patientia poſſidebitis animas veſtras. Et

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſæpe ſcriptura hortatur, vt condonemus quoties in nos peccauerit aliquis : vt vincamus in bono malum, &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus. Ex his videtur cõſequi, quod accuſare quenquam ob factam nobis iniuriam nõ liceat. Ad quod ſic reſpondendum iudico. Inter rem ipſam & accidens diſtinguere oportet. Accuſare quidem per ſe non eſt vicioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia. Nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes vt plurimum vicioſi ſunt, vt intemperantia, vlciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia, ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſq; offenſa Dei velit, cauere inprimis debet, ne quam vltionis animi cupiditatem, ne quem prauum animi motum, ne iracundiam, ne vllum denique venenum in forum adferat. Huius rei caritas optima erit moderatrix. Tametſi autem rarum eſt boni litigatoris exemplum, tamen rem ipſam per ſe non eſſe malã, ſed viciari abuſu, ſcire vtiliſſimum eſt, idq́; propter quatuor. Primũ ne videatur Deus fruſtra inſtituiſſe iudicia. Deinde vt ſciant pij, quantum ſibi liceat, ne mala conſcientia quicquam ſuſcipiant. Tertio, vt admoneantur, ne remediũ ſibi à Domino permiſſum proprio vicio contaminent. Poſtremo, Ut improborum audacia coërceatur puro ſynceroq́; zelo. Atq́; hæc de vitijs dicta ſufficiant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

TESTIMONIA DE *Iudicijs.*

Leuitici 19. Nõ facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis.

Iohannis 7. Nolite iudicare ſecũdum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.

Actorum 25. Ad tribunal Cæſaris ſto, ibi oportet me iudicari.

Deuteronomij 16. Iudices & Magiſtratus conſtituas in omnibus portis.

Leuitici 19. Nolite facere aliquid iniquum in Iudicio.

Eſaias: Qui iuſtificat impium, & condemnat iuſtum, vterq; abominatio eſt Domino.

Deuteronomij 27. Maledictus qui peruertit Iudicium.

CAPVT IIII.

VINDICTA.

Vindicta vltio eſt, qua qui offendit punitur. Eſtq; duplex, publica & priuata. Publica eſt quæ exercetur à publica perſona, legum præſcriptum ſequente, bono fine, abſque odio perſonæ in quam fit animaduerſio. Hanc eſſe licitam verbũ Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in ſcripturis oſtẽdunt. Nam ſine vindicta publica nulla remanet legum autoritas, nulla relinquitur trãquillitas ab improbis, nullius denique malorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

finis eſſe poterit. Quare Paulus magiſtratui gladium datum docet, vt ſit timori malis operibus et vindex ad iram. Ad hanc publicam vindictam referantur caſtigationes œconomicæ & ſcholaſticæ quibus contumaces frenantur et retinentur in officio. Sed hæc vindicta ex amore iuſticiæ proficiſcetur in bonum finem: nimirum, vt reus emẽdetur, & alij admoneantur, quo ſint cautiores: vt contumacia & rebellio minuatur: vt tranquillæ politiæ & œconomiæ ſint.

Priuata vindicta eſt vltio ex affectu malo proficiſcens, tendens in malum eius, de quo petitur vindicta. Atq; hæc duplex eſt. Quædam enim à priuata perſona, Quædam à publica exercetur, ſed priuato affectu: Vtraq; Chriſtianis prohibita eſt. Roma. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Mat. 5. Ego autem dico, ne reſiſtatis malo. Item: Benefacite ijs, qui oderunt vos. Deute. 32. Mea eſt vltio, & ego retribuam, tempore opportuno labetur pes eorum.

TESTIMONIA DE VINDICTA.

Leuitici 19. Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ Ciuium tuorum.

Prouerbiorum 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei, & reddam vnicuiq; ſecundum opus ſuum.

Eccleſiaſtici 28. Qui vindicare vult, à Domino inueniet vindictam.

CAPVT V.
ZELVS.

VOcabulum Zelus παρὰ τὸ ζέειν, à feruendo dictum, etſi autem propriiſſimè eſt cuiuſuis affectus excitatio vehementior, ac veluti feruor quidam & inflammatio, ex quo fit, quod ſignificet ſpecialiter, nunc amorem, nunc indignationem, nunc inuidiam, nunc ſtudium, nunc vehementiam, nunc exemplum, nunc impetum ſpiritus ſancti, nunc vindictam, quemadmodum periſtaſis loci, in quo ponitur, requirere videtur: tamen vſitatius accipitur, vt affectus mixtus, videlicet, cum vnus affectus alio inflammatur, de quo nonnulla dicam. Græca definitio, qua zelus definitur eſſe διέγερσις ψυχῆς εἰς καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσης, hoc eſt, excitatio, animi ad honeſta, ad exemplar aſpicientis: non eſt plena, non enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet: motum animi, obiectum, & finem, vt, Miſericordia eſt motus animi dolentis ob alterius malum, & manus auxiliatrices porrigentis: vt à malo quo premitur liberetur afflictus. Ita tria in definitione zeli etiam concurrere oportet. Sed quia zelus vſitatè eſt mixtus affectus, ſingula iſtorum trium geminari oportet. Vt ſit duplex motus cordis, duplex obiectum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

duplex finis. Motus zeli ſunt amor & indignatio: obiecta, res grata ſeu amica, & ingrata ſeu inimica: fines, grati quidem obiecti defenſio & fruitio, ingrati verò excluſio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus.

Zelus eſt affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis ſibi ipſi vel alicui quem amat tribui cupit, vt res amata quidem recte habeat, eáque fruatur qui debet, & alienus ab eius fruitione excludatur. Hanc definitionem plenam & perſpicuam eſſe iudico. Nam ea continet, quæ ad ipſius plenam rationem facere videntur. Nunc aliquot eius diuiſiones ſubiiciam, vt vitioſus zelus à recto & laudabili diſcerni queat.

PRIMA DIVISIO.

Zelus alius eſt diuinus, alius humanus, alius diabolicus. Zelus diuinus duplex eſt: vnus præter ſcientiam, Alter cum ſcientia. Zelus diuinus præter ſcientiam eſt, qualem Paulus in Iudæis fuiſſe dicit. Roma. 10. Talis etiam in Paulo ipſo erat, vt habetur Galat. 1. Actorum 8. 9. Hic zelus erroneus eſt, & habet cauſam antegreſſam, inſcitiam veri intellectus voluntatis Dei, & opinionem veri intellectus: ſed erroneam. Hinc inflammatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduerſus eos, quos putat Dei hoſtes, ſed falſò: eóque tendit totus, vt Deus glorifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

gloriſicetur, vtq́ hoſtes, quos ita falſò indicat, impediantur, vt etiam è medio tollantur.

Zelus diuinus cum ſcientia, habet cauſam antegreſſam, veram Dei noticiam, inflammatur amore verbi Dei propagandi, & odio earum rerum quæ curſui verbi impedimento eſſe videntur, hic quoque eſt duplex, nempe, Tempeſtiuus & Intempeſtiuus. Tempeſtiuus, qualis in Moſe, Phinea, Elia & Chriſto exarſit. Tabeſcere (inquit) me fecit zelus domus tuæ: quoniam inimici mei obliti ſunt verborum tuorum. Intempeſtiuus & incautus, quando non ſeruatur temporis oportunitas, talis Audæ Epiſcopi Perſici fuit: de quo Theodorus libro 5. & Euſebius libro 10. capite 3. Talis quoq́ quorundam Martyrum, vt Cointi & aliorum, de quibus Euſebius libro 4. capite 15. qui nullo vrgente ſe hoſtibus puniendos tradiderunt.

Humanus Zelus eſt etiam duplex. Vnus officij, vt parentis in ſua œconomia, principis in regno, præceptoris in ſchola, Concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis ſit negligens aut remiſſus in officio. Alter contra officium, vt Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem. Neronis ſimiliter ad perdendũ regnum, qui (vt refert Suetonius in vitis Cæſarum) ſolitus eſt dicere, ἐμοῦ θανάτος γαία μιγείη πυρὶ, *me miſceatur igni terra mortuo.*

Diabolicus zelus eſt Iudæorum, Turcarum, Papiſtarum, Anabaptiſtarum, quo rapiuntur & inſtigantur à Satanæ ſpiritu ad opprimendam veritatem Dei. Sed viuit ille ἀψευδὴς, *qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam.*

SECVNDA DIVISIO.

Zelus alius eſt ad vitam, alius ad mortem. Zelus ad vitam eſt flagrans amor cultus diuini & gloriæ Dei: qualis in Abel fuit. Hic zelus impellit hominem pium, vt nullis malis cedat: ſed potius mortẽ & quæuis tormenta patiatur, quàm vt à Deo, & eius veritate ſe auelli permittat. Hic in omnibus piis eſt, in aliis vehementior, in aliis remiſſior. Exempla plurima huius zeli in Eccleſiaſtica hiſtoria habentur.

Zelus ad mortem eſt flagrans odium cultus veri Dei qualis in Cain, ſcribis & Phariſæis fuiſſe videtur.

TERTIA DIVISIO.

Eſt zelus ad culpam, eſt zelus ad gratiam. Ille quidem, dum zelamur in malignantibus, qui prohibetur vt pernicioſus: Nolite emulari in malignantibus. Hic verò eſt ardor pietatis, & religionis veræ cognoſcendæ & intelligendæ ſtudium, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

Zelus amantiũ eſt duplex, Honeſtus & Inhoneſtus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

neſtus. Honeſtus amantium Zelus, eſt cõiugis non ferentis riualem vel amoris ſocium. Vnde Zelotæ dicuntur, qui riualẽ non ſuſtinent. Hinc vocabulum ad Deum trãsfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullũ in amore fert riualem: ita Deus Metaphoricè zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu ſibi debito fert ſocium, ſeu quia non vult ferre, vt anima hominis ſibi deſpõſata, cum diis alienis fornicetur. Quapropter idolorũ cultus in ſcriptura ſpirituale adulterium & ſcortatio dicitur.

Turpis zelus eſt impudicorũ & laſciuorum, qui libidini pro vero Deo & honeſto coniugio ſe tradiderunt: qui zelus extremè vituperãdus, vt qui ſpiritum CHRISTI ex anima hominis expellit.

CAPVT VI.
CONTRACTVS.

QVoniam exactè dicere de contractu eiusq́; generibus, quibus res inter ſe commutantur, Iuridicæ facultatis eſt, nolo falcem (quod aiunt) in alienam Meſſem mittere, ſed tantum regulas quaſdam præſcribam, quibus conſciẽtiæ piorum certificari de licitis contractibus poſſint: ne quid mala, erronea aut dubitante conſcientia in hiſce negociis faciant.

PRIMA: Ius naturale eſt vere ius diuinum:

iuxta quod quilibet, quod vult ſibi ab alio fieri, ab alio accipere poſſit.

SECVNDA: *Moralis certitudo in moralibus negocijs ſufficit, hoc eſt, nō ratio exactiſſima quærenda, ſed medium* ἐν πλάτει, *vt Iuriſperiti loquuntur, accipiendum eſt.*

TERTIA: *In omni contractu caritas ex fide manans prælucere debet & nihil in contractibus committendum, quod cum legis caritate pugnat.*

QVARTA: *In contractibus & rerum commutationib. proportio Arithmetica ſeruanda eſt.*

QVINTA: *Præceptum Domini. Matth. 6. in mutandis rebus ſeruādum eſt. Date mutuo, nihil inde ſperantes, hoc eſt: Tametſi ſimile ab iis, quibus mutuo datur, officium minimè ſperetur, tamē ijs mutuo dari oportet. Neque enim Chriſtus iſto ſuo præcepto vetat ſperare, vt reddatur ſors ipſa, ſed tantùm ne Ethnico more ijs ſolum res noſtras mutuo demus, qui nobis viciſſim ſimili officio ſaltem in genere vicem rependere poſſunt.*

SEXTA: *Omnis contractus, pugnans cum ſuperioribus regulis, illicitus eſt, Vnde ſequitur, vſurā nequaquā excuſandam eſſe. Eſt enim vſura lucrum ſupra ſortem cuiuslibet rei exactū propter officiū mutuationis. Hinc recte Ambroſius, cum inquit: Vſura eſt eſca, vſura veſtis eſt, & quodcunq; ſorti acceſſerit vſura eſt, quod velis ei nomen imponas, vſura eſt. Nec de vſura vlla di-*

ſtin-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſtinctio contra legem naturæ & verbũ Dei recipiẽda eſt. Sunt enim qui vſuram ita diuidũt, vt alia ſit prægrauans proximum, alia commodans non prægrauans ideoq́ licita. Et hanc diuiſionem putant confirmari Ebraico vocabulo, quo vſura appellatur Neſec, quod à mordendo dicitur. Verùm quia hæc diſtinctio planè Grammatica eſt, primùm reſpondeo, vſuram non ſolum vocari Neſec, Ebræis à mordẽdo, ſed Marbith & Tarbith ab augmento ſiue incremento. Leuit. 25. Nõ dabis cibum tuum Marbith, id eſt, ad vſuram. Item: Ne accipies ab eo Neſec & Tarbith, id eſt, vſuram & incrementum. Nam poſteriori voce ſignificat quid per priorem intelligat. Nimirum quodlibet augmentũ ſeu incrementum, quod excedit ſortẽ. Deinde dico prohibitiones vſuræ eſſe generales, quare iſta diſtinctio vt parum firma eſt: Ita minimè excuſat conſcientiam vſurarij.

Longe igitur rectius ſentit Ariſtoteles, qui dicit, Vſuram eſſe contra naturam. Deinde cum plus recipitur quàm datur, violatur proportio Arithmetica, quæ in rerum cõmutationibus perpetuò adhibenda eſt. Ezech. cap. 8. apertè dicit: Vir ſi non ad vſuram dederit, & amplius non acceperit, hic iuſtus eſt, & vitam viuet. Vnde ex contrario ſequitur, minimè iuſtum eſſe, qui vſuram exerceat.

Sed vafri homines multa quærunt ſubterfu-

gia, & ſe benefacere proximo dando illi pecuniam ad vſuram gloriantur, ac ita vſurarium cōtractum impudenter virtutis nomine induunt, & inter opera caritatis numerant. Sæpè (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia, pro qua vſuram ſoluit. At Deus non fallitur Sophiſtica, non recipit maligna ſubterfugia. Quare ſi legem Dei & Caritatis contemnis, prorſus circa fidem naufragium feciſti. Quapropter aduerſus omnia argumēta eorum, qui patrocinantur huic impio contractui vſurario, hanc regulam opponito: De vſura non ex cōmodo eius qui mutuum accipit, ſed ex lege Dei, ex iure naturæ & affectu vſurarii iudicandum eſt. Lex Dei vitæ regula eſſe debet, qui animū vſurarii furē docet, & vacuum caritatis proximi oſtendit. Non igitur humana excuſatio hîc valet. Nā de peccatis iudicādum eſt iuxta verbū Dei. Quis quæſo per humanā rationem iudicaſſet, morſum pomi a deo enorme peccatum fuiſſe, niſi tanta calamitas in humano genere fuiſſet conſecuta? Quocirca diſcamus peccatū eſſe quicquid Deus prohibet, vt vt videatur hominibus excuſabile, quācunq; ob cauſam. Ac firma mēte teneamus dictum Dauidis: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo? Hîc inter alia reſpondet in hunc modum: Qui pecuniam ſuam nō dedit ad vſurā: vnde apertè excluditur

de

de tabernaculo Domini, quiſquis pecuniam ſuam dat ad vſuram.

Sed quid de eo dicendum, qui vſuram ſoluit? Ad hanc quæſtionem Philippus reſpondet in hunc modum: Qui ſoluit vſuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod ſanè intelligendum eſſe iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab vſurarijs, non accepturi, niſi accederet pactum de vſura. De diuitibus vero, qui vt plures diuitias cumulent, accipiunt ab vſurarijs mutuum cum pacto ſoluendi vſuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare ſtatuo. Primùm: Quia mediocritate præſenti non ſunt contenti, Deinde quod ſuo exemplo præter neceſſitatem confirmant vſurariorũ maliciam, vnde magis creſcit conſuetudo dandi ad vſuram.

TESTIMONIA DE contractu.

Matth. 7. Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos illis facite.

Exodi 20. Ne furtum facias.

Romanorum 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Non igitur vult, vt alius alium defraudet in contractibus.

Leuitici 19. Dilige proximum tuum ſicut teipſum.

Primæ Theſſal. 4. Ne quis ſupergrediatur neq; ſuperueniat in negocio fratrem ſuum, Quoniam

vindex eſt Dominus de ijs omnibus.

Leuitici 15. Pecuniam tuam non dabis ad vſuram.

Deutero. 23. Non fœneraberis fratri tuo.

CAPVT VII.

OECONOMIA.

OEconomia proprie eſt priuatæ domus gubernatio ſeu adminiſtratio, de qua pulcerrimè & ſapientiſſimè Xenophon in ſuo Oeconomico diſſerit, & ſcientiam eſſe definit adminiſtrandæ & augendæ domus. Dicitur autem œconomia παρὰ τὸ τὸν ὄικον νέμεσθαι, *hoc eſt, à domus gubernatione ſiue adminiſtratione. Hæc ipſum Deum autorem habet, qui cum in Paradiſo inſtituit, ac poſtea quarto præcepto muniuit. Hæc prima Eccleſia fuit: ex hac prodeunt perſonæ, quibus Eccleſiarum & politiarum adminiſtrationes committuntur. Quare deteſtandæ ſunt iſtæ prophanæ voces: Domeſtica cura eſt diabolica cura. Huiuſmodi voces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hoſtes. Verùm cōtra has blaſphemias opponendum eſt verbum Dei, quod teſtatur Deum Oeconomiarum autorem eſſe: & ſimul inuocandus eſt Deus, vt ſuæ ordinationi adſit, eamq́; tueatur, ne à diabolo turbetur, qui familijs potiſſimum inſidiatur. Scit enim, ibi prima*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ma pietatis & honeſtatis ſemina iacienda eſſe, quæ ſuffocare conatur: Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non deſinit in multis familijs idem facere.

Porrò Oeconomia tribus quaſi iugis conſtat. Vnum continet ſeruos & dominos. Alterum eſt coniugium inter virum & vxorem. Tertium cōſtat parentibus & liberis: ita in œconomia ſunt ſex diuerſæ perſonæ, quarum ſingulis ſuum peculiare eſt officium, ad totius Oeconomiæ autoritatem & ſtatum conſeruandum faciens, propter hunc finem, vt Oeconomia ſit veluti ſchola quædam, qua de Deo & bonis rebus primum inſtituantur homines, & vt ſint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoſcatur & celebretur, quo omnes ſuos conatus vnanimiter referre debent illa tria hominum iuga, quæ in Oeconomia eſſe dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT VIII.

DOMINIVM ET SERVITVS.

DISTINCTIONES *ſuperiorum & inferiorum graduum inter homines ſuprà in quarto præcepto, atque in primo huius Claſſis capite ſecundo, oſtenſæ ſunt. Hic igitur tantummodo de officijs dominorum & ſeruorum erga ſe inuicem*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

(nam hi vnum Oeconomiæ iugum conſtituũt) dicam, idq́ breuiſſimè. Qui autem fide præditi ſunt Domini & ſerui, ijs non difficile eſt in præſtandis officijs ſibi inuicem τὰ ἴσα, hoc eſt, ius analogum reddere. Et quanquam rectè dicit Cyprianus, eandem naſcẽdi ſortem, Conditionem vnam moriendi, corporum materiam conſimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege vel venire homines in hunc mundum, vel de hoc mundo poſtea diſcedere: tamen neceſſarium eſt, propter conſeruationem familiarum, vt alij præſint, & alij obtemperent. Nec quicquam excogitari poteſt τῆς ἀναρχίας triſtius, vnde rectè Creon, etſi non in loco apud Sophoclem: τῆς ἀναρχίας οὐκ ἔστι μεῖζον κακὸν, hoc eſt, ſine imperio eſſe nullum maius eſt malum.

Et quia inter Chriſtianos, vt inter Philemonem & Oneſimum, dominandi & ſeruiendi conditiones ſunt per Euangelium licitæ, execrandi ſunt Anabaptiſtæ & Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum verbum Dei, quod concedit & approbat graduum diſtinctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (vt promiſi) quædam de mutuis dominorum & ſeruorum officijs.

Paulus Epheſ. 6. Vtilem tractandi ſeruos regulam præſcribit, cùm inquit: Et vos domini eadem facite illis (id eſt, ſeruis) remittentes minas,

ſeu

ſeu laxantes iracundiam, ſcientes quòd & veſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio apud Deum non eſt. Et ad Coloſſ. 4. Domini quod iuſtum eſt & æqualitatem ſeruis præbete.

Hæc Pauli teſtimonia tria docent. Primùm, quòd liceat homini Chriſtiano vti ſeruorum operis. Non enim iubet Paulus, vt domini abijciant poteſtatem, quam habent in ſeruos, ſed vt eos comiter & benigne tractent. Deinde, quomodo domini Chriſtiani debeant erga ſuos ſeruos affecti eſſe, nimirum vt eos non contemnant, tanquam vilia & abiecta mancipia, ſed vt conſeruos Dei placide & amãter foueant. Poſtremò, vt reddant τὰ ἀυτὰ ſeu iuſtum & æqualitatem. His enim tribus eadem res ſignificatur, nimirum ius Analogum aut diſtributiuum. Neque enim ſic habent domini obnoxios ſeruos ſibi, quin viciſſim ipſis aliquid debeant. Vt enim ius analogum valere debet inter omnes homines: Ita inter dominos & ſeruos valeat neceſſe eſt. Seruus laboret fideliter, dominus grato animo reddita iuſta mercede ſeruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.

Porrò ſeruis hanc regulam præſcribit Paulus, Epheſ. 6. Serui obedite dominis veſtris carnalibus, cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri tanquam Domino, non ad oculum ſer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

uientes, quaſi hominibus placentes, ſed tanquam ſerui Christi facientes voluntatem Dei, cum beneuolentia ſeruientes Domino, & non hominibus. Et ad Coloſſ. 3. Serui obedite per omnia Dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timẽtes Deum, quodcunq; facitis ex animo operamini ſicut Domino.

Ex his teſtimonijs Pauli collige, quid in Chriſtianis ſeruis requirendum ſit. Primum igitur requiritur in ipſis timor Dei: quemadmodũ in Dominis ipſis, adeoq; omnibus hominũ ordinibus. Secundò requiritur ſimplicitas cordis, qua nequitia, πανεργία, ſeruilis, contumax rebellio, & reſponſatrix audacia expellitur. Tertiò exigitur obedientia erga dominos. Quartò regula iſtius obedientiæ præſcribitur, nimirum, vt tanquam Chriſto ſuis dominis obtemperẽt ſerui. Vult enim, vt in omnibus actionibus ſuis ad mandatum Dei reſpiciant. Nihil itaq; faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum ſupremi Domini, quem omnes venerari oportet. Poſtremò magnificè ornat ſeruorum obedientiam cùm eam Deo præſtari pronunciat. Viliſſima ergo pij famuli aut famulæ ſeruitia Deo placent, illique cultus gratus exiſtunt.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT IX.

CONIVGIVM.

IVgum alterum in Oeconomia coniugium dixi, in quo religionis ſchola primaq́; Eccleſia à Domino ordinata, fuit: cuius maieſtatem ac dignitatem ſi ſpectes, multiplicem ſanè inuenies. A Deo patre optimo maximo inſtituitur, ſancitur, confirmatur, benedictioneq́; fœcundatur. A filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto miraculo & præſentia ornatur. A Spiritu ſancto approbatur, honeſtum, immaculatum, purumq́; prædicatur. Ab eodem Spiritu ſancto imago copulæ admirandæ filij Dei & Eccleſiæ ſtatuitur. Ante peccatum & contaminatam naturam in Paradiſo ſanctiſſimo loco initium ſumit: Exemplis Patriarcharũ, Prophetarum, ſanctorũ, ſacerdotum, regum, multorumq́; piorum commẽdatur, legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur.

Huc accedunt finis & effectus vnde eius precium ſummum æſtimatur, vt ſunt, procreare ſobolem, vitare impuros cõcubitus, habere mutuum præſidium & auxilium. In hac prima religionis ſchola cõſeruare Eccleſiam, relinquere (vbi fatis concedendum eſt) Deo loco noſtro cultores. Hinc Platonis, licet Ethnici, grauiſſima, pio tamẽ homine digniſſima ſentẽtia in ſexto de legibus: Adnu-

ptias (inquit) vt decet celebrandas & hæc exhortantur, parentes oportere filiorum filios relinquēdo nobis, videlicet, in diuino miniſterio ſucceſſuros, naturā aſſequi ſempiternam. Et paulò pòſt: Quapropter parentibus vtriſq; affinibusq́; relictis ſeorſim quaſi ad Coloniam proficiſcantur, ac viciſſim ſeipſos reſpicientes habitent, liberos generando & educando, & vitam quam ab alijs acceperunt, à ſe quaſi tedas ardentes alijs tradant, Deum ſemper ſecundum leges colentes.

Hæc Dei æterni, ſcripturæ ſacræ, piorum hominum, ac grauiſſimorum Philoſophorum teſtimonia opponantur criminationibus Papiſtarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac ſtatum, in quo viuere non liceat ſanctiſſimis verbi miniſtris, iudicant: Cùm tamen in ſcriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus ſic ſcriptum ſit Lucæ 1. Erant autē iuſti ambo coram Deo, verſantes in omnibus præceptis & iuſtificationibus Domini irreprehenſibiles. Et ne excipiant ſacerdotes noui Teſtamenti, Paulus præcipit eligi ad Epiſcopi munus maritū, qui ſit vnius vxoris vir. Et Spiritus Sanctus dicit: Honorabile eſt coniugium in omnibus, & torus immaculatus. Quare relicta Dæmoniorū doctrina de matrimonij prohibitione, ſcripturæ lucem ſequamur, ſecuréque contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum verbum Dei.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Cæterum, vt quale nam ſit coniugium intelligatur, quaſdam ſcripturæ ſentẽtias, primùm recitabo, deinde certa puncta ſeu membra in coniugio ſpectanda ex adductis teſtimonijs colligam.

Geneſ. 2. Adæ cùm non inueniebatur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporem in Adam. Cumq́; obdormiuiſſet, tulit vnam de coſtis eius & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq́; Adã hac vice, os de oſſibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur Iſcha, quoniam de viro ſumta eſt. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.

Ad Epheſ. 6. Vxores proprijs maritis ſubditæ eſtote, tanquam Domino, quia vir eſt caput mulieris, quemadmodũ & Chriſtus caput Eccleſiæ, & ipſe eſt ſaluator corporis: ſed quemadmodum Eccleſia ſubijcitur Chriſto, ſic & vxores proprijs maritis in omnib. Mariti diligite vxores proprias, tanquam & Chriſtus dilexit Eccleſiam: Et paulò pòſt: Sic debent mariti diligere proprias vxores, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem ſuam, ſeipſum diligit.

Ad Coloſſ. 3. Vxores ſubditæ eſtote proprijs maritis, quemadmodũ decet in Domino. Mariti diligite vxores, & ne ſitis amari erga ipſas.

1. Petri 1. Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, vt etſi qui non credunt verbo per vxorum conuer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes cum timore coniunctam caſtam conuerſationem veſtram. Et paulò pòſt: Subiectæ proprijs viris ſicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans, cuius eſtis filiæ, benefacientes & non pertimeſcẽtes vllam perturbationem. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impertientes honorem, tanquã & cohæredibus gratiæ vitæ, vt non impediantur orationes veſtræ.

1. Corinth 7. Propter ſcortationem vnuſquiſq; propriam vxorem habeat, & vnaquæq; propriũ maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiã reddat, Similiter autẽ & vxor marito. Vxor proprij corporis poteſtatem non habet, ſed maritus: ſimiliter autem & maritus proprij corporis non habet poteſtatem, ſed vxor.

Ex his ſcripturæ teſtimonijs quinq; colligamus. Primum quid ſit coniugium eiuſq; fines, quamq; arcta ſit copula. Deinde inter quas perſonas coniugium licitum ſit. Tertio, quis nam ſit ordo poteſtatis & ſubiectionis inter cõiuges. Quartò, qualiſnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat. Poſtremò, quid nam ſit ius analogum in coniugib. His enim quinq; ritè perpenſis et cognitis, quid de matrimonio piè ſit ſentiendum apparebit.

Quãtum ad primum itaq; attinet, Moſis teſtimoniũ euidenter docet, non ſolum quid ſit matrimonium,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

trimoniũ, verum etiã quàm ſit arcta copula cõiugalis. Cum itaq; dicit Moſes: Dixit Deus, nõ eſt bonum homini eſſe ſolum, faciamus ei adiutoriũ ſimile ſibi, matrimonium eſſe ordinationem Dei, iuxta quam aptæ perſonæ copulentur in mutuum adiutorium, apertè indicat. Eſt itaque vnus finis coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur: Erunt duo in carnem vnam, in matrimonium tantùm duæ perſonæ, maſculus vnus & fœmina vna admittuntur: vt ſint in carnem vnam, id eſt, indiſſolubiliter copulatæ, non ſecus atq; ſubſtantia ſeu reipſa eſſent vna caro. Præterea dum additur: Creſcite & multiplicamini, Finis ſecundus & proprius matrimonij exprimitur, qui eſt, creſcere & multiplicari, quod fit, dum liberi procreantur & educantur: Huic fini Paulus adhuc tertium addit: Propter fornicationem (ſcilicet vitandam) vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum.

Matrimonium ſeu coniugiũ eſt ordinatio diuina, in qua legitimè copulantur vinculo indiſſolubili duæ perſonæ, maſculus et fœmina, vt ſint ſibi inuicẽ adiutorio, procreent, educẽt ac inſtituant liberos iuxta voluntatem Dei, præterea etiã vt fugiant ſcortationem ac omnem prohibitam Venerem. Hæc definitio collecta ex Moſe cõtinet omnes cauſas matrimonij, efficientem, materialẽ,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

formalem & finales: deinde indicat quàm arctũ ſit vinculum, nimirum Indiſſolubile, cum dicitur, Erunt duo in carnem vnam. Neq; tamen ex his ſequitur, nullum diuortium eſſe licitum. Nam cũ dicitur indiſſolubile vinculum, oſtenditur qualiſnam ſit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum quod nemo volens hoc vinculum reſcindere debeat. Diuortium itaq; voluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur à Chriſto, Matth. 5. & 19. Marci 10. Lucæ 8. Item: à Paulo 1. Cor. 7. Cùm Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet: prohibet manifeſtè voluntarium diuortium, quod fit ſine cauſa iuſta, ac ſine legitimo iudicio, quod vice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus. Verùm de inuoluntario diuortio longè ſe aliter res habet. Dicitur autem Inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum diſſerere cogitur, ob nefandum & ſacrilegũ adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfidè violatur. Tale diuortium Chriſtus non improbat, imò diſertis verbis, admittit, Matth. 19. Vbi ſic inquit: Dico vobis quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc verba Chriſti vnam iuſtã repudij cauſam, nempe fornicationem diſertè exprimunt. Qui dimiſerit (inquit) vxorem ſuam, & aliã duxerit, mœchatur,

ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ſed excepta fornicationis cauſa. Ergo vbi Adulterium interuenit, licet contaminatam perſonam repudiare, licet quoque alium ſocium aut ſociam quærere ſine ſcelere, alioqui exceptio hic fruſtra à domino adiecta eſſet. Quærunt Phariſæi, an liceat ob quamuis cauſam iuxta receptam eorum conſuetudinem dimittere vxorem. Quod negat Dominus, ac vnam ſolam exceptionem nimirum fornicationem ſtatuit.

Hæc exceptio, vt ſtet ſcriptura, ſubaudienda eſt, Marci 10. & Lucæ 8. Vbi eandem quæſtionem tractant Euangeliſtæ. Neque enim fieri poteſt, vt Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet: quod profectò faceret, ſi ſpeciem, quam in vno loco exciperet à genere, in aliis in genus includeret, quod fieri nequaquam poteſt ſine contradictionis implicatione.

Iuxta eandem Chriſti regulam, dictũ Pauli, 1. Corinth. 7. intelligendum eſt. Loquitur enim Paulus de voluntariis ac vſitatis vulgò diuortiis, quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nam ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula Chriſti, quod ſentire de ſanctiſſimo Apoſtolo impium eſt. Ex hiſce itaque clare conuincitur, quod & licitum ſit diuortium propter adulterium, & liceat repudianti impuram perſonam aliud coniugium amplecti. Quòd autem aliqui dicunt, argumẽtum hoc eſſe à con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

trario ſenſu, quod non in quauis materia valet, falſum eſt, quia hic diſerte exprimitur exceptio, μὴ ἐπὶ πορνίᾳ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, *non ob fornicationẽ, excepta fornicationis cauſa. Quare verbis Domini, piis in Eccleſia doctoribus, Hieronymo, Ambroſio & aliis multis, & ſanctorum exemplis potius acquieſcendum, quam decretis impuris Pontificum.*

Cæterum hic magis adhuc ardua oritur quæſtio de rea perſona: an illi liceat coniugium nouum quærere poſt diuortium, ſublata omni recõciliationis ſpe? Sed quæſtio hæc ſoluitur ex dicto Chriſti, Matth. 5. Vbi ſic dicit dominus: Omnis enim qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicatione, facit eam mœchari, Et qui dimiſſam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Chriſti etſi vniuerſaliter ſonat, tamẽ exceptionem expreſſam habet. Quare ſic reſoluenda eſt ſententia. Omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſed excepta fornicationis cauſa hanc exceptionem ad vtrumque membrum pertinere non eſt dubium. Quapropter ſi cauſa fornicationis à generali dicto excludenda eſt, ſequitur profectò fornicationis cauſa repudiatam nõ mœchari, ſi alteri nupſerit, nec illum, qui repudiatam duxerit, adulterium committere. Verùm hic prudẽter noſtræ Eccleſiæ exemplo Saxonicarum

Eccleſia-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Eccleſiarum, & aliarum, quæ veram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere ſcandalis conantur, dum externæ diſciplinæ gratia permittendum negant, vt in eadem prouincia ſeu regione, in qua crimen commiſſum eſt, rea perſona nouum matrimonium ineat. Nam ſi hæc diſciplina non adhiberetur, magnæ & horrendæ œconomiarum vaſtationes proculdubio ſecuturæ eſſent. Malignæ enim naturæ ſtudio ſe contaminarent, vt hoc modo liberari poſſent à matrimonio, quod ſibi moleſtius ac durius eſſe videretur. Quapropter ſeuera diſciplina hic neceſſaria eſt, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei ſacrilege violent, magno cum Eccleſiæ ſcandalo, & œconomiarum ruina.

Porrò cùm Dominus dicit extra cauſam fornicationis, cauſam diuortij veram aſſignat, quæ ſubſtantiam matrimonij euertit: qualis eſt fornicatio: aut aliæ huic ſimiles, vt coactio ſeu deſertio, quarum illa non fuiſſe coniugium oſtenditur, hac ſacrilegè ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his caſibus prudentes Iudices quærendi ſunt, qui conſcientiis rectè conſulere norunt. Sed de hac re vide Examen Philippi.

Hactenus de primo partitionis membro dictũ eſt: Nunc inter quas perſonas coniugium licitum ſit, explicabitur: Quod vt diſtinctius fiat, tres quæſtiones excutiendæ ſunt. Prima, ſit'ne licitum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

matrimonium in omnibus hominum ordinibus & ſtatibus. Altera, qui cognationis ſeu conſanguinitatis gradus ſint prohibiti. Tertia, quibus affinibus contrahere inter ſe matrimonium liceat.

Quantum autem ad primam quæſtionem attinet, num licitum ſit matrimonium in omnibus ſtatibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiritus ſanctus ait. Papa quidem matrimonium, ſacramenti titulo ornat, ſed cùm quæritur, an liceat ſacerdotibus, Monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus ſui, inter carnis opera numerat matrimonium: & in perfectionis Chriſtianæ operibus ponit ſuum impurum cœlibatum. Ad quam ſuam ſententiam ſtabiliendam impudenter abutitur ſuo more verbo Dei. Sed quia apertus hoſtis eſt Euangelij Chriſti Papa, ipſius autoritas cum omnib. ipſius legib. meritò eſt contemnenda. Præterea cum ſententia ſpiritus ſancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij doctrinam eſſe Dæmoniorum, & clarè enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile eſſe ordinationem Dei, Geneſis 2. Maſculum & fœminam, &c. & plurima exempla ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apoſtolorum & caſtiſſimorum Epiſcoporum in primitiua Eccleſia, ex diametro cum impuro iſto Papæ dogmate pugnant, non iudico opus eſſe longiore confutatione in re adeo perſpicua.

At ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

At ſi quis Votum interueniſſe dicat, quo quod liberum erat natura, factum eſt non liberum: dico votum temerarium & impium nõ obligare, poſtquam is, qui ſtultè vouit, rectius verbo Dei edoctus eſt. Sed de hac quæſtione ſupra capite 6. 2. Claſſis.

Altera quæſtio de gradibus conſanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim, qui inter eas perſonas omnes, cõtractus matrimonii eſſe licitos docent, quæ nõ nominatim prohibentur, Leuit. 18 Sunt rurſus qui propter propoſitionem vniuerſalem in Moſe expreſſam, non tantum eas perſonas prohibitas putant, qu: (vt dicũt) recenſentur exempli gratia, verumetiam multò plures, vt quæ à Iuriſperitis & Canoniſtis recitantur, vſque ad quartum gradum incluſiuè. Sed perſonas enumeratas in Moſe ordine recitabo. Prima, Pater. Secunda, mater. Tertia, nouerca. Quarta, Soror germana. Quinta, priuigna. Sexta neptis ſeu filia filii. Septima, amita ſoror patris. Octaua, Matertera ſoror matris. Hic primus & ſecundus gradus conſanguinitatis prohibentur, etſi non vniuerſaliter. Qui priorem ſentẽtiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos conſanguinitatis contractum probant, & non diſſoluendum propter humanas leges docent. Qui ſecus ſentiunt, multò plures perſonas prohibitas lege naturæ volunt, de quibus conſulẽdæ ſunt leges

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

politicæ, quas indico in hac religiosè ſeruandas eſſe, & peccare eos ſtatuo, qui has leges violant, niſi diſpenſatione ſuperioris magiſtratus excuſari poſſint.

Porrò perſonæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ ſunt: Prima, vxor patrui: Secunda, nurus ſeu filij vxor. Tertia, Vxor fratris. Quarta, priuigna. Quinta, filius priuigni vel priuignæ. Sexta, ſoror vxoris. Plura de gradibus cõſanguinitatis & affinitatis petantur ex ſcriptis Iuriſconſultorũ & libellis Philippi, & [illegible]lis Georgij Maioris. Ego tantum Catalogum perſonarum breuiter in Moſe prohibitarum inſtitui.

Iam qualiſnam ſit ordo inter coniuges videamus, qui quidẽ ex prima cõiugij inſtitutione ante peccatum, & deinde poſt lapſum ex mandato Dei intelligi poteſt, nimirum quod vxor marito ſit ſubiecta: quæ ſane ſubiectio nequaquam tyrannica eſſe debet, neq́ qualis dominorum eſt in ſeruos. Nõ enim vxor habenda eſt tãquam mancipium aut ſerua, ſed tanquã conſors vitæ omniũq́ bonorum. Vocabulum coniugis quod à coniugando deductum eſt, tam virum quàm mulierem cõprehendit, vnde conſortium, coniugium intelligitur. Abrahã & Iſaac ſua cum vxoribus conſilia communicarũt. Imò ipſe Abrahã verbo Domini iubetur audire ſuam vxorem. Rex Artaxarxes Heſter, quam captiuam ſeruam duxit, literis

publicis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

publicis conſortem regni ſui vocat, idq́ haud immerito. Neq́ enim coniugium vxorem ancillam aut ſeruam eſſe patitur: Quod ſane primum matrimonium clarius oſtendit. Eua ſiquidem non de Adæ capite, neq́ de pedibus eſt facta: verum ex coſta, ex quo ſignificatur, quod neq́ domina, neq́ ſerua illi ſit cõdita, ſed ſocia & conſors. Liberalis itaq́ eſt ſubiectio mulierum, non ſeruilis: vt quæ caritatis lege potius quam dominationis imperio ſubijciatur marito.

Sequitur quod quarto loco propoſui, qualiſnã affectus mutuus coniugum eſſe debeat. Euripides clarè dicit: Salus hæc domus maxima eſt, ſi vxor & maritus rectè cõcordant, & à ſe inuicem non diſſentiunt, verum tum demum dulcis mariti & vxoris conſuetudo erit, cùm eam pietas, virtus, mutua ἐπιείκεια, & mutuus amor mollẽ & ſuauem reddit. Firmiſſimum etenim adeoq́ primum conſuetudinis vinculum fuerit inter coniuges, ſi mentes eorum pariter in Deo vnum ſint, quod quidẽ facit, vt ſe mutuo ament, quia decreuerunt Deo obedire. Nulla enim eſt virtus firma, nulla ſtabilis amicitia, niſi à Deo ortum habeat. Virtus inter cõiuges mutuam oblectationem parit, quẽadmodum, inquit, Andromacha: hæc nomen decuſq́ parit, quæ ſanè dum in ſecundis & aduerſis rebus exercetur, conſuetudinem vitæ reddit amabiliorẽ. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amici-

tiis adhibenda eſt, & maximè inter cõiuges, quæ quaſdam interdũ iniurias ferre neceſſe eſt. Mutuus amor ex pietate natus, virtute cõfirmatus, & mutua ἐπιεικείᾳ auctus, errata incidẽtia corrigit, leniter mitigat, facitq́; vt in omnibus duris iucunda ſit vita.

Reſtat quod poſtremo loco propoſui, de iure analogo inter coniuges: Quod tametſi intelligi poteſt ex iis, quæ dicta ſunt, tamẽ breuiter attingendum videtur. Cùm Dominus dicit: Faciamus ei adiutorium ſimile illi, hoc eſt, faciamus mulierem, quæ viro æquabili officii iure reſpondeat. Vt enim mulier iure marito officiũ debet: Ita viciſſim maritus κατ' ἀναλογίαν mulieri reſpõdeat officio neceſſe eſt. Mulier ſit viro ſubiecta liberaliter, maritus viciſſim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obedientiam Deo præſtet inferẽdis partus doloribus, vir viciſſim afflictam conſoletur, trahatq́; partem iugi commiſerando & fouendo. Mulier οἴκουρος, id eſt, cuſtos domus, iuxta traditionem Apoſtoli, & pudica, familiarem rem conſeruet, augeat & rectè diſpenſet, maritus cõtra domum defendat, foris agat, laboret pro vocationis ratione, & iuſtum victum iuſtè conquirat. Breuiter, maritus & vxor officioſe ſe inuicem obſeruent, ac ſibi mutuo debita officia iuxta rationem conditionis vtriuſq́; præſtent: Quod cum fit, ſibi inuicem reddunt quod debent, ſeu vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Paulus loquitur, τὰ αὐτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præſtandis ſignificatur. Vt cùm mulier marito paret, maritus armis defendit vxorem. Officia hæc diſſimilia quidem ſunt reipſa, attamen iure analogo ſibi mutuo pulcre reſpondent, & ſunt æqualia.

CAPVT X.

PATRIVM IMPERIVM.

DIxi ſupra, Oeconomiam tribus quaſi iugis conſtare, Quorum tertium, quod eſt parentum & liberorum, explicandum reſtat. Quod quia in quarto præcepto ſupra ex parte explicatum eſt, hic breuiter primum ſcripturæ ſentẽtias paucis colligam, deinde ex his ſententijs notatis officia parentum & liberorum extruam: vt inde qualenam ſit patrium imperium appareat. Poſtremum de præmijs & pœnis præſtiti officij & nõ præſtiti agam.

Exo. 20. ſancitur patrium imperium his verbis: Honora patrem tuum & matrem tuã, vt ſis longæuus ſuper terram.

Danie. 13. De parentibus Suſannæ ſcribitur: Parentes illius cùm eſſent iuſti, erudierunt filiam ſuam in lege Moſi.

Ephe. 6. & vos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos veſtros, ſed educate in diſcipli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

na & correptione Domini.

Coloſſ. 3. Patres nolite prouocare liberos ve-ſtros, ne &c.

Ex his paucis ſententijs non eſt difficilè colligere officia parentum mutua erga liberos: primū enim voce Dei parentibus traditur autoritas in liberos, vt ipſis præſint in familia, ac quæ recta ſunt imperent facienda. Ex quo ſequitur, liberos iure diuino parētibus debere eſſe morigeros. Secundò parentum eſt pueros educare, quod officium non ſolùm lex naturæ imperat, verumetiam hunc affectum educādi & tuendi natos, omnibus animantibus inſeuit natura. Tertio debent parētes liberaliter ſuos liberos tractare ac prudēter, vt retineantur in officio. Et ſummopere cauendum, ne vel nimia indulgētia, vel nimia auſteritate natos perdant. Quartò honeſtis in moribus & vera pietate erudire liberos pars officij parētū præcipua eſt. Ideo enim liberos generamus (vt rectiſſime Plato ſenſit) vt Deo cultores pro nobis (vbi fatis conceſſerimus) relinquamus. Hoc præcipuum poſt pietatē animi erga Deum, ſanctorum patriarcharum, Regum, atq; adeo omnium piorum ſtudium ſemper extitit. Atq; hæc præcipua parētum officia ſunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet: Verùm quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cùm dicitur: Honora parentes, inde ea colli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

colligam. HONORIS igitur vocabulo liberi primum iubemur agnoſcere parentum autoritatem & eminentiam ordinationem diuinam eſſe. Nihil enim voce Dei honorabile dici poteſt, niſi idem à Deo profectum ſit & ordinatum. Deinde requiritur hic reuerentia erga parētes, tanquam erga Dei vicarios, & nutricios ciuium Eccleſiæ Chriſti. Proinde maieſtas quædam diuina in parētibus animaduertenda eſt. Tertio loco verbum honoris includit in ſe obedientiam erga parentes: quæ obediētia tantiſper & eatenus præſtanda eſt, donec & quatenus cum obedientia, quam ſupremo parenti Deo debemus, ſtare poteſt. Huc dictum Domini Luc. 14. Si quis vult venire ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam &c. non poterit eſſe meus diſcipulus. Hic odij vocabulum nō affectum, ſed euentum ſequētem odium ſignificat, qui eſt detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Iſtud igitur odium pietatis eſt, non credulitatis. Præterire enim, fugere, negligereq́ omnes debemus, quādo eos vnà cum Deo colere nequimus, At vero ſi vtrumq́ debitè poterit, & Deo & parentibus obedientia exhibenda eſt. Neq́ enim obedire parentibus is rectè dicitur, qui quicquid iuſſerint faciat, ſed tum demum parentibus aliquis obedit, cum ſponte facit, quæ ipſi rectè iuſſerint: Quarto honoris vocabulo Gratitudo etiam ſignificatur erga parentes, vt ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

opus fuerit, eos ſenio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere ſubleuent: Quinto honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes & miſeri ſunt, precioſi ſunt nobis habendi, conſideranda eſt quædam in ipſis diuinæ maieſtatis ſimilitudo. Quare etſi interdum videntur nobis parum honorabiles, maieſtas tamen diuina (vt antea dixi) in ipſis conſideranda eſt, Proinde moroſitati, delirio & quibuslibet parentum vitijs, opponendum eſt nomen Patris & Matris. Non enim tam quales parentes, quam quod parentes habemus æſtimandum eſt. Atque hæc officia liberorum ſunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis cauſa reuocare poſſumus, nimirum ad affectum & effectum, illo eos animo proſequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata eſſe nouimus, præſtamus. Quantumuis enim multa in eorum gratiam fecerimus, ſemper tamen inferiora erunt omnia, quam eſſe deberent.

Ex hac collatione officiorum mutuorum parentũ & liberorum, nõ eſt difficile iudicare, quale nam ſit parentũ imperium, qualiſq́ʒ liberorum ſubiectio. Mitius enim parẽtum in liberos, quàm dominorum in ſeruos imperium eſt. Autoritas maior eſt parentũ in liberos, quàm maritorũ in coniuges, & proximè accedit imperium patrium

ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

ad Regale imperium.

Iam reſtat quod poſtremo loco de præmijs & pœnis propoſui, quæ duabus vocibus nempe Benedictionis & Maledictionis in ſcriptura ſignantur. Vt enim parentes, qui liberos ſuos voluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur, vt ELI Sacerdos: ſic qui officia præſtant à Deo imperata, benedictionem reportant. Et vt longæua vita promittitur liberis honorantibus parentes: ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui ſubſannat patrem ac matrem ſuam, corui eum effodiunt. Vnde tritum prouerbium:

Paret Carnifici renuens parere parenti.

Exempla ſunt Maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Abſolon, & alij innumeri.

CAPVT XI.

VSVS DIVITIARVM ET RERVM PRÆSENTIS VITAE.

CVM diuus Paulus 1. Corinth. 7. dicit: Qui vtuntur hoc mundo, ſint tanquam non vtentes, non præcipit Chriſtianis abijcere facultates, ſed Chriſtiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquieſcere docet. Sic enim viuere nos oportet, quaſi ſingulis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

momentis migrandum ſit ex hac vita: Quapropter in omnibus rebus præſentis vitæ corda erecta eſſe debent ad meditationem vitæ cœleſtis. Atque hæc regula generalis eſto de vſu rerum præſentis vitæ.

Porro quia in rebus mundi nihil periculoſius eſſe poteſt, quàm magna rerum affluẽtia, niſi ſancta prudẽtia adſit (verè enim Plato dixit, diuitias cœcas eſſe ſine prudentia, & eaſdem acutè cernere vbi prudentiam ſequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. Primum, Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ ſint. Deinde, Qualiter nos Deus ergà diuitias eſſe velit affectos. Poſtremò, Quis diuitiarum vſus rectus & legitimus.

Quantum itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primum incoandũ eſt à regula Chriſti. Mar. 6. Quærite primum regnum Dei &c. Prima igitur cura & præcipua eſſe debet ſalutis animæ. Deinde quia hæc vita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri poſſunt facultates, licetq; ijs, quæ ad victum cultumq; neceſſaria ſunt, quærẽdis operam dare, id quod non ſolum ſanctorum exemplis, verumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit piè laborantibus. Deinde lucrum, quod proficiſcitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus vtamur, quò facultates aliorum ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

nos trahamus, fructumq́; laboris noſtri, tanquam iuſtam mercedem percipiamus. In contractibus abſint fraudes & fallaciæ, aperteq́; & ſimpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quam ipſi ab alijs vellemus requirere. Sit labor legitimus, legitimæ vocationis, vt bona conſcientia gloriari poſſimus, nos in vllius fraudem nihil egiſſe.

Partis diuitijs ſingularis ars adhibenda eſt, ne nobis in ſpinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli ſequamur conſilia, quorum ille quidem Pſal. 61. ſic ait, ſi affluent diuitiæ, noli cor apponere. Hic verò 1. Tim. 6. diuitibus in ſeculo præcipito, ne efferantur, neue ſperent in diuitiarum incertitudine, ſed in Deo viuo. Eſt itaque præcipuum, ne diuitiarum huius ſeculi cupiditate ducamur, ne ijs animū aut fiduciam adijciamus, eas à nobis abdicare ſimus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus eas, ſiue ijs careamus, tanquam res caducas & fragiles aſpernemur, atq; ſolam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Abſit fallax ſpes in incertis diuitijs. Abſit ſuperbia & contemtus pauperum. Adſit ſpes in diuitiarum largitore, adſit pius humiliſq; animus.

Porrò vbi ſic animo diues affectus eſt aliquis, etſi ei non erit difficile, diuitias rectè in gloriam Dei, & proximi vtilitatem diſpenſare: tamē nonnihil dicendum eſt, vt legitimus diuitiarum vſus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

conſpiciatur: Qui eſt quadruplex. Primus, vt cõferantur diuitiæ ad promouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipſi nati ſumus, vt Deũ glorificemus, profecto huic vſui quicquid habemus ſeruire debet. Secundus vſus eſt, vt eas in quibus viuimus, reſpublicas iuuemus ac ornemus noſtris facultatibus, ideoq́; tributa ſoluenda ſunt. Tertius vſus eſt, vt ipſi nos pro conditione noſtri ſtatus honeſte alamus, noſtram familiã foueamus, vt domus noſtra pro facultatum ratione honeſta cõſeruetur, ſine ſordibus & prodigalitate. Quartus & poſtremus vſus eſt, vt fontes noſtri, iuxta Salomonis conſilium deriuentur foras, hoc eſt, vt liberales ſimus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi noſtris bonis gaudere poſſint, nobiſcum Deo patri Domini noſtri Ieſu Chriſti gratias agẽtes, qui abundè ſuppeditat omnia.

TESTIMONIA DE DIVITIIS.

Prou. 11. Qui confidit in diuitijs ſuis, corruet.

Prou. 15. Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni & inſatiabiles.

Pſal. 61. Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.

Salomon. Fontes tui deriuentur foras, & tu Dominus eorum eſto.

Primæ Timoth. 6. Diuitibus huius ſeculi præcipe, ne ſublime ſapiant, & ne ſperent in incertitudine diuitiarum, ſed in Deo viuo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

CAPVT XII.

DE SOLICITVDINE, ET CVRA LICITA ET ILLICITA.

QVia nulla maior peſtis eſt veri cultus Dei, quam Ethnica & prophana cura & ſolicitudo, & rurſus nihil magis optandum, quam vt vnuſquiſq; ſolicitè ambulet coram Deo in vocatione ſua, operæ preciũ eſt, vt rectè inſtituãtur pij de ſolicitudine licita & illicita, ne nimium vel in dextrã partem deflectãt, omnem curã abyciendo, vel in ſiniſtram, Ethnicam & prophanam curam amplectendo: Quare tenendum, quod triplex ſit cura. Vna prophana & Ethnica. Altera neceſſaria & ſancta. Tertia, mixta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media verò licita eſt.

Impia ſeu Ethnica ſolicitudo eſt, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur, Matt. 6. vbi Chriſtus multis argumentis, à prouidentia Dei ſumtis, ab ea dehortatur. Hæc cura interdũ carnis cura dicitur, cùm quia ex carnis ſenſu ſine fide proficiſcitur, tùm quia ſcopum habet carnalem, nimirum præſentis vitæ quietem & tranquillitatem.

Solicitudo, quam dico neceſſariam, piam & ſanctam, commendatur ſcripturæ teſtimonijs & exemplis. Roma. 12. Qui præeſt in ſolicitudine.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

1.Tim.5. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum, curam non habet, fidem abnegauit, et eſt infideli deterior. Abraham, Iſaac, Iacob, piam ſuæ familiæ curam habuerunt. Ioſeph in Ægypto ſeptem annorum curam in ſe piè ſumpſit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei non tanta geſſerunt ſine hac ſancta cura. Paulus 2. Cor. 11. ad Coloſſ. 2. 1. Theſſ. 2. ſuam ſolicitudinẽ pro Eccleſia fatetur. Sic Reges pro ſuis regnis, patresfamilias pro ſua familia, Miniſtri verbi pro ſuis auditoribus, præceptores pro ſuis diſcipulis, breuiter, ſinguli in ſua vocatione ſanctam quandam ſolicitudinem habere poſſunt & debẽt, modò in impietatis notam incurrere nolint. Verùm ne hæc ſancta ſolicitudo contaminetur, ſciendum eſt ad eam Quinq; requiri. Horum primum mandatum Dei eſt. Mens enim pia nihil aggredi debet ſine mandato Dei. Honeſta igitur erit vocatio piæ & ſanctæ curæ. Deinde proficiſci debet ex fide. Nam ſine fide Deo placere nihil poteſt. Tertiò, quia niſi Dominus ædificauerit ciuitatem, fruſtra laborant qui ædificant eam, adhibenda eſt Inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, Gratiarum vero actio, qua ſucceſſum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iuſticiæ. Eſt enim optimum remedium aduerſus ſolicitudinis Ethnicæ tentationem, precib. ardentibus ad Deum cõfugere, quod ad Phil. 4. docemur. Quarto, tendat

tendat tua cura in gloriam Dei principaliter. Quanquam autem tuæ domus incolumitas ſpectari poteſt: tamẽ principalis finis erit gloria Dei. Quinto, ſi parum labor noſter votis rſpondeat, ſubmittamus nos paternæ voluntati Dei, in vero timore & humilitate, iuxta conſilium Petri, dicentis: Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore exaltationis, omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniã ipſi cura eſt de vobis. Et Pſal. 54. Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem Iuſto. Debent igitur pij iuxta verbum Chriſti, primum quærere regnum Dei, deinde Dei iuſticiam, Tertio, fide promiſſionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur vobis. Tum abijcienda eſt profana ſolicitudo, ſtrenueq; in vocatione laborandum, ſeruatis circumſtantijs ſanctæ curæ, quas enumeraui.

Mixta eſt, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur, vt, cum curamus quidem, quæ officij noſtri ſunt, id quod Deus ſerio à nobis requirit: ſed propter innatam nobis dubitationẽ de prouidentia Dei, limites tranſgredimur, ac in officium Dei ſacrilege irrumpimus. Vt, cùm paterfamilias rectè quidem & piè inſtituit liberos, ſuam familiam curat, ſed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando votis

non reſpondet labor & cura noſtra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & ſtrenuè faciat officium, nec ſinat piam curam Ethnica diffidētia conſpurcari, quo abiecta Ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis internè conſtet, ac erga homines ſimus modeſtiores et manſuetiores, cum quibus eidem Domino ſeruiamus, excuſſo iugo Mammonæ & Ethnicæ ſolicitudinis.

CAPVT XIIII.

PERFECTIO CHRISTIANA

HUc breuiter commonefactionem & doctrinam vtilem de Chriſtiana perfectione adijciam. Nam huius rei vera explicatio et ſtimulos addit in ſtadio pietatis currentibus, & conſolatur pios, dum ſuas ſordes & imperfectionem agnoſcentes, intuentur beatam illam vitam, in qua plenà perfectione beati fulgebunt, ſicut ſol in domo patris ſui.

Ut autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omnium primum ſtatuendum eſt diſcrimen inter duplicem perfectionem piorum: quarum vna in præſenti vita exiſtit, altera erit in futura. Ingens enim diſcrimen eſt perfectionis Chriſtianæ ratione huius duplicis ſtatus. Nam longè alia eſt perfectio currentis, quàm perfectio peruenientis. Illa militantis, hæc triumphantis eſt.

Pij itaque in hac vita dicuntur perfecti, non

ſicut

ſicut perficiendi ſunt in illa immortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei: ſed ſicut eſſe poſſunt in hac peregrinatione perfecti. Neque enim præſentis vitæ perfectio æſtimanda eſt ex perfectione iuſticiæ (Nemo enim eſt, qui non peccet) Sed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis eſſe poteſt in hac vita: At in futura vita æſtimabitur ex perfectione iuſticiæ: vbi erit plena glorificatio ſanctorum, plena noticia Dei, Abſoluta cordium puritas, & perfecta obedientia in omni æternitate.

Porrò definitionem perfectionis Chriſtianæ, qualis eſſe poteſt in hac vita, colligam primum. Deinde partes eius ſubiiciam. Tum quare perfectionis nomen ei tribuatur oſtendam.

Chriſtus Mat. 19. Iuueni, à quo interrogatus erat de vita æterna conſequēda, dicit: Si vis perfectus eſſe, vade vende tuas poſſeſſiones, & da pauperibus, & habebis theſaurū in cœlo, & huc ſequere me. Ex his verbis Domini ſolidam definitionem colligere non eſt difficile: vbi primū hoc ſtatuerimus, quod hoc fuerit, quātum ad ſpeciem facti attinet, perſonale præceptum. Alioqui nec Noæ, nec Abraham, nec Dauid fuiſſent perfecti, qui tamen perfecti teſtimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hic requirit Chriſtus ab adoleſcente? vt ex præcepto intelligat ſe imperfectum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

eſſe, vt vẽdat facultates, det pauperibus & ſe ſequatur. Vẽdere autẽ facultates mãdante Chriſto, eſt obedientiã erga Chriſtum anteferre omnibus rebus mũdi, & paratũ eſſe, non ſolum vẽdere, ſed etiã perdere propter Chriſtũ omnia, ſi res ita poſtulauerit: & ſimul Chriſtũ ſequi, & proximum beneuolẽtia cõplecti. Nam hæc Chriſtus cõiungit.

Perfectio itaque Chriſtiana eſt agnita imperfectione, ex fide Chriſti obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mũdi, ac ei totam vitam approbare. Sita eſt igitur hæc perfectio in affectu potius, quàm in effectu, in imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iuſticiæ.

Deus autem ex ſua bonitate tale ſtudium, Perfectionis titulo, ornat: vt magis magiſque ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum à cõiugatis etiã probari poteſt. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum: quia voci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præſentis vitæ poſthabitis: Deum veracem credidit, ei totam vitã approbauit. Similiter ante ipſum Noë, qui iuſtus & perfectus in ſcriptura prædicatur; vocem Dei audiuit, impiis mundi conſiliis renunciauit, parauit arcam, & ſe totum ad normam verbi diuini, concepta in ipſum fiducia, compoſuit. Ex his confirmatur apertiſſimè definitio quam propoſui.

Philippus hanc tradit, quæ à mea nõ diſſentit.

Perfe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Perfectio Chriſtiana eſt agnitio noſtræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, et præſentia Dei in cordibus noſtris transformantis nos, vt fiamus ſimiles imaginis Dei, quæ eſt λόγος æterni patris.

Porrò partes Chriſtianæ perfectionis ſitæ ſunt in rectitudine mentis, affectuũ puritate, & morũ integritate. Rectitudo mẽtis eſt recte ſentire de Deo iuxta ipſi⁹ verbũ: Puritas affectuũ, agnitione noſtræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & voto pietatis cõtinuãdæ æſtimatur. Morũ integritas in pietate erga Deũ, ſanctimonia vitæ, dilectione erga homines, ſancta inuocatione cura abſoluitur. Breuiter, perfectio Chriſtiana poſita eſt in vera cõuerſione hominis ad Deum, ſeu pœnitentia ſalutari.

Hæc vera conuerſio ſiue pœnitentia triplici de cauſa perfectionis nomine honoratur. Prima propter reſpectum ad ſuperiorem vitam, cùm in tenebris & ignorantia Dei viximus. Deinde propter imputationem. Etſi enim ſordes multæ adhærent ſanctis, tamen Deus iſtas ſordes non imputat, modo ſpiritu ipſius ducamur. Poſtremum, quia ad perfectionem illam glorioſam tendit.

Porrò perfectio Chriſtiana, qualis in futura vita erit, antea definita eſt, & ſimiliter in tribus eſt poſita. Primum in doctrina, ſeu noticia, ſeu in mentis rectitudine. Cum venerit, inquit Apoſtolus τὸ τέλειον abolebitur τὸ ἐκ μέρους. Nunc cernimus per ſpeculum in ænigmate, tunc facie ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

faciem, deinde in affectuum perfecta puritate. erũt enim puriſſimi cordis puriſſimi affectus, ardens dilectio Dei, lætitia ſpiritus, &c. Poſtremo in tota vita lucebit imago Dei, Nos, inquit Paulus, ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus, 1. Ioh. 3. Cariſſimi, filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, ſcimus, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicut eſt, & omnis qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe, ſicut ille ſanctus eſt. Breuiter, perfectio ſanctorum in beata vita, conformitas noſtri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, abſoluta dilectio, cuius ſpes (vt Iohannes monet) nos excitare debet ad ſanctimoniam vitæ in hoc mundo, vt aliquo modo illam expectatam incoemus perfectionem iuſticiæ.

Hæc de perfectione Chriſtiana ſcire vtile eſt, vnde non ſolum excitamur ad diligẽtiam in tota vita, Verumetiam aduerſus peſtilentem doctrinam Monachorum de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne verbum Dei, ac exempla eorum, qui perfectionis laudem in Eccleſia conſecuti ſunt.

TESTIMONIA DE PERfectione Chriſtiana.

Iacobi 1. Cæterum patientiæ opus perfectum habeat, vt ſitis perfecti & integri, nullaque in parte diminuti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Matt. 5. Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter.

Coloſſ. 1. In ipſo (Chriſto) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipſo.

Philipp. 3. Non quod apprehenderim, aut iam perfectus ſim, ſed ſector, ſi etiam apprehē dam, quatenus apprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres ego me ipſum nondum arbitror aſſecutum eſſe, vnum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo ſunt obliuiſcens, ad ea vero quæ à fronte ſunt, enitens iuxta præfixum ſignum inſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei per Chriſtum Ieſum. Quotquot itaque perfecti ſumus hoc ſentiamus.

Matth. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende quæ poſſides. Da pauperib', & veni & ſequere me.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

ABſurdum in Theologia contra articulos fidei, legem moralē, & clarā Dei ordinationē 19

Actionum humanarum gradus 85. 86

Actionum ad externam diſciplinam pertinentium genera duo 87

Actionum ſpiritualium cauſæ præcipuæ 92

Adam conſideratur dupliciter 100

Ad actiones vt recte gerātur tria requirūtur 85
Adiaphora quid 400
Adminiſtrationis diuinæ modi tres 76.77
In affectibus definiēdis tria oportet cōcurrere 437
Amen quid 317
Angeli & homines cur conditi 63
Anthropomorphitarum error 52
Antinomiæ in ſacris literis, cur in ſpecie tantum & non reales 24
Antinomias ſacrarum literarum ſoluendi ratio dialectica ibidem
Antitheſeon collatio quid proſit 21
Appellationes filij DEI, quæ naturarū proprietates ſignificāt, ab officij appellationibus diſcernēdæ 58
Appellationes filij Dei, quæ denotāt officiū, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim 59
Appellationum, quæ Deo competunt, diuiſio 50
Appellationum, quæ Deo competunt, definitiones 53.54
Arianorum doctrina de Filio Dei impia 53.54
Artes & linguæ in Theologo requiruntur 13
Autoritas Eccleſiaſtica quas res habeat ſubiectas 391
Autoritas eccleſiaſtica penes quas perſonas 393

B.

Baptiſmi definitio apud Petrum 387
Baptiſmi inſtitutio 342
Baptiſmi modus 349
Baptiſmus vnde dicatur 341

Baptiſmus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Baptiſmus quid ſit ibidem
Baptiſmus duplex ibidem
Bona opera 195.& deinceps
Bona opera quæ facienda ſint 196.197
Bona opera quomodo fiant, & quæ ad ea facienda requirantur 198
Bona opera quomodo placeant 199
Bona opera in quibus Deo placeant, & non placeant 205
Bonis operibus cur promiſſiones ſint additæ 203
Bonorum operum doctrina generalis ſex quæſtionibus comprehenſa 196
Bonorum operum cauſæ triplices 200
Bonorum operum neceſſitas 201.202
Bonorum operum dignitas 202
Bonorum operum præmia multiplicia 203
Bonorum operum præmia cur mercedis nomine dignetur ſcriptura 206.&c.

C.

Capita doctrinæ Eccleſiæ duo maxima, Lex & Euangelium 16
Carnis & ſpiritus vocabula quid ſignificent apud Paulum 227
Carnis reſurrectio 296.297
Catalogi capitum, quæ in ſingulis claſſibus explicantur 37.38
Catholicum quid ſit 292
Cauſarum gradus duo in natura 93
Cauſarum ordines in iuſtificatione hominis cõcur-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

rentium 132
Ceremoniæ quid & quotuplices 399
Ceremoniæ ordinis & decori cauſa inſtitutæ ibid.
Chriſti hiſtoria ad quatuor capita refertur 256
Chriſti humanitatis hiſtoria in ſex partes ſecatur in ſymbolo 257
Chriſti nomina diuinitatem eius & officium explicantia ibid. & deinceps
Chriſti conceptio & natiuitas, earumque circumſtantiæ 268. &c.
Chriſti natiuitas cur annuncietur ab Angelo 270
Chriſti mater virgo, cur viro fuerit deſpõſata 273
Chriſti paſſio & mors, & harum cauſæ 276. 277
Chriſti paſſio quem habeat effectum 278. 279
Chriſti paſſionis meditatio 280. 281
Chriſti ſepultura & eius typus 282
Chriſti reſurrectio & eius commoda 283
Chriſti aſcentio ad cœlos, & ſeſſio ad dextram patris 284. 285
Chriſti ad iudicium extremum aduentus 286
à Chriſto tota ſalutis ſumma dependet 287
Chriſtus quomodo & cur à Spiritu ſancto ſit conceptus 271
Chriſtus cur natus ex virgine 272
Chriſt⁹ nat⁹ ex pſapia Dauidis duas ob cauſas 274
Chriſtus quo tempore natus ſit ibidem
Chriſtus cur venerit in mundum 275
Chriſtus cur ſepultus 282
Chriſtus cur deſcenderit ad inferos ibid.

Chriſtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Chriſtus duplici modo inuocandus 303.313

Circumciſio 334

Claues regni cœlorum quid ſint 375

Cœna Domini quid 351

in Cœna Domini quæ circumſtantiæ 352

in Cœna Domini tria paria rerum diuerſarũ 358

Cœnæ dominicæ variæ appellationes 355

Cœnæ Domini meditatio in quibus conſiſtat 359

Cognitionis vocabulum quid ſignificet 44

Communicatio idiomatum quid ſit 57

Communicatio idiomatum cur tantùm tribuatur perſonæ in concreto ibidem

Concupiſcentia quib. rebus conſtet 97

Conditiones reſurgentium 97

inter Coniuges qualis ordo 462

Coniugij finis & effectus 451

Coniugium à quo inſtitutum ibidem

Coniugium quid ſit 455

Coniugium inter quas perſonas licitum 460

Coniugium vota vtrum tollant 461

Coniugium qualis mutuus affectus 463

Coniugum iura analoga 464

Conſcientia 218. & deinceps

Conſcientia ex quibus conſtet 220

Conſcientia bona & mala quid 225

de Conſcientia gloriatio quas habeat exceptiones 226

Conſcientia erronea vtrum obliget, necne 219

Conſciẽtiæ malæ deſcriptio apud Iuuenalem 219

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Conſcientiæ deſcriptio apud Ouidium ibidem
Conſcientiæ definitiones ex Paulo ibidem
Cōſciētiæ ſyllogiſmus practicus & eius partes 220
Conſcientiæ bonæ fulcra quatuor 223
Conſcientiæ differentiæ 224
Conſilium deſcendi Theologiam 12.13
Contingentia 93
Contingentia quid ſit ibidem
Contingentiæ cauſæ voluntas Dei, angelorum & hominum 94
Contingentiæ teſtimonium Dei prouidentia ibid.
Contractus 441
Contradictionis iuſtæ octo conditiones 24
Contradictionis iuſtæ lex prima vt vitetur ambiguitas ibidem
Cōtradictionis ambiguitas in quinq; rebꝰ cōſiſtit 25
Contradictionis iuſtæ lex 2.de iiſdem ſubiectis 26
Contradictionis iuſtæ lex 3.de iiſdem obiectis 27
Contradictionis iuſtæ lex 4.de iiſdem cauſis ibid.
Contradictionis iuſtæ lex 5.de eadē relatione ibid.
Contradictionis iuſtæ lex ſexta, de eadem comparatione 28
Cōtradictionis comparatio quintuplex 30.31.32
Contradictionis iuſtæ lex ſeptima, de eodem modo rei ſignificatæ & dicentis ibidem
Contradictionis iuſtæ lex 8.de eodē tempore 33
Contradictionis ſacrarum literarum conciliandæ generale præceptum ibidem
Contritio quia ſit 118

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Contritionis quatuor proprietates 119
Corrigendi facultas penes quos 387
Creatarum rerum gradus quatuor 64
Creatarum rerum finis 65
Creatio 62.& deinceps
Creatio quid 63
Creaturæ cur bonæ prædicentur cauſæ ibidem
Creaturæ de quibus nos admoneant, & in iis quæ ſpectanda 64.65
Crucis cauſæ 407
Crucis piorum & impiorum diſcrimen 413
Crucis piorum conſolationes octo 411.412
Crux quid 407
Cultus Dei quid ſit, & definitionis explicatio 188
Cultus DEI *fundamentum duplex* 189
Cultꝰ Dei alius expiatorius, alius meritorius 191
Cultus Dei regula 188
Cultus Dei alius internus, alius externus, & vtriuſque definitio. 194
Cultus Dei diuiſio apud Paulum 195
Cultus Dei ſpiritualis ratio legitima 188
Cura licita & illicita 473
Cura triplex ibidem

D.

Decalogi verba 160.161
Decalogi præceptorum duplex diſtinctio 163
Decalogi præcepta ad duas theſes refert Chriſtus ibidem
Decalogum interpretandi ratio 164

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Decalogum tractandi ordo 165
Decalogus quid contineat 163
Decalogus totus eſt συνεκδοχικὸς ibidem
Decalogus conſtat duabus tabulis 145
Definitionis rerum in controuerſiis vtilitas 17
Dei definitiones duæ ex Platone 40
Dei definitio apud Xenophontem ibidem
Dei deſcriptio & eius quinq; partes 43.44
Dei nomen in vanum aſſumere quid 175
Dei nomen quando ſanctificetur 314
Dei voluntas quomodo à nobis fiat 315
Dei apparitionis exẽpla ex ſacris literis 322.323
de Deo hiſtoria ad tria capita refertur 255
Deo patri in ſymbolo tria attribuuntur ibidem
Deum glorificare quid 193
Deum habere quid 166
Deus 39.& deinceps
Deus quare ſit nobis Pater 256
Dicta patrum in triplici ſunt diſcrimine 319
Dicta interpretum triplicia 392
Differentia inter naturam & perſonam 53
Diſciplina eccleſiaſtica ordinaria quid & quotuplex 379
Diſciplina Eccleſiaſtica extraordinaria 380
Diſciplina cleri peculiaris quibus conſtet ibidem
Diſcrimẽ inter vocabula, naſci & ꝓcedere 54.55
Diuiſionis rerum vtilitas 17
Diuitiæ & earum vſus 469.& deinceps
Diuitiarum acquirendarum ratio legitima 470

Diui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Diuitiarum vſus quadruplex 472
Diuortium voluntarium & inuoluntarium 456
Doctrina ad ſalutē neceſſaria non eſt obſcura 20
Doctrina vitæ communis filiorum Dei 149
Doctrinæ de Deo vtilitates ſex 61
Dominium & ſeruitus 447

E.

Eccleſia & eius ſignificatio 248
Eccleſia quid ibidem
Eccleſia quibus titulis ornetur in ſcriptura 249
Eccleſia militans & triumphans 251
Eccleſia catholica & particularis 252
Eccleſia quibus rebus conſtet & fulciatur ibid.
Eccleſia cur vna 291
Eccleſia cur ſancta cauſæ quatuor 292
Eccleſia cur Catholica cauſæ quatuor ibidem
Eccleſia cur firma 293
Eccleſia catholica quo modo æſtimetur 367
in Eccleſia duo hominum genera ibidem
Eccleſia vniuerſalis ius habet cognoſcendi doctrinam 379
Eccleſiæ duplex verbum propoſitum 123
Eccleſiæ vnitas in quibus conſiſtat 251.252
Eccleſiæ ſigna ibidem
Eccleſiæ ſanctæ conditiones quatuor 291
Eccleſiæ doctrina 318
Eccleſiæ doctrina quam habeat cautelam 321
Eccleſiæ doctrina certa 323.& deinceps
Eccleſiæ miniſtri quo modo pares & diſpares 367

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Eccleſiæ miniſtrorum ordo poſt Apoſtolos ibidem
Eccleſiæ Danicæ ordo 372.374
Electio quid ſignificet in ſcriptura 241
Enchiridion autoris Theologicũ in quatuor claſſes diſtinctum 36
Euãgelij definitio vnde colligatur, & quid ſit 115
Euangelium 112
Euangelium quid propriè ſignificet 114
Euangelium quid ſignificet Apoſtolis 115
Excommunicationis Eccleſiaſticæ tres fines 391

F.

Fidei varia ſignificatio 122.& deinceps
Fidei in Chriſtum meditatio in quib. conſiſtat 257
Fides quid ſit 119.123
Fides legalis & Euangelica ibidem
Fides fiduciæ quid ſit 124
Fides profeſſionis doctrinæ 125
Fides operationis miraculorum ibidem
Fides remunerationis bonorum operum 126
Fides ſola iuſtificat 134
Fides in Chriſtum qualis eſſe debeat 255
Fides in Spiritum ſanctum qualis requiratur 290
Fiducia, quod forma ſit fidei promiſſionis, vnde probetur 124
de Filio Dei cognitu neceſſaria 59
Filius Dei cur λόγος dicatur 54.74
Filius Dei cur vocetur Emmanuel 199
Fines iuſtificationis quatuor 133
Flagitiorum diuiſio 385

Furti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Furti quædam ſpecies. 185

G.

Gradus actionis diuinæ in reparatione noſtri 142

H.

Hominis & animãtium menbra cur Deo tribuantur 52
Hominis noui definitio apud Paulum 227
Hominis ſtatus quadruplex in ſacris literis 72
Hominum in mundum propagationes variæ 272
Homo 72.& deinceps
Homo quid 72
Homo qualis fuerit in ſtatu innocentiæ 53.&c.
Homo homini quot modis ſit proximus 209
Homo vetus & nouus, & eorum diuerſa ſtudia 228
Homo vetus & nouus, quo modo & quare ſic dicantur ibidem
Homo vetus & nouus dupliciter cõſiderantur 227
Homo vetus & nouus quid ibidem
Homo nouus duobus modis dicitur 228
Homo externus & internus ibidem
Homo apud Paulum diuiditur in terrenum & cœleſtem ibidem

I.

Idioma quid ſit 56
Imagines, & quid de iis ſentiendum 168.170
Imaginum in templis vſus triplex 171
Imaginum vſus politicus triplex ibidem
Imago Dei quid 73

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Imago Dei duplex 74
Imago Dei naturalis duplex, eſſentiæ & gloriæ 74
Imago Dei gratuita in homine tripliciter conſideratur 75
Imago Dei in homine quatenus remanſerit 76
Inobedientiæ vox 4. complectitur in ſcriptura 95
In reparatione noſtri officium noſtrum 144
Inuocatio ſanctorũ et eius fundamẽta infirma 310
Iudicia 433
Iudicia cur ſint conceſſa, cauſæ quatuor 434
Iudiciis an rectè vtantur Chriſtiani 433
Iudicium publicum & priuatum 433
Iuſticia originalis 80
Iuſticia originalis quid ibidem
Iuſticiæ originalis materiale & formale 81
Iuſticiæ Chriſtianæ definitio 23
Iuſtificandi modus 132
Iuſtificatio 126
Iuſtificationis varia ſignificata 127
Iuſtificationis definitio 128
Iuſtificator quis 129

L.

Lapſuum genera quot 380
Leges 427
in Legibus duo obſeruanda 428
Legis rigor & ἐπιείκεια quando obſeruanda ibid.
Legis vocabulum generale 35
Legis varia ſignificata 148
Legi neminem ſatisfacere demonſtrationes quinq; 152

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

152.153
Legis vſus triplex 155
Legis tripartita diſtinctio 156
Legis moralis duæ quaſi partes ibidem
Legis rigor in tribus conſiſtit ibidem
Legis proœmium duplex, & eius explicatio 165
Legis & Euangelij ἀντίθεσις 131
Lex quid ſit 148
Lex cur ſit præcepta cum ſit impoſſibilis 151
Lex moralis quo modo ſit abrogata 156
Liber vitæ quid 241
Liberi arbitrij definitio 84
Liberi arbitrij vires manent quo ad ſubſtantiam, non quo ad habitus 91
de Libero arbitrio quæſtio potiſſima, & quo modo ad eam ſine errore reſpondendum 85
Liberorum officia erga parentes 467
Libertas Chriſtiana quid 397
Libertatis Chriſtianæ gradus quatuor ibidem
Libertatis vocabulum quæ habeat oppoſita 83
Libertatis vocabulum in doctrina Eccleſiæ opponitur ſeruituti, non coactioni 89
Libertatis in externis rebus tres cauſæ 87
Liberum arbitrium 81
ad Liberum arbitrium pertinentium quorundam vocabulorum explicatio 82
Liberum arbitrium quid & vnde ſit 83
Liberũ arbitriũ cur Theologi quidã oppugnẽt ibid.
Liberum arbitrium quarum ſit rerum 85

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Liberum arbitrium in quibus actionum gradibus homo habeat & non habeat 86
Liberum arbitrium quo modo in homine ſit aut nõ ſit, diuerſo reſpectu 90
Litera & Spiritus 229
Litera & Spiritus quid ſignificent 230
Locorum Theologicorum Philippi tres ordines 17
item quatuor 18
Lutherus reformator Eccleſiæ in Germania 371

M.

Magiſtratui quid debeant ſubditi 425
Magiſtratus vnde 420
Magiſtratus quid ibidem
Magiſtratus boni conditiones ibidem
Magiſtratus officium 421
Magiſtratus quale ius in ſubditos & eorum bona 424
Magiſtratus Chriſtianus an rectè poſſit permittere aliquid prohibitum verbo Dei 430
Malum in oratione dominica quid in genere ſignificet 317
Mercedis ſignificatio generalis & ſpecialis 207
Merces diuerſas habet ſignificationes in ſacris literis 206
Mereri & Meritum quid ſignificent propriè & καταχρηστικῶς 206. 207
Meritum mortis triplex 103
Miraculorum veteris teſtamenti diſtinctio ſecundum tempora 325. &c.

Miracu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Miraculorum noui teſtamenti diſtinctio 329

Mors ſecundum ſcripturam triplex 299

Mortificatio quid & quotuplex 416.417

N.

Noticia de Deo duplex 39

Noticia de Deo vniuerſalis ibidem

Noticia de Deo peculiaris duplici fundamento nititur 41

Noticiæ vniuerſalis de Deo vſus duplex ibidem

Noua obedientia quibus rebus conſtet 119

O.

Obedientia erga Deũ immediata & mediata 163

Obſcuritas aut in rebus, aut in verbis, aut in vtriſque ſimul 19

Obſcuritas in rebus explicatur 5. rationibus 208

Obſcuritas in verbis duplex ibidem

Obſcuritas verborum ſingulorum vnde orta & quo modo explicanda ſit 21

Obſcuritas verborum compoſitorum ſeu phraſium, quo modo illuſtranda ibidem

Oeconomia quid 446

Oeconomia tribus quaſi iugis conſtat 447

Opera caritatis 208

Opera vocationis 211. & deinceps

Opera triplicia 400

Operum caritatis cauſæ efficientes 209

Operum caritatis obiectum ibidem

Operum caritatis cauſæ finales 210

Operum caritatis diſcrimen ibidem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Orãdi ſtudiũ quæ vel extinguãt vel impediãt 308
Orantis affectus qualis eſſe debeat 300
Oratio ibidem
Oratio ad quem dirigenda 302
Oratio Chriſtiana quid ſit 304
Oratio pro fratribus 311
Oratio dominica, & eius enarrãdi methodus 312
ad Orationem neceſſaria quinque 280
Orationes exaudiendi modus duplex apud Deum 310
Orationis & inuocationis cauſæ 281
Orationis materia 303
Orationis genera quatuor apud Paulum 304
Orationis Chriſtianæ circumſtantiæ 305
Orationis tẽpora diſciplinæ gratia obſeruata ibid.
Orationis locus ibidem
Orationis ordo 306
Orationis geſtus 307
Orationis dominicæ exordium, & quid in eo contineatur 312
Orationis dominicæ exordiũ quid nos doceat ibid.
Orationis dominicæ petitio prima 314
Orationis dominicæ petitio ſecunda 315
Orationis dominicæ petitio tertia ibidem
Orationis dominicæ petitio quarta ibidem
Orationis dominicæ petitio quinta 316
Orationis dominicæ petitio ſexta 317
Orationis dominicæ petitio ſeptima ibidem
Orationis dominicæ explicandæ ordo 311.312

Ordo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Ordo actionum Dei in prædeſtinatione 239
Ordo eccleſiaſticus 365

P.

Panis in oratione dominica quid cõplectatur 315
Paphnutius cœlibatum improbauit 374
Parentes honorare quid 179
Parentum officia erga liberos 466
Patris vocabulum duplicem habet relationem 55
Patris vocabulum quid ſignificet in oratione dominica 312
Patrium imperium 465.&c.
Peccare mortaliter quid 102
Peccata quæ in lapſu primorum parentum concurrant 93
Peccata alia ſua natura, alia ex adiuncto rationem peccati habent 431
Peccati definitio generalis 95
Peccati ratio in quibus conſiſtat 96
Peccati materiale & formale ibidem
Peccati differentiæ 97
Peccati originis materiale & formale ibidem
Peccati originis varia nomina in ſacra ſcriptura 97.& deinceps
Peccati originis cauſæ 100
Peccati originis propagatio ibidem
Peccati in S.S. Phariſæi conuicti à Chriſto 105
Peccatorum genera tria 100
Peccatorũ remiſſio & in his obſeruanda tria 295
de Peccato in S.S. à poſteriori iudicandum 105

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Peccatum cum ſuis differentiis 95
Peccatum duplex 96
Peccatum originale quid ibidem
Peccatum originis pro diuerſitate perſonarum variat vi & efficacia 98
Peccatum originis alienum & proprium 102
Peccatum originis nō eſt ſubſtantia, ſed aduenticia qualitas ibidem
Peccatum actuale quid 103
Peccatū actuale aliud veniale, aliud mortale ibid.
Peccatum actuale aliud omiſſionis, aliud commiſſionis 104
Peccatum actuale aliud ex infirmitate, aliud ex ignorantia, aliud ex malicia 104
Peccatum ex malicia duplex ibidem
Peccatum in Spiritum ſanctum 105
Peccatum in Spiritum ſanctum quid ibidem
Peccatum in S.S. cur peculiariter dicatur ibidem
Peccatum in S. S. dicitur finalis impœnitentia ab euentu 106
Peccatū aliud volūtariū, aliud inuoluntariū ibid.
Perfectio Chriſtiana 470
Perfectio piorum duplex ibidem
Perfectio Chriſtiana in hac vita quid ſit 477.478
Periſtaſis loci ſæpe obſcuritatem tollit 19
Perſonæ definitio 53
Perſonæ diuinitatis tres ibidem
Perſonarum in diuinitate proprietas duplex 55
Pœnæ peccati 108

Pœnarum

Pœnarum modus 109
Pœnarum in piis & impiis diſcrimen ibidem
in Pœnis peccatorum tria obſeruentur 108
Pœnitentia cum ſuis partibus 118
Pœnitentia quid ſit ibidem
Pœnitentia duplex 122
Pœnitentia Euangelica dupliciter accipitur 122
Pœnitẽtiæ tres partes, et duæ, diuerſo reſpectu 120
Pœnitentiæ & fidei vocabula πολύσημα 122
Poteſtas eccleſiaſtica quid 376
Poteſtas Eccleſiaſtica requirit tria 377
Poteſtas Eccleſiaſtica duplex 377
Poteſtas iuriſdictionis in Eccleſia in tribus conſiſtit 378.379
Præcepta Dei duplicia, Catholica & particularia 177
Præcepta particularia, & quæ in his regulæ obſeruandæ 178
Præcepti primi opera 166
Præcepti primi vſus 167
Præcepti primi appendix 168
Præcepti ſecundi finis 175
Præcepti ſecundi opera ibidem
Præcepti tertij finis, et quæ ad hũc finẽ pertinẽt 176
Præcepti tertij vſus peculiaris 177.178
Præcepti quarti finis 179
Præcepti quinti finis 183
Præcepti ſexti finis 184
Præcepti ſeptimi finis 184

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Præcepti noni & decimi finis 186
Præcepti noni & decimi diſtinctio 187
Præceptum primum & eius explicatio 166
Præceptum ſecundum cum explicatione 175
Præceptum tertium 176
Præceptum quartum 179
Præceptum quintum 183
Præceptum ſextum 184
Præceptum ſeptimum ibidem
Præceptum octauum & eius finis 186
Præceptum nonum & decimum ibidem
Prædeſtinatio 233.& deinceps
Prædeſtinatio quid 243
de Prædeſtinatione vnde ſumendum iudiciũ 240
Prædeſtinationis circumſtantiæ 241.&c.
Prædeſtinationis incommoda, cùm à verbo DEI diſceditur 243
Prædeſtinationis certitudo et eius cauſæ 244.245
Prædeſtinationis finis & vſus 246.247
Præmia & pœnæ propter culta & neglecta officia parentum & liberorum 469
Præſentiæ diuinæ modi ſeu gradus quatuor 60
Primatus pontificis reprehenditur 369.370.&c.
Principia quatuor, quæ afferenda ſunt ad ſtudium Theologiæ 15
Principiorum illorum quatuor vſus ibidem
Prouidentia Dei 66.& deinceps
Prouidentia Dei vniuerſalis 67
Prouidentia Dei ſpecialis ibidem

Proui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Prouidentia Dei peculiaris 68
Prouidentiæ Dei finis & vſus duplex 69
Prouidentiæ Dei diſtinctiones duæ 69.70

Q.

Quæſtiones de conſcientia tres 226

R.

Regeneratio quid 118
Regeneratio conuerſioni coniuncta ibidem
in Regno Chriſti, quod eſt gratiæ, ſex ſunt obſeruanda 146
Regnum Chriſti triplex 145
Regnū Chri. glorioſum dupliciter cōſideratur 146
Regula Rabinorū de periſtaſi locorū obſcurorū 19
Regula de prouidentia Dei ſpeciali 67
Regula de votis 216
Regula de factis triplex 220
Regula de dictis patrum demonſtratis 320
Regulæ ad controuerſiam de iuſtificatione iudicandam pertinentes 321.& deinceps
Regulæ de modo præſtandi opera caritatis 210
Regulæ de prædeſtinatione & illarum vſus 234
Regulæ in enarratione orationis dominicæ obſeruandæ 312
Regulæ de lapſibus corrigendis 383
Regulæ de Adiaphoris 401
Regulæ de contractibus 440
Renaſcentia quomodo peragatur 345
Reparationis ordo 142
Reparationis modus 143

S.

Sabbati vſus legitimus 178
in Sabbato veteri tria ſunt 180
Sabbatum ſanctificare quid 176
Sacerdotes hodie cur vulgò ſic dicantur 267
Sacerdotum Chriſti, & de eo aliquot hypotheſes 259.&c.
Sacerdotium Chriſtianorum 266
Sacramenta noui teſtamenti duo 335.339
Sacramenta veteris & noui Teſtamenti, quomodo differant 340
Sacramentalis prædicatio in propoſitione de cœna Domini 353
Sacramenti inſtitutio 332
Sacramentum 332
Sacramentum in genere quid 335
Sacramentum in nouo Teſtamento quid 337
Sacrificium Papiſticum 268
Sacrificium propiciatorium quid, & quæ ad illud requirantur 275.276
Salus hominum in duobus conſiſtit 124
Sanctorum communio quid 294
Satisfactio ciuilis duplex 395
Satisfactio coram Deo ibidem
Satisfactio eccleſiaſtica tres habet partes 396
Scandalum in genere quid & quotuplex 402
Scandalum datum vnde 403
Scandali dati diſcrimina 404
Scandalum acceptum quid & quotuplex 405

Scrip-

Scripturæ totius tripartita diuiſio 16
Scripturæ hiſtoria principalis pars eſt, in qua ſex obſeruanda 16
Scripturæ res, & in iis obſeruanda quatuor ibid.
Scripturæ ſigna, & in his tria obſeruanda 17
Scripturæ interpretatio ſcopo ſeruire debet 18
Scripturæ locorum obſcuriorum examē quomodo inſtituendum 19
Scripturæ interpretatio fidei analoga eſſe debet ibidem
Scripturæ teſtimoniis rectè & ſine errore vtēdū 22
Scripturæ dicta & exempla in explicatione coniungenda ibidem
Scripturæ ſacræ lectio ad duo vtilis 33
Scripturæ ſacræ in quatuor ordines diuiſio 34
Scripturæ modus varius loquendi de filio Dei 56. & deinceps
Scripturæ tractatio & illuſtratio quæ habeat probandi genera 321
Scripturam interpretandi ratio recta 18
Sententiæ de præmiis bonorum operum duplicem reſpectum habent 139
Series annorum vtilis ad intelligendā ſcripturā 16
Serui quomodo tractandi 448
Seruorum officia 450
Signa verbo adiecta duplicia 333
in Signis tria ſpectanda 336
Spiritus de Deo cum prædicatur dupliciter accipitur 49

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Spiritus ſanctus quis ſit & qualis 288
Spiritus ſancti officium 289
Spiritus ſanctus quomodo nos ſanctificet 290
Subiectũ in Græca lingua quomõ cognoſcatur 47
Subſtantia in rebus aliud eſt, aliud qualitas 137
Symbolum 255
Symbolum quid ibidem
Symboli partitio ibidem
Symbolum quæ requirit à Chriſtianis 256
Symboli compendium 299

T.

Tentatio quibus rebus perficiatur 317
Tentatio duplex ibidem
Teſtamentum quid 360
in Teſtamento quæ concurrant ibidem
Teſtamenti veteris & noui diſcrimen 361
Teſtamenti veteris & noui definitio 361.362
Teſtimonia probantia vnum eſſe Deum 45
Teſtimonia probantia tres perſonas diuinitatis 46
Teſtimonia probantia diuinitatem filij, & eorum capita quinque 46.47
Teſtimonia probantia S.S. eſſe Deum 48
Teſtimonia de Dei proprietatibus 61
Teſtimonia creationis 66
Teſtimonia prouidentiæ Dei vniuerſalis 71
Teſtimonia prouidentiæ Dei ſpecialis ibidem
Teſtimonia prouidentiæ Dei peculiaris 59
Teſtimonia de primo ſtatu hominis 79
Teſtimonia euertentia liberum arbitrium in rebus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

bus ſalutis ſine gratia 92
Teſtimonia de peccato originis 106
Teſtimonia de peccatis actualibus 107
Teſtimonia verbi accuſantis & damnantis 111
Teſtimonia de Euangelio 116
Teſtimonia de partibus pœnitentiæ 121
Teſtimonia de iuſtificatione alia ſunt θετικά, alia complectentia perſonas 139
Teſtimonia iuſtificationis per fidem 140
Teſtimonia de operibus caritatis 211
Teſtimonia de votis 218
Teſtimonia vocationis 215
Teſtimonia de homine veteri & nouo 229
Teſtimonia de prædeſtinatione 247
Teſtimonia de Eccleſia 252
Teſtimonia certitudinem doctrinæ Eccleſiæ confirmantia 322.& deinceps
Teſtimonia de teſtamento vtroque 364
Teſtimonia de magiſtratu 426
Teſtimonia de legibus 433
Teſtimonia de iudiciis 435
Teſtimonia de vindicta 436
Teſtimonia de contractibus 445
Teſtimonia de coniugio 453
Teſtimonia de patrio imperio 465
Teſtimonia de diuitiis 472
Teſtimonia de perfectione Chriſtiana 480
Teſtimoniis Eccleſiæ quando acquieſcendum 20
Teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operi-
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

bus duo ordines 134
Teſtimonium verbo adiectum duplex 41
Traditiones quid 391

V.

Verbum accuſans & damnans quid ſit 110
Verbo accuſante duo genera hominum tanguntur à Spiritu ſancto 109
Vindicta quid & quotuplex 436
Vita terrena & cœleſtis 228
Vita æterna 298
Vitæ diſcrimina tria in ſcriptura 299
Vitæ terminus, & de eo quid ſit ſentiendum 180
Vitam æternã adeundi ius triplex pij habent 145
Vocatio quid 211
Vocatio duplex, communis & perſonalis 212
Vocationis communis officia regia & ſacerdotalia 212.213
Voluntas libera & ſerua quid ſit 89
Voluntas coacta ibidem
Vota monaſtica cur ſint reſcindenda 217
de votis Papiſtarum errores plurimi 218
Votum 215
Votum quid & quotuplex ibidem
Votũ particulare, aliud piũ, aliud temerariũ 216
Vſura & de ea quid ſentiendum 443
Vſus vocabuli naturæ in doctrina de diuinitate 53
Vſus doctrinæ de homine 79
Vſus doctrinæ de originali iuſticia 81
Vſus doctrinæ de libero arbitrio 91

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Vſus doctrinæ de contingentia 95
Vſus doctrinæ de peccato 108
Vſus doctrinæ de verbo accuſante & dãnante 112
Vſus doctrinæ de Euangelio 117
Vſus doctrinæ de iuſtificatione 142
Vſus doctrinæ de regno Chriſti 147
Vſus ſeſſionis Chriſti ad dexteram Patris 285
Vſus fidei reſurrectionis 297
Vſus doctrinæ de libertate Chriſtiana 398

Z.

Zelus & eius ſignificata 437.438
Zelus quid 438
Zelus alius diuinus, alius humanus, alius diabolicus 438.439
Zelus alius ad vitam, alius ad mortem 440
Zelus alius ad culpam, alius ad gratiam 441
Zelus amantium honeſtus & inhoneſtus ibidem

ELENCHVS LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, IN HOC LIBRO OBITER explicatorum.

ATtende lectioni, exhortationi & doctrinæ, & paulo poſt, Attende tibi ipſi & doctrinæ, & perſiſte in illis, &c. 1. Timoth. 4. 1
Non auditores, ſed factores legis iuſtificabuntur, Rom. 2. 8
Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper

terram. Rom. 9. ibidem

Lex per Moſen data eſt, gratia et veritas per Chriſtum facta eſt. 1. Ioh. 1. 21

Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Rom. 8. 22

Reuelatur enim ira Dei, &c. in excuſabiles. Roma. 1. 39

Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Paulus 25

Homo non iuſtificatur ſine operibus. Iacobus ibid.

Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, qui vero crediderit, ſaluabitur ibidem

Oraturus intra in conclaue tuum ibidem

Domus mea domus orationis vocabitur 25

Si oculus te offenderit, effodito eum, inquit Chriſtus 25

Paulus ad Coloſſ. læſionẽ corporis prohibet ibidem

Deus peccatores non exaudit 26

Deus Manaſſen peccatorem exaudit ibidem

Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, non perdet Mercedem ſuam. Mat. 10. 26

Eſtote miſericordes, Lucæ. 6. ibidem

Ne miſereberis. Deut. 19 ibidem

In præceptis meis ambulate 27

Lex iuſto non eſt poſita ibidem

Dico vobis, ne omnino iuretis, dicit Chriſtus ibid.

Per nomẽ illius iurabis, dicit Moſes in Deut. ibid.

Si ſeruus vocaris, non ſit tibi cura. Paulus 27

Nolite fieri ſerui hominum. Idem ibidem

Factores legis iuſtificantur. Paulus 28

Nemo

Nemo lege iuſtificatur. Idem — ibidem

Tentauit Deus Abraham, in Gen. — ibidem

Deus neminem tentat — 28

Nolite timere, vt enim tentaret vos Deus venit, & vt terror illius eſſet in vobis, & non pereatis. Exod. 20. — 28

Hæc omnia dabo tibi, ſi proſtratus adoraueris me, inquit Diabolus, Matth. 4. — 28

Diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus. 1. Corinth. 12. — 29

Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus diſtribuens ſingulis, prout vult — ibidem

Vt impertiar vobis aliquod donũ ſpirituale. Rom. 1. ibidem

Quis igitur Apollo? quis Paulus? niſi miniſtri, per quos crediditis. 1 Cor. 3. — ibidem

Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. — ibidem

Dei ſumus συνεργοι — 29

Siquis venit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus, inquit Chriſtus — 30

Honora patrem & matrem, inquit lex — ibidem

Qui diligit non peccat — ibidem

Nemo eſt qui non peccet — ibidem

In ſudore vultus tui veſceris pane tuo — 31

Iurabis per nomen eius in veritate, in iudicio & iuſticia, Ier. 4. — ibidem

Neque iuraueritis, viuit Dominus. Oſeæ. 4. — ibid.

Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

feſti ibidem
Ne attingas, ne guſtes, &c. ibidem
Maſculus, cuius præputiũ non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo, inquit Deus 32
Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, dicit Paulus ibidem
Viditq́; Deus cuncta quæ fecerat. Gene. 1. 63
Non eſt iuſtus, ne vnus quidem 87
Senſus carnis eſt inimicitia aduerſus Deum, Paulus 88
Ne regnet peccatum in vobis, Paulus 99
Inimicicias ponam inter te & mulierem, &c. Geneſ. 3. 111
Quoniam impletum eſt tempus, &c. Mar. 1. 122
Breues dies hominis ſunt, &c. Iob. 14. 362
In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, Ezech. 20 197
Oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, &c. Rom. 2. 219
Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, Paulus 226
Qui gloriatur, in Domino glorietur. Idem 2. Corinth. 10 ibidem
Litera occidit, Spiritus viuificat. 2 Cor. 3 231
Quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit. Rom. 8. 240
Qui vocauit nos per Euangeliũ, &c. Paulus 245
Euntes in mundum vniuerſum, prædicate, &c. Marc. vlt. 275

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Aſcendit in altum, captiuã duxit captiuitatẽ, &c. Pſal.68.& Epheſ.4. 286
Tu autem cùm oraueris, intra in conclaue, &c. Matth.6. 306
Qui non habet gladium, emat 370
Ecce duo gladij hic, Luc.22 ibidem
Si peccauerit in te frater tuus. Matth.18 381
Peccantes coram omnibus argue. 1.Tim.5. 383
Et vos Domini eadem facite ſeruis remittentes minas. Epheſ.6. 448
Domini quod iuſtum eſt, & æqualitatem ſeruis præbete. Col.4. ibidem
Quicumq; dimiſerit vxorem ſuam, &c. Mat.19. 456
Vxor à viro non diſcedat, & vir vxorem non dimittat. 1.Corinth.7. 457

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Ambroſius de dictis patrum contra ſcripturam enunciatis 321
de vſura 442
de peccato, quid ſit 96
Auguſtinus de prouidentia Dei vniuerſali 67
de imagine Dei ſubſtantiali in homine 75
de hominis ſtatu, qui dicitur gratiæ 79
de vſu liberi arbitrij 91

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

de cultu Dei legitimo 193
de conſcientia & fama 226
de Chriſti conceptione 271
de Chriſti natiuitate 273
de effectu paſſionis Chriſti 278
de Chriſti deſcenſu ad inferos 386
de inuocatione 310
de Sacramentis 337
de Baptiſmo 349
Baſilius de Spiritu ſancto 49
Bernardus de libero arbitrio 89.90
de peccato originali 101
de meritis humanis 208
de votis 217
de effectu paſſionis Chriſti 281
de paſſione Domini 282
de Baptiſmo 346
Clemens Alexandrinus de bona conſcientia 206
Cyprianus de ſatisfactione 395
Hieronymus de Inuocatione 309
Hilarius de imagine gloriæ Dei in Chriſto 75

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Libris Ruth: Seamer.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Georg Couſin

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 848 8°